

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**AFETE HAZIRLIK DAVRANIŞLARINA ETKİ EDEN İNANÇ, DEĞER VE
TUTUM FAKTÖRLERİNİN İNCELENMESİ: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Vildan ORAL

HAZİRAN – 2021

GÜMÜŞHANE



GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**AFETE HAZIRLIK DAVRANIŞLARINA ETKİ EDEN İNANÇ, DEĞER VE
TUTUM FAKTÖRLERİNİN İNCELENMESİ: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Vildan ORAL

HAZİRAN – 2021

GÜMÜŞHANE



GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**AFETE HAZIRLIK DAVRANIŞLARINA ETKİ EDEN İNANÇ, DEĞER VE
TUTUM FAKTÖRLERİNİN İNCELENMESİ: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Vildan ORAL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ekrem CENGİZ

HAZİRAN – 2021

GÜMÜŞHANE

BİLDİRİM

Doktora Tezi olarak hazırlamış olduğum “**AFETE HAZIRLIK DAVRANIŞLARINA ETKİ EDEN İNANÇ, DEĞER VE TUTUM FAKTÖRLERİNİN İNCELENMESİ: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ**” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

25/06 /2021

.....

Vildan ORAL

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince bana sabır, anlayış ve hoşgörüyle yol gösteren, beni cesaretlendiren, ahlaki, etik ve insani değerleriyle örnek aldığım tez danışmanım Prof. Dr. Ekrem CENGİZ'e sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bana afetlerle ve afet yönetimi ile ilgili yeni bir bakış açısı kazandıran, tez yazım sürecinde bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşarak desteklerini esirgemeyen değerli meslektaşım ve hocam Dr. Melikşah TURAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırma sürecimdeki katkılarından dolayı Prof. Dr. Fazıl KIRKBİR'e, Prof. Dr. Mehmet Zeki YILDIRIM'a, Doç. Dr. Salih YILDIZ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Nurçin KÜÇÜK KENT'e teşekkür ederim. Hayatımın her döneminde olduğu gibi bu zorlu süreçte de beni yalnız bırakmayan başta kardeşim Gülden ORAL olmak üzere annem Canan ARSLAN, teyzem Nurcan BOZKURT ve kuzenim Aleyna BOZKURT'a çok teşekkür ederim.

Gümüşhane- 2021

Vildan ORAL

ÖZET

ORAL, Vildan. Afete Hazırlık Davranışlarına Etki Eden İnanç, Değer ve Tutum Faktörlerinin İncelenmesi: İzmir İli Örneği, Doktora Tezi, 2021, (XII + 210)

Afetler açısından riskli ülkelerden olan Türkiye’de yapılan mevzuat değişiklikleri, kurulan sistemler, yürütülen eğitim kampanyaları ile güvenlik açığını ortadan kaldırmak adına yapılan çalışmalar süreklilik arz etmesine rağmen toplumda kendi değer yargıları çerçevesinde oluşturulmuş bir afet hazırlığının eksikliği kendini göstermektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı afet hazırlık davranışlarına etki ettiği varsayılan değer, inanç ve tutum değişkenleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan yapısal bir model oluşturmak ve bu modeli test ederek afet yöneticileri ve paydaşlarına gerekli olan bilgiyi sağlamaktır. Çalışmaya İzmir ilinde ikamet eden 18 yaş ve üzeri bireylerden basit seçkisiz örnekleme metodu kullanılarak belirlenen 800 kişi dahil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak; demografik özellikler (10 soru), “Afet Hazırlık İnançları” (3 alt faktör 17 soru) “Afet Hazırlık Değerleri” (8 soru), “Afet Hazırlık Tutumları” (2 alt faktör 11 soru) ve “Afet Hazırlık Davranışları” (20 soru) olmak üzere 5 bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Araştırma soruları 5’li Likert ölçeği ile değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında açıklayıcı faktör analizi ve güvenirlik analizlerinde SPSS 21.0, ölçüm modelinin oluşturulması, yapısal eşitlik modelinin test edilmesi, uyum indekslerinin belirlenmesi ve doğrudan-dolaylı etkilerin tespit edilmesinde AMOS 24.0 programı kullanılmıştır. Çalışma sonuçları afet hazırlık inançlarının afet hazırlık değerleri, afet hazırlık tutumları ve afet hazırlık davranışlarını doğrudan pozitif yönde etkilediğini; afet hazırlık değerlerinin afet hazırlık davranışlarını doğrudan ve dolaylı olarak pozitif yönde etkilediğini; afet hazırlık tutumlarının (bilişsel, duyuşsal) afet hazırlık davranışlarını pozitif yönde doğrudan veya dolaylı yönde etkilemediğini göstermiştir. Araştırma sonuçlarına dayanarak afet hazırlık davranışlarında köklü değişiklikler yapılarak toplumda bir afet kültürünün oluşturulup yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Davranış, Değer, İnanç, Tutum



ABSTRACT

ORAL, Vildan. Investigation of Beliefs, Values and Attitudes Factors Affecting Disaster Preparedness Behaviors: The Case of Izmir Province, Ph.D. Thesis, 2021, (XII + 210)

In Turkey, which is one of the risky countries in the event of disasters, although the studies written in the legislation, established systems, educational campaigns and efforts to eliminate the security gap are continuous, a disaster preparedness deficiency created within the framework of their own value judgments manifests itself in society. In this context, the purpose of this study is to create a model that reveals the relationship with the variables of values, beliefs and attitudes in the domain of disaster preparedness behaviors and to provide what is necessary to disaster managers and stakeholders by testing this model. 800 people, including the simple random sampling method, were included in the study from individuals aged 18 and over residing in the city of İzmir. As a data collection tool, demographic characteristics (10 questions), "Disaster Preparedness Beliefs" (3 sub-factors 17 questions) "Disaster Preparedness Values" (8 questions), "Disaster Preparedness Attitudes" (2 sub 11 questions) and "Disaster Preparedness Behaviors" (20 questions) the questionnaire form was used, consisting of 5 parts. Research questions were evaluated with a 5-point Likert scale. SPSS 21.0 is used in exploratory factor analysis and reliability analyzes, and AMOS 24.0 program is used to analyze the measurement model, the analysis structured equation model, create fit indices and determine direct-indirect effects. The results of the study showed that disaster preparedness beliefs directly positively affect disaster preparedness values, disaster preparedness attitudes and disaster preparedness behaviors; disaster preparedness values directly and indirectly affect disaster preparedness behaviors positively; showed that disaster preparedness attitudes (cognitive, affective) do not positively affect disaster preparedness behaviors directly or indirectly. Based on the results of the research, it is recommended to make a rooted bridge in disaster behavior and to bring disaster culture and spread it in the society.

Keywords: Disaster, Behaviour, Value, Belief, Attitude



İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK	
İÇ KAPAK	
KABUL VE ONAY	III
BİLDİRİM	IV
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VIII
İÇİNDEKİLER	X
TABLolar LİSTESİ	XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XV
KISALTMALAR LİSTESİ	XVI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AFET HAZIRLIK İNANÇLARI	8-48
1.1. Genel Literatür	8
1.2. Dini İnanç-Afet Hazırlığı İlişkisi	13
1.3. Afet Hazırlık İnançları ve Afet Hazırlık Değerleri Arasındaki İlişki	19
1.4. Afet Hazırlık İnançları ve Afet Hazırlık Tutumları Arasındaki İlişki	26
1.5. Afet Hazırlık İnançları ve Afet Hazırlık Davranışları Arasındaki İlişki...	34

İKİNCİ BÖLÜM

2. AFET HAZIRLIK DEĞERLERİ.....	49-77
2.1. Genel Literatür	49
2.2. Afet Hazırlık Değerleri ve Afet Hazırlık Tutumları Arasındaki İlişki	58
2.3. Afet Hazırlık Değerleri ve Afet Hazırlık Davranışları Arasındaki İlişki..	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AFET HAZIRLIK TUTUMLARI.....	78-95
3.1. Genel Literatür	78
3.2. Afet Hazırlık Tutumları ve Afet Hazırlık Davranışları Arasındaki İlişki.	83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AFET HAZIRLIK DAVRANIŞLARI	96-107
4.1. Genel Literatür	96

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MATERYAL METOD	108-118
5.1. Araştırma Sorusu	108
5.2. Araştırmanın Amacı.....	108
5.3. Araştırmanın Önemi	108
5.4. Evren ve Örneklem	110
5.5. Araştırmanın Kısıtlılıkları.....	110
5.6. Araştırma Modeli	110
5.7. Araştırma Hipotezleri	111
5.8. Veri Toplama Araçları ve Yöntem	112
5.9. Yapısal Eşitlik Modeli	115
5.10. Verilerin Analizi	118

ALTINCI BÖLÜM

6. BULGULAR VE TARTIŞMA	119-163
6.1.Araştırma Bulguları	119
6.2. Tartışma	150

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	164
KAYNAKÇA	167

EKLER

EK 1. Anket Formu.....	202
EK 2. Etik Kurul Onay Formu	205
EK 3. Araştırma İzni	209

ÖZGEÇMİŞ.....	210
----------------------	------------



TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Afet Hazırlık Davranışı Sergilememe Nedenleri.....	102
Tablo 2. Afet Hazırlık Önlemleri	105
Tablo 3. Anket Maddelerinin Oluşturulmasında Faydalanılan Kaynaklar	112
Tablo 4. Afet Hazırlık İnançları Soruları	113
Tablo 5. Afet Hazırlık Değerleri Soruları	114
Tablo 6. Afet Hazırlık Tutumları Soruları (Bilişsel Tutumlar Alt Faktörü)	114
Tablo 7. Afet Hazırlık Tutumları Soruları (Duyuşsal Tutumlar Alt Faktörü)	114
Tablo 8. Afet Hazırlık Davranışları Soruları.....	115
Tablo 9. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	119
Tablo 10. Afet Hazırlık İnançları Sorularının Frekans Analizi Sonuçları	120
Tablo 11. Afet Hazırlık Değerleri Sorularının Frekans Analizi Sonuçları	121
Tablo 12. Afet Hazırlık Tutumları Sorularının Frekans Analizi Sonuçları	121
Tablo 13. Afet Hazırlık Davranışları Sorularının Frekans Analizi Sonuçları.....	122
Tablo 14. Güvenilirlik Değerleri.....	123
Tablo 15. Afet Hazırlık Değerleri Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği.....	124
Tablo 16. Afet Hazırlık Değerleri Faktör Analizi	125
Tablo 17. Afet Hazırlık Değerleri Faktör Yükleri	125
Tablo 18. Afet Hazırlık İnançları Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği.....	126
Tablo 19. Afet Hazırlık İnançları Faktör Analizi.....	126
Tablo 20. Afet Hazırlık İnançları Faktör Yükleri	127
Tablo 21. Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği	127
Tablo 22. Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Faktör Analizi	128
Tablo 23. Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Faktör Yükleri	128
Tablo 24. Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Faktör Analizi-2	129
Tablo 25. Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Faktör Yükleri-2.....	129
Tablo 26. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği	130

Tablo 27. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği	130
Tablo 28. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Faktör Analizi.....	131
Tablo 29. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Faktör Yükleri	131
Tablo 30. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Faktör Analizi-2	132
Tablo 31. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Faktör Yükleri-2.....	132
Tablo 32. Afet Hazırlık Davranışları Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği	133
Tablo 33. Afet Hazırlık Davranışları Faktör Analizi	134
Tablo 34. Afet Hazırlık Davranışları Faktör Yükleri.....	135
Tablo 35. Model Uyum İyiliği İndeksleri Sonuçları.....	136
Tablo 36. Örtük Değişkenler Arasındaki İlişkiler.....	145
Tablo 37. Modele İlişkin Regresyon Ağırlıkları	146
Tablo 38. Varyans Değerleri (Ölçüm Hataları).....	147
Tablo 39. Yapısal Eşitlik Modelindeki Gizli Değişkenler Arası Dolaylı ve Doğrudan İlişkiler	148

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Afet Riskinin Azaltılmasına İlişkin Olumlu ve Olumsuz İnançlar.....	11
Şekil 2. İnanç-Tutum ve İnanç-Davranış İlişkisi	14
Şekil 3. Değer-İnanç-Tutum İlişkisi.....	53
Şekil 4. Fulton'un (1996) Değer-Tutum-Davranış Modeli.....	54
Şekil 5. Değer-İnanç-Davranış İlişkisi.....	55
Şekil 6. Tutum Boyutları.....	79
Şekil 7. İnanç-Değer-Tutum-Davranış İlişkisi.....	99
Şekil 8. Ajzen'in Planlı Davranış Teorisi (TBP)	100
Şekil 9. Araştırma Modeli.....	110
Şekil 10. Örnek Yapısal Model.....	117
Şekil 11. Yapısal Eşitlik Modelinde Kullanılan Araştırmanın Modeli	138
Şekil 12.Yapısal Eşitlik Modelinde Kullanılan Gizli Değişkenlerin Gözlenen Değişkenleri	140
Şekil 13. Araştırmada Kullanılan Ölçüm Modeli	141
Şekil 14.Araştırmada Kullanılan Yapısal Eşitlik Modeli.....	142
Şekil 15.Yapısal Eşitlik Modeli Çıktısı (Standardize Edilmemiş Değerler).....	143
Şekil 16.Yapısal Eşitlik Modeli Çıktısı (Standardize Edilmiş Değerler).....	144

KISALTMALAR LİSTESİ

	TÜRKÇE		İNGİLİZCE
TSSB	Travma Sonrası Stres Bozukluğu	BNPB	National Agency For Disaster Management
YEM	Yapısal Eşitlik Modeli	BPS	Statistics Indonesia
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Ölçüm Yeterliliği	UNFPA	United Nations Population Fund
X^2	Ki-Kare Değeri	IFRC	International Federation of Red Cross
		FEMA	Federal Emergency Management Agency
		SPSS	Statistical Package For The Social Sciences
		AMOS	Analaysis Of Moment Structures
		RMSEA	Root Mean Square Error Of Approximation
		GFI	Goodness Of Fit Index
		AGFI	Adjusted Goodness Of Fit Index
		IFI	Incremental Fit Index
		CFI	Comperative Fit Index,
		NFI	Normed Fit Index
		TLI	Tucker-Lewis Index,
		NNFI	Non-Normed Fit Index

GİRİŞ

Etimolojik olarak, “afet” kelimesi ilk olarak 16. yüzyılda Fransızca “desastre” kelimesinden türetilmiştir. Bu, Latince “astrum” kelimesi ve yıldız anlamına gelen “des” (dis) ve “astre” önekinden oluşmaktadır. Desastre, olumsuz bir olayı tanımlayan astrolojik bir yapılandırmaya karşılık gelen “kötü yıldız” anlamına gelmektedir (Nouchi, 2015: 140). Toplum ve çevrenin, belirli sistem ve durumlarda yıkıcı ve acımasız bir deregülasyon (kuralsızlaştırma) yaratabilecek hem doğal hem de antropik (beşeri) kökenli tehlikeli olaylardan etkilendiği bilinmektedir (Prelipcean vd., 2012: 1). Ancak özellikle doğa kökenli afetler aslında hiç de doğal değildir, temelde zenginlik ve yoksulluktaki eşitsizlikleri sürdüren ve artıran bir politik / ekonomik sürecin parçasıdır (Chester, 1998: 492). Afetler, yerel kapasitelere zarar veren, genellikle insan kayıpları, yaralanma ve etkilenen topluluklara zarar veren olaylardır (Rodriguez-Llanes vd., 2013: 1). Ayrıca afetler insanların düzen duygusunu ve dolayısıyla olağandışı olayları anlama ve sınıflandırma yeteneklerini tehdit etmektedir (Alexander, 2007: 102). Ek olarak afetler modern siyasi sistemlerin yanıt vermesi gereken "dışsal şoklar" oluşturmaktadır (Olson, 2000: 154). Hoffman vd. (2015) afetlerin, çevre, toplum ve teknolojinin bir araya geldiği bağdan kaynaklandığını ifade etmiştir. Temelde afetler, tehlike, savunmasız bir insan toplumu ve riskin potansiyel olumsuz sonuçlarını azaltmaya yönelik yetersiz kapasite veya önlemlerin mekansal ve zamansal birleşimden kaynaklanmaktadır (Gaillard ve Texier, 2010: 81; Schipper, 2010: 380). Bu anlamda afet riskinin afet tehdidi, yüksek güvenlik açığı ve toplumun afetlerle başa çıkma kapasitesinin düşüklüğü ile artacağı söylenebilir (Alifagusta vd., 2019: 148). Doğal fenomenlerin ve sonuçlarının bu entegrasyonu, matematiksel olarak: Afet Riski = Tehlike x Güvenlik Açığı x Değer olarak ifade edilmektedir (Săvoiu, 2008: 2739). Dünyanın suiistimal edilmesi sonucunda insanlar ve değer verdikleri şeyler için tehdit oluşturan etmenlerin, toplumsal sistemler ve geçim kaynaklarında yarattığı bozulmalar afet olarak nitelendirilmektedir (Harifuddin ve Zainuddin, 2017: 47; Reale, 2010: 1; Mitchell, 2000: 39). Afetler, doğası gereği olumsuz etkilerle başa çıkmak için yetersiz olan savunmasız bir topluluğu veya grubu etkileyen bir tehlikenin sonucu olarak ortaya

çıkılmaktadır (Nouchi, 2015: 140). Afetler insanların bilimsel ya da bilimsel olmayan yollarla önlemeye çalıştıkları sosyal gerçeklerdir (Omobowale vd., 2011: 32). Sosyolojik olarak ise bir afet, "bireylerin ve grupların faaliyet gösterdiği sosyal bağlamın temel bir bozulması veya normal beklentiler modelinden radikal bir sapma" olarak tanımlanabilir (LEWIS ve KILLIAN 1956'dan aktaran, CARLSON, 1971: 3). Bu anlamda tehlikeler doğal bir olay sonucunda ortaya çıkmakla beraber, onları afet haline dönüştüren siyasi, iktisadi ve toplumsal süreçlerdir (Yıldırım, 2008: 81).

Genel olarak afetler şu şekilde karakterize edilir (Khalid vd., 2010: 28):

- ✓ Öngörülemeyen, ani ve uyarı olmaksızın gelişen
- ✓ Bir topluluğun\toplumun işleyişinin ciddi şekilde aksatan,
- ✓ İnsani, maddi, ekonomik ve/veya çevresel kayıpları ezici bir çoğunluğa ulaştıran,
- ✓ Etkilenen topluluğun\toplumun kendi kaynakları dâhilinde başa çıkma yeteneğini aşan,
- ✓ Hızlı olan (başlangıcının ardından olayların gelişim hızı yanıt verme yeteneğini aşan)
- ✓ Beklenmedik yönlerde gelişen.

Yerleşik insan yaşam tarzına geçişle doğal dengenin bozulması, yerleşime uygun olmayan kentsel alanların kurulması, küresel iklim değişikliği ve bazı teknolojik gelişmeler de afetleri tetiklemektedir (Özkazanç ve Yüksel, 2015: 746). Ayrıca siyasi ihmal, sosyal marjinalleşme, yoksulluk gibi sosyal sorunlar ve geçim kaynaklarına sınırlı erişim, çaresiz insanları tehlikeye açık alanlarda yaşamaya ve çalışmaya zorlamaktadır (Gaillard ve Texier, 2010: 82; Phillips vd., 2005: 132). Richardson (1993) ise afetlerin genellikle, düzenleme, altyapı, tesis ve makinelere yetersiz kaynakların harcandığı ve felakete müdahale eden organizasyonların sıkı bütçe kısıtlamaları altında çalıştığı sistemlerde meydana geldiğini ifade etmiştir. Ek olarak güvenlik açığının artmasına neden olan faktörler; artan nüfus ve kırsal-kentsel göç ve kentleşme baskıları, dil engelleri, sosyal izolasyon, gıda ve su kaynaklarının güvensizliği, yoksulluk ve cehalet, ekonomilerin birbirine bağımlılığının artması, doğal kaynakların bozulması, afet yönetim önlemleri ve tahmin tekniklerinin yetersizliği, yerel toplumun afet yönetimine yetersiz katılımı, yasaların ihlali, yetkililere güvensizlik, arazinin uygunsuz kullanımı, yetersiz iletişim ve ulaşım altyapısı, zayıf kurumsal kapasite vb. olarak

sıralanabilir (Săvoiu, 2008: 2735; Ghafory-Ashtiany, 2009: 226; Teo vd., 2019: 1; Nguyen vd., 2006: 570; Mondlane, 2010: 277). Afetler, kaynak sınırlamalarının bireyler, hane halkları, topluluklar ve ekonominin sektörleri arasında daha düşük uyum kapasitesi yarattığı gelişmekte olan ülkelerde özellikle kamu refahı ve ekonomik kalkınma için zararlı olabilmektedir (Call, 2012: 55). Özellikle sanayileşmiş dünyada can kaybında bazı düşüşler yaşanırken, ekonomik ve diğer maddi kayıplar ve evlerin, geçim kaynaklarının üzerindeki etkiler gayri safi milli hasılanın yüzde 0,1' inden fazlasına mal olmaktadır; daha az gelişmiş ülkelerde ise bu yüzde 20-30 kat daha fazla olabilmektedir (Oliver-Smith, 2016: 73; Săvoiu, 2008: 2735). Bununla birlikte, büyük afetler o kadar maliyetlidir ki kayıplardaki %1'lik bir azalma bile yüz milyonlarca doları kurtarabilmektedir (Lindell vd., 2009: 1086). Afetlerden kaynaklanan kayıplar arttıkça, önceki afet yönetimi stratejilerinin etkisiz olduğu ve değişimin kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Afet riskine yanıt vermek, tehlikeleri yönetmekten ziyade riski azaltmaya odaklanan daha kapsamlı yaklaşımlar gerektirmektedir. Bu sebeple güncel eğilim daha fazla topluluk katılımı ve yerel düzeyde temel sorumluluğu sağlamak üzerine ilerlemektedir (Pearce, 2003: 214; Sherry ve Curtis, 2017: 316).

Hazırlıklı olmanın nihai amacı, afetler meydana geldiğinde can güvenliğini artırmaktır. Hazırlık eksikliği ise deprem veya sel üretmez, ancak yaşanan hasarı artırabilir (Weinstein, 1989: 36; Adiyoso ve Kanegae, 2017: 565). Hazırlık temelde, potansiyel tehlikeleri önceden tahmin ederek ele almak ve böylece gerekli kaynakların yerinde olmasını sağlamak için acil bir durum oluşmadan önce bir müdahale ve yönetim yeteneği geliştirme sürecidir (Diekman vd., 2007: 494-495). Hazırlıklı olma bir sosyal grubun tehlikenin var olduğunu algıladığı, tehlikeye karşı risk altında olduğuna veya tehlikeye açık olduğuna karar verdiği, riskin hazırlıklı olma ve hafifletme faaliyetlerine katılmak için yeterli öneme sahip olduğunu belirlediği süreçtir (Nguyen vd., 2006: 570). Afetlere hazırlık, zarar ve kayıpları en aza indirmek amacıyla sistematik acil müdahale yapıları kurarak bireylerin, grupların, kuruluşların doğal olayların tehlikesini aşmalarını sağlayan çabalar (Latupeirisa, 2020: 2-3). Hazırlık çalışmaları aynı zamanda afetlere etkili bir şekilde müdahale etmek için gerekli kaynakların mevcut olmasını ve müdahale etmek zorunda kalanların bu kaynakların nasıl kullanılacağını bilmesini sağlamayı amaçlamaktadır (Oral vd., 2015: 22). Hazırlık tipik olarak halk eğitimini, uyarı sistemlerini, simülasyonları, acil durum müdahalesini ve tahliye

planlarını ve mağdurlar için acil barınma ve yiyecek hükümlerini içermektedir. Bu anlamda hazırlıklı olmanın, zarar azaltmanın önleyemediği etkilere karşı tepkiyi iyileştirmesi beklenmektedir (Olson, 2000: 157). Hazırlıklı olmanın içerisinde yer aldığı risk yönetimi, tehlikelerin ve ilgili afetlerin etkilerini azaltmak için toplum ve toplulukların politikalarını, stratejilerini ve başa çıkma kapasitelerini uygulamaya yönelik sistematik bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Kreibich vd., 2011: 60).

Afet riskinin azaltılması yerel, bölgesel, ulusal ve küresel olmak üzere birden çok ölçekte gerçekleşebilmektedir (Oliver-Smith, 2016: 76). Ancak geleneksel komuta ve kontrol modelleri afetlerde işe yaramamaktadır çünkü yetki ve sorumluluk dağıtılmıştır. Bu anlamda eğer bir topluluk içindeki farklılıklar afetten önce ele alınmadığında ve halk yönetim sürecine dâhil edilmediğinde, çoğu zaman, komuta sahiplerinin kararlarına ve eylemlerine meydan okumakta ve kurtarma çabalarını engellemektedir (Pearce, 2003: 217; Tierney, 2003: 41). Çünkü yalnızca fiziksel / maddi tehditlere odaklanan teknokratik dayatmalar, yerel kültürle makul bir uyum olmaksızın çok az kalıcılık şansına sahiptir (Oliver-Smith, 2016: 77). Bu sebeple direnç oluşturmak temelde "aşağıdan yukarıya" bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Bach vd., 2013: 7). Ayrıca kamu kurumları, vatandaşlarının canlarını ve mallarını korumaktan ve genel refahı teşvik etmekten sorumlu olmalarına rağmen afetlere ne kadar hazırlanırsa hazırlansınlar afetlerin çoklu kaynakları, sınır ötesi ve doğrusal olmayan doğası göz önüne alındığında, tüm senaryolarda tüm insanların güvenliğini sağlayamazlar (Parlak vd., 2012: 358; Wai Man Fung ve Yuen Loke, 2010: 880; Hong vd., 2019: 82). Bu anlamda başarılı olabilmesi için bir afet tehdidine yönelik müdahalelerin planlanması ve uygulanmasından sorumlu olanların risk altındaki nüfusun sosyal ve ekonomik gerçeklerini anlamaları ve hazırlık ve zarar azaltma önlemlerinin sadece fiziksel mekanizmalara duyarlı olmakla kalmayıp, tehdit altındaki toplum içine aşılması gerekmektedir (Chester, 1998: 494; Phillips vd., 2005: 123). Özellikle afet riskini azaltmaya yönelik değişikliklerin yerel olarak kabul görmesi ve riskin daha uzun vadede azaltılmasını sağlamaktadır. (Oliver-Smith, 2016: 77). Yani afete dayanıklılık bir topluluk meselesidir ve temelinde toplumsal riski azaltmak için yapılan aktivitelerden oluşmaktadır. Yalnızca kamu kurum ve kuruluşlarına ait bir sorumluluk değil toplumun tüm kesimlerinin sorumluluğudur (İnal, 2015: 21; Jenkins, 2015: 129).

Hazırlık, “güvenlik”, “hayatta kalma”, “öz yeterlilik” gibi genel kavramlarla bağlantılıdır (Becker vd., 2013: 1715). Kitlelerin hayatta kalma stratejisi, bölgeye özgü, yerele uygun afet azaltma yollarının gelişmesine yol açmıştır (Rautela, 2005: 233). Güvenlik yolunu seçmek insani bir seçimdir ve uygun eylemleri gerektirmektedir. Toplumsal kapasiteyle, afetlere karşı toplumun dayanıklılığı artmakta, insanlar kendilerini güçlendirebilmekte ve afet müdahale sistemine bağımlılıklarını azaltabilmektedir (Alifagusta vd., 2019: 148; Ghafory-Ashtiany, 2009: 222; Ghafory-Ashtiany, 2015: 383). Topluma dayalı faaliyetler bir bölgenin toplumu ve kültürüne kök saldığından, insanların gerçek ihtiyaçlarını ve önceliklerini ifade etmelerini sağlayarak problemlerin doğru tanımlanmasını ve duyarlı önlemlerin tasarlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktadır (Shaw ve Goda, 2004: 32). Tehlikelere maruz kalma, bir felaketin ortaya çıkması durumunda ortaya çıkabilecek etkilerle mücadele etme konusundaki direnç eksikliğidir (National Agency For Disaster Management (BNPB), Statistics Indonesia (BPS) ve United Nations Population Fund (UNFPA), 2013: 25). Olaylara dayanabilen, uyum sağlayabilen ve olaylardan hızla kurtulabilen dirençli bir topluluk oluşturmak, aile ile evde başlayarak tüm toplulukları kapsayacak şekilde genişleyen her düzeyde hazırlıklı olma çabalarını gerektirmektedir (Thomas vd., 2015: 965). Bu çabalar, kamu bilgilendirme kampanyalarının ve acil durum planlarının oluşturulmasını, yeni binalar için sismik tasarım standartlarının artırılmasını, mevcut binaların risk azaltımını ve diğer altyapıların geliştirilmesini içeren düzenlemelerden oluşmaktadır (Flynn vd., 1999: 206).

Afetler birkaç tür kaynağı tehdit edebilmektedir: (a) nesne kaynakları (ev, araç veya malzeme mülkiyeti gibi fiziksel kaynaklar), (b) koşullu kaynaklar (evlilik, meslek ve ilişkiler gibi maddi olmayan kaynaklar), (c) kişisel karakteristik kaynaklar (öz saygı, iyimserlik ve öz-yeterlik gibi kalıcı kişilik özellikleri) ve (d) enerji kaynakları (para, bilgi ve zaman gibi diğer kaynaklara ulaşmada yardım). Dahası, felaketler genellikle, kayıpların daha fazla kayba yol açtığı "kayıp sarmalları" ile sonuçlanır (Aten vd., 2012: 183). Bir topluluğun afet zafiyetini ve iyileşmesini etkileyen faktörler ise temelde şunları içermektedir: ekonomik istikrar, sosyo-politik yapı ve kültürel ve dini değerler. Bu bağlamsal faktörler, toplulukların: 1) afeti yorumlama; 2) kurtarma ve 3) risk azaltmaya yaklaşım biçimlerini etkilemektedir (McGeehan, 2012: iii). Ayrıca hazırlık açısından bireysel düzeyde çözümler, özellikle gelişmiş ülkelerde, afet risk yönetiminin

bir bileşeni olarak savunulmaktadır (Becker vd., 2012a: 108). İnsanların tepkisi, bu nadir ve aşırı tehditlerin riskini nasıl algıladıklarına bağlıdır. Kendilerine yönelik tehdit algılamaları düşük olan bireyler, tehlike tehditlerine büyük olasılıkla uyum sağlamazken, yüksek risk algısına sahip olanlar, pozitif öngörücü bir şekilde davranma eğilimindedir (Gaillard ve Texier, 2010: 82) İnsanların stres zamanlarıyla başa çıkma yeteneği üç faktöre bağlıdır (McAllister, 2013: 56-57):

- a. *Anlamlılık*, stresin kişinin hayatında mantıklı olduğu ve dolayısıyla başa çıkmanın arzu edilen derin deneyimi;
- b. *Yönetilebilirlik*, durumun taleplerini karşılamak için gereken kaynakların tanınması ve bunları araştırmaya istekli olma;
- c. *Anlaşılabilirlik*, dünyanın kaotik, rastgele ve öngörülemez olmaktan ziyade anlaşılabilir, anlamlı, düzenli ve tutarlı olarak algılanması.

Kamusal ve uluslararası ilgi ve hâkim söylemler, doğal afetlerin somut fiziksel yönlerini vurgulamakta bu durum yerel halkın tutum ve tepkilerinin de bir parçası olan kültürel yönlerin ve yerel kavramların ihmal edilmesine yol açmaktadır (Schlehe, 2010: 112). Ancak en son tanımlarında, afet sosyal bir olgu olarak ele alınmakta ve fiziksel olaylardan ziyade durumun sosyal ve psikolojik yönleri vurgulanmaktadır (Eranen vd., 1993: 957; Bankoff, 2004: 111). Çünkü toplum genelindeki afetler, etkilenen topluluğun siyasi, kültürel ve ekonomik geçmişini içermektedir (Hiley-Young ve Gerrity, 1994: 18). Bu anlamda topluluğun sosyal ve politik çerçevesine ek olarak, onun yerleşik kültürel ve dini değer sistemleri, felaketin etkilerini anlamak için anahtardır. Topluluklar, olayları yorumlamak için kültürel ve dini inanç sistemlerini kullanmakta ve iyileşmelerine rehberlik etmesi için bu sistemlere bakmaktadır (McGeehan, 2012: 17). Bu anlamda afet riskinin azaltılması için toplum afet direncinin faydalarının farkına varmak, insanların içinde yaşadığı ve afetlere müdahale ettiği sosyal ve kültürel bağlamı tanımlamayı gerektirmektedir (Ostadtaghizadeh vd., 2016: 1844). Kültürleri nedeniyle insanlar, kabul ettikleri riskleri şekillendirerek fiziksel yaşamlarının değerlerini yaşam tarzlarına ve güvenliklerine uyacak şekilde manipüle ederler (Hoffman vd., 2015: 105). Bir insanın tehlikeye karşı direncinin çoğu, paylaşılan kültürel tavırlar ve topluluk ruhu tarafından üretilen soyut niteliklerde yatmaktadır (Bankoff, 2004: 110). Başa çıkma biçimleri, kültürel ve dini geçmişlerden büyük ölçüde etkilenmektedir. Dış stresörleri (stres oluşturan etmenleri) veya yaklaşım odaklı başa çıkma stratejilerini karşılayan ve

değiştiren izlemlerin bireyci kültürlerde daha etkili olması beklenirken, iç psikolojik durumları bilişsel veya kaçınma odaklı başa çıkma stratejileriyle değiştiren izlemlerin kolektivistikte daha etkili olması beklenir (Witruk vd., 2014: 124). Tehlikelerin nasıl ve neden ortaya çıktığına ilişkin algısal fikirlerin insanların davranışlarını etkilediğini ve dolayısıyla eylemlerini yönettiğini anlamak önemlidir (Bankoff, 2004: 110). Bu anlamda afetlerle mücadele edebilmek için hazırlıkla ilgili farkındalık ve olumlu davranış değişikliklerinin oluşturulması gerekmektedir (İnal, 2015: 21). Bunu sağlamak adına afetlerle ilgili antropolojik, psikolojik ve sosyolojik araştırmalar, tipik olarak afet yaşamış kişilerin afet sonrası inançları, tutumları ve davranışlarını birbirleriyle veya değerleriyle ilişkilendirmeyi içermektedir (Mulilis vd., 1990: 357). Son olarak afetlere karşı savaşılan insanların bilgelik ve çabalarından öğrenme, bir afet durumunda birbirlerine yardım etme, hayattaki tehlikelerin farkında olma ve gerçekçi bir işbirliği kurmak için kültürel etkinlikler afet kültürü olarak tanımlanmakta (Usui, 2006: 8) ve davranış değişikliğinin sonucu olarak sürdürülebilir afet risk azaltımını desteklemektedir.

Küresel afet yönetimi uygulamaları yerele indirgenmeye çalışılmaktadır. Dünyada bu uygulamalara toplumun birçok kesimi hatta bireylerin dahil olması söz konusudur. Bireylerin kültürleri ve kültürü etkileyen etmenler afet hazırlık davranışlarının geliştirilmesi ve sürdürülmesinde etkili faktörler olarak görülmektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı afet hazırlık davranışlarını etkilediği varsayılan değer, inanç ve tutum değişkenleri ile afet hazırlık davranışı arasındaki ilişkileri ortaya koyan yapısal bir model oluşturmak ve bu modeli test ederek afet yöneticileri ve paydaşlarına faydalı olabilecek bilgilere ulaşmaktır. Bu anlamda mevcut çalışma temel düzeyde afet hazırlık davranışları ile afet hazırlık değer, afet hazırlık inanç ve afet hazırlık tutum parametrelerinin birbirleri ile ilişkisini incelemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AFET HAZIRLIK İNANÇLARI

1.1. Genel Literatür

İnsan kararları, birbirimizle, doğal çevreyle ve manevi alemle ilişkilerimizi yönlendiren, motive eden ve harekete geçiren derin inanç ve değerlerden oluşmaktadır (Call, 2012: 1). İnanç kavramı; birisinin yönlendirildiği ve dünya görüşünü etkileyen felsefe olarak ifade edilebilir. İnanç aynı zamanda resmi bir doktrin veya bazen tam olarak ifade edilmeyen bir dizi kişisel fikir olabilmektedir (Schipper vd., 2014: 38). İnançlar veya yaşam fikirleri, toplumların ve bireylerin, değerlerine ve tutumlarına yansımakta, bu da bireylerin davranış ve uygulamalarını şekillendirmektedir (Call, 2012: 11). Bu aşamada insan davranışlarının bazen dışarıdan mantıksız görünebildiğini, ancak inanç sistemleri göz önünde bulundurulduğunda oldukça rasyonel olduğunu belirtmek önemlidir. Ayrıca inançlar dinsel, felsefi veya ideolojik yönelimli olabilmektedir (Bempah ve Oyhus, 2017: 105). Maneviyat ve inançlar, bireysel ve grup kararları, geçim kaynakları, yaşam tarzları ve tutumlar üzerinde etkili güçlerdendir. Doğal tehlikelerin ve ilgili risklerin nasıl yorumlandığı dahil olmak üzere doğa algısını etkilemektedirler (Schipper vd., 2014: 40). İnanç sistemleri, insanların doğa ile hassas bir denge içinde oldukları ve doğaya yapılan yanlış muamelenin "kötü şans"a ve hatta açlık veya ölüme neden olabileceğini ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, bazı inançlara göre genel insan refahı, doğaya karşı uygun ve etik davranışa dayanmaktadır (McNeeley ve Lazrus, 2014: 511).

İnançlar, özellikle afetler için, genellikle önceden ele alınmayan hassas konular olduğundan rasyonel varsayımlara meydan okumakta ve soyut oldukları için anlaşılması ve tanınması zor olabilmektedir. İnançlar afet döngüsü boyunca (Regad ve Silva, 2020: 1);

- ✓ Toplulukların risklere ve afetlere bakış açısını;
- ✓ Afet müdahalelerini;
- ✓ Afet davranışlarını;

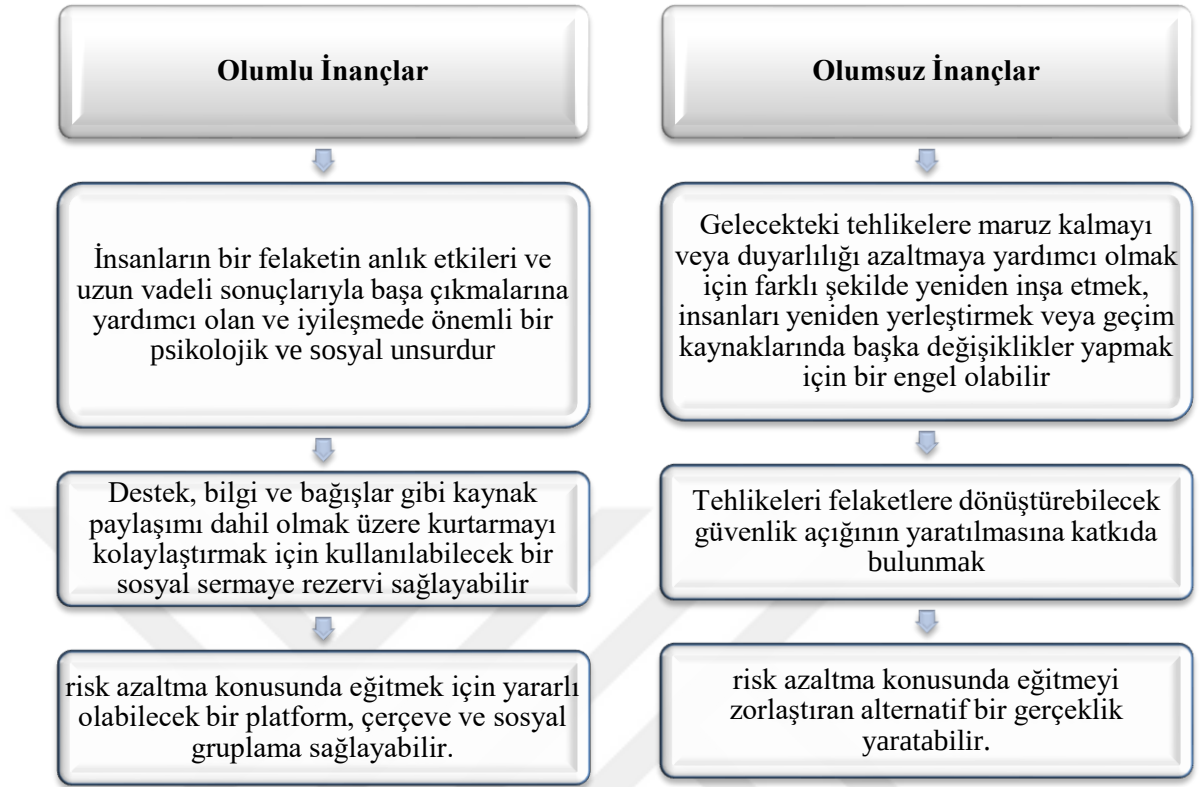
- ✓ Afet riskini azaltma stratejilerini uygulama kapasiteleri ve isteklerini etkilemektedir.

İnsanlar afet gibi belirsiz ve bilinmeyen olgulardan rahatsızdır ve çevrelerinde neler olduğunu açıklamaya veya anlamaya yardımcı olması için inanç sistemlerini kullanmaktadırlar (Schipper vd., 2014: 55; IFRC, 2014). Bu sebeple tehdit edici ve öngörülemeyen afetler karşısında bireyler, zor durumlarda kendilerini ayakta tutabilmek için dünya hakkındaki temel inançlarına güvenmektedirler (Xie vd., 2011: 568). Bu anlamda inançlar, afetleri anlamak, yorumlamak, hazırlanmak ve afetlere müdahale etmek için bir çerçeve sağlamaktadır (Regad ve Silva, 2020: 1). Ancak afet olgusu aynı zamanda yeni bir inanç ve yaklaşım da gerektirmektedir (Richardson, 1993: 30). Özellikle afetler söz konusu olduğunda, açıklanamaz olanın doğaüstü eylemlilik açısından açıklamalarını arama eğilimi, insan zihninde derin bir şekilde kök salmıştır (Grandjean, 2008: 201). Afet hassasiyetinin yüksek olduğu alanlarda, sakinler, tehlike ile ilgili karmaşık inanç ağları geliştirmekte ve inanç sistemlerine doğal tehlikeler ve / veya afetler ile ilgili bilgi inşa etmek için kendi düşünce yollarını kullanmaktadır. Bu inançların çoğu bilimsel kanıtlarla tutarlı olsa da bazı popüler inançlar doğru olmaktan çok uzaktır (Whitney vd., 2004: 87; Sun vd., 2017: 126). Öte yandan, dahili bir nedensellik ve etkili başa çıkma odağına olan inanç vurgulandığında, afet etkileri daha az patolojik olabilmekte ve afet sonrası öğrenme ve hazırlıkların daha uyarlanabilir biçimlerine yol açabilmektedir (Eranen vd., 1993: 958). Bir afet meydana geldiğinde, nedensellik hakkında hem kültürel olarak özel hem de daha evrensel düşünme şekilleri hayatta kalanlar arasında işlemektedir. Bu anlamda afetlere en iyi şekilde hazırlanmak için, işleyen nedensel inançların çeşitliliğini hesaba katmanın en iyi yolunu belirlemek önemlidir (Levy vd., 2009: 44). Yani inançlar, insanların bir tehlikenin nedenlerini ve sonuçlarını nasıl yorumladıklarını etkilemektedir. (Schipper, 2010: 387).

Bilimin emekleme döneminde olduğu eski zamanlarda insanlar, afetlerin, özellikle de depremlerin Doğa Ana'nın gücünü temsil ettiğine inanmıştır. Gök gürültülü fırtınalar, seller, kuraklıklar, depremler ve diğer doğa olayları hakkındaki bilgiler, bunların doğru yorumlanmasını sağlamak için yetersiz; insanlar zayıf, savunmasız ve yaşamlarının ana hedefi doğanın vahşeti karşısında hayatta kalmak olmuştur (Ghafory-Ashtiany, 2009: 218; Ghafory-Ashtiany, 2015: 373). İnsanlar modernite ortaya çıkmadan önceki bu dönemde, doğadan ve toplumsal yaşamdan kaynaklanan tehlikeler

ve tehditler karşısında ana mücadele araçları olarak sihir, büyü ve dinsel inançların bileşiminden oluşan inanç sistemlerini kullanmaya yönelmiştir (Yıldırım, 2008: 76). Günümüzde de dünya çapında pek çok toplum, daha önceki uygarlıklarla uyumlu şekilde doğal tehlikelerin ve bunların sonuçlarının ilahi rasyonalizasyonuna inanmaya devam etmektedir (Schipper, 2010: 379). Bu geçmişten gelen inanç sistemleri, günümüzde de risk algılamaları ve etkililik inançlarının değerlendirmesini başlatan deneyim ve bilgilerin temelini oluşturmaktadır (Demuth vd., 2016: 329). İnsan zihni muhtemelen önceki deneyimin ve tanıdık bağlamın ötesine geçebilen tek biyolojik varlıktır, çünkü tahmin edip icat edebilir ve böylece yenilikçi davranışlara yol açabilir. (Grandjean, 2008: 194) İnsanlar bilinçli veya bilinçsiz olarak, deneyimleriyle gelişen ve kültürlerini yansıtan dünya görüşleriyle uyumlu din ve inançlara çekilmektedir. Ayrıca insanlar, kültürel miraslarına, önceliklerine, değerlerine ve ekonomik çıkarlarına uydukları için belirli öğretileri izlemeyi seçmektedir (Schipper vd., 2014: 41). Becker vd. (2013) (2012) temel inançlardan bazılarının, insanların maruz kaldığı afetlerden edindiği, güçlü etkiye sahip deneysel bilgilerle oluşturulduğunu ifade etmektedir. Etkileşimli ve deneyimsel bilgilerin, hazırlığı doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen çeşitli tehlike, hazırlık ve kişisel inançları geliştirmek için daha güçlü katalizörler olduğu belirtilmektedir. Bu anlamda deneyimsel bilginin inançların oluşumu üzerinde hem olumlu hem de olumsuz bir şekilde güçlü bir etkiye sahip olduğu açıktır. Najafi vd. (2018) de afet hazırlık etkinliği davranışları için olumsuz nitelikte iki inanç alanı keşfetmiştir. Bunlar; (1) depremlerde, tüm binalar çöküyor ve (2) bir afet meydana geldiğinde hazırlık kitlerine erişmek mümkün değildir. Afet risk azaltımı bağlamında bir diğer olumsuz etki, inançların riski azaltmada bir engel oluşturması ve insanların risk anlayışını etkilemesi olarak ifade edilebilir (Schipper vd., 2014: 37). Afet hazırlığı açısından olumsuz etki sağlayacak inançlar ise olumsuz sonuç beklentisi (yani, kişisel hazırlık, bir sonuçta fark yaratmayacaktır) ve hazırlıklı olmanın doğal tehlikelere karşı aşırı bir tepki olduğuna dair inanç olarak ifade edilebilir (Becker vd., 2013: 1720). Bir diğer ifade ile inançların afet riskinin azaltılmasıyla ilişkili olumlu ve olumsuz altı nedeni mevcuttur (Schipper vd., 2014: 55; IFRC, 2014).

Şekil 1. Afet Riskinin Azaltılmasına İlişkin Olumlu ve Olumsuz İnançlar



Kaynak: Schipper, E. L. F., Merli, C., & Nunn, P. D. (2014). How religion and beliefs influence perceptions of and attitudes towards risk IFRC. (2014). World Disaster Report 2014. <https://www.ifrc.org/world-disasters-report-2014>. Erişim Tarihi: 19.09.2020.

Hane halkının algıları, niyetleri ve fiili hazırlığı, afete hazırlık ve müdahale ile ilgili toplumsal inanç ve tutumlardan etkilenebilir (Basolo vd., 2017: 257). Hazırlık, afetlerin meydana gelebileceği (genellikle uyarı vermeden), bir felaketten sonra hazırlıklı olmanın yardımcı olacağı ve kişisel güvenliğin korunması ya da hayatta kalmanın sağlanması gerektiği inancı da dahil olmak üzere birçok nedenden dolayı önemli görülmektedir (Becker vd., 2013: 1718). Ancak güvenliğini artırmak için tasarlanmış mevcut bilgi, araştırma, kılavuz, kural ve tavsiyeleri kullanamama, bu araçların insanların anlayabileceği, inanabileceği ve kabul edebileceği bir şeye dönüştürülmemesinden kaynaklanmaktadır. Kalıtsal yanlış anlamaların ve hurafelerin bir sonucu olarak, birçok insan hala felaketleri durdurmak için çok az şey yapılabileceğine inanmaktadır (Ghafory-Ashtiany, 2009: 219). Örneğin, insanlar (doğru bir şekilde) ağır aletleri duvara sabitlemenin deprem riskini azaltmada etkili olacağına inanıyorlarsa, bu sismik ayarlamaların benimsenmesi ihtimali, bireyin bu ayarlamaların

etkinliğine inanmaması durumuna göre daha olası olacaktır (Whitney vd., 2004: 89). Ancak insanlar kaybı kabullenmeyi seçerlerse, afete hazırlanmaya değmeyeceğine karar verebilirler. Bir karar, bireyin iyi ya da yeterli bilgisi olduğuna inandığı şeye dayanabilir ya da sadece sınırlı bilgilere dayanabilir. Zararın kabulüne ilişkin kararların çoğu, yaşam veya topluluk kaybı gibi daha sosyal yönlerin kaybı yerine para veya mülk kaybının kabul edilmesiyle ilgilidir (Becker vd., 2012a: 126). Bireylerin hazırlık davranışlarındaki farklılıklar, hazırlıklı olma konusundaki inançlarla ilişkilendirilmiştir. Afete hazırlığın etkililiğine dair güçlü inançlara sahip olduğu belirlenen kişilerin, hazırlıklı olma inançları daha zayıf olanlara göre %7-%30 daha yüksek düzeyde hazırlık davranışları sergiledikleri görülmüştür (Thomas vd., 2015: 966). Etkilenen insanlar için en iyi başa çıkma stratejisini ve afetin kabul edilebilir, faydalı bir açıklamasını bulmak önemlidir. Adil bir dünyaya olan inanç kadar aktif yaklaşıma yönelik bir başa çıkma tarzı, bir afet sonrasında etkilenen insanlar için koruyucu faktörleri temsil edebilmektedir (Witruk et al. 2014: 132). Açıktır ki, hasarı sınırlamak veya bir tekrarı önlemek amacıyla felakete verilen tepkiler, büyük ölçüde nedensel bir failin tanımlanmasına ve felaket olayın 'haklı' olarak algılanmasına bağlıdır (Grandjean, 2008: 198). Kendini koruma eyleminin birçok teorik modeli, tehlikeler ve tehlike yönetimi ile ilgili inançları anlamının önemini vurgulamaktadır. Her kendini koruma eylemi teorisi, davranış değişikliğini teşvik etmede inançların önemini kabul etse de, her biri inancın davranış üzerindeki etkisinin dolaylı olduğunu da göstermektedir (Whitney vd., 2004: 88-97). Bir kültür, onu paylaşılanlar için doğal ve sorgulanamaz bir davranış biçimini ve belirli bir risk, tehlike ve güvenlik versiyonunu detaylandırmaya hizmet etmektedir. Bu şemalar arasında, nesilden nesile yenilenen adetler, inançlar ve dini veya animist uygulamalar yer almaktadır. Bu uygulamalardan bazıları riski hafife alma eğilimindeyken, diğerleri tam tersine dramatize etme eğilimindedir. Bunlardan bazıları riskin kaçınılmazlığının kabul edilmesine yol açmakta; diğerleri ise, tehlikeli bir durumla başa çıkmayı mümkün kılmaktadır (Kouabenan, 1998: 244). Sonuç olarak, insanların inançları onları bir tehdidin varlığını inkar etmelerine, uygun önlemleri almalarını engellemeye veya tehlikelere karşı savunmasızlıklarını artıracak şekilde davranmaya teşvik etmelerine yol açabilmektedir (Schipper vd., 2014: 37). Becker ve arkadaşları hazırlığı destekleyen inançları; tehlike inançları (“Bir risk var”, “Olabilir / olur” ve “Her zaman” gibi), hazırlık inançları (“Hazırlık bir yaşam biçimidir”,

“Güvenlik önemlidir” ve “Hayatta kalmak önemlidir” gibi) ve kişisel inançlar (“hazırlık önemlidir” ve “hazırlayabilirim” ve “cevap verebilirim” gibi) olarak üç gruba ayırmaktadır (Becker vd., 2012a: 129; Becker vd., 2013: 1720). Thomas vd. (2015) ise inançların hazırlık davranışı üzerindeki etkisini değerlendirmek için risk algısı, hazırlıklı olma ve öz-yeterlik olmak üzere üç inanç alanı oluşturmuşlardır.

1.2. Dini İnanç- Afet Hazırlığı İlişkisi

Din ve maneviyat genellikle temel duygusal ve sosyal deneyimleri, tutumları, inançları, dünya görüşlerini, değerleri, insanın kişisel kimliğini ve varlığını şekillendiren hedefler ve uygulamaları içermektedir (Lassi ve Mugnaini, 2015: 661). İnançlar, özellikle dini inançlar kök saldıkları toplumların etkisi altında zaman ve mekânda değişip geliştikleri için heterojen ve dinamikler. (Regad ve Silva, 2020: 1) Doğa kaynaklı tehlikeler karşısında insanların savunmasızlığının inşasında sosyal, ekonomik ve politik kısıtlamalarla etkileşime girdiği için din, büyük resimde yerini almaktadır (Gaillard ve Texier, 2010: 82). Doğaya karşı davranış ve tutumlar dahil olmak üzere ekosistemlerle özellikle antropojenik etkileşimlerde din, genellikle kilit bir faktördür (Schipper, 2010: 379). Ayrıca çevresel tutumları tanımlamaya yardımcı olma becerisiyle din, çevresel tehlikelere karşı fiziksel ve sosyal tepkileri etkileme potansiyeline de sahiptir (Mitchell, 2000: 28). Genel olarak, dini inançlar, dindar kişilerin doğal tehlikeleri nasıl yorumladıklarını, afet risklerini nasıl algıladıklarını ve afetlerle baş etme yeteneklerini etkileyebilmektedir. İnançlardan etkilenen afet bilinci, dindar kişilerin fiili tepkisini bir dereceye kadar hem davranışsal hem de psikolojik olarak yönetmektedir (Sun vd., 2018: 593). Dini inançlar, insan ve çevresi arasındaki ilişkiye aracılık etmekte, toplumların afetleri algılama, öngörme, anlamlandırma şekillerini ve afetlere yönelik tutum, karar ve davranış biçimlerini oluşturmaktadır (Regad ve Silva, 2020: 1; Call, 2012: vi). Ayrıca dine bağlı inanç sistemleri, iyileşmeyi ve afet riskinin azaltılmasını destekleme veya engelleme potansiyeline de sahiptir (McGeehan, 2012: 18). Bu anlamda Sun vd. (2018) dini inançlar ve afet ilişkisine yönelik iki anahtar sonuç ortaya koymuşlardır. Birincisi, dini inanç, inananların afet farkındalığını etkiler veya yönlendirir ve bir dereceye kadar afet tepkilerini yönetir. İkincisi, dini inanç, inananların afetle baş edebilmeleri için ihtiyaç duyulan destek ve kaynakları üretebilir, harekete geçirebilir ve / veya dönüştürebilir. Benzer şekilde

Joakim ve White (2015) da kanıtların dini inançların kırılmalara dönüşme potansiyelinin var olduğunu ancak kadere düşüncede yüksek derecede karmaşıklık olduğunu ifade etmişlerdir. Dini inançların afetlerden sonra iyileşme için güçlü bir direnç ve destek mekanizması sağladığını belirtmektedir.

Schipper (2010) çalışmasında inançların tutumlar ve davranışlar ile ilişkisini Şekil 2.'deki gibi ifade etmiştir.

Şekil 2. İnanç-Tutum ve İnanç-Davranış İlişkisi

İnanç-Tutum

- Dini inançlar tehlikelerle ilgili tutumları belirler.
- Dini inançlar riskle ilgili tutumları belirler.
- Dini inançlar afetle ilgili tutumları belirler.
- Dini inançlar, riske yanıt verme konusundaki tutumları belirler.

İnanç-Davranış

- Dini inançlar, tehlikelere karşı savunmasızlığı artıran davranışları gerektirir: ör. alternatif gelir bulmaktan zaman alan kurak dönemlerde dua etmeyi gerektirmek.
- Dini inançlar, çevresel bozulmayı ve riski artıran faktörleri doğrudan ele alan faaliyetleri içerir.
- Dini inançlar, tehlikelere karşı savunmasızlığı azaltmak için öngörülebilir davranışları örtük veya açık bir şekilde caydırır / teşvik eder
- Dini inançlar, etkilere yanıt vermek için tepkisel davranışı örtük veya açık bir şekilde caydırır / teşvik eder
- eylemsizliği haklı çıkarmak için inanç sistemlerinin kötüye kullanıldığını veya afet riskini artıran faktörlere neden olma sorumluluğunun dağıldığını gösterir.

Kaynak: Schipper, E. L. F. (2010). Religion as an integral part of determining and reducing climate change and disaster risk: an agenda for research. In *Der klimawandel* 388-390

Geleneksel toplumlarda kıtlık, kuraklık, afetler ve savaşlar gibi sıkça görülen tehditler hesaplanamaz olarak nitelendirilmekte ve dışsal ve doğaüstü güçlerden kaynaklandığına inanılmaktaydı (Yıldırım, 2008: 79). Bu anlamda din ve diğer inançlar, felaketlerin neden meydana geldiğini açıklamaya yardımcı olduğu ve bazen haklı çıktığı için önemli bir rol oynamaktadır (Schipper vd., 2014: 41). Doğal afetlerden kaynaklanan yıkımlar bazen kültürler ve tarikatlar arasında Tanrı'nın cezasının, öfkesinin veya insan günahlarının cezasının ilahi ifadeleri olarak yorumlanmaktadır (Regad ve Silva, 2020: 1). Örneğin rastgele dağılımları ve görünür herhangi bir neden

olmaksızın ortaya çıkan büyük ve korkutucu yıkım, deprem olaylarının anlaşılabilmesiyle birleştiğinde, onlara tüm dünyada ilahi yargılama statüsü kazandırmıştır. Bunlar Yunan tanrısı Poseidon'un hoşnutsuzluğunu, Japon mitolojisindeki yeraltı yayın balığı Namazu'nun kıvrılması, Hindu mitolojisine göre dünyayı kapüşonunda tutan Sehsnaga'nın hareketi ve Hristiyan inancına göre günahkârların cezalandırılmasıydı (Rautela, 2005: 235). Benzer şekilde eski Maya halkının Hurakan ("kasırga" kelimesinin kökü) adında bir fırtına tanrısı; Pillan adında bir deprem tanrısı vardır. Yunan, Roma ve Mısır uygarlıklarının hepsinin kendilerine itaatsizlik eden insanları öldüren tanrıları vardı. Doğal afeti de tanrıların öfkesi ile açıklamışlardır (Ghafory-Ashtiany, 2009: 218). Tsai (2001) depremlerin nedenselliğine ilişkin fikirleri; *Bilimsel*: mantodan enerji açığa çıkması, *Doğüstü / ruhsal kuvvetler*: hayaletlerden gelen bilinmeyen bazı kuvvetler, *Mitler (antropomorfizm ve animizm perspektifleri dahil)*: "Tanrı kızgındır" şeklinde sınıflandırmıştır. Günümüzde de dünya çapındaki birçok toplum, daha önceki uygarlıklarda "açıklanamaz" olanı açıklama girişimlerini yansıtan, doğal tehlikeler ve bunların sonuçları için ilahi bir açıklamaya güçlü bir şekilde inanmaya devam etmektedir (Schipper, 2010: 377). Örneğin Shoji vd. (2020) çalışmalarında katılımcıların hayvanlar, bitkiler, kayalar, nehirler, hava sistemleri ve insan el işleri gibi her şeyi manevi bir öze sahip olarak algılayan ve böylece canlı olan bir animizmden etkilenen geleneksel bir kültürü sürdürdüğü için gelecekteki felaketleri tartışmanın ve hazırlamanın tanrılarını öfkeliendireceğine, yani daha fazla afete yol açacağına inanmaktadırlar. Benzer şekilde 1999 yılında Türkiye'de İzmit depremi sırasında inanılan, kadercilik ve Allah'ın iradesi gibi yanlış kanıların, bireylerin felaketten kurtarılıp kurtarılmayacağı ve camilerin ve kutsal yerlerin zarara karşı bağışık olduğu gibi inançlara yol açtığı ifade edilmektedir (Ghafory-Ashtiany, 2009: 219).

Joakim ve White (2015) afetlerin Tanrı'ya atfedilen üç nedenini belirlemiştir;

1. İnsanların Tanrı'nın yüceliğine ve gücüne geri dönmeleri için Tanrı'dan bir uyarı.
2. Afet sonrası inançlarını, karakterlerini ve eylemlerini test etmek için insanların yargılanması veya incelenmesi.
3. Yanlış fiil ve amellerin cezası.

Afetler, genel anlamda toplumun artan kırılganlığını etkilemekte ve yoksulluk riski ile pozitif korelasyon göstermektedir. Geleneksel toplumlar, yoksulluğun

insanların yardımıyla aşılabileceği inanç ve değerleri üzerine kurulu olan kültürel inanç sistemini sürdürürlerse yoksulluk riski artacaktır (Alifagusta vd., 2019: 148). Ayrıca sık sık yoksullaşmalarını bir şekilde kendi eylemlerinin hak edilen ürünü olarak gören bireyler ve topluluklar arasında kadercilik ve değersizlik kavramları ortaya çıkmaktadır (Bankoff, 2004: 91). Dinin iyileşmeye katkıda bulunmada hizmet edebileceği birçok potansiyel işleve ek olarak, dini topluluklar veya afet müdahale ekipleri için zorluk oluşturabilecek bir dizi potansiyel engel de vardır. En çok sözü edilen, kaderci tavırlardır. Dini kadercilik, olayların oluşumunun önceden belirlenmiş olduğu ve insanların bu olayların oluşumunu veya sonuçlarını kontrol edemeyeceği veya etmemesi gerektiği fikrine atıfta bulunmaktadır (Regad ve Silva, 2020: 3). Kadercilik, toplulukları çaresiz, pasif olanlara götürebilen kendi kendini yenilgiye uğratan bir tutum olarak değerlendirilmektedir (Baytiyeh ve Naja, 2016: 163). Kaderci bireyler genellikle olaylar üzerinde kontrol sahibi olmadıklarını ve etkileyemeyecekleri dış faktörler tarafından kontrol edildiğini düşünmektedir (Kouabenan, 1998: 244). Bir olay hakkındaki kadercilik, olayın insan kontrolü dışındaki (veya en azından olaya dahil olan kişilerin kontrolü dışındaki) nedenlerden kaynaklandığı anlamına gelmektedir (McClure vd., 2007: 1957). Genel anlamda kadercilik, önceden belirlenmiş bir kader (alın yazısı) olduğuna inanmayı ve bunu değiştirmek için kişinin bir şey yapamayacağı inancını yansıtmaktadır (Doğulu ve Sakallı Uğurlu, 2018: 27). Kadercilik ayrıca bir sınırlama görevi görmektedir, çünkü ihtiyati tedbirlerin afetlerin etkilerini “Tanrı’nın iradesi” olduğu için etkileyemeyeceğine inanan bireyler, tehlikelere karşı savunmasızlıklarını azaltmak için önlemler almaya meyilli olmayabilirler (Schipper, 2010: 386).

Tehlike ve kırılganlık farkındalığının afete hazırlık düzeyi üzerinde olumlu etkisi olmasına rağmen, kaderci inançlar ve inkâr inançları bu düzeyi düşürebilmektedir. Bu nedenle, toplumunun hazırlık düzeyini artırmak için (1) tehlike ve savunmasızlık farkındalığını arttırırken (2) mevcut kaderci inançları azaltmak şeklinde iki ana hedef göz önünde bulundurulmalıdır (Baytiyeh ve Naja, 2016: 164). Kiani vd. (2013) de benzer şekilde kaderciliğin nedenlerinden birinin güvenlik konularına karşı zayıf tutumlar olabileceğini ve güvenlik tutumları teşvik edilerek kaderciliğin azaltılabileceğini ifade etmektedirler. Kadercilik, belirli bir pasifliğe veya mistik uygulamalardan yardım aramaya yol açabilmektedir; bu da güvenlik önlemlerini ihmal etmeye ve önlemlere karşı daha az duyarlı olmaya teşvik etmektedir (Kouabenan, 1998: 251). Bir afetin

olumsuz etkilerini yanlış davranışların cezası olarak gören bir topluluk, azaltıcı önlemlere yatırım yapmaya uygun olmayabilir (McGeehan, 2012: 2). Ayrıca kontrol eksikliği duyguları, insanları felaketler üzerinde hiçbir kontrolü olmadığı için tehlike sonuçları hakkında hiçbir şey yapamayacakları şeklindeki kaderci inançlara yol açabilir (Becker vd., 2013: 1715).

İnanç ve dini tepkilerin, genel olarak afet sonrası tepkilerin ve kurtarma stratejilerinin önemli bileşenleri olduğu bulunmuştur (Joakim ve White, 2015: 205). Yıkıcı bir olaya neden ve niyet atfetme ihtiyacı, afetlere anlam verilmesine ve böylece bir miktar kontrolün yeniden kazanılmasına izin veren doğaüstü açıklamalar ve inançlara yol açabilmektedir (Grandjean, 2008: 198). Ancak kaderci inanç sistemleri ile kontrol ve iyimserlik algısı arasında ortak bir zemin bulmak, kolayca elde edilemeyen hassas bir dengedir (McGeehan, 2012: 18). Dini inançlar, tutumlar ve değerler, insanların doğal afetlerin tehdidini değiştirme, uyum sağlama ve bunlara hazırlık yapma istekliliğini teşvik edebilir veya engelleyebilir. Örneğin, doğal afetlerde kontrol odağı ve eylem etkinliği hakkındaki inançlar, bazı toplulukların insan temelli risk azaltma önlemlerinden vazgeçmesine ve gelecekteki felaketlerin tehdidine karşı savunmasızlıklarını azaltmak için dua gibi dini temelli ritüellere güvenmelerine yol açabilir (Call, 2012: 118). Bireylerin ve toplumların mevcut veya gelecekteki riskleri azaltacak değişiklikler yapmaya karar vermelerinde dini doktrin, (kader, ya da daha fazla dua ve “iyi” davranışın yeterli olması gibi) bakış açılarını belirlemede etkilidir (Schipper, 2010: 391). Dua gibi daha pasif bir koruma tepkisi hiçbir grup tarafından kayba karşı en iyi düzenleme olarak savunulmamasına rağmen görünüşte afetlere karşı yaygın bir eylem biçimi olarak tanımlanmaktadır. Çünkü dua, Tanrı etkinleştirebilirse, Tanrı kapatabilir inancından hareketle tehdidi değiştirmek için güçlü bir mekanizma olarak görülebilmektedir (Mitchell, 2000:38; Mitchell, 2003: 20-21). Ayrıca Tanrıları yatıştırmak için yapılan fedakarlıklar, ayinler veya diğer ritüeller, felaketlerin tekrarlanmasını önleyerek, afetleri kontrol etmeye çalışmanın örnekleridir (Grandjean, 2008: 194). Bir tanrıya veya daha yüksek bir güce bağlı inançlar ve uygulamalar, anlık kişisel kontrol eksik veya yetersiz olduğunda bireye nihai bir kontrol duygusu sağlayabilir (Smith vd., 2000: 171). Ölümcül, dışsallaştırılmış inanç atıfları, öğrenilmiş çaresizlik ve bir afetin ardından başa çıkmanın alternatif yollarını öğrenememe ile sonuçlanabilir (CAPORALE, 1987’den aktaran, ERANEN vd., 1993: 958). Ya da afet

kurbanları, olayı içsel olarak kendi eylemlerine atfederek ve bunu dinlerinin kötü uygulamaları için bir ceza şekli olarak görerek kendi kaderlerini rasyonelleştirmeye de çalışabilirler (Witruk et al. 2014: 122). Kaderciler anlayışlar pasif tutumları destekleyebilir ve insanları riskli bir alanı boşaltmaktan veya hazırlıklı olma önlemlerini uygulamaktan caydırabilir (Regad ve Silva, 2020: 1). Dini yönlerle ilişkili birçok afet araştırması, dini öğretilerin hazırlık davranışı üzerindeki olumsuz etkisine odaklanmaktadır (Adiyoso ve Kanegae, 2017: 561). Dini atıflar, insanların belirli bağlamlarda afetlerle başa çıkma yeteneklerini kısıtlayarak savunmasızlıklarını artırır. Ancak bazı durumlarda, bireysel ve sosyal direnci geliştirebilir ve esnekliği teşvik edebilir (Sun vd., 2018: 592; Sun vd., 2017: 128). Açıktır ki, travmatik bir olayın dini yorumunun, bir topluluğun iyileşme biçiminin yanı sıra toplumun afet hafifletmenin değerini nasıl gördüğü üzerinde önemli bir etkisi olabilir; bu nedenle dini inançlar, azaltıcı stratejilerin uygulanması için önemli bir engel veya katalizör görevi görebilir (McGeehan, 2012: 20; Becker vd., 2017: 186-187). Yani inanç temelli yorumlar, insanların savunmasızlıklarının daha farkında olmalarına yardımcı olabilir ve azaltma uygulamaları için zemin sağlayabilir (Regad ve Silva, 2020: 1). Sonuç olarak, felaketle ilgili İslami yorumların çoğu kaderciler bir görüşe sahip olma eğiliminde olsa da doğal afet olayının daha yeni yorumu insanları yaşamlarını korumaya teşvik etmeye başlamıştır ve bu tür hazırlıklı olma çabaları Tanrı'nın iradesine aykırı görülmemektedir (Adiyoso ve Kanegae, 2017: 561-565). Aslında afetlerdeki yıkımların ve insan kayıplarının çoğu, Tanrı'nın insanlıkla ilgili gazabı veya öfkesi değil; insanların kötü işlerinin ve hayatın her alanında Tanrı'nın rehberliğine uymamasının sonucudur (ör. İnşaat alanında mühendislik prensiplerinin kullanılmaması ve kötü inşaat) (Ghafory-Ashtiany, 2009: 229-230).

Tanrılara atıfta bulunmak kaderciliğin bir yansıması olmaktan çok uzaktır, daha ziyade günlük zorluklar bağlamında insanların ulaşamayacağı bir şeye veya birine işaret etmenin uygun ve rasyonel bir yoludur (Gaillard ve Texier, 2010: 83). Aslında çoğu durumda afet kayıpları beklenmedik ve önlenemez değildir, koruma veya sigorta yoluyla azaltılabilmektedir (Viscusi, 2006: 13-14). Ancak bir afetin ilahi bir nedenine işaret etmek, politikacıların ve liderlerin suçu üstlenmekten kaçınmasını sağlamaktadır. Kötü şehir planlaması, kötü yol yapımı veya yolsuzluk bir tehlikeyi felakete dönüştüren gerçek nedenler olduğunda bu yararlıdır. Bazı politikacılar, felaket deneyimini siyasi ve politik planlar açısından bir tür ahlaki uyanış olarak kullanabilirler. Bu şekilde siyasi bir

gündemi gizlemek için dini (veya kültürel) terminoloji kullanılabilir (Schipper vd., 2014: 52; IFRC, 2014). Çünkü eğer insanlar afeti ve etkilerini insan yapımı olmaktan çok doğa kaynaklı önlenemez veya 'Tanrı'nın bir eylemi' olarak görürlerse, kimseyi suçlamazlar (Nilson, 1995: 14). Ancak ister kişinin kendi başarısızlıklarına isterse toplumun başarısızlıklarına atfedilsin, her iki durumda da felaket, doğal nedenlerden değil, insan kaynaklı olarak nitelendirilmektedir (Witruk et al. 2014: 122). Kontrol edilemeyen doğaüstü güçlerin belirlediği kader kavramından, insanlar tarafından denetlenebilir risk kavramına geçiş Batı'da düşüncenin rasyonelleşmesiyle gerçekleşmiştir (Yıldırım, 2008: 76). Son on yılda, çağdaş afet araştırmaları, felaketler için 'tanrı eylemleri' açıklamalarını, felaketlerin aslında 'doğa eylemleri' ve son zamanlarda 'insan davranışları ve karar alma eylemleri' olduğu görüşüyle değiştirmiştir. Ancak dini inançlar hala birçok kıtada ve kültürde insanların doğal olaylara ilişkin yorumlarını yönetmektedir (Sherry ve Curtis, 2017: 314).

1.3. Afet Hazırlık İnançları ve Afet Hazırlık Değerleri Arasındaki İlişki

Değerler, manevi bir yaşamı, yaşamdaki anlamı, içsel uyumu, ayrılığı, doğayla bütünlüğü, yaşamdaki payı kabul etmeyi ve dindarlığı içermektedir (Schwartz, 1992: 11). Değerler, genel anlamda toplumsal inançlara, ilkelere veya onaylanmış son durumlara atıfta bulunmak için kullanılmaktadır (Reser ve Bentrupperbäumer, 2005: 130). Değerler inançla oluşan ve davranış halini alan ahlak ilkeleridir (Can, 2019: 1). Ayrıca değerler bireysel ve toplumsal yönleri sahip olmakla beraber temelde inançlardan oluşmaktadır (Memiş ve Gedik, 2010: 124). Değerler, özünde inançları yansıtmakta inançların, belirli bir şeyin veya bir amacın arzu edilmesini sağlayabildiği ve belirli bir inancın sonucu olarak değerlerin ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Sezgin, 2006: 31). Rokeach 1973 yılındaki çalışmasında değeri inançla ilişkilendirmiş ve “davranış veya varlığın belirli bir durumu karşısında sergilenen kalıcı kişisel inançlar” olarak tanımlamıştır (ROKEACH 1973’ten aktaran, AĞIRKAN ve KAĞAN, 2017: 227). Ayrıca Halstead ve Taylor (2000) değerleri; davranışa rehberlik eden ilkeler ve temel kanaatler, neyin değerli olduğuna dair kalıcı inançlar, kişinin uğruna çabaladığı fikirler, belirli inançların iyi veya arzu edilir olarak değerlendirildiği standartlar olarak ifade etmiştir. Sesli’ye (2014) göre ise değer inanç ilişkisine bakıldığında değerlerin inançların temelini oluşturduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde McCarty ve Shrum (1994)

değerleri, inançlara dayandırmış ve ek olarak değişime dirençli yapılar olarak ifade etmiştir. Ayrıca değerler, sosyal bilim ve daha ziyade 'sosyal psikolojik' perspektiften, neyin önemli, neyin 'iyi' ve 'kötü', neyin 'değeri olduğu ile ilgili olarak bireysel ve kültürel olarak tutulan inançlar, pozisyonlar veya değerlendirci duruşlar olarak görülmektedir (Reser ve Bentrupperbäumer, 2005: 129). Fulton vd. (1996) temel inançların, temel değerleri güçlendirmeye ve anlamlandırmaya hizmet ettiğini ve temel inanç kalıplarının değer yönelimleri yarattığını belirtmiştir (FULTON vd. 1996'dan aktaran, VASKE ve DONNELLY, 1999: 525). Özetle, değerler bir inancı ifade etmektedir. Değerler, belirli bir nesneye veya duruma odaklanmış çeşitli inançları içermektedir (Karaman Menemencioğlu, 2018: 13).

Değerler, genellikle belirli bir inanç türü olarak görülmektedir. Ancak değerler ve inançlar özdeş kavramlar olarak düşünülse de birbirlerinden farklı özelliklere sahiptirler (Karaman Menemencioğlu, 2018: 11). Değerlerden farklı olarak, inançlar, yaşamdaki rehber ilkeler olarak hedeflerin önemine değil, bir ilişkinin doğru olduğu öznel olasılığa atıfta bulunmaktadır (Shwartz, 2012: 16). Değerler inançlara göre daha soyut ve genel bir kavram biçiminde değerlendirilmektedir. İnançlar belirli bir özne veya olaya bağlı olurken değerler, belirli bir durumun veya olayın sınırlarını aşmaktadır (Çalışkur, 2008: 9). Ayrıca değerler inançlara göre daha kapsamlı ve organize kavramlardır (Memiş ve Gedik, 2010: 124). İnançlar, kültürün en derin yönünü, değerler ise inançlara göre daha somut yönünü temsil etmektedir. Ek olarak inançlar ve değerler çocukluk çağlarından itibaren öğrenilen kültürel öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Sezgin, 2006: 31). Değerler, bir kişinin inanç sistemindeki en köklü ve merkezi unsurlar olmakla beraber inançlar gibi, değerler de zamanla değişmektedir. Ancak farklı olarak daha istikrarlı ve dirençli yapıda kavramlardır (Bengston ve Fan, 1999: 521). Ayrıca değerler, özel olarak bir duruma odaklanmamakta bireyin genel olarak inancını yansıtmaktadırlar (Karaman Menemencioğlu, 2018: 13).

Bilişsel psikoloji dilinde, değerler ve genel inançlar, belirtilen risk algılarını etkileyebilecek “buluşsal yöntemler ve önyargılar” oluşturmaktadır. İnançların ve değerlerin bireyler arasında önemli ölçüde değiştiğini bilinmektedir (Slimak ve Dietz, 2006: 1690). Ayrıca değer ve inanç kavramları tutum oluşumuna temel teşkil etmektedir. (Ordun, 2002: 19). İnsanların çevresel inançlarının, tutumlarının ve kararlarının altında yatan derinden benimsenmiş ilkelere odaklanan, sahip olunan

değerlerin varlığı bilinmektedir (Seymour vd., 2010: 143). Stern vd. (1999) norm temelli eylemlerin (davranışların); belirli kişisel değerlerin kabulü, bu değerler için önemli olan şeylerin tehdit altında olduğuna dair inançlar ve birey tarafından başlatılan eylemlerin tehdidi hafifletmeye ve değerleri geri kazanmaya yardımcı olabileceğine dair inançlar olmak üzere üç faktörden kaynaklandığını tespit etmişlerdir. Yani değerler, dünya görüşlerine, daha spesifik inançlara ve tutumlara ve nihayetinde davranışa nedensel olarak öncül olarak görülmektedir (Poortinga vd., 2004: 72). Değerler aynı zamanda bilgi için filtre görevi görebilmekte ve insanları, değerleri ile uyumlu görüldüğünde bilgiyi seçici bir şekilde kabul etmeye yönlendirerek inançları etkileyebilmektedir (Stern ve Dietz, 1994: 68).

Değerlerin hem davranışsal niyetler üzerinde doğrudan etkileri hem de inançlardan akan dolaylı etkileri vardır; bunlar, değerli nesneler hakkındaki bilgilere yönelik seçici dikkatten veya değerleri doğrudan özümlemeden etkilenebilmektedir (Stern vd., 1995: 1630). Benzer şekilde Dietz vd. (2005) çalışmalarında değerlerin çevre hakkındaki dünya görüşünü (genel inançlar), çevresel değişimin değer verilen şeyler üzerindeki sonuçları hakkındaki inançları ve değer verilen şeylere yönelik tehditleri azaltma yeteneğine ilişkin algıları ve eyleme geçme konusundaki normları etkilediğini ifade etmişlerdir. İnsanların değerlerine göre davranmalarının olası nedenlerden biri, kişinin inançları (değerleri) ve eylemleri arasında tutarlılık ihtiyacıdır. Bir diğeri, değer açısından tutarlı eylemin ödüllendirici olması; insanların istediklerini elde etmelerine yardımcı olmasıdır (Bardi ve Schwartz, 2003: 1209). Nedensellik zinciri, kişiliğin ve inanç yapısının nispeten istikrarlı, merkezi unsurlarından, insan çevre ilişkileri, değerli nesnelere yönelik tehditler ve eylem sorumluluğu hakkında daha odaklanmış inançlara doğru hareket etmekte ve nihayetinde ahlaki bir yükümlülük duygusunu harekete geçirmektedir (Stern vd., 1999: 85). Bu anlamda afetler açısından değerlendirildiğinde toplumların sahip olduğu temel değerlerin (ör. adalet, eşitlik, yardımseverlik vb.) afet meydana geldiğinde inançlarla birlikte hareket ederek tutum ve davranışlara öncülük edebileceği varsayılabilir. Örneğin yardımseverlik değeri yüksek olan bir toplumun afet sonrası bireylere maddi-manevi destek olması beklenebilir.

İnançlar, dünyanın durumu hakkındaki anlayışlardır; bireyin algıladığı gibi gerçeklerdir. İki kişi, iklim değişikliğinin nesli tükenmekte olan türler üzerindeki etkilerine ilişkin inançlarında farklı olabilir veya nadir türlerin sürdürülmesine atadıkları

değerlerde veya her ikisinde de farklılık gösterebilir (Dietz vd., 2005: 346). Flynn vd. (1994) özellikle deprem riskleri ve tehlikeleri ile ilgili kaderciliğin bireyin inançları, eğitim düzeyi, sosyal değerleri, kültürü, etnik kökenine ve cinsiyetine göre değiştiğini ifade etmiştir (FLYNN vd., 1994'ten aktaran, BAYTIYEH ve NAJA, 2014: 347). İnançlar içerisinde yer alan dini değerler genellikle kültürel veya ahlaki değerlerle örtüşmektedir. İlahiler, dualar ve ritüellerin dini değeri olabilir ve aynı zamanda kendileri, değerlerin ifadeleri olabilir. Ayrıca dini ve manevi değerler, kilise öğretileri ve kişisel deneyimler yoluyla yeniden üretilebilir (Trainor, 2006: 15). Bu anlamda afet hazırlığında bireyler kaderci inançlara sahip ise güvenlik değerini ikinci plana atabilir ve hazırlanmak için motive olmayabilir. Ya da bireyler dua, ilahi gibi dini değer göstergelerinin kendilerini afetlerden koruyacağına ilişkin inançlara kapılabilir.

Afet hazırlığı açısından bakıldığında öz-yeterlilik gibi inançların güvenlik, kendine güven vb. değerlere temel sağladığı söylenebilir. Örneğin; afetlere hazırlanabileceğine inanan bir bireyin kendisi ve çevresinin güvenliğini önemseydiği düşünülebilir. Ayrıca bir bireyin değerlerinin, inançlarının ve dünya görüşlerinin, ekosistemlere yönelik riskleri nasıl algıladığına ilişkin açıklayıcı bir güce sahip olduğu bilinmektedir (Slimak ve Dietz, 2006: 1703).

Literatür incelendiğinde afet hazırlık değerleri ile afet hazırlık inançlarını ilişkilendiren çok fazla makaleye rastlanmamıştır. İlişkili olabilecek çalışmalar aşağıda belirtildiği gibidir;

McNeeley ve Lazrus (2014) iklim değişikliğinden ve politikalarından olumsuz etkilenen dört bölgede (Alaska, Tuvalu, Colorado ve Oklahoma) iklim etkilerine ilişkin anlayışları ve tepkileri konumlandırmak için etnografik yöntemlerle (derinlemesine görüşmeler, katılımcı gözlemi ve söylem analizi) bir saha araştırması yürütmüşlerdir. Araştırma sonucunda Kültürel Risk Teorisi yoluyla belirlenen değerleri ve topluluk önceliklerini dahil etmenin, yerel uyum çabalarının ve politikalarının sosyal uygunluğunu ve topluluk uyumunu iyileştirebileceğini tespit etmişlerdir.

Schlehe (2010) 2006 Endonezya depreminin yerel açıklamalarını ve yorumlarını araştırmıştır. Sonuçlar insanların felaketin anlamını şekillendirdiği, yorumladığı ve müzakere ettiği yolların, gelenek ve modernite anlayışlarıyla bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca felaketin tektonik faaliyetler sonucu oluştuğunun bilinmesine

rağmen, ruhların afeti Cava'ya - ve yönetimdeki insanlara - geleneklerini hatırlatmak için gönderildiği yönünde dini inançları bulunmaktadır.

Benzer şekilde Segeri toplumunda yürütülen çalışmanın sonuçları selin, Tanrı'nın iradesi ve misillemesi olduğuna inanıldığını göstermektedir. Bir tehdit meydana geldiğinde, günahların azaltılacağına ve Tanrı'nın yaşamlarına kutsama getireceğine inanılmaktadır (Harifuddin ve Zainuddin, 2017: 41).

Kouabenan (1998) Fildişi Sahili'nde yürüttüğü çalışmasında inançlar ile sosyal uygulamaları ve bunların risk algısı ve kazaların açıklamalarındaki ilişkisini anlamayı amaçlamıştır. Sonuçlar kaderci inançların ve mistik uygulamaların kaza algısını etkilediğini ve dolayısıyla kişiyi daha fazla risk almaya ve güvenlik önlemlerini ihmal etmeye teşvik ettiğini göstermektedir.

Witruk vd. (2014) 2006 yılının mayıs ayında meydana gelen deprem ve volkanik patlamadan yaklaşık bir yıl sonra Endonezya Bantul Bölgesinde etkilenen ve etkilenmeyen insanları araştırmışlardır. Sonuçlar, güçlü Adil Dünya İnancı'na sahip kişilerin, afetleri insan başarısızlığının bir sonucu olarak nitelendirdiğini göstermektedir. Ayrıca çalışmada afet deneyimi olan kişilerin doğal afetleri insan nedenlerine atfetme olasılığının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Paton ve Johnston (2008) afet hazırlığının temelini oluşturan üst düzey bilişler ile ilgili olarak, "Koruma", "Hayatta Kalma" ve "Başkalarına Karşı Sorumluluk" değerlerinin, insanların karar alma süreçlerine ilişkin açıklamalarından ortaya çıkan, hazırlanmaya ilişkin önemli inançlar olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca bu değerlerin, belirli bir davranışı gerçekleştirmenin en yakın nedenini temsil ettiğini ve daha derin düzeydeki inançlardan kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Prati ve Zani (2013) değerler-inançlar-normlar çevre taahhüdü modeline dayanarak, büyük bir nükleer kazanın halkın nükleer güce yönelik tutumları (özellikle insani değerlere ve çevresel inançlara dayandığı için) olumsuz etkileme potansiyeline sahip olabileceğini öne sürmüşlerdir. Nükleer enerjiye yönelik kamu görüşlerindeki değişiklikler birinci dereceden yanıtlar olarak kabul edilebilirken, değerlerde ve çevresel inançlardaki değişiklikler, kalıcı inançları temsil ettikleri ve sosyal ve kültürel değişikliklerle ilişkili oldukları için ikincil etkiler olarak düşünülebilir. Sonuçta Fukushima kazasından sonra, katılımcıların antinükleer davranış niyetlerini ve çevresel

inançları destekleme olasılıkları daha yüksekken, daha az pronükleer tutum, çevre örgütlerine daha az güven tespit edilmiştir.

Stern vd. (1999) Birleşik Devletler’de 420 kişiyle yürüttükleri çalışmalarında bireylerin seferberliğe yatkınlığının kısmen temel değer önceliklerine ve iddia edilen tehditlere inanma istekliliğine bağlı olacağını tespit etmişlerdir. Bir hareketin temel değerlerini kabul eden, değerli nesnelerin tehdit altında olduğuna inanan ve eylemlerinin bu değerleri geri kazanmaya yardımcı olabileceğine inanan bireyler, destek sağlamak için bir yatkınlık yaratan hareket yanlısı eylem için bir yükümlülük hissetmektedir.

Poortinga vd. (2004) değerlerin doğrudan çevresel etkiye sahip (yani, ev ve ulaşım enerji kullanımı) çevresel davranış için iki etki tanımlı ölçü ile nasıl ilişkilendirildiğini araştırmışlardır. Yedi değer boyutu ve genel ve özel çevresel kaygı, hükümet düzenlemeleri ve çevre sorunlarını yönetmeyi amaçlayan piyasa stratejileri için politika desteğinin açıklanmasına ve ayrıca belirli ev ve ulaşım enerji tasarrufu önlemlerinin kabul edilebilirliğinin açıklamasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Değerlerin ve genel ve özel çevresel kaygının, özellikle çevresel nitelikleri (yani politika desteği ve belirli enerji tasarrufu önlemlerinin kabul edilebilirliği) doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen, amaca yönelik çevresel davranış ölçümlerindeki farklılıkları açıklayabildiği görülmüştür.

Feather (1991) çalışmasında Avustralya lise ve üniversite öğrencileri üzerinde küresel benlik saygısı, sadece dünya inançları ve değer öncelikleri arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Tahmin edildiği gibi, küresel benlik saygısı, başarı, yeterlilik ve bilinçsizlikle ilgili alanlardaki değerlerin önemiyle ve dünya inançları, kısıtlayıcı uygunluk alanındaki değerlerle pozitif olarak ilişkili bulunmuştur. Ayrıca muhafazakâr bireylerin güvenlik ve geleneğe değer verme eğiliminde olduğu görülmüştür.

Becker vd. (2017) doğrudan ve dolaylı afet deneyimi ve yaşam deneyiminin bazı insanları gelecekteki bir felakete doğrudan hazırlanmaya motive etmede yardımcı olduğunu tespit etmişlerdir. Özellikle yaşam deneyiminin nasıl hazırlanacağı ve cevap verileceği konusunda kişisel becerilerin geliştirilmesinde yararlı olduğu ve bu alanlarda öz-yeterlik inançlarının gelişmesine yol açtığı bulunmuştur. Ayrıca yaşam deneyimi olarak nitelendirilen olgunun bireylerin temel değerleri ile ilişkilendirilebileceği varsayılmıştır.

Baytiyeh ve Naja (2014)'e göre yıllar boyunca İslami öğretiler insanların inançlarını şekillendirdi ve Ortadoğu toplumlarının kültürel görüşlerini etkilediğini belirtmişlerdir. Bu inançların bazılarının yanlış yorumlanması, bu tür toplumların refahını olumsuz yönde etkilemiş ve ilerlemelerini engellemiştir. Bu tür kaderciliğin topluluklarda ve nesiller boyunca nasıl yayıldığına ve insanların neden ona sıkı sıkıya bağlı kaldığına dair net bir anlayış olmadan, Orta Doğu toplumlarının riskin azaltılmasına karşı pasif ve mevcut tehlikelere karşı savunmasız kalması önlenemeyecektir.

Schwartz (1992) çalışmasında 11 değer türünü tanımlamıştır. Afetlerle ilişkilendirilebilecek değerler; güvenlik, evrenselcilik, yardımseverlik ve gelenektir. Schwartz'a göre güvenlik değeri, toplumun, ilişkilerin ve benliğin güvenliği, uyumu ve istikrarını, gelenek değeri, kişinin kültürünün veya dininin bireye empoze ettiği gelenek ve fikirlere saygı, bağlılık ve kabulü, yardımseverlik değeri, kişinin sık kişisel temas halinde olduğu insanların refahının korunması ve geliştirilmesini ve evrenselcilik değeri ise tüm insanların refahı ve doğa için anlayış, takdir, hoşgörü ve korumayı amaçlamaktadır.

Cesur vd. (2018) Türkiye'de yaşayan 395 katılımcıdan elde edilen değerlerden yola çıkarak yerel bir değerler ölçeği oluşturmayı amaçlamışlardır. Katılımcıların beyanlarından oluşan değerler havuzunda en önemli değer olarak en çok ifade edilen “*ailem*” dışındaki “*dini değerler*” ve “*dürüstlük*” değerlerinin katılımcıların politik ve dini yönelimlerine göre şekillendiği gösterilmiştir. Ailem değeri politik ve dindarlık puanlarına göre farklılaşmazken, dini değerlerin politik olarak sağda ve dindar olarak tanımlanan katılımcılar tarafından söylendiği görülmektedir. Politik ve dini yönelim etkisinden bağımsız olarak *ailem* değeri, en yüksek frekansa sahip değerdir ve yüksek muhafazacı yaklaşımla ilişkilidir.

Becker vd. (2013) çalışmalarında aile değeri, kişisel ve başkaları için sorumluluk hissetmenin, inançları ve hazırlık sürecini etkilediğini ortaya koymuşlardır. Özellikle “başkaları için sorumluluk” (ör. çocuklar, aile, toplum) değerine sahip bireylerin bir afet durumunda sorumluluğundaki kimselerin güvende olmasını sağlamak için hazırlanacağını ifade etmişlerdir.

Paton vd. (2010) çalışmalarında orman yangını riskli bölge sakinleri, değer verdikleri çevresel nitelikleri tehdit edeceği inancından hareketle düşük çevresel etkiye

sahip yangın önlemlerini benimseyeceklerini doğal çevreyi olumsuz etkileyecek önlemleri desteklemeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu anlamda, kültürel faktörlerin; insanların çevrelerindeki tehlikeli unsurları hakkında bazı hazırlıkları desteklerken, diğerlerini desteklememelerine yol açacak şekilde yorumlamasına neden olacağı tespit edilmiştir.

1.4. Afet Hazırlık İnançları ve Afet Hazırlık Tutumları İlişkisi

Tutum, belirli bir nesneye (fiziksel veya sosyal, somut veya soyut) veya duruma odaklanan, kişiyi tercihli bir şekilde yanıt vermeye yatkın kılan çeşitli inançlardan oluşan bir organizasyondur (Rokeach, 1968: 16). Ajzen'e (1985) göre, bir davranışa yönelik tutum, o davranış hakkındaki göze çarpan inançlar tarafından belirlenmektedir. Yani davranışsal inançların davranışa yönelik tutumlarla ilgili olduğu ifade edilmektedir (Greaves vd., 2013: 110). Spesifik olarak, inancın gücüyle doğru orantılı olarak tutum, davranışın söz konusu sonucu üreteceğine dair öznel olasılığa katkıda bulunmaktadır (Ajzen, 1991: 191). Bengston ve Fan'da (1999) benzer şekilde inançların, insanların bir nesne hakkında doğru olduğunu düşündüklerini yansıttığını ve nesneye karşı belirli bir tutuma sahip olmanın bir nedeni olduğunu ifade etmişlerdir. Ajzen (2006) tutumların, kendisine karşılık gelen inanç setlerine dayandığını ortaya koymuştur. Ayrıca tutumlar, insanların tutumun nesnesi hakkında sahip oldukları inançlardan mantıklı bir şekilde etkilenmektedir (Ajzen, 1991: 191). Dolayısıyla bir tutum, belirli bir nesne veya durum hakkındaki belirli şeylerin doğru veya yanlış olduğu ve onunla ilgili diğer şeylerin arzu edilir veya istenmeyen olduğu sonucuna varan birbiriyle bağlantılı iddialardan oluşan bir inançlar paketidir (Rokeach, 1968: 16).

Ordun (2002) tutumu oluşturan faktörlerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal yönler olarak üçe ayrıldığını ifade etmiştir. Bilişsel yönün ise kişinin durumla\konuyla ilgili bilgisi ve inançlarının tamamından oluştuğunu belirtmiştir. Khalid vd. (2010) benzer şekilde bilişin, insan inançlarını, değerlerini, başkalarını ve dünya algılarını kapsadığını ifade etmiştir. Paton ve Johnston'da (2008) bilişlerin, insanların kişisel inançlarından (örneğin, hazırlanmanın faydalı olduğu) kaynaklandığını ortaya koymuştur. Ajzen (2006) inançları ölçerek, altta yatan bilişsel temel (belirli tutumlar) hakkında fikir edinilebileceğini belirtmiştir. İnançları bir zaman içinde belirli bir noktada belirli bir popülasyonda davranışın bilişsel temelinin "anlık görüntüsü" olarak

nitelendirmiştir. Ayrıca bilişsel tutum olarak değerlendirilebilecek pasif bilginin, insanların inançlarının oluşmasına katkıda bulunduğu ifade edilmektedir. Ek olarak, bu bilişsel tutumun insanların duygularını etkileyebileceği ve tutumun duyuşsal bileşenleri arasında yer alan duyguların da bilgi arama, inanç oluşumu ve doğrudan hazırlık gibi çeşitli süreçlerin kalitesini etkilediği belirtmişlerdir. Ayrıca bilişsel değerlendirme, insanların kültürlerine, değer ve inanç sistemlerine bağlı olarak farklı grupların duygusal tepkilerini belirlemektedir (Grandjean, 2008: 199) Breinbauer vd. (2005) özellikle deprem hazırlığı bağlamında duyguların inançları geliştirmede anahtar bir faktör olduğunu vurgulamışlardır (BREINBAUER vd. 2005'ten aktaran, BECKER vd., 2012a: 133). Genel olarak, belirli bir davranışı gerçekleştirmenin çoğunlukla olumlu sonuçlara yol açacağına inanan bir kişinin, davranışı gerçekleştirmeye yönelik olumlu bir tutuma sahip olacağı, davranışı gerçekleştirmenin çoğunlukla olumsuz sonuçlara yol açacağına inanan bir kişinin olumsuz bir tutuma sahip olacağı söylenebilir (Ajzen, 1985: 14). Örneğin afetler açısından bakıldığında kadercilik inancının, bireylerin entelektüel yeteneklerinin yıpranmasına ve kendine güvenen toplulukların çaresiz, pasif olanlara dönüşmesine yol açabilen, kendi kendini yenen bir tutum olduğu görülmektedir. Kaderciler, genellikle risk almalarına ve güvenlik prosedürlerini ihmal etmelerine yol açan dua, koruyucu madalyalar, fedakarlıklar ve doğaüstü güçler gibi yanıltıcı koruma konusuna körü körüne güvenmektedir (KOUABENAN, 1998'den aktaran, BAYTIYEH ve NAJA, 2014: 349) Bu anlamda afet hazırlığı açısından değerlendirecek olunursa; önlem almanın, hazırlık yapmanın afetlerde koruma sağlayacağına inanan bir bireyin önlemlere yönelik olumlu bir tutum geliştirmesi ve bunu davranışa dönüştürmesinin daha olası olduğu söylenebilir.

Afet hazırlık inancı ve afet hazırlık tutumlarını ilişkilendiren literatür değerlendirildiğinde aşağıda sıralanan çalışmaların ön plana çıktığı görülmektedir.

Bengston ve Fan (1999) çalışmalarında ulusal ormanlarda yollara ilişkin gelişen sosyal tutum ve inançlara yönelik anlayışı artırmak ve bu tutum ve inançların altında yatan geniş sosyal değerleri dolaylı olarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda orman yollarıyla ilgili inançlardan dördü (eğlence amaçlı kullanım ve erişim, emtia ile ilgili faydalar, yerel topluluk yararları ve yangından korunma), olumlu tutumları, dördü (sübvansiyon maliyetleri, ekolojik maliyetler, yolsuz alanların ekolojik

faydaları ve yolsuz rekreasyon) olumsuz tutumları destekleyen argümanlar olarak tespit etmişlerdir.

Becker vd. (2012a) çalışmalarında özellikle deneyimsel bilginin (kendi başınıza olma durumu, güvenlik ve hayatta kalmanın önemi ve hazırlığın 'bir' yaşam tarzı olduğu' tehlike ve riskin anlaşılması; hazırlığın önemi, bir felaketin her zaman olabileceği) inançların geliştirilmesine anahtar gibi katkıda bulunduğunu keşfetmişlerdir. Etkileşimli bilgi, farkındalığı artırmak düşünce ve tartışmayı teşvik etmek için gerekli olan bilgi türü olarak ortaya koymuşlardır. İnançların etkileşimli bilgilerle (“Hazırlayabilirim” ve “Yanıt verebilirim” gibi) şekillendirilebileceği çalışmanın bir diğer sonucudur. Bilgi eksikliğini hazırlanmanın önünde bir engel olarak tanımlamışlar, özellikle inanç ve duyguların oluşmasına yardımcı olmak açısından sürecin erken aşamalarında önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Perilla vd. (2002) Andrew Kasırgası'na yönelik kültüre özgü tepkiler, psikolojik semptomlar, siyasi, sosyal, ekonomik ve tarihsel perspektiflerden davranışların uyarlanabilir doğasını incelemek amacıyla Dade County'de (Güney Miami), 404 kişiyle yaklaşık bir saatlik görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Sonuçlar etnik kökenin katılımcıların inançlarını etkilediğini göstermektedir. Kişisel kayıp, olumsuz duygulanımdaki artışlarla (örneğin, korkulu, endişeli ve üzgün hissetme) daha güçlü bir şekilde ilişkili iken, topluluk yıkımı, olumlu duygulanımdaki azalmalarla (örneğin, çevreyle olumlu bir şekilde bağlı hissetme, umut) daha güçlü bir şekilde ilişkili bulunmuştur.

Xie vd. (2011) çalışmalarında, Büyük Wenchuan Depremi sonrasında depremzedeler arasındaki psikolojik refah üzerinde adil bir dünya inancının (BJW) etkisini araştırmayı amaçlamışlardır. Sonuçlar, depremlerin insanların adil dünya inançlarını olumsuz yönde değiştirdiğini göstermektedir. Ayrıca kişisel BJW'nin deprem sonrası ruh sağlığını korumada güçlü destek sağladığını ortaya koymuştur.

Becker vd. (2012) Yeni Zelanda sakinleri ile deprem tehlikeleri ve hazırlıkları hakkındaki bilgilerin anlaşılması, kullanımı ve etkililiğini araştırmak için 48 nitel görüşme gerçekleştirmişlerdir. Çalışmalarında pasif bilgi (farkındalığı artırma ve afetlerin potansiyel etkileri hakkında ayrıntı verme), etkileşimli bilgi (tartışmayı teşvik etme, olayın sonuçlarını anlamaya yardımcı olma ve öz-yeterlik oluşturma) ve deneyimsel bilgi (insanların tehlikeler ve hazırlıklara ilişkin inanç oluşturmalarına

yardımcı olma) olmak üzere üç ana bilgi türü tanımlanmıştır. Ayrıca çalışma sonucunda insanların, sahip oldukları inançlar ile tehlike ve hazırlık bilgisini ilişkilendirme ve bilgi konusunda yeni inançlar oluşturma eğiliminde olduğunu görmüşlerdir.

Sun vd. (2019) Tibet Budizmine olan inancın Tibetlilerin deprem tepkisi üzerindeki etkilerini incelemek için Qinghai Normal Üniversitesi işbirliği ile 2010-2011 yılları arasında mağdurlardan veri toplayarak bir saha araştırması yürütmüşlerdir. Sonuçlar, katılımcıların %21,2'sinin depremin Tanrı'nın cezası olduğuna inandığını %52,6'sının ise buna katılmadığını göstermektedir. Ayrıca katılımcıların %68,1'i depremi doğal bir olay olarak değerlendirirken, %13,5'i buna katılmamaktadır. Sonuçlar, depremin dine atfedilmesinin, Tibetlilerin doğal tehlikelerle ilgili bilgi edinme ve yorumlama, risk algısı, tutumlar ve hayatta kalma becerileri geliştirme gibi afet riskini azaltmanın önemi konusundaki farkındalıklar ve davranışsal tepkiler ile ilgili yetenekler üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Becker vd. (2013) Yeni Zelanda'nın üç kentsel bölgesinde sismik riske maruz kalanlarla 48 nitel görüşme yapmışlardır. Çalışma, insanların sahip olduğu çeşitli tehlike ve hazırlık inançlarını tanımlamayı amaçlamıştır. Tehlike inançları, hazırlık inançları ve kişisel inançlar olmak üzere üç ana inanç kategorisi bulunmuştur. Analizden elde edilen genel bulgular, inançların bilgi yorumlama ve anlam verme sürecinde önemli bir rol oynadığını, çeşitli kişisel, sosyal ve çevresel faktörlerle etkileşime girdiğini ve hazırlık üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Görüşmelerde hazırlığı olumsuz etkileyen aşırı iyimser inançlar; bir felakete etkili bir şekilde tepki verebilecekleri, olumsuz sonuçlara maruz kalmayacakları, diğer insanların kendilerinden daha fazla etkileneceği ve başkalarının onlara yardım edebilecekleri inancı şeklinde ifade edilmiştir. Sonuç olarak, bu iyimser bireylerin uyum benimseme tedbirleri alma olasılıkları daha düşüktür. Ayrıca duygular da inançlarla etkileşime girmiş, felaketlerden endişe veya korku duyanlar genellikle “Güvenlik” ve “Hayatta Kalma” ihtiyacı hakkında güçlü inançlara sahip olmuştur.

Levy vd. (2004) Sri Lanka depreminden yaklaşık altı ay sonra nedensel inançların (kötü olayları açıklamak için kullanılan bir Budist kavram olan karma), Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ve tsunamiden kurtulanlarla ilişkili olup olmadığını incelemek için 264 katılımcı ile nitel görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Sonuçlar karmaya olan inancın ve kötümser bir açıklayıcı tarzın bağımsız olarak kötü

sağlıkla ilişkili olduğunu ve ilgili faktörler için ayarlandıktan sonra karamsar bir açıklayıcı tarzın TSSB ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle hem evrensel hem de kültürel açıdan daha özel inançların, bir doğal afet sonrasında başa çıkmaya katkıda bulunabileceği ifade edilmiştir.

Call (2012) Endonezya'da dini dünya görüşlerinin toplumun afet tepkisi ve adaptasyonu üzerindeki etkisini incelemiştir. Sonuçlar bir toplumdaki bireylerin ortalama dindarlığının, afetlere karşı savunmasızlıklarını azaltmak için somut önlemlerin alınması olasılığını etkilediğini göstermektedir. Daha dindar bireylerin olduğu bir toplulukta, kaderci tutum ve inançlar nedeniyle, afetler ile ilgili uyarlanabilir önlemlerin alınma olasılığının daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca somut eylemler içeren bir “afet farkındalık kültürü” nün afet yaşamış ve hazırlık konusunda bilgilendirilmiş topluluklarda ortaya çıkma olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Doğulu ve Sakallı-Uğurlu (2018) doktora tezi kapsamında yürüttüğü deneysel bir araştırmanın verilerine dayanarak depremler ilgili kaderci tutumların yaş ve eğitim arttıkça düştüğünü tespit etmişlerdir. Ayrıca çalışma bulguları deprem maruziyeti arttıkça kader inancının düştüğünü ve ev sahibi olmanın hazırlıklı olma niyetiyle olumlu ilişkili olduğunu göstermiştir.

Simpson-Housley ve Bradshaw (1978) çalışmalarında, katılımcıların iki kişilik yapısının (kontrol odağı ve bastırma-duyarlılaştırma), sismik çevreye ilişkin bilişsel yapılanma üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada önleyici eylemin, iç kontrol odağına; onarıcı eylemin, dış kontrol odağına olan inancın bir işlevi olacağı varsayılmıştır. Sonuçta iç kontrol odağına sahip katılımcılar sonuçların kendi eylemlerinden kaynaklandığını düşünmüş, dış kontrol odağına sahip olanlar ise kendilerini kaderin ve çevresel durumların piyonları olarak görmüştür. Ayrıca içsellersin önleyici yanıtlarında daha aktif olduğu, dışsalların ise aktif onarıcı yanıtlar için eğilim gösterdiği görülmüştür.

Kiani vd. (2013), güvenlik konularına yönelik tutumun arabuluculuk rolüne dikkat ederek, çalışanların kaderciliğini değiştirmede güvenlik eğitiminin etkililiğini incelemişlerdir. Sonuçlar, eğitim öncesinde ve sonrasında güvenlik konularına ve kaderciliğe karşı ortalama tutumda anlamlı bir istatistiksel fark olduğunu göstermektedir ($p < 0.01$). Ayrıca sonuçlar neticesinde çalışanların farkındalığının artırılarak, kontrol

eksikliği algısının azaltılabileceği ve çalışanların güvenlik sorunları üzerindeki kontrolünün iyileştirebilir ve kaderciliğe yönelik inanç ve tutumların değiştirilebilir olduğu tespit edilmiştir. Güvenlik eğitimi ile çalışanlara hayatlarını kontrol ettikleri ve etkili ve kararlı davranma kapasitesine sahip oldukları inancının aşılanaileceği ve güvenlik tutumlarını teşvik etmekle çalışanlar arasındaki kaderci inançların değiştirilebileceği ifade edilmiştir.

AlQahtany ve Abubakar (2020) çalışmalarında çalışma alanını oluşturan dört şehrin hepsinde, herhangi bir zamanda bir felaketten etkilenebileceklerine inanan katılımcılar, etkilenebileceklerini düşünenlerin neredeyse iki katı olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların neredeyse üçte ikisinin (%64,7) afetlerden haberdar olmasına ve %81'inin afet risklerinden endişe duymasına rağmen, yarısından azının (%47,3) yerleşimlerinin risk altında olabileceğine inandığı ortaya çıkmıştır.

McIvor ve Paton (2007) çalışmalarında koruyucu davranışları benimsemeyi savunan sosyal bir bağlamda mevcut olan, kişisel azaltımın etkinliğine inanma (sonuç beklentisi) ve iyi problem çözme (eylem başa çıkma) inancını savunan sosyal bağlamda mevcut olan olumlu risk azaltma tutumlarının, depremler için koruyucu önlemler alma olasılığını arttırdığını tespit etmişlerdir. İnsanların kişisel eylemler yoluyla tehlike etkilerini azaltma yeteneklerine olan inançları üzerindeki önemli ve zararlı etkilerin aracılık etmesiyle hazırlık yapma olasılığını azaltmada olumsuz tutumlar ortaya çıkmıştır. Bu anlamda olumlu tutumların hazırlıklı olmayı kolaylaştıracağı ve olumsuz tutumların hazırlık benimsenmesini kısıtlayacağı belirlenmiştir.

Honda vd. (2014) çalışmalarında bireylerin Fukuşima nükleer kazasına ilişkin çok boyutlu tutumlarını değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Sonuçlar nükleer enerji hakkındaki popüler tutumların Fukuşima nükleer kazasından sonra bilişsel ve duygusal bileşenlerden oluştuğunu göstermektedir. Önceki çalışmalarla tutarlı olarak erkek ve kadınların nükleer felaketler ve çevre kirliliği ile ilgili farklı tutum, inanç ve duygusal tepkilere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuçlar, nükleer tehdit algısının, genel benlik saygısı, kişinin duygusal istikrarının daha düşük değerlendirilmesi, daha düşük benlik kontrolü ve daha düşük bir refah duygusu ile anlamlı fakat minimal düzeyde ilişkili olduğunu göstermiştir.

Taghizadeh vd. (2012) depremlere ilişkin inanç ve tutumu birlikte değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda evin yeri, önceki depremlerden sonra kurtarma

eylemlerine katılma, deprem, görev süresi, tutum puanı, yaş ve genel güvenlik hakkındaki bilgi, depreme karşı önlem alınması ile ilişkili faktörler olarak tespit edilmiştir. Deprem hakkında düşük bilgi ve depreme karşı düşük tutum arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yari vd. (2019) çalışmalarında kaderci inançların afete hazırlık davranışının geliştirilmesi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışma sonuçları ankete katılanların %68,9'unun sadece Tanrı'nın deprem meydana gelme zamanını bildiğine inanıldığı, %57,9'unun kaderci tutumlara sahip olmadığı ve %43,6'sının “teknolojinin depremin yıkıcı etkilerini en aza indirgeyemeyeceği” görüşüne katılmadığını göstermiştir. Ayrıca daha yüksek kaderci inanç oranının afet yönetimi bağlamında daha düşük hazırlık ve eylem oranı ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Afetleri yönetmek ve özellikle İslam ülkelerinde afet riskini azaltma stratejilerini benimsemek için, dini tutumların ve kaderci inançların afet yönetimine etkisini değerlendirmenin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Yöneticilerin ve politika yapıcıların, insanların tutumlarının kriz yönetimi ile ilgili bilimsel ve mantıklı inançları oluşturmak için doğru dini kavramları aktarmaları gerektiği tespit edilmiştir.

Helweg-Larsen (1999) çalışmalarında bir kasırga örneğinde kişisel deneyimden sonra iyimser önyargıyı ve önyargı moderatörlerini (kişisel deneyim, kontrol, kaygı ve stres) inceleyerek kişisel deneyim ve iyimser önyargı arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda kişinin riskinin akranlarından daha az olduğuna inanma eğilimi iyi belgelenmiş ve yaygın bir eğilim olarak görülmekte olduğu ve doğrudan bir kanıt olmadığında insanlar dokunulmazlık duygularını koruma konusunda daha başarılı olabildiği tespit edilmiştir.

McClure vd. (2011) çalışmalarında afetler gibi olumsuz olayların olasılığı hakkındaki kararların, insanların farklı olaylarla ilgili kararlarında iyimser önyargılar ve insanların bu olaylarla ilgili kişisel deneyimleri de dâhil olmak üzere bir dizi faktöre tabi olduğunu göstermişlerdir. Bulgular, insanların afetlerden kişisel olarak zarar görme olasılığını hafife alma eğiliminde olduklarını göstermektedir. İyimser önyargı, vatandaşların belirli bölgelerde farklı tehlikelerin ortaya çıkardığı farklı risk seviyeleri hakkındaki inançlarıyla daha da güçlenebilir.

Paton vd. (2009) çalışmalarında olumsuz sonuç beklentisinin; tehlikelerin yıkıcılığı karşısında kişisel azaltma eylemlerinin, bir fark yaratamayacağı inancına bağlı

olduğunu belirtmişlerdir. Olumlu sonuç beklentisi, kişisel hazırlığın bir fark yaratabileceği ve kişinin hayatına değer katabileceği inancına dayanır. Varsayıldığı gibi, olumsuz sonuç beklentisi (NOE - insanlar tsunami sonuçlarının ciddiyetinin kişisel eylemleri boşa çıkardığına inanır) ve hazırlık arasında ters bir ilişki tespit edilmiştir. Bu, NOE inançlarına sahip olanlar için, hazırlık önlemlerinin benimsenmesini tavsiye eden bilginin, insanların hiçbir şeyin bir fark yaratamayacağına dair mevcut inancı ile tutarsız olacağından, göz ardı edilme olasılığının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Baytiyeh ve Naja (2014) Orta Doğu ülkelerinde dinin, bireylerin yaşamlarının neredeyse tüm yönleri ve toplumun tüm faaliyetleri üzerinde derin bir etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Bu inançların bazılarının yanlış yorumlanması, bu tür toplulukların refahını olumsuz yönde etkilemiş ve ilerlemelerini engellemiştir. Orta Doğu bölgesinde depremler ve diğer felaketlere ilişkin dini kaderci tutumlar yaygın olarak gözlemlenmekte ve bireyler arasında popüler olmaktadır. Din, insanların siyasi görüşlerinin ve sosyal tutumlarının oluşmasına büyük katkıda bulunur. Sosyo-dini etkiler dikkate alınmadan kaderci tutumların egemen olduğu savunmasız topluluklarda afet riskini azaltma stratejilerinin uygulanmasına başlamak, kaynak israfıdır ve istenen sonuçları elde etme sürecini engelleyebilir.

Lindell ve Prater (2002) hane halkı risk azaltma düzeyinin düşük olduğunu ve bazı risk azaltma önlemlerinin benimsenmesinin, riskli bölge sakinlerinin kendileri hakkında daha fazla göze çarpan inançlar geliştirmelerine izin verdiğinde ve bu yeni inançlar, insanların ek düzenlemeler yapma niyetlerini etkilediğinde ortaya çıkabildiğini ifade etmişlerdir.

Paton vd. (2010) belirsizlik arttıkça, insanların güvendikleri veya güvenmeleri gereken bilgi kaynakları hakkındaki güven inançlarına ve geçmiş deneyimlerine atfettikleri önemin de arttığını ifade etmişlerdir. Başka bir deyişle, insanların bir bilgi kaynağıyla (tarihsel) ilişkilerinin kalitesini algılamaları, bilginin değerinden bağımsız olarak bilginin değerini yorumlamalarını etkilemektedir. Yani, kişisel inançlar ve niyetler arasındaki ilişkiye toplum (toplum katılımı ve kolektif etkinlik) ve kurumsal (güçlendirme ve güven) faktörler aracılık etmektedir.

Wei vd. (2013) çalışmalarında Çin gibi yüksek deprem riskiyle karşı karşıya olan bir ülkede, halkı afetlere karşı belirli koruyucu davranışlar benimsemeye teşvik ederek, tepki kabiliyetlerinin güçlendirilebileceğini ifade etmişlerdir. Dine ilişkin

olarak, dine inananların (0.51, 0.47 ve 0.56) üç yanıt bileşenindeki ortalama puanlama oranları da dine inanmayanların (0.42, 0.46 ve 0.54) ortalama puanlarından daha yüksektir. Doğal bir tehlike yaşayan bireylerin endişe seviyelerini artırma ve tehlike olaylarına cevap verme olasılıkları daha yüksektir. Dinin yerel halkın yaşam tarzı üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, dinin afetleri azaltma ve rahatlamadaki rolünün uygun şekilde artırılması, afetlerin azaltılması ve sosyal istikrar için yararlı olacaktır.

Chester (2005) çalışmasında Uluslararası Doğal Afetleri Azaltma On Yılı sırasında (1990–2000), afete verilen yanıtların başarılı bir şekilde yönetilmesi gerekiyorsa, yerel kültür farkındalığının hayati önemde olduğu konusunda bir fikir birliğinin ortaya çıktığını belirtmiştir. Afete eğilimli birçok bölgede din, kültürün temel bir unsuru olduğundan planlama sürecinde dikkatlice düşünülmelidir. Cehalet, batıl inanç ve geri kalmışlığın bir belirtisi olarak basitçe göz ardı edilmemelidir.

1.5. Afet Hazırlık İnançları ve Afet Hazırlık Davranışları İlişkisi

Tehlikelerle ilgili inançlar, insanların belirli bir riskin nedenini anlamalarına dayanmaktadır (Schipper vd., 2014: 44). İnsanların istenmeyen bir olayı önlemek için hareket edip etmemeleri, kısmen, olayın aslında önlenebileceğine dair beklentilerinin ve gerekli davranışları üstlenmek için kendi yeteneklerine olan inançlarının bir fonksiyonudur (Norris vd., 1999: 39). Genel olarak, belirli bir davranışı gerçekleştirmenin çoğunlukla olumlu sonuçlara yol açacağına inanan kişilerin, davranışı gerçekleştirmeye yönelik olumlu bir tutuma sahip olacağı, davranışı gerçekleştirmenin çoğunlukla olumsuz sonuçlara yol açacağına inanan kişilerin ise olumsuz tutumlara sahip olacağı söylenebilir (Ajzen, 1985: 13-14). Bir kişi bir tehlike hakkında güçlü ilk izlenimler edindiyse, bilişsel sosyal psikolojinin sonuçları, bu inançların sonraki kanıtların yorumlanma şeklini yapılandırabileceğini göstermektedir (Slovic vd., 1984: 184). Bu anlamda bireysel faktörlerin, tehdit algılarının ve etkililik hakkındaki inançların kişisel davranışı nasıl etkilediğinin ilkeleri incelenerek, daha fazla bireysel hazırlık sağlamak için uygulamalar geliştirilebilir (FEMA, 2006: 12). Rüstemli ve Karancı (1999)'ya göre, kendilerini risk altında algılayan bireyler, potansiyel zararı hafifletmek için belirli yanıtların mevcut olduğuna inanırlarsa ve bunları benimseyebileceklerini algıarlarsa, önleyici tepkiler vermektedirler. Ancak bilgilenme

inanç ve tutum şekline dönüşse bile afet risk azaltımı uygulamalarının önünde çeşitli engeller bulunmaktadır (Dedeoğlu, 2005: 1505; IFRC, 2014). Kanıtlar, yanlış inanç ve önlemin risk azaltıcı etkisine inanmamanın afet hazırlığı ve müdahalesinde yetersiz davranışa yol açabileceğini zarar azaltma önlemlerini benimseme motivasyonunu azaltabileceğini göstermektedir (ALEXANDER, 2007'den aktaran, BAYTIYEH ve NAJA, 2014: 345; Whitney vd., 2004: 89; Bubeck vd., 2012: 1486). Ayrıca kamu afet korumasına inanan kişilerin daha düşük risk algılamaları ve daha az ihtiyati tedbir almaları olasıdır (Terpstra, 2011: 1661).

İnsanlar geçmişte karşılaşılan belirli tehlike deneyimleri için uygun olduğuna inandıkları önlemleri almaktadır. Herhangi bir özel önlemin benimsenip benimsenmeyeceğini belirlemek için, yine de bir bireyin maliyetleri ve faydaları hakkındaki inançlarına bakılması gerekmektedir. Örneğin kişi afete karşı önlem almak istese de ekonomik durumu elvermediği veya önlemlere ulaşmak mümkün olmadığı için hazırlanamayabilmektedir (Weinstein, 1989: 31-47; Dedeoğlu, 2005: 1505). Faydaların maliyetlerden daha ağır bastığına dair bir inanç ise, insanları hazırlanmaya motive edecektir (Paton vd., 2008: 184). Ayrıca dokunulmazlığa olan inançlar afetler için önemli bir koruyucu işlev görmektedir (Helweg-Larsen, 1999: 128). Bununla birlikte, sosyal bir sorunun nedenlerini ilahiliğe ve kişisel eylemler dışındaki diğer faktörlere bağlayan inançlar bireysel veya hane halkı risk azaltma stratejilerini olumsuz etkileyebilmektedir (Bempah ve Øyhus, 2017: 107; Ostadtaghizadeh vd., 2016: 1854). Dini dünya görüşleri, bireylerin ve toplulukların dünyayı gördükleri, afetle ilgili savunmasızlık bağlamında algıyı, anlamı, değerlendirmeyi ve tepkiyi etkileyen merceklerdir (Call, 2012: 116). Doğrudan eldeki kararlarla ilgili olmayan "dış tutumlar" veya inançlar bilgiye verilen yanıtı etkileyebilmektedir. Örneğin, genel olarak bir kişi zarar görmesini önlemek için yapabileceği veya yapması gereken çok az şey olduğuna inanıyorsa (Bir Tanrı eylemi), hiçbir bilgi azaltma davranışı üretmez (Palm, 1981: 392). Dini inançlar, insanların doğanın (Tanrı'nın) merhametine bağlı olarak çaresiz kurbanlar olduğu perspektiflerine dönüşebilmektedir. Bu akıl yürütme, ya maruz kalma ve tehlikelere karşı duyarlılığı azaltmanın bir anlamı olmadığı, çünkü yapılan değişikliklerden ve yapılan seçimlerden bağımsız olarak kişiyi etkileyeceği (kaderci bakış açısı) ya da maruz kalma ve duyarlılığın önceden belirlenmiş olduğu ve hiçbir şey olmadığı şeklinde bir bakış açısı sağlayabilmektedir (Schipper, 2010: 387). Kaderciler

değişime veya bireylerin olayları etkileyebileceğine inanmadığından, davranış değişikliği konusunda kayıtsız kalabilirler (Tikir ve Lehmann, 2011: 394). Örneğin İtalya, Macaristan ve Türkiye gibi ülkelerde, felaketleri kaderin veya Tanrı'nın neden olduğu olaylar gibi algılayan grupların, olay üzerinde herhangi bir kontrol sahibi olduklarına inanmadıkları için iyi hazırlanmadıkları görülmektedir (Regad ve Silva, 2020: 1). Aslında Tanrı, inananlara sigorta satın alma yeteneği, bir topluluk olarak muhtaçlara hizmet sağlama yeteneği, sel yatağına yerleşmeme vb. şekillerde çare sağlamaktadır (Mitchell, 2003: 25).

Yapılan kapsamlı literatür taraması sonucunda afet hazırlık inançları ve davranışlarını ilişkilendiren çalışmalar aşağıda belirtildiği gibidir.

Ajzen (1985) çalışmasında bir davranışa yönelik tutumun, o davranış hakkındaki belirgin inançlarla belirlendiğini ortaya koymuştur. Genel olarak, belirli bir davranış gerçekleştirmenin çoğunlukla olumlu sonuçlara yol açacağına inanan bir kişinin, davranış gerçekleştirmeye yönelik olumlu bir tutuma sahip olacağı, davranış gerçekleştirmenin çoğunlukla olumsuz sonuçlara yol açacağına inanan bir kişinin olumsuz bir tutuma sahip olacağı söylenebilir. Son tahlilde, daha sonra, bir kişinin davranış, inançlarına referansla açıklanabilmektedir.

Planlı davranış teorisi, davranışın; davranışla ilgili dikkat çekici bilgilerin veya inançların bir işlevi olduğunu varsaymaktadır. Bir kişinin niyetlerinin ve eylemlerinin hâkim belirleyicileri olarak kabul edilen bu dikkat çekici inançlardır. Üç tür göze çarpan inanç ayırt edilir: davranışa yönelik tutumları etkilediği varsayılan davranışsal inançlar, öznel normların temel belirleyicilerini oluşturan normatif inançlar ve davranışsal kontrol algılarının temelini oluşturan kontrol inançları. Teoriye göre bireyler ne kadar fazla kaynak ve fırsata sahip olduklarına inanır ve ne kadar az engel beklerse, davranış üzerindeki algılanan kontrolleri o kadar büyük olur. (Ajzen, 1991:189-207)

Lindell ve Prater (2002) çalışmalarında gerekçeli eylem teorisinden söz etmişlerdir. Teoriye göre insanların davranışsal tepkilerinin davranışsal niyetlerinin bir işlevi olduğu ve eyleme ilişkin belirgin inançlarla tanımlanan tutumlarından etkilendiği ifade edilmektedir. Özellikle, bazı tehlike ayarlamalarının benimsenmesi, riskli bölge sakinlerinin kendileri hakkında daha fazla göze çarpan inançlar geliştirmelerine izin verdiğinde ve bu yeni inançlar, insanların ek düzenlemeler yapma niyetlerini etkilediğinde ortaya çıkabilmektedir.

Terpstra ve Lindell (2013) çalışmalarında Hollanda'da sele hazırlık niyetlerini açıklamak için Koruyucu Eylem Karar Modeli'ni uygulamışlardır. Sonuçlar başa çıkma değerlendirmesinin-tehlike ayarlamalarının etkililiği ve müdahale maliyetleri hakkındaki inançları içeren bir yapı - insanların sele hazırlık davranışının güçlü bir öngörücüsü olduğunu göstermiştir.

Greaves vd. (2013) bir işyeri ortamında çevresel davranışsal niyetleri keşfetmek için planlı davranış teorisini kullanan bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırma sonucunda öncül inançların çalışanların davranışları gerçekleştirme niyetleri üzerindeki etkilerine aracılık ettiği bulunmuştur.

Rüstemli ve Karancı (1999) çalışmalarında büyük bir depremde sonra depremle ilgili bilişler ve hazırlık davranışlarının çeşitli değişkenlerle ilişkilerini araştırmışlardır. Sonuçlar, hasar azaltımına olan inancın hem eğitim hem de hasar maliyeti ile pozitif ve yetkililere olan güven ile negatif korelasyon gösterdiğini tespit etmiştir. Bu sonuçlar mağdur nüfuslarda koruyucu davranışın esas olarak algılanan şiddet ve gelecekteki tehlikelerin ortaya çıkmasına bağlı olarak korku ve inançla belirlendiğini göstermektedir.

Grothmann ve Reusswig (2006) neden bazı insanlar ihtiyati tedbir alırken bazılarının almadığı sorusuna cevap vermek için Koruma Motivasyon Teorisine dayalı bir sosyo-psikolojik model geliştirmişlerdir. Çalışmanın sonuçları, kendini koruma davranışının daha yüksek bir risk algısını yansıtmaması veya özel hasar önlemenin etkinliği ve uygulanabilirliği hakkındaki inançların insanların ihtiyati eylemlerini etkilemesinin olası olduğunu göstermektedir.

Najafi vd. (2018) çalışmalarında Tahran vatandaşları arasında deprem hazırlığına dair belirgin inançları ortaya koymayı amaçlamışlardır. Görüşmelerden elde edilen veriler üç ana inanç kategorisine ayrılmıştır. Bunlar; davranışsal inançlar, normatif inançlar ve kontrol inançlarıdır. Davranışsal inançlar, hazırlıkta beklenen davranışların avantaj ve dezavantajlarını; normatif inançlar, görüşleri önemli olan kişilerin davranışları onaylanması veya reddetmesini; kontrol inançları ise deprem hazırlık davranışının etkenleri veya engellerine yönelik görüşleri içermektedir.

Karancı vd. (2005) çalışmalarında afetle ilgili bilişler (yani afet beklentisi, gelecekteki felaketler hakkında endişe, bir felaket meydana gelirse zarar tahminleri, hafifletme ihtimaline inançlar ve hazırlıklı olma durumu) ve rapor edilen hazırlık

davranışlarını değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda daha fazla eğitime sahip olmak, daha küçük bir haneye sahip olmak, eğitime katılmak ve iç kontrol odasına sahip olmanın, hafifletme inançları ve hazırlık olasılığındaki inançlarla ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Becker vd. (2013) iki temel inancın hazırlığı cesaretlendirdiği iki inancın ise cesaret kırıcı olarak hizmet ettiğini tespit etmişlerdir. Cesaretlendiren ilk inanç öz-yeterlikle ilgilidir. Hazırlık eylemleri üstlenebileceklerine inanan insanların, uyumlaştırmayı benimsemeye meyilli olmaları daha olasıdır. Hazırlık sürecini etkileyen bir diğer kişisel inanç ise “cevap verebilirim” dir. Bu inanç, öz-yeterlikle de ilişkilendirilse de farklı bir inanç olarak not edilir, çünkü bağlama bağlı olarak biraz farklı bir etki yaratır. İnsanların aynı anda “hazırlayabildiğime” ve “cevap verebileceğime” inandıkları durumlarda, uyumlaştırmının benimsenmesi daha olasıdır. Cesaret kıran inançlardan ilki olumsuz sonuç beklentisiyle ilgilidir. İnsanlar kişisel hazırlığın bir fark yaratmayacağını: bir etkinlik sırasında hazırlık maddelerine erişemeyebilecekleri; hazırlık maddelerinin beklendiği gibi çalışmayabileceği veya pratik olarak kullanılamayabileceğini; düşündüklerinde ortaya çıkmaktadır. Hazırlıklı olmanın doğal tehlikelere karşı aşırı bir tepki olduğu inancı da insanların uyumu benimsemesini sınırlamaktadır.

Harries (2012) çalışmasında sel felaketi yaşayan veya sel riski altında olan Birleşik Krallık'ta bir telefon anketinde oluşturulan verilerin ikincil analizini sunarak ifade edilen inançlar, deneyim ve koruyucu davranış arasındaki ilişkiye bakmıştır. Koruyucu davranışla önemli ölçüde ilişkili dört inanç bulunduğu belirtilmiştir: gelecekte evlerini su basması olasılığı hakkındaki inançlar (risk algısı); öz-yeterlilik inançları, koruyucu önlemlerin sonuçlarına dair inançlar ve koruyucu önlemlerin maddi sonuçlarına dair inançlar. Beklendiği gibi, koruyucu eylemin etkilerine ilişkin risk algıları ve inançları koruyucu davranışla önemli ölçüde ilişkilendirilmiştir. Önümüzdeki on yıl içinde su baskını beklediklerini söyleyenlerin koruyucu önlemler alma olasılıkları diğerlerine göre neredeyse iki kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Thomas vd. (2015) çalışmalarında inançların hazırlık davranışı üzerindeki etkisini değerlendirmek için risk algısı (katılımcının bir felaket yaşama riski altında olduğuna ve olası bir felaketin muhtemelen ciddi olduğuna dair inanç), hazırlıklı olma (bir kit monte etmenin ve / veya yazılı bir afet planına sahip olmanın bir afetin zararlı

etkilerini azaltacağına inanmak) ve öz-yeterlik (bir kiti kolayca bir araya getirme ve / veya yazılı bir afet planı geliştirme algılanan yetenek) olmak üzere üç inanç alanı oluşturmuşlardır.

Karancı ve Akşit (1999) katılımcıların gelecekteki depremler için riskler algıladığını ve hafifletme olasılığına inandığını ancak çok az kişinin hazırlık faaliyetlerinde bulunduğunu tespit etmişlerdir. Dahası katılımcıların, çoğunlukla hafifletme için önlem almanın kendi dışındaki temsilcilerin sorumluluğu olduğuna inandığını belirtmişlerdir.

Sattler vd. (2000) çalışmalarında katılımcıların neredeyse %80'i kasırganın vuracağına ve evlerinde orta ila şiddetli maddi hasara neden olacağına inandığını, ancak neredeyse %80'i yaşadıkları binanın güvenli olduğuna ve bir kasırgaya dayanabileceğine inandığını ifade etmişlerdir.

Almazan vd. (2018) çalışmalarında, kültürel bilgeliğin ve güçlü kültürel inançların Filipinli yaşlı bireyleri bir afetle yüzleşmeye hazırladığı ve felaketlerle başa çıkma ve afet öncesi yaşama geri dönme konusunda yardımcı olmalarını sağladığını tespit etmişlerdir.

Gowan vd. (2014) çalışmalarında genel nüfusa bilişsel olarak nasıl hazır olunacağı konusunda hazırlık içeriği sunmanın; etkili bir şekilde inanca hazır, ve davranışsal olarak harekete hazır hale getirebileceğini ve tüm zaman dilimlerinde bütünleştirici esnekliği artırabileceğini tespit etmişlerdir.

Mclvor ve Paton (2007) çalışmalarında, doğal tehlikelere karşı tutumların rolünü ve bunların azaltılmasını ve sosyal normları inceleyerek bir doğal afet hazırlık modeli geliştirmeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonuçları tehlike azaltmaya yönelik olumlu tutumların, kişisel azaltma (sonuç beklentisi) ve iyi problem çözme (eylem başa çıkma) becerilerinin etkinliğine olan inancın, koruyucu tedbirler alma olasılığını artırdığını göstermektedir.

Ertuğrul ve Ünal (2020) çalışmalarında genel afete hazırlıklı olma inanç düzeyi puanının ortalamanın üzerinde olduğunu ayrıca kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha yüksek bir puana sahip olduğunu göstermişlerdir. Ek olarak afetlerle ilgili eğitim alan öğrencilerin afete hazırlıklı olma inancının afet eğitimi almayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Goddard vd. (2018) çalışmalarında üniversite öğrencilerinin %66,2'sinin afete hazırlıklı olmanın felaketin olumsuz etkilerini azaltacağına inansa da inançlara göre afete hazırlık düzeylerinde bir farklılık göstermediğini ortaya koymuşlardır.

Chan vd. (2016) kentsel topluluk afet risk algısı, farkındalığı ve hazırlığının oranlarını yordayıcıların bireysel ve hanehalkı düzeyinde incelemişlerdir. Ankete katılanların yarısından fazlası (%54.6) yerel halkın diğer küresel şehirlere göre afet farkındalığının daha düşük olduğuna inandığını bildirmişlerdir. %77'den fazlası, bireysel afete hazırlığı iyileştirmek için temel ilk yardım eğitiminin gerekli olduğuna inanmasına rağmen, yanıt verenlerin sadece dörtte biri (%26,1) eğitime katıldığını bildirmişlerdir.

Iemura vd. (2006) çalışmalarında, katılımcıların, depremde hemen sonra kaçsalar bile hayatta kalanların yüzde 100'e ulaşamayacağını (kıyı bölgelerinde %7-28 iç kesimlerde %75-90) göstermiştir.

Paton vd. (2009) çalışmalarında tehlikeye hazırlık düzeylerini etkilemek için insanların hazırlıklı olmanın etkililiğine ilişkin inançlarının sosyal bağlam faktörleriyle (toplum katılımı, toplu etkinlik, yetkilendirme ve güven) etkileşime girdiğini öneren bir modeli test etmişlerdir. Mevcut veriler, Alaska'daki yanıt verenlerin yalnızca %6'sı ve Oregon'daki %9'u önümüzdeki 12 ay içinde bir tsunaminin olabileceğine inandığını göstermişlerdir. Bu anlamda insanlar hazırlanmaya yatkın olsalar bile, kısa vadede bir tsunaminin meydana gelme ihtimalinin düşük olduğu inancı, hazırlık niyetlerinin eyleme dönüştürme olasılıklarını düşürmüştür.

Terpstra (2010) çalışmasında bireylerin sel hazırlığındaki davranışsal niyetlerini incelemek için, Koruyucu Eylem Karar Modelini benimsemiş ve uygulamıştır. Katılımcıların %67'si, sel meydana gelirse büyük sonuçlara maruz kalacağına inanmasına rağmen, sele ilişkin algıları hazırlık kararlarında düşük bir rol oynamaktadır. Psikolojik teori ayrıca, insanlar hazırlık yapmak için kendilerini yetersiz kaynaklara (para, zaman, bilgi/beceri ve diğer kişilerden işbirliği gibi) sahip olarak algılasa, insanların davranışsal niyetlerinin azalabileceğini öngörmektedir.

Brown vd. (2018)'nin çalışma sonuçları, afetten etkilenmenin, bireylerin risk algılarını ve gelecekteki şokların sıklığı ve büyüklüğü hakkındaki inançlarını önemli ölçüde değiştirdiğini göstermişlerdir. Mağdurların çarpık inançları, sigortanın optimal

alınmasını önleyebilir ve önleyici tedbirlere aşırı yatırımı ve / veya üretken faaliyetlere yetersiz yatırımı teşvik edebilir.

Paton vd. (2010a)'nin çalışmaları sonucunda insanların hazırlanmalarında, kaynaklardan (örneğin zaman, para, fiziksel kaynaklar, uzmanlık) yoksunluk ve bir sonraki tehlike olayının ne zaman gerçekleşeceğine ilişkin inançların (özellikle on yıllar veya yüzyıllarla ölçülen geri dönüş sürelerine sahip olaylarda) etkili olduğu tespit edilmiştir.

Becker vd. (2017) çalışmalarında deneyimin ilgili inançları şekillendirebileceğini veya somutlaştırabileceğini ve duygular yoluyla hazırlamak için motivasyon sağlayabileceğini ifade etmişlerdir.

Whitney vd. (2004) Güney Kaliforniya'daki 234 üniversite öğrencisi ile yürüttükleri çalışmada depremle ilgili doğru ve hatalı inançların yaygınlığını ve deprem inançları ile sismik tehlike ayarlamalarının benimsenmesi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Veriler, depremle ilgili doğru ve hatalı inançların yaygınlığını ve deprem inançları ile sismik tehlike ayarlamalarının benimsenmesi arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Veriler, deprem inançları ile tehlike ayarlamalarının seviyesi arasında genellikle düşük bir korelasyon olduğunu ve doğru deprem inançlarının onaylanması ve tehlike ayarlamasındaki artışlar üzerinde tehlike bilgilerinin önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Najafi vd. (2017) Tahran sakinlerinin afete hazırlık davranışı hakkında paylaştıkları belirgin inançları ortaya çıkarmak için yürüttükleri çalışmalarında afete hazırlık davranışını olumsuz etkileyen inancın "hazırlık yapmak gereksizdir" olduğunu belirtmişlerdir. Afetlerin doğası ve olası etkileri konusundaki belirsizlik bu inancın temelini oluşturmaktadır.

Diekman vd. (2007) çalışmalarında acil bir durumda kendine güvenme ve hazırlanma ve müdahale etme konusunda kişisel sorumluluk inancının, Katrina Kasırgası sırasında devletin acil yardım çabalarının etkisizliği ve kurbanların uzun süre yardımsız kaldığı algısından etkilendiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca bireylerin hane hazırlığı önerilerine uymamalarının olası bir açıklaması, sadece bilgilerinin değil, inançlarının bu eylemleri gerçekleştirmeyi desteklemeyeceği görüşüdür. Ek olarak algılanan bir tehdidin içselleştirilmemesi durumunda, bireyin tehdidin uygun önlemler

alınarak önlenebileceğine inandığı halde, bireyin evini etkili bir şekilde hazırlaması beklenmemelidir.

Basolo vd. (2007) Florida'nın Miami-Dade bölgesinde kasırgalara hane halkı hazırlığının değerlendirilmesine yönelik kesitsel bir çalışma yürütmüşlerdir. Sonuçlara bakıldığında çoğu insanın, kasırganın kendi toplumlarını vuracağına inanırsa hazırlık çabası göstereceğini ortaya koymuştur.

Becker vd. (2012a) çalışmalarında bazı insanların tehlikelerin bir sorun olup olmadığına ve kendileri için hazırlanmaları gerekip gerekmediğine karar vermede mevcut inançlarına güveneceklerini ortaya koymuşlardır.

McIvor vd. (2009) çalışmalarında, tehlike olaylarıyla ilgili kişisel inançlarını, bireylerin çevreleriyle ilişkilerini nasıl yorumladıklarını, doğal tehlikelere ve sonuçlarına anlam atadıklarını ve hazırlık kararlarını nasıl aldıklarını etkilemek için sosyal bağlam faktörleriyle nasıl etkileştiklerini incelemişlerdir. Bulgular, insanlar olumlu sonuç beklentisi inançlarına sahipse (benimsenmenin güvenliği artıracığına inanıyorsa), riskleri değerlendirmek ve bu riski azaltmanın yollarını kabullenmeyi desteklediklerini göstermiştir. Ayrıca 'Aktif Hazırlanma'ya olan bir inanç, bir tehlike olayı sırasında insanların 'Kendi kendini sürdürme' inancını desteklediği bulunmuştur.

Bubeck vd. (2013) taşkınla başa çıkma değerlendirmesi bileşenlerinin dört farklı taşkın azaltma davranışı üzerindeki etkisine ilişkin ayrıntılı bilgiler sağlamak için sele eğilimli bölgelerde anket uygulamışlardır. Sonuçlar katılımcıların sel engellerinin etkililiğine olan inancının ve bu tür önlemleri fiilen uygulayabilme yeteneklerine duyduğu güvenin ihtiyati davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Omobowale vd. (2011)'nin Nijerya'da afetlerin kor aylarında (Eylül, Ekim, Kasım ve Aralık) gerçekleştiğine dair inançlarına odaklanan çalışma sonuçları afet tehlikelerinin iyi yollar (özellikle trafik kazaları için) ve güvenlik için temel altyapı sağlanarak hafifletilebileceğine inanılmasına rağmen kurumsal otoritenin bu ihtiyaçları yeterli şekilde sağlayamaması sonucunda afetlere yönelik doğaüstü anlamlar üretilmekte ve manevi çareler (toplu dua merasimleri vb.) arayarak etkileri hafifletilmeye çalışılmakta olduğunu ortaya koymuşlardır.

Kreibich vd. (2005) selden etkilenen 1248 özel bina sakinlerine meydana gelen sel hasarları ve ihtiyati tedbirler hakkında 180 soruluk anket uygulamıştır. Çalışma

sonuçları hazırlık davranışında esas olarak hanelerin özel ihtiyati tedbirlerin etkililiğine olan inancının belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Parlak vd. (2012) kirli bomba saldırılarında amaçlanan davranışları hakkında bilgi edinmek için 2700 bölge sakinine bir telefon anketi uygulamışlardır. Sonuçta bir gruptaki karar vericilerin öngörüler ve inançlarının davranış modelinin sonuçlarını etkileyebileceği belirlenmiştir.

Kievik ve Gutteling (2011) risk algılama ve etkinlik inanç düzeylerinin sel riskine karşı kendini koruma davranışları alma niyetine etkisini belirlemek için Hollanda sakinleri ile görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Sonuçlar, sel riskinin ve etkililik inançlarının yüksek algılanmasının, kendini koruma davranışlarında bulunma niyetinde artmaya yol açtığını göstermiştir. Katılımcıların kendini koruma davranışlarını gerçekleştirmesinde korku seviyesi ve etkililik inançlarının yüksek olması gerektiği tespit edilmiştir.

Ostadtaghizadeh vd. (2016) çalışmalarında afet uzmanlarının deneyimlerine ve algısına dayanarak toplumsal afet direncinin İran bağlamındaki anlamını keşfetmeyi amaçlamışlardır. Amaçlı örnekleme yoluyla 21 katılımcı seçilmiş ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kodlar ve kategoriler, Nvivo nitel analiz programına kodlanmış ve sistematik olarak karşılaştırması yapılmıştır. Çalışma katılımcıları, tehlikelerle birlikte yaşamının afet direncinin temel bir özelliği olduğuna inanmaktadır. Çalışma sonucunda maneviyat ve kültürel inançların afet direncini etkileyen önemli faktörler olduğu görülmüştür.

Demuth vd. (2016) çalışmalarında katılımcılara Miami yakınlarındaki bir kasırga tehdidinin olduğu bir senaryo sunmuş ve senaryoya dayanarak, tahliye olasılıkları hakkında sorular sormuşlardır. Ayrıca katılımcılara kasırga tehdidine ilişkin risk algıları ve tehlide yanıt verme konusundaki etkinlik inançları da sorulmuştur. Arabuluculuk analizleri, geçmiş tahliye deneyiminin, risk algısı ve etkinlik inançlarının tüm boyutlarını arttırarak tahliye niyetini dolaylı olarak artırdığını ortaya koymuştur.

Sun vd. (2018) çalışmalarında, dini inancın halkın afet müdahalesini nasıl etkilediğini anlamayı ve bu konuyla ilgili mevcut bilgileri değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda, dini inancın, dindar kişilerin doğal tehlikeleri nasıl yorumladığını ve riskleri nasıl algıladığını (afet farkındalığı) etkilediği ve davranışları ve duyguları yönettiği tespit edilmiştir. Tepki vermeye giden yolda dini

inancın hem yapıcı hem de zararlı etkileri olduğu görülmüştür. Doğal tehlikelerin dini yorumunun, afet müdahalesine ilişkin kaderci ve itaatkâr tutumlarla ve uygunsuz ve hatta akılcı olmayan davranışlarla sonuçlanabileceği görülmüştür. Ancak psikolojik bir tepki açısından, dini nitelikler bireysel ve sosyal felaketlere dayanıklılığı teşvik edebilmektedir.

Shipper (2010) risk bağlamında dini inancın oynadığı rolü ele alan araştırmasında kaderciliğin riski azaltmada büyük bir engel olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca dinin, afet riskine karşı savunmasızlığın belirlenmesine ve azaltılmasına katkıda bulunabileceğini göstermiştir. Ek olarak dini inançların yalnızca afet algılarını tanımlamadığını, aynı zamanda tehlikelere verilen tepkileri de (önleme veya hazırlıklı olma) karakterize ettiğini göstermiştir.

Hussain vd. (2011) dini inançların afet sonrası uzun vadeli zihinsel sıkıntıyı engellemediğini ve dindarlığın, daha yüksek yaşam doyumu seviyeleri ile ilişkili olmadığını tespit etmişlerdir.

Yari vd. (2019) kaderci inançların Afete Hazırlık Davranışının geliştirilmesi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışma sonuçları yüksek kaderci inanç oranının afet yönetimi bağlamında daha düşük hazırlık ve eylem oranı ile ilişkili olduğunu göstermiştir.

Sherry ve Curtis (2017) Nepal'deki bir Sherpa topluluğunda sel tehlikesi bağlamında din ve afet riskini ilişkilendirmişlerdir. Sonuçlar, dini inançlarının, riske ilişkin yorumlar ve tepkiler üzerinde etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Görüşülen kişilerin neredeyse tamamının, risk yorumlarını etkileyen dini inançlara sahip olduğu görülmüştür. Örneğin, pek çok katılımcı, güvende kalmak için dini kurallara uymak, adak sunmak, dua ve ritüeller gibi davranışları benimsemişlerdir. Bu çalışmada sunulan temel bulgu, topluluğun afet riskiyle ilgili inançlarının, algılarının ve tutumlarının, doğal olaylar üzerindeki kontrolü tanrıların eline veren bir dünya görüşüne dayandığını ortaya koymuştur.

Paradise (2005) Agadir'de Müslüman topluluklardaki sismik risk ve tehlike algılarını sosyal ve kültürel bağlam içinde değerlendirmek adına bir çalışma yürütmüştür. Sonuçlar daha az eğitilmiş katılımcıların genel olarak depremleri ilahi eyleme ve cezaya bağlama eğiliminde olduğunu göstermiştir. Genel olarak, görüşülen kadınların %56'sı ve erkeklerin %51'i yer sarsıntılarını yalnızca Allah'ın kontrol ettiğini

ve bilimsel analizin 'haram' olduğunu belirtmiştir. En yaygın olarak paylaşılan algı, 'Allahu a'lam' (Allah bilir) şeklindeki kaderci tavır olmuştur. Daha az eğitilmiş katılımcılar, bilimsel değerlendirme, sismik tahmin ve yenilikçi deprem inşaat tekniklerini kullanmanın 'haram' (yasak) olduğu, bu tür teknolojilerin Allah'ın her şeye kadiriyetine zarar verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca katılımcılar Allah'ın dindarları koruduğunu, bu yüzden deprem için endişe ve planlamanın gereksiz olduğunu belirtmiştir.

Mitchell (2000) çalışmasında, dini bağlılığın tehlike olaylarının algılanması ve tehlike davranışı üzerindeki etkisini incelemiştir. Sonuçta katılımcıların çoğu (%76) tehlikenin önlenabilir olduğuna inandığını ifade etmiştir. Genel olarak tüm din adamlarının tepkileri, pasif yanıtların aksine proaktif önlemlere odaklanmıştır. Ayrıca din adamları genel olarak duanın rehberlik ve bir tehlike karşısında koruma gücü olduğuna inanmış ancak tehlike için bir 911 düğmesi olarak kullanılamayacağını ifade etmiştir. Ankete katılan din adamlarının %4'ü ise duanın kendi başına tehlike kayıplarını önleyebileceğine inandığını belirtmiştir.

Smith vd. (2000) bir sel afetinden sonra kilise mensuplarının dinsel başa çıkma ile psikolojik ve dini sonuçlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçta dinin, selin ardından ortaya çıkan sonuçlarla ilişkili olduğu ve dini eğilimler, dini atıflar ve dini başa çıkma faaliyetlerinin her birinin sel ile başa çıkmada benzersiz ve önemli bir rol oynadığı görülmüştür.

Adiyoso ve Kanegae (2017) dini mesajlar içeren risk medyasının (broşür) insanları tsunamiye hazırlıklı olmaya ikna etme konusundaki etkinliğini incelemişlerdir. Sonuçlar, İslami mesajlar içeren müdahale broşürlerinin, katılımcıların hem bilgilerini hem de davranışlarını artırmada etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca afet konusunda tanrı cezası olarak görüş paylaştan dinlerin (İslam, Yahudilik ve Hristiyanlık) afet bilgisine din mesajlarının dâhil edilmesinin, hazırlık önlemlerini benimsemede etkili bir strateji olduğunu ortaya koymuştur.

Aten vd. (2012) kendini manevi ve / veya dini olarak tanımlayan birçok kişi için manevi kaynakların, afetzedelere travmatik olayları anlamalarına ve bu tür olaylar üzerinde bir kontrol hissine sahip olmaya yardımcı olabilecek benzersiz bir açıklayıcı sistem olabileceğini öne sürmüşlerdir. Tanrı kavramı, bir kişinin bir afetle başa çıkmasına yardımcı olabilir veya onu engelleyebilir.

Hajito vd. (2015) katılımcıların farkındalık düzeyleri yüksek olmasına rağmen; ankete katılanların önemli bir kısmı kuraklığın ve diğer felaketlerin “Tanrı'nın cezası” olduğunu söylediğini belirtmişlerdir. Bu durum yüzeyde zararsız görünmekte; ancak, felaketlerin doğaüstü güçten kaynaklandığına inanan insanların gelecekte afetlerle başa çıkabilmeleri için çözüme yönelik davranış olasılığını düşürmektedir.

Baytiyeh ve Naja (2016) Lübnan'daki üniversite öğrencilerinin deprem risklerine hazırlıklı olma durumu üzerinde farkındalık ve inançların etkilerini araştırmak için üç faktörlü bir anket çalışması (tehlike ve savunmasızlık bilinci, kaderci inançlar ve inkâr inançları) uygulamışlardır. Bulgular, insanların bir afete hazırlanmak için tehdidin varlığına inanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Sonuçlar kaderci inançlar ile afete hazırlık arasında, kaderci inançların katılımcıların depreme karşı davranışları üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu gösteren önemli bir negatif korelasyon olduğunu göstermiştir.

Joakim ve White (2006) Endonezya'nın Yogyakarta kentinde meydana gelen depremle ilgili, inanç ve dinin rolünü, etkilenen nüfus perspektifinden incelemişlerdir. Araştırma sonucunda tüm katılımcılar deprem felaketini Allah'ın iradesine bağlamıştır. Tanrı'nın kaderi olarak afetlere olan bu inanç nedeniyle bazı köylüler, felaketlere hazırlanmak için yapılabilecek veya yapılması gereken hiçbir şey olmadığı inancını dile getirmiştir.

Oral vd. (2015) katılımcıların çoğu afetlerin bir Tanrı eylemi olduğunu ve kontrol edilemez olduğunu bu nedenle hazırlanmanın bir anlamı olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca bu yanlış yorumlanmış inanç düzeltilirse, insanların tehlikelerden kaynaklanan zararları azaltmak için önlemler almaya motive edilebileceğini ifade etmişlerdir.

Adiyoso ve Kanegae (2013) 7 katılımcı (4 öğrenci, 3 öğretmen) ile yürüttüğü çalışmada din ve afet arasındaki inanç ilişkilerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Sonuçta öğrencilerin çoğu, doğal afetlerin doğal fenomenlerden kaynaklandığını ancak, bir doğal afet ya da fenomenin Tanrı'nın iradesi olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir. Tüm katılımcılar, insanın afetlere hazırlanması gerektiği konusunda anlaşmıştır. Çoğunlukla hazırlık konusunda Allah'ın yoluna dönme, komuta itaat etme ve yasak şeylerden kaçınma gibi dinin bakış açılarından fikir beyan etmişlerdir. İslami değerlerin, insanları

felaketlerin ölümcül etkilerini önlemek de dahil olmak üzere yaşamlarını iyileştirmek için çabalamaya teşvik ettiğine inandıklarını belirtmişlerdir.

Mishra vd. (2009) Orissa'da dış kontrol odağının aracılık ettiği afet deneyimi ve farkındalığının afete hazırlık davranışına etkisini incelemek için anket uygulamışlardır. Çalışma sonucunda, dışsalların (yaşamdaki olayları kader, şans ve Tanrı gibi dış güçlere bağlayanlar) bilgidan kaçındıkları için, gelecekteki felaketlere hazırlanmada başarısız olma olasılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Dış kontrole sahip olanlar yaklaşan felaketlere karşı çok az şey yapabileceklerini düşünmüş ve afetlerden kurtulmak için çeşitli sunular ve dualarla Tanrı'yı hoşnut etmeye çalışacaklarını belirtmişlerdir.

Lachman ve Bonk (1960) çalışmalarında 1955 Hawaii volkanik patlamasından sonra, püskürme bölgesinde ve tahliye merkezinde bulunanlardan ve uzak bir kontrol grubundan davranış kalıpları hakkında periyodik gözlemler yaparak veri toplamışlardır. Sonuçlar afet sonrası davranışların, Volkan Tanrıçası Pele'ye ritüeller gerçekleştirilerek, ilahiler söylenerek ve adaklar yapılarak yönetildiğini göstermektedir.

Mitchell (2003) afete hazırlık ve müdahalede duanın rolünü incelemek adına Güney Carolina'daki din adamlarına anket uygulamıştır. Çalışma sonucunda katılımcılar, duanın insan eylemine ihtiyaç duyduğunu ve tek başına bir şeyi değiştirmeyeceğini ifade etmişlerdir. Dua, tehlike kaybını azaltmak için yapılması gereken diğer eylemlerin tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Genel görüş, Tanrı'nın kayıpları azaltmak için çok sayıda armağan - kaynaklar, akıl, deneyim - sağladığı ve bunları uygun şekilde kullanmanın insanların sorumluluğunda olduğu yönündedir.

Wei vd. (2013) dinin yerel halkın yaşam tarzı üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, dinin afetleri azaltma ve sonrasında rahatlamadaki rolünün uygun şekilde artırılmasının, afetlerin azaltılması ve sosyal istikrar için yararlı olacağını ifade etmişlerdir.

Bempah ve Oyhus (2017) çalışmalarında anlatı yaklaşımı kullanılarak, Gana'nın Volta Nehri boyunca yaşayan sel kurbanlarının algılarını, toplum temelli afet yönetimi kavramı içinde tartışmışlardır. Sonuçlar bir sosyal sorunun nedenlerini tanrısallığa ve kişisel eylemlerin dışındaki diğer faktörlere bağlayan inançlar ve algıların, bireysel veya hanehalkı hafifletme stratejilerini olumsuz yönde etkileyebileceğini ortaya çıkarmıştır. Topluluklarda yaşayanların dini inançları, deneyimleri ve sel nedenlerinin 'Tanrı' gibi

dış etkenlere atfedilmesi topluluk üyelerinin dayanıklılıklarını artırmak ve savunmasızlıklarını azaltmak için çaba göstermemesine neden olmamakla birlikte topluluklardaki afet riski azaltma çabaları için de potansiyel bir risk oluşturmaktadır.

Kasapoğlu ve Ecevit (2003) eğitim, istihdam, sosyal güvenlik, bilgi ve kaderciliğin gelecekteki depremlere hazırlıklı olma ile ilgili sorumlu davranış üzerinde etkileri olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca kadercilik puanındaki bir puanlık artışın, davranış 0,81 oranında azalttığı bulunmuştur. Depremle ilgili sorumlu davranış ile bilimsel olmayan açıklamalar arasındaki pozitif ilişkinin ve kaderci olmakla sorumlu davranma arasındaki olumsuz ilişkilerin sonuçlarından kaynaklanan paradoksal durum, değişen ve dinamik yapının değer sisteminin melez karakteri ile açıklanabilmektedir.

Asgary ve Willis (1997) bir kişinin kaderci inanca sahip olması durumunda, deprem riskini azaltmak için hafifletici önlemler alma olasılığının önemli ölçüde azaldığını tespit etmişlerdir.

Timalsina ve Songwathana (2020) 5 makaleden oluşan sistematik derleme çalışmalarında yaşlı bireylerin afetlere yönelik dirençlilikleri ile ilişkilendirilen faktörleri afet deneyimi, sosyal destek, dindarlık ve kültür olarak tespit etmişlerdir.

Larsson ve Enander (1997) eylem eksikliğinin nedenlerini, insanların ne yapmaları gerektiğini bilmemeleri veya bir felaket meydana geldiğinde hazırlıkların çok az olduğuna veya hiç kullanılmadığına inanmaları olabileceğini ifade etmişlerdir.

Martin vd. (2007) ev sahiplerinin kendilerini orman yangınları riskinden koruma kararıyla karşı karşıya kaldıklarında geçirdikleri bilişsel algısal süreci araştırmışlardır. Sonuçlar, yüksek bilgiye sahip ev sahiplerinin, orman yangını ile ilişkili riskleri azaltmak için etkili araçlara sahip olduklarına inanmaları gerektiğini göstermiştir. Ayrıca bireylerin riskin kontrol edilemez olduğu inancıyla yönlendirildiklerinde risk azaltıcı davranışta bulunmadığı ortaya konulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AFET HAZIRLIK DEĞERLERİ

2.1.Genel Literatür

İnsanlar, değerli gördükleri soyut ve somut olguları kendileri için önemli olduğundan diğer şeylerden daha üstün tutmaktadır. Bu üstün tutulan şeyler değer olarak nitelendirilmektedir (Göldağ, 2015: 4). Değerler belirli durumları ve nesneleri aşan en temel bilişleri temsil etmektedir (Vaske ve Donnelly, 1999: 534). Değerler ayrıca "arzu edilen" olarak tanımlanabilmekte ve genellikle nesnelere, yerlere, ilişkilere ve uygulamalara atıfta bulunabilmektedir (Voyer vd., 2015: 93-94). Shultz vd. (2005) değerli nesnelerin benlik, diğer insanlar veya tüm canlılar olmak üzere üç temel kaynağa odaklandığını belirtmişlerdir. Değerleme, insanların nasıl anlam kazandığını ve bildiklerine nasıl değer verdiğini açıklar. Tepki, insanların bu anlamlar ve değerler temelinde hem bireysel hem de toplu olarak nasıl tepki verdiklerini içerir (Call, 2012: 73). Argandona (2003) değerleri, belirli durumların ötesine geçen, seçim yapma ve kararların değerlendirilmesine rehberlik eden, bu nedenle bireyin yaşam biçiminin bir parçası ve kişiliğini şekillendiren önemli bir unsur olan nihai durumlar veya arzulanan davranışlara ilişkin temel istek ya da inançlar olarak tanımlamıştır (Sezgin, 2006: 25).

Her insan, değişen derecelerde önem taşıyan çok sayıda değere (örneğin, başarı, iyilik) sahiptir. Belirli bir değer bir kişi için çok önemli olabilir, ancak bir başkası için önemsiz olabilir (Bardi ve Schwartz, 2003: 1208). Felsefede değerler, tercihler çelişki içindeyken kararlar almaya yardımcı olan ve böylece neyin iyi olarak görüldüğüne dair fikir veren görece sabit ilkelerdir (Dietz vd., 2005: 335). Sosyal psikolojide ise değerler soyuttur ve bireyleri anlamak için tanımlanır (Rawluk vd., 2017: 12). Ayrıca değerler insanların öznel ortam deneyimlerini açıklamaya yardımcı olan zihinsel yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kendal vd., 2015: 225). Psikoloji veya sosyal bilimlerde 'değerlerin' önemli bireysel ve kolektif yatırımlar ve yargıları temsil ettiği konusunda geniş bir fikir birliği vardır bu dünyada gerçekten neyin önemli, değerli ve anlamlı olduğu ile ilgili yol gösterici ilkeler değer olarak nitelendirilmektedir (Reser ve

Bentrupperbäumer, 2005: 128). Sosyal bilimler açısından değerler arzu edilen davranış ölçütü olarak kullanılan ve bireyin kişisel tercih ve önceliklerini yansıtan kavramlar olarak değerlendirilmektedir (Sezgin, 2006: 28). Değerler, bir seçim hakkında nasıl düşüneceğimize ve ne yapacağımıza karar vermemize yardımcı olurlar (Dietz vd., 2005: 356). Schwartz (1994) ise değerleri bir kişinin veya başka bir sosyal varlığın yaşamında yol gösterici ilkeler olarak hizmet eden, önemi değişen, arzu edilen dönüşümsel hedefler olarak tanımlamıştır. Değerler, toplumda bireylerin birlikte yaşamlarını sağlayan, toplumsal tabakaların oluşumuna katkıda bulunan, nesneleri, varlıkları, düşünce ve fikirleri yararlı-yararsız, iyi-kötü, değerli-değersiz gibi sınıflanmasına yardımcı olan, her toplumda ideal düşünme yollarını gösteren, toplum içerisinde kişilerin sosyal rollerini seçmede rehberlik eden, bireyleri sosyal açıdan kontrol eden ve bireylerin birbirleri ile yardımlaşmalarına imkân sağlayan, toplum içerisindeki bireye amaç ve yön tayin eden, bireylerin davranışlarını yargılamalarına yardımcı olan, bireyin sorumluluklarını belirten, ahlaki gelişimlerini sağlayan araçlardır (Göldağ, 2015: 4). Değerler, belirli bir bağlama ve zaman çerçevesine bağlıdır ve duygulanımla ilişkilidir (Feather, 1995: 1135). Bir kişinin yaşam hedeflerinde genellikle tutarsızlıklar olsa da değerler bir düzenleyici yapı görevi görmektedir (Schultz ve Zelezny, 2003: 126). Tüm bu tanımlamalar, değerlerin bireysel, sosyal yönleriyle bir bütün olduğunu, insan yaşamında pek çok işleve sahip olduğunu, hayata bakışını belirlemede, insanın yaşamdaki genel ve özel çizgisini yönlendirmede, ilişkilerini düzenlemede, anahtar rolü bulunduğunu göstermektedir (Çalışkur, 2008: 6).

Değer, bireyin çevresi ile etkileşimi sonucu içselleştirdiği ve davranışlarını şekillendiren standartlar olarak da ifade edilmektedir. Bu tanım, değerlerin bireysel kazanımı yönünü öne çıkarmakta bu boyutta güdü, karar verme, tutum, inanç, ihtiyaç gibi kavramlar ağırlık kazanmaktadır (Akbaş, 2004: 44). Değerlerin, bilinçli hedefler biçiminde, insan varoluşunun tüm bireylerin ve toplumların yanıt vermesi gereken üç evrensel gereksinimini temsil ettiğini düşünülmektedir; sosyal etkileşim, grupların hayatta kalma ve refah ihtiyaçları (Schwartz, 1992: 4). Bu gereksinimler, değerler biçimini alarak bilişsel olarak temsil edilmektedir. Sosyalleşme ve bilişsel gelişim yoluyla, bireyler gereksinimleri bilinçli hedefler ve değerler olarak temsil etmeyi, bu hedefler ve değerler hakkında iletişim kurmak için kültürel olarak paylaşılan terimleri kullanmayı ve bunlara değişen derecelerde önem atfetmeyi öğrenmektedir (Schwartz ve

Bilsky, 1990: 878). Trainor (2006)'da benzer şekilde değerlerin zamanla aile, toplum ve kültür alanlarında öğretilir ve öğrenildiğini ifade etmiştir. Değerleri ve tutumları şekillendirme ve yeniden biğimlendirme eğitim süreci, çocukların temel beklentilere maruz kaldıkları ilkokul düzeyinde başlar ve öğrencilerin entelektüel ve akıl yürütme yeteneklerini geliştirmeye zorlandığı (fikirlerin daha derinlemesine araştırılması, bilgi ve gerçeğin aranması, vizyon ve becerilerin kazanılması, fikirlerin değerlendirilmesi, gerçeğin batıl inançtan ayırt edilmesi, yanlışların taranması ve doğru seçimlerin yapılması) lise ve niversite düzeyinde uzanır (Baytiyeh ve Naja, 2014: 349).

Değerler genellikle önemli yaşam hedefleri veya yaşamda yol gösterici bir ilke olarak hizmet eden normatif standartlar olarak kavramsallaştırıldığından, çeşitli yaşam kalitesi yönlerine verilen önem yargıları da temel insan değerlerini yansıtmak için alınabilir (Poortinga vd., 2004: 73). Ayrıca değer yargıları insanların çıkarına en çok yarayan şeylere dayanmamaktadır, ancak hepsi insanlar tarafından yapılan insan algılarını, yargılarını ve paylaşılan ahlaki idealleri yansıtmaktadır (Reser ve Bentrupperbumer, 2005: 128).

Literatüre göre, değerler; (a) kavramlar veya inançlar, (b) istenen son durumlar veya davranışlar hakkında, (c) belirli durumları aşan, (d) davranış ve olayların seçimine veya değerlendirilmesine rehberlik eden ve (e) sıralı göreceli önemde olmak üzere beş biğimsel özelliğe sahiptir (Schwartz ve Bilsky, 1987: 551).

Sesli (2014) ise değer tanımlarına göre ortak zellikleri;

- ✓ Değerler inançlardır.
- ✓ Değerler bireyin amaçlarıyla ve amaçlarına ulaşmak için etkili olan davranış şekilleriyle ilişkilidir.
- ✓ Değerler anlam ve durumların üzerinde yer almaktadır.
- ✓ Değerler davranış, insan ve olayların seçilmesi veya değişimine yön veren standartlardır.
- ✓ Değerler kendi içerisinde taşıdıkları öneme göre değer önceliklerini belirleyen bir sıralama oluşturur.

şeklinde sıralamıştır.

Tezcan ise (1987) alışmasında sosyolojik olarak değer özelliklerini aşağıda belirtilen şekilde ifade etmiştir (TEZCAN 1987'den aktaran, AKBAş, 2004: 50-51);

- ✓ Toplum üyelerinin çoğunluğu tarafından paylaşılan ve kabul edilen kavramlardır. Bireylerin kanaatine bağlı değillerdir.
- ✓ Değerler toplum refahının korunması ve toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasını sağladıklarına inanıldığı için ciddiye alınırlar.
- ✓ Değerler içerisinde duyguları da barındırdığından toplumsal değerleri kabul eden üyeler, değerler için fedakarlıkta bulunmaya rıza gösterir.
- ✓ Değerler pek çok insan tarafından onaylandığından soyut olarak insan zihninde yer etmiş kavramlardır.

İşcan Demircan (2017) ise değerlerin aşağıdaki özelliklere sahip olduğunu ifade etmiştir;

- ✓ Sosyal konularda görüş almak için yol göstericidir.
- ✓ Bireyleri politik ve dinsel tercihlere hazırlarlar.
- ✓ Değerler, kendini diğerlerine sunmada rehberlik eden standartlardır.
- ✓ Bireyin kendisinin ya da diğerlerinin suçu hakkında karar verme, değerlendirme ve yargılamada değerlere başvurulur.
- ✓ Değerler, karşılaştırma süreci için temel oluşturur; bireyin diğerleri kadar ahlaklı ve yeterli olup olmadığının belirlenmesinde standart olarak değerlere başvurulur.
- ✓ Değerler, etkilemeye, değişmeye, meydan okumaya, itiraz etmeye ve hakkında anlamaya değer olan diğer insanların inançlarını, tutumlarını, değerlerini ve eylemlerini ifade etmek, diğer insanları ikna etmek ve etkilemek için başvuru standartlarıdır.
- ✓ Değerler, kişisel ahlak ve yeterlik duygularıyla, öz saygıyı sürdürme ve artırmada gerekli malzemelerdir.

Schwartz (2012) çalışmasında değerlerin özelliklerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

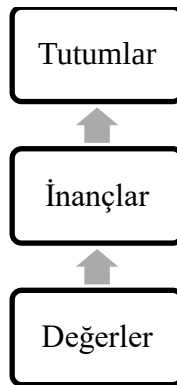
- ❖ Değerler, ayrılmaz bir şekilde etkilenmeye bağlı inançlardır. Değerler etkinleştirildiğinde, duygu ile aşılanırlar.
- ❖ Değerler, eylemi motive eden arzu edilen hedeflere atıfta bulunur.
- ❖ Değerler, belirli eylemleri ve durumları aşar.

- ❖ Değerler standartlar veya kriterler olarak hizmet eder. Değerler, eylemlerin, politikaların, kişilerin ve olayların seçimine veya değerlendirilmesine rehberlik eder.
- ❖ Değerler, birbirlerine göre önem sırasına göre sıralanır. İnsanların değerleri, onları bireyler olarak nitelendiren sıralı bir öncelikler sistemi oluşturur. Bu hiyerarşik özellik aynı zamanda değerleri normlardan ve tutumlardan ayırır.
- ❖ Birden çok değerın görelı önemi, eyleme rehberlik eder. Herhangi bir tutum veya davranışın tipik olarak birden fazla değer için çıkarımları vardır.

Çalışmamızda değer faktörü Schwartz değer teorisi temel alınarak oluşturulmuştur. Çünkü Schwartz değer teorisinin önemli bir yönü, değerler arasındaki ilişkilerin varsayılan yapısıdır. Her bir değerın peşinde koşmanın psikolojik, pratik ve sosyal sonuçları vardır ve bunlar diğer değerler ile çatışabilir veya bunlarla uyumlu olabilir. (Bardi ve Schwartz, 2003: 1208) Ayrıca Schwartz (1992)'a göre değer yapıları, sosyal koşullar ve büyük teknolojik, ekonomik, politik ve güvenlik gelişmelerine tepki olarak hızla değişebilen olgulardır. Afetler de temelinde teknolojik, politik ve güvenlik değişimlerine ev sahipliği yaptığından literatürdeki değer teorileri içerisinde afetlere uyarlayabilmek adına ilgili teori seçilmiştir.

Değer faktörünü tutum, inanç ve davranış ile ilişkilendiren temel çalışmalara bakıldığında ise aşağıdaki örnekleri vermek mümkündür.

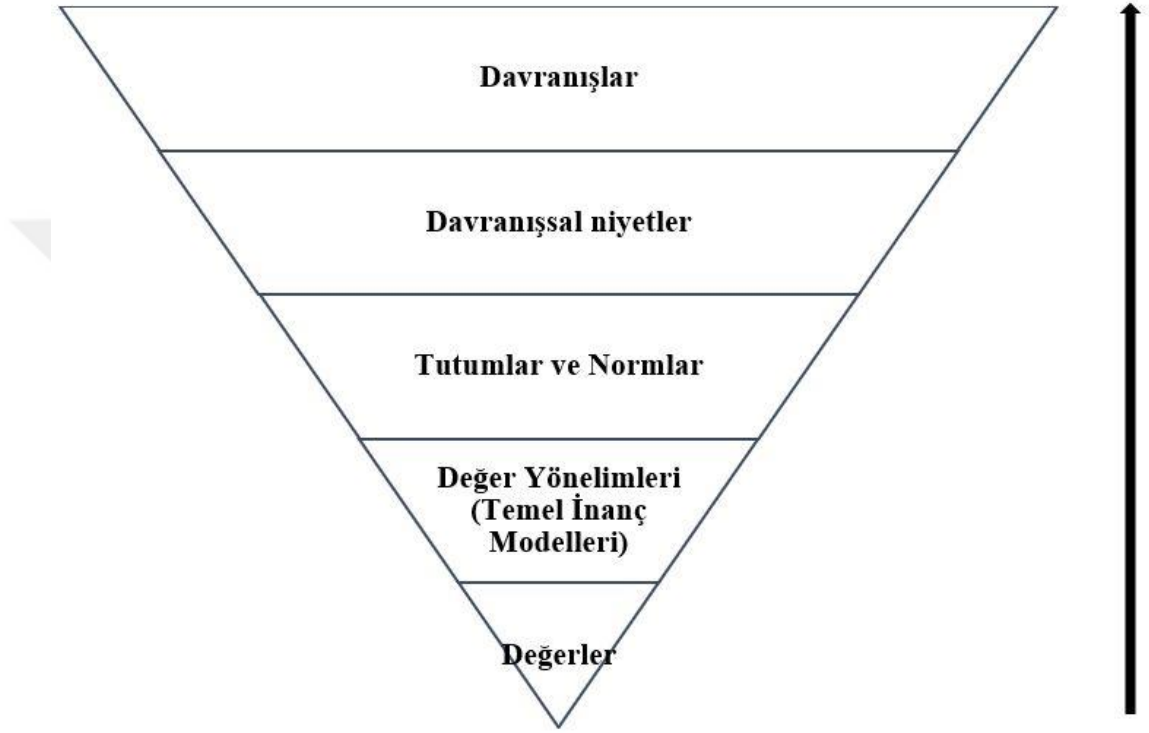
Şekil 3. Değer-İnanç-Tutum İlişkisi



Kaynak: Bengston, D. N., & Fan, D. P. (1999). Roads on the US national forests: An analysis of public attitudes, beliefs, and values expressed in the news media. *Environment and Behavior*, 31(4), 514-539.

Bengston ve Fan (1999) ABD ulusal ormanlarındaki yollarla ilgili kamuoyu tutumları, inançları ve bunların altında yatan değerleri analiz etmiştir. Şekilde görüldüğü üzere çalışma sonucunda değerleri, tutum ve inançların altında yatan ve onları etkileyen kavramlar olarak belirtmiştir.

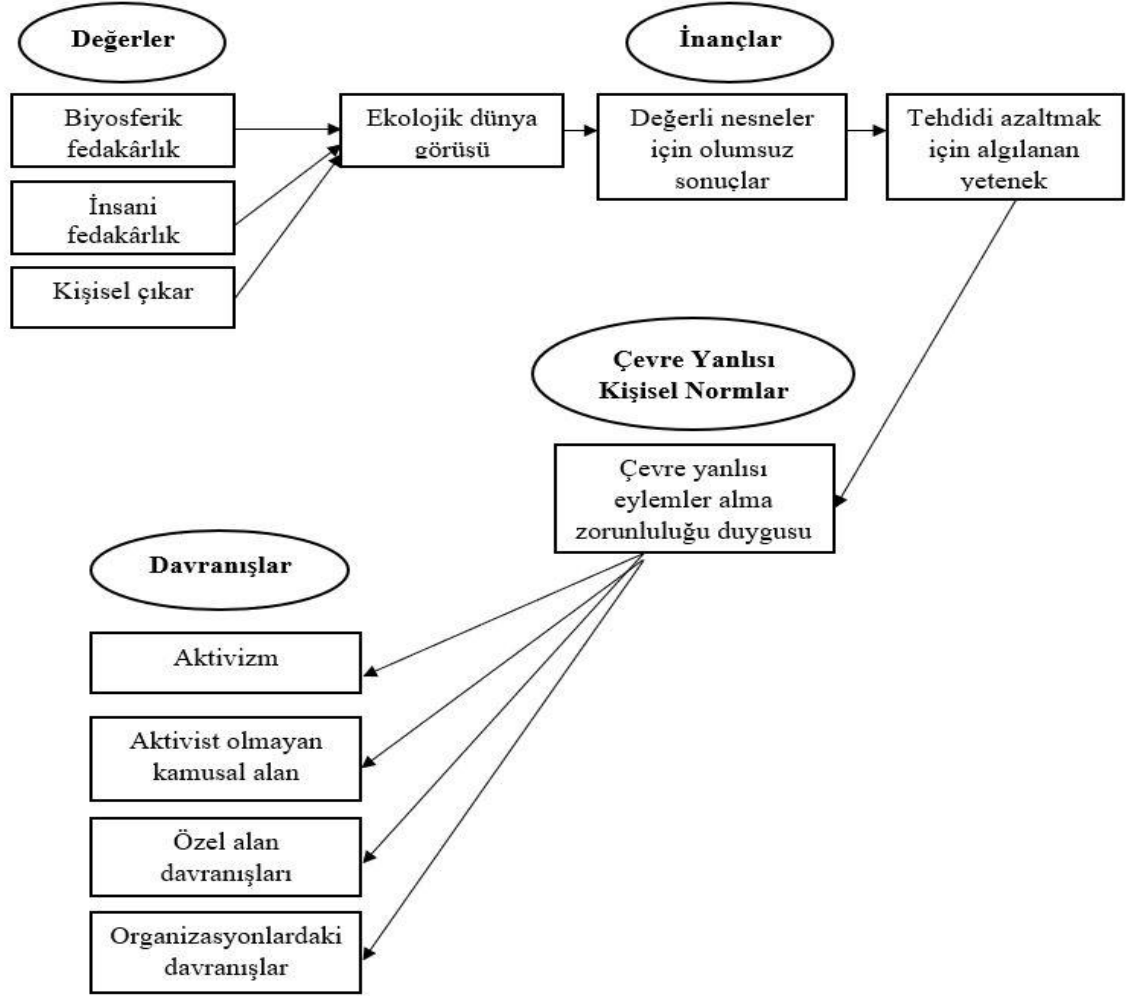
Şekil 4. Fulton'un (1996) Değer-Tutum-Davranış Modeli



Kaynak: Vaske, J. J., & Donnelly, M. P. (1999). A value-attitude-behavior model predicting wildland preservation voting intentions. *Society & Natural Resources*, 12(6), 523-537.

Vaske ve Donnelly (1999) Fulton ve arkadaşlarının 1996 yılındaki çalışmasını temel alarak bir Değer-Tutum-Davranış Modeli ortaya koymuştur. İlgili modelde değerlerden oluşan bir temelden davranışlara doğru değişimde yer alan kavramlar tanımlanmıştır. Ayrıca Vaske ve Donnelly bireylerin belirli bir nesneye karşı iyi biçimlendirilmiş bir tutuma sahip olmadığı durumlarda, değer yönelimlerinin davranışları doğrudan etkileyebileceğini ortaya koymuşlardır.

Şekil 5. Değer-İnanç-Davranış İlişkisi



Kaynak: Dietz, T., Fitzgerald, A., & Shwom, R. (2005). Environmental values. Annu. Rev. Environ. Resour., 30, 335-372.

Dietz vd. (2005) çalışmasında değerleri özellikle çevre sorunlarının çözümüne ilişkin davranış ve politika değişikliklerinin temelinde incelemiştir. Yukarıdaki şekilde ifade edildiği gibi değerler inançların oluşmasına temel sağlayan olgulardır. Ayrıca değer temelli oluşan inançlar daha sonrasında çevre yanlısı kişisel normları etkilemekte ve davranış oluşumuna öncülük etmektedir. Şekilde çevresel değerler ve inançlardan söz ediliyor olsa da Fulton'un (1996) ve Bengston ve Fan'ın (1999) çalışmalarına benzer bir tablo ortaya konulduğu açıktır. Yani şemalara bakılarak değerlerin davranış oluşumu için zemin hazırlayan kriterler olduğu ve inanç ve tutumları şekillendirdiği söylenebilir.

Schwartz (2012) değerleri, tutumlardan, inançlardan, normlardan ve özelliklerden farklı olarak benliğimizin ve kişiliğimizin önemli ve merkezi bir bileşeni ve davranışların ve tutumların kritik motivasyonları olarak değerlendirmiştir. Sosyal statü ve üstlenilen sorumlulukların da değerler aracılığı ile kazanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca kültürel miras olarak kuşaktan kuşağa aktarılan değerler, bireylerin toplum içerisindeki davranış ve tutumlarını etkileyerek hayatına yön vermektedir (Terzioğlu, 2019: 13). Değerler bir kültürün tüm üyeleri tarafından yaygın olarak paylaşılma eğiliminde olduğu için, değerlerin belirli tutum ve davranışlardaki değişkenliğin çoğunu açıklaması olası değildir. Aksine, değerlerin tutumlar ve davranışlar üzerindeki etkisi bilişsel hiyerarşideki diğer bileşenler aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleşir (Vaske ve Donnelly, 1999: 525). Değerler, tutum ve inançlar gibi üç boyutludur. Değerlerin bilişsel, duyuşal ve psiko-motor boyutu bulunmaktadır. Değerlerin bilişsel yönü, değerlerin farkına varmayı ve kavrayarak nerede kullanacağını bilmeyi kapsar. Değerlerin duyuşsal boyutunda ise iyi kötü, olumlu olumsuz gibi yargılar ve duygusal tepkiler vardır. Psikomotor boyutta ise bilişsel ve duyuşsal yönden meydana gelen öğrenmelerin davranışlara yön vermesi söz konusudur. Değerin davranışlara dönüşebilmesi için bilişsel ve duyuşsal yönünün tamamlanması gerekir (Akbaş, 2004: 45). Değerlerin tutumlar ve davranışlar üzerindeki etkilerine ek olarak, insanların sosyal sorunlar hakkında nasıl akıl yürüttüğü ile bağlantılı olduğu da görülmektedir (Kristiansen ve Matheson, 1990: 665). Ahlaki, sosyal, kültürel ve ekolojik değerler, çevre politikasının ve karar vermenin zorunlu bir parçasıdır, ancak bunların ifade edilişi ve etkilerinin büyüklüğü nadiren açıktır (Trainor, 2006: 3). Bir bireyin veya bir topluluğun yaşamları ve gelecekleri hakkında seçim yapma yetenekleri - özgürlükleri - hükümetin uyum politikaları tarafından sınırlandırılabilir veya güçlendirilebilir. Bu, bir kişinin kendi mülkünü nasıl yöneteceği konusunda karar verme yeteneğini içerir, ancak bununla sınırlı değildir (Graham vd., 2013: 50). Aslında değerlerin çevresel kaygılar üzerinde de önemli bir etkisi vardır (Dietz vd., 2005: 366). Çevre üzerindeki insan etkisinden endişe duyanlar, değerlerdeki değişikliklerin daha sürdürülebilir davranış ve politikaya giden bir yol olduğunu sıklıkla öne sürmüşlerdir. Bu yorumların ardındaki varsayımlar, değerlerin bireysel ve kolektif kararlarımızı etkilediği ve değerlerimiz değişirse biyofiziksel çevre için daha koruyucu kararlar alacağımızdır (Dietz vd., 2005: 336).

Rawluk vd. (2017), benzer şekilde davranış ve yargıyı şekillendiren değerleri anlamının, halkın desteklediği doğal afet planları geliştirmek için kritik bir etmen olduğunu savunmaktadırlar. Yani afet hazırlığı için temel oluşturan afet planlarının risk ve zarar azaltmaya destek olması için toplumsal ve bireysel değerlerin dahil edilmesi önem arz etmektedir. Çünkü değerler sayesinde bireylerin afet öncesi, sırası ve sonrası davranışları şekillendirilebilir. Olson (2000) çalışmasında Lasswell değerlerinin, (gelir ve güvenlik) felaketleri toplumsal yıkım ve can veya mal kaybını içeren olaylara hazırlıkta kullanılabileceğini ifade etmiştir. Geliri ve güvenliği tehlikede olan bireylerin yetkilileri ve sorumluluklarını sorgulayacağını ve hazırlıkla ilgili motivasyonlarının artacağını öne sürmüştür. Tekeli-Yeşil vd. (2010) katılımcılar arasında ihtiyati tedbirlerin alınmasını etkileyen faktörleri; düşük sel ve sonuç beklentisi (önlemlerin etkililiğine olan inancın yokluğu), çaresizlik, ihmal kültürü, güven eksikliği, olayın zayıf öngörülebilirliği ve normalleşme önyargısı olarak tespit etmişlerdir. Ayrıca yüksek riskli bölgelerde yaşamak, doğrudan kişisel deneyim (önceki olaylardan sonra dayanışma veya kurtarma faaliyetlerine katılmak), yüksek bir eğitim seviyesi ve sosyal etkileşim önlemlerin alınmasını olumlu yönde etkilemiş ve motive etmiştir. Değerler, doğal afet nedeniyle nelerin etkilenebileceği veya kaybedilebileceği konusunda fikir verebilirler. Değerler topluluklar için neyin önemli olduğuna ve doğal afetlerden etkilenebileceğine dair somut olmayan fikirler, günlük uygulamada ortaya çıkan bağlantılar aracılığıyla incelenebilmektedir (Rawluk vd., 2017: 13). Becker vd. (2017) ise ihtiyati tedbirlerin alımında yasal gereklilikleri ve afet deneyimini motive edici faktörlerden biri olarak değerlendirmişlerdir. Çünkü bir felaket deneyiminin gelecekteki olayın daha “gerçek” görünmesini sağlayabileceğini ve insanların bilgilerini kişiselleştirme ve gelecekteki olayları daha belirgin hale getirme yeteneğini destekleyeceğini düşünmüşlerdir. Ayrıca sonuçlar hakkında gerçek bir anlayışa sahip olmak, tehlikeler ve hazırlık konusunda inançların gelişmesine ve sağlamlaştırılmasına yardımcı olacaktır. Görüldüğü üzere afet deneyimi değer ve inanç oluşturmaya katkıda bulunan faktörlerden biridir. Ayrıca toplumlardaki ihmal kültürü, güven eksikliği gibi faktörler kültürel olarak da oluşabileceğinden değer kategorisinde incelenebilmektedir.

Graham vd. (2013) deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle risk altında olabilecek değerleri (aidiyet, gelenek, tarih, miras, başkalarına yakın ve bağlı hissetme) araştırmışlar bu anlamda ülkeler tarafından yürütülecek risk azaltma stratejilerinin

geleneksel olarak kabul edilen koruma, uyum sağlama ve geri çekilme seçeneklerinin ötesine geçmesi gerekebileceğini ifade etmişlerdir. Sanayileşmemiş veya sanayileşmekte olan ülkelerde yaşayanların, ekonomik ve fiziksel güvenliğe öncelik veren, "artan fiyatlarla mücadele" ve "güçlü savunma güçleri" gibi materyalist değerlere sahip olma olasılığı daha yüksektir. Sanayileşme sonrası ülkelerdekilerin ait olma, saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarını yansıtan ve vurgulayan postmaterial değerlere sahip olma olasılığı daha yüksektir (Dietz vd., 2005: 354). Türkiye’de gelişmekte olan (sanayileşmekte olan) ülkeler kategorisinde yer aldığından (Cafri, 2018: 26) materyalist değerlere sahip olma olasılığı afet hazırlığında göz önünde bulundurulmalıdır. Doğateknoloji-insan kaynaklı afetler de fiziksel güvenlik için tehdit oluşturduğundan Türkiye yatırımlarını özellikle bu yönde sürdürmektedir. Literatürde, değerlerin bireylerin birbirleriyle ve çevreyle sürdürülebilir ilişkilerinde var olması gerektiği savunulmaktadır. Ayrıca halk için hangi değerli özelliklerin önemli olduğunun belirlenmesinin, afet politikaları ve planlamasında sosyal öncelikler ve beklentilerle uyumlulaştırılmasını destekleyeceği ifade edilmiştir (Rawluk vd., 2017: 12-13; Dietz vd., 2005: 335). Bu anlamda afet planlaması ve politika oluşturmada görevli yöneticilerin davranışsal yönü temel alınarak değerleri göz ardı etmemesi gerekmektedir.

2.2. Afet Hazırlık Değerleri ve Afet Hazırlık Tutumları İlişkisi

Tutum bilimcileri geleneksel olarak soyut varlıklara yönelik tutumlar olarak tanımlanan değerlere ilgi duymuşlardır. Örneğin, güvenlik değerlerine sahip bir kişi, çevrelerinde güvenliği ve istikrarı sağlayan politikaları tercih etme eğilimindedir (Albarracin ve Shavitt, 2018: 304). Değerlerin bireysel ve toplumsal yönleri olduğu ve tutumları etkilediğinden literatürde sıkça söz edilmektedir (Memiş ve Gedik, 2010: 124). Değerler yalnızca bir toplumun en merkezi kültürel özelliklerini temsil etmekle kalmaz aynı zamanda bireylerin tutumlarını, inançlarını, dünya görüşlerini, normlarını ve davranışlarını etkileyen temel faktörlerdir (Zhang vd., 2014: 133). Tutumlar, ifade edici bir işlevi yerine getirdikleri için değerlere bağlanabilmekte; bu durumda, insanların bir tutum nesnesinin ilgili, olumlu değerleri ne ölçüde teşvik ettiğine ilişkin algıları muhtemelen tutumlarına neden olmaktadır (Kristiansen ve Zanna, 1991: 481). Değer kavramı, bazen yaşam biçimleri arasında tercihleri, insanın dünyadaki yeri ile

ilgili temel sayılıları, herhangi bir ihtiyacın, tutumun ya da arzusun hedefi bazen de kültürel ve sosyal değer gibi oldukça farklı ve çeşitli şekillerde algılanmaktadır (Sezgin, 2006: 25). İnsanların çevresel inançlarının, tutumlarının ve kararlarının altında yatan, derinden benimsenmiş ilkelere odaklanan, sahip olunan değerlerle ilgili çok sayıda araştırma vardır (Seymour vd., 2010: 143). Bir dizi çok değişkenli ve yapısal denklem analizi, değerlerin tutumları etkileyen iç ve dış boyutlara sahip olduğu hipotezlerini desteklemiştir (Homer ve Kahle, 1988: 638). Ordun (2002) çalışmasında değer ve inanç kavramlarının tutum oluşumuna temel teşkil ettiğini ifade etmiştir (Ordun, 2002: 19). Yani değerler, dünya görüşlerine, daha spesifik inançlara ve tutumlara ve nihayetinde davranışa nedensel olarak öncül olarak görülmektedir. Değerlerin yeni bilgiler için filtre görevi gördüğü ve böylece uyumlu tutum ve inançların ortaya çıkma olasılığının daha yüksek olduğu iddia edilmektedir (Poortinga vd., 2004: 72). Feather (1995) değer ve tutumları ilişkilendirirken; tutumun duyuşsal yönünü de dikkate alarak değerlerin duygusal olarak tarafsız olmadığını, insanların genellikle temel değerleri hakkında güçlü hissettiklerini savunduklarını, meydan okunduğunda tepki verdiklerini ifade etmiştir.

Değerlerin, bireyin tutumlarına yön verdiği ve belirli bir tutumun oluşmasına öncülük ettiği ve içselleştirildiğinde, tutumların geliştirilmesi, sürdürülmesi ve bireyin kendi eylemlerinin doğrulanması ya da başka bireylerin davranışlarının değerlendirilmesi için bir standart halini aldığı söylenebilir (Sezgin, 2006: 32). Değerlerin merkezde oluşu, “tutumlar, sosyal değerlerin ön oluşumuna bağlıdır”, “tutumlar, değerleri ifade ederler”, “tutumlar, değerlerin işlevleridir” gibi ifadelerle belirtilir (İşcan-Demircan, 2007: 17-18). Değerler, kültürel grupları, toplumları ve bireyleri karakterize etmek, zaman içindeki değişimi izlemek ve tutum ve davranışların motivasyonel temellerini açıklamak için kullanılmaktadır (Schwartz, 2012: 3). Değerler hem doğrudan hem de dolaylı olarak araya giren tutum değişkenleri yoluyla davranışları etkilemektedir (Homer ve Kahle, 1988: 638). Dolayısıyla, tutumlar insan değerlerinden, tutum nesneleriyle ilgili bilgilerden ve bu bilgiye dayalı inançları etkileyen sosyal etkileşimlerden kaynaklanmaktadır (Stern vd., 1995: 1614). Değerler genellikle istenen araçlara ve eylem sonlarına atıfta bulunarak daha üst düzey değerlendirme standartları olarak kavramsallaştırılır. Bu itibarla, değerler tercihlerin ve tutumların potansiyel belirleyicileri olarak görülmektedir (Olson ve Zanna, 1993: 125). Stern ve Dietz (1994) benzer şekilde değerleri insanların tutumlarını oluşturmak ve eylemlerine rehberlik

etmek için inançlarla birleşen kavramlar olarak nitelendirmişlerdir. Kişinin değerleri ve değerler hiyerarşisi o kişinin bir objeye veya olguya karşı tutumunun ne olacağını belirlemektedir (Akbaş, 2004: 43). Ayrıca daha yüksek ve daha düşük endişe düzeylerini ifade eden bireyler arasında temel değerlerin farklılık gösterebileceğine dair kanıtlar vardır (Zinn ve Pierce, 2002: 240). Bu anlamda bir bireyin değer yöneliminden haberdar olduğunda, belirli bir tutuma sahip olmanın bu değer yönelimi ile tutarlılığını göstermeye yönelik çabalar yönlendirilebilir (McCarty ve Shrum, 1994: 61). Afet hazırlığı açısından değerlendirildiğinde korku, endişe gibi duyuşsal tutumları yüksek olan bireylerin değer yapılarının da farklılaşacağı söylenebilir.

Değer ve tutum kavramlarının farklı olduğunu ortaya koymak adına bilim insanları literatüre çokça katkıda bulunmuştur. İlk olarak niceliksel açıdan bakıldığında değerler sayıca sınırlı olma eğilimindeyken (düzinelerce) tutumlar sayısız olabilmektedir (binlerce) (Vaske ve Donnelly, 1999: 524). Feather (1995) de çalışmasında değerlerin, birey için göreceli önemlerine göre değiştiğini ve sayılarının, insanların sahip olduğu birçok özel inanç ve tutumdan daha az olduğunu ifade etmiştir (Feather, 1995: 1135). Ayrıca değerler tutumlara göre daha kapsamlı ve organize (Memiş ve Gedik, 2010: 124). Bir başka incelemeye göre değerlerin, tutumlara göre daha dinamik bir yapıda olduğu belirlenmiştir (İşcan-Demircan, 2007: 18). Değerler davranışlara yön veren standartlar iken tutumlar standart olarak tanımlanamazlar (Sesli, 2014: 39-40). Benzer şekilde Akbaş (2004) değerlerin insan davranışlarını ve tutumlarını yönlendiren genel standartlar olduğunu belirtmiştir. Ek olarak değerlerin kendi içlerinde hiyerarşi oluşturduğunu ve etkileşim sonucunda değişime uğradığını ifade etmiştir. Bengston ve Fan (1999) da değerlerin, bir kişinin tutum ve inanç sistemindeki en köklü ve merkezi unsurlar olduğunu daha istikrarlı ve değişime dirençli yapılarına rağmen tutumlar gibi, bireysel ve sosyal değerlerin de zamanla değiştiğini belirtmişlerdir.

Rokeach (1968) bir tutumun, belirli bir nesneye veya duruma odaklanan birkaç inancı temsil ettiğini, değer ise, eylemleri ve yargıları belirli nesneler ve durumlar boyunca ve anlık hedeflerin ötesinde varoluşun daha nihai son durumlarına aşkın bir şekilde yönlendiren tek bir inanç olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde İşcan-Demircan (2007) değer ve tutumun, verilen bir nesne ya da duruma odaklandığını; fakat değer bir inanç, tutum ise birkaç inancın organizasyonuna işaret ettiğini

belirtmişlerdir. Kristiansen ve Zanna (1991) tutumların olumlu ve olumsuz şeklinde iki kutba sahip olduğunu, değerlerin ise doğası gereği olumlu olduğunu ve yalnızca önem açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Schwartz (2012) bu ilişkiyi incelediğinde tutumların temelinde değerlerin var olduğunu ve hedeflere ulaşılmasını teşvik ediyor veya koruyorlarsa değer verilen öğelerin olumlu hedeflere ulaşılmasını engelleyip tehdit ediyorsa olumsuz olarak nitelendirildiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde McIvor (2009) insanların arzu ettiği değerlerin, olumlu ve olumsuz duygularla sonuçlara ve eylemlere yatırım yaptığını belirtmiştir. Ayrıca Rokeach (1968) tutum ve değerlerin sosyal davranışın belirleyicileri olduğunu, değerlerin ise hem tutum hem de davranışın belirleyicisi olduğunu ortaya koymuştur.

Değer, tutumların oldukça spesifik bir şeyin olumlu ya da olumsuz değerlendirmeleri olması açısından farklıdır. Örneğin bir birey vahşi doğaya değer verebilir ve bir yaban hayatı sığınağında petrol geliştirme önerisine karşı çıkabilir. Bu durumda ilki daha genel olduğu için değer olarak kabul edilmekte; ikincisi ise daha spesifik bir olguyu temsil ettiğinden tutum olarak kabul edilmektedir (Dietz vd., 2005: 346). Yani değer, bir standart iken tutum standart değildir. Bir kişi, arzulanmaya, değer davranış tarzları ve varoluşun son durumları ile ilgili öğrendiği inançlar kadar değere sahiptir; diğer yandan doğrudan ya da dolaylı olarak karşı karşıya kaldığı belirli nesne ve durumlar kadar da tutuma sahiptir (İşcan-Demircan, 2007: 17-18). Ayrıca Stern vd. (1995) değerlerin büyük ölçüde yetişkinlik öncesi toplumsallaşma ile şekillendiğini ve tutumlarla karşılaştırıldığında, bilgiyle yeniden şekillenmeye nispeten daha dirençli olduğunu ifade etmiştir. Değerler tutumlara göre daha soyut ve genel bir kavram biçiminde değerlendirilmektedir. Tutumlar belirli bir olay veya özneye bağlıken değerler, belirli bir durumun ya da olayın sınırlarını aşmaktadır (Çalışkur, 2008: 9). Bir değer, bir tutumdan farklı olarak, kendinin ve başkalarının eylemlerine, tutumlarına, karşılaştırmalarına, değerlendirmelerine ve gerekçelerine rehberlik eden bir standart veya ölçüttür (Rokeach, 1968: 16). Değerler oldukça kalıcıdır. Tutumlar ise kişinin mevcut işi ile ilgilidir (Ordun, 2002: 16-17). Bireylerin, kişisel olarak önlemeye yardımcı olabilecekleri, başkalarına zarar vermesini bekledikleri herhangi bir nesneye karşı tutum geliştirecekleri öngörülür. Dolayısıyla, alışılmadık bir çevre koşuluyla karşı karşıya kalan bir kişi, "Bu nesnenin en çok değer verdiğim şey için ne gibi etkileri

olabilir?" sorusunu sorabilir. Bu soruyla ilgili bilgilere dayanarak bir tutum ya da fikir oluşturabilir (Stern vd., 1995: 1614-1615).

Literatürdeki değer ve tutum ilişkisine yönelik yürütülen çalışmalara bakıldığında;

Saraçoğlu vd. (2013) çalışmalarında öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile değer algılarını incelemişlerdir. Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının demokratik tutum puanları ile değer algılarına ilişkin puanları arasında pozitif yönde ve zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ağırkan ve Kağan (2017) üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; Uyarılma, Özyönelim-Düşünce, Evrenselcilik-Hoşgörü, Başarı, Güç-Kaynaklar, Güvenlik-Toplumsal ve Evrenselcilik-Doğa gibi değer tiplerinin üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeyinin yaklaşık %33'ünü anlamlı birer yordayıcısı olduğunu tespit etmişlerdir.

Stern ve Dietz (1994) çalışmalarında değer oryantasyonlarının, bireyin değer verdiği şeyler için tutum nesnelerinin sonuçları hakkındaki inançları etkileyebileceğini ve dolayısıyla o bireyin tutumları ve davranışları için sonuçları olabileceğini ortaya koymuşlardır. Örneğin, güçlü bir değer yönelimi, bir kişinin seçici olarak bilgi aramasına veya belirli değerli nesneler için bir çevresel koşulun sonuçları hakkındaki bilgilere seçici olarak katılmasına ve dolayısıyla eyleme rehberlik edecek bu sonuçlar hakkında inanç geliştirmesine yol açabilmektedir.

Tikir ve Lehmann (2011) çalışmalarında İsviçre'de üniversite üyelerine iklim değişikliği hakkında çevrimiçi bir anket yapmışlardır. Kültür Teorisine ilişkin sonuçlar, hâkim değer türüne bağlı olarak tutum ve normlar aracılığıyla verilen davranışın olumlu olarak algılanıp algılanmadığını vurgulamaktadır. Farklı değer türlerinin belirli bir nesnenin değerlendirmesini etkilediğini varsayan Kültür Teorisi, Tutum ve Normları açıklamada önemli katkı sağlar. Bu, değerlerin onları oluştururken arka plan faktörleri olarak işlev gördüğünü gösterir.

Kemmelmeier vd. (2002) 1993 Uluslararası Sosyal Araştırma Programı tarafından sağlanan verileri kullanarak hem toplumsal hem de bireysel düzeyde ekonomik faktörler, değerler ve çevresel tutumlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçlar, ekonomik faktörlerin toplumsal düzeyde ve daha az bireysel düzeyde çevre

yanlısı tutumları öngördüğünü, ancak her iki düzeyde de postmaterialist değerlerin aracılık ettiği ekonomik faktörlerin etkisi olmadığını göstermiştir.

Stern vd. (1995) çevresel tutumlar ve değerler ile ilgili yürüttükleri çalışmalarında Virginia, Fairfax County'de ikamet eden bir yetişkin örnekleminin bilgisayar destekli telefon görüşmelerinden elde edilen verilerini analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda yeni nesnelere yönelik tutumların daha istikrarlı inşası için değerlerle bağlantının önemli olduğu ve görece kalıcı değer yönelimlerinin bu temeli sağlayabileceği ortaya koymuşlardır. Ayrıca değerlerin yaşamda genel yol gösterici ilkeler olarak hareket ettiği ve bu nedenle, yeni sosyal nesneler hakkında tutumlar oluşturma koşulu da dahil olmak üzere, alışılmadık koşullarda eylem için muhtemelen kılavuz direkler olduğunu ifade etmişlerdir.

Schwartz (1992) çalışmasında bireysel değer öncelikleri ile diğer değişkenler (yaş, meslek, cinsiyet, eğitim, davranış, dindarlık, ekolojiye yönelik tutumlar vb.) arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda incelenen örneklerde hemen hemen her ilişkinin, güvenilir ve anlamlı bulgular ortaya çıkardığını tespit etmiştir.

Bagozzi (1981) çalışmasında tutum oluşumunun doğasını araştırmıştır. Genel olarak, bir bireyin bir eylem veya nesneye karşı tutumunun doğası gereği tek boyutlu olduğunu ve bu eylem veya nesne ile ilgili olarak kişi tarafından hissedilen olumluluk/olumsuzluk derecesini ifade ettiğini varsaymıştır. Beklenti-değer tutum modelini örnek almış, dolaylı da olsa, tutum için değerler aracılığıyla nedensel bir rolün varlığını desteklediğini ve bir eylemin algılanan birçok sonucunu ve bunların değerlendirmelerini, kişinin genel tutumunu temsil eden neticeler olduğunu göstermiştir.

Schultz vd. (2005) altı ülkedeki (Brezilya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Hindistan, Yeni Zelanda ve Rusya) çevresel konularla ilgili değerler ve tutumlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonuçları çevresel konularla ilgili tutumların anlaşılmasında değerlerin önemini kanıtlamaktadır. Genel olarak, üç tür tutumun (egoist, sosyal-fedakâr ve biyosferik) her birinin çevre için endişeleri ifade ettiği ancak her tutumun farklı temel değerlere dayandığı tespit edilmiştir. Özetlemek gerekirse, elde edilen bulgular, değerlerin çevresel tutum ve davranışların altında yatan faktör olduğunu göstermiştir. Ayrıca değerler ve davranış arasındaki ilişkinin, zararlı sonuçların farkında olunması ve sorumluluk yüklemesi ile yönetilebileceğini öne sürmüşlerdir.

Vaske ve Donnelly (1999) doğal alanların korunmasına ilişkin değer tutum davranış bilişsel hiyerarşisini Colorado sakinlerinin rastgele bir örneğinden elde edilen verileri kullanarak incelemişlerdir. Çalışma sonucunda yapısal bir denklem analizi, biyomerkezli / insan merkezli değer oryantasyon sürekliliğinin, bir katılımcının doğal alanların korunmasına yönelik tutumunu öngördüğünü ve bu tutumun, değer oryantasyonu ile doğal alanların korunmasına yönelik oy verme davranışı arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini göstermişlerdir. Örneğin, biyosentrik değer yönelim eğilimleri olan bireylerin, doğal alanların korunmasına yönelik olumlu bir tutum sergileme olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bengston ve Fan (1999) ulusal orman yollarına yönelik olumlu tutumların altında yatan değerleri araştırmışlardır. Bu analiz için veriler, 3 yıllık dönemde ABD ulusal haber medyası hikayelerinden toplanmıştır. Çalışma sonucunda tutumların ve inançların altında, daha önce ormanlar hakkında neyin iyi veya arzu edilir olduğuna dair geniş ve nispeten kalıcı kavramlar olarak tanımlanan bir dizi orman değerinin (özellikle ekonomik, faydacı, estetik ve ahlaki değerler) olduğu tespit edilmiştir.

Whitfield vd. (2009) nükleer tehditlere yönelik tutumlar ve değerleri ilişkilendiren çalışmalarında pronükleer tutumların daha güçlü geleneksel değerler ve daha zayıf özgecil değerlerle ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır (WHITFIELD vd., 2009'dan aktaran, PRATI ve ZANI, 2013:785)

Schultz ve Zelezny (2003) çalışmalarında değerler, çevresel tutumlar ve çevresel davranış arasındaki ilişki üzerine geçmiş araştırmaları sentezlemişlerdir. Araştırma sonucunda kendini aşan yaşam hedeflerine değer veren bireylerin, çevre sorunlarına daha fazla önem verme, ekonomik büyümeden daha çok çevre korumayı tercih etme ve daha çevreci davranışlarda bulunma eğiliminde olduklarını tespit etmişlerdir. Buna karşılık, kendini geliştiren yaşam hedeflerine değer veren bireylerin, çevre sorunları hakkında daha egoist kaygılara sahip olma, ekonomik büyümeyi çevre korumaya tercih etme ve daha az çevresel davranışta bulunma eğiliminde olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca değişen değerleri uzun vadeli tek etkili çözüm olarak nitelendirmişlerdir.

Marlowe vd. (2018) bir afet mesajı ilgili topluluklara ulaşmış olsa bile, onlarla alakalı görülmediği sürece ciddiye alınması ve insanların hayatlarına dahil edilmesinin olası olmadığını tespit etmişlerdir. Araştırma katılımcıları, topluluklarının Pasifik'teki daha önce yaşanmış felaket deneyimleriyle bir nevi toplumsal değerleri ile acil bir

durumda ne yapacağını bileceklerine güvendiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca inanç temelli olarak birçok katılımcı Tanrı'nın bir felakette onlara bakacağı hissine sahip olduğunu belirtmiş ve bu da hazırlıklı olmanın aciliyetini veya önemini azaltmıştır.

Baytiyeh ve Naja (2014) kaderciliğin toplumsal bir değer olarak yayılımının ve insanların kaderciliğe olan bağlılığına ilişkin anlayış eksikliğinin özellikle Orta Doğu toplumlarında riskin azaltılmasına karşı pasif bir tutuma sebep olacağını ve mevcut tehlikelere karşı savunmasızlık oluşturacağını ortaya koymuşlardır. Ayrıca toplulukların özellikle depremlere karşı tutumları ve davranışları konusunda yeni bir paradigma değişimi geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla, kaderciliği ve afet riskini azaltma stratejilerinin uygulanmasına olan acil gereksinimi vurgulamışlardır.

Tekeli-Yeşil vd. (2011) kamuoyu algılarının genellikle sezgisel önyargıların ve ekonomik çıkarların ürünü olduğunu ve kültürel değerleri yansıttığını ifade etmişlerdir. Bu anlamda depremlere yönelik tutumları inceleyen çalışmalarında sosyo-ekonomik kaygılar ve evin yeri başta olmak üzere bireylerin özellikleri veya duyguları ve afetlerle ilgili bilgilerin iletilme şekli gibi ek faktörlerin risk algılaması üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Katılımcıların bir depremin ne olduğu ve deprem sırasında nasıl davranacakları konusundaki bilgi düzeyleri iyimser, hafifletme ve hazırlık tedbirleri hakkındaki bilgi düzeyleri ise umut verici bulunmuştur. Ayrıca bulgular, toplumdaki güvenlik kültürünün günlük yaşamdaki çeşitli risklerle baş etmede kritik bir rol oynayabilecek önemli bir konu olduğunu göstermiştir.

Rawluk vd. (2017) Avustralya, Victoria'da orman yangınıyla ilgili değerlerin afetler açısından nasıl kavramsallaştırılacağına, tanımlanacağına ve düzenleneceğine ilişkin kavramsal bir çerçeve önermişlerdir. Araştırma sonucunda insanların değer verdiği şeylerin soyuttan somuta değiştiği; yaygın soyut değerlerin, iyilikseverlik ve evrenselliği içerdiği; yaygın değerli varlıkların, kişiye yakın kişiler ve mülkler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılar arasında en yaygın olan temel değerler yardımseverlik, biyosferik evrenselcilik ve güvenlidir. Yardımseverliği anlatan katılımcılar, ailelerinin ve yakın arkadaşlarının yaşamsal öneminden, biyosferik evrenselcilik temel değerine sahip katılımcılar, çevreye nasıl saygı duyulması ve korunması gerektiğinden, güvenlik temel değerine sahip katılımcılar ise, insanlara, yerlere ve kendilerini güvende hissettirecek şeylere duyulan ihtiyaçtan bahsetmişlerdir.

2.3. Afet Hazırlık Değerleri ve Afet Hazırlık Davranışları İlişkisi

Değerler, varoluşun son durumları ve davranış biçimleriyle ilgilidir. Aslında değerler, insan davranışının hem güçlü bir açıklaması hem de davranış üzerindeki etkidir. Bu anlamda bir kişinin "bir değeri olduğunu" söylemek, belirli bir davranış tarzının olduğunu söylemektir (Rokeach, 1968: 16; Homer ve Kahle, 1988: 638). İnsan davranışlarının oluşumunda, sahip olduğu değerler sistemi etkili olmaktadır (Göldağ, 2015: 1). Çünkü değerler davranışa genel rehberlik eden ilkeler ve temel kanaatlerdir (Halstead ve Taylor, 2000: 3). Değerler hakkındaki temel argümanlar, bireysel kararları etkiledikleri ve bireysel kararların, çevre ile ilgili olarak bireysel ve nihayetinde grup davranışını şekillendirmede önemli olduğu yönündedir (Dietz vd., 2005: 338). Memiş ve Gedik (2010) çalışmalarında değerlerin bireysel ve toplumsal yönleri olduğunu ve davranışları etkilediğini ifade etmişlerdir. Farklı disiplinlerde değer kavramı zihinsel ve sosyal yapıları, süreçleri ve sosyal davranışı açıklamakta yol gösterici bir kavram olarak görülmektedir (Demirutku ve Sümer, 2010: 18). Örneğin tutum teorisine göre, insanların davranışları ilgili değerlerden tahmin edilebilmektedir (Lin vd., 2008: 306). Çünkü değerler duyuşsal alan içerisinde yer alan düşünce ve eylemlerimizi etkileyen, onlara yön veren zihinsel olgulardır. Her davranışın temelinde değer ya da değerler vardır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008: 71).

Değerler, davranış için kılavuz görevi görmekte ve davranışa nedensel olarak öncül şeklinde hizmet etmektedir. Bu anlamda değerler davranışı anlamak için önemlidir (Poortinga vd., 2004: 71-72; McCarty ve Shrum, 1994: 60). Değerler, insanın yaşamında temel ilkelere karşılık gelmekte ve değerler doğrultusunda birçok davranış diğerlerine tercih edilmektedir. Bu anlamda değerler davranışlara yön vererek bireylerin tercihlerini oluşturmaktadırlar (Sesli, 2014: 39-43; Atabey, 2014: 1; Çalışkur, 2008: 14-15). Değer, belirli bir davranışın tercih edilme nedenidir. Birey, ihtiyacını karşılayacak bir davranışa yöneldiğinde, sahip olduğu değerler bu davranışın alacağı biçimi şekillendirmektedir (Sezgin, 2006: 24). Nihayetinde bir değer, sahibi için önemli olduğundan sahiplenilmekte; iyi veya kötü, doğru veya yanlış olarak davranış veya eylem tanımlarını içermektedir (Satterfield, 2001: 334). Göldağ (2015) değerlerin, insanların yapmış olduğu davranışların kabul edilebilir ya da kabul edilemez olduğunu belirlediğini ve insanlara bu davranışları yapıp yapmamaları konusunda ipuçları verdiğini belirtmiştir. Saraçoğlu (2013) da benzer şekilde toplumun, bireylerin amaç ve

davranışlarını belirlemelerinde doğru yanlış ayrımını oluşturan standartları değerler olarak nitelendirmiştir. Bu yönüyle değerler, tutum ve davranışların belirleyicileri olarak kabul edilmektedir (Karaman Menemencioglu, 2018: 11).

Yapıp-eden bir varlık olarak insanın bütün yapıp-etmeleri mutlaka bir “değer” ile ilgilidir. Bir “değer” ile ilişkili olmayan hiçbir insan davranışı yoktur (Uysal, 2003: 52). Değerler içselleştirildiğinde, davranışların gerçekleştirilmesi, sürdürülmesi ve bireyin kendi eylemlerinin doğrulanması ya da başka bireylerin davranışlarının değerlendirilmesi için bir standart halini almaktadır (Sezgin, 2006: 32). Değerler, insanların eylemlerine ilişkin açıklamalarının temelini oluştururken, aynı zamanda değişen davranış stratejilerinin, insanların değerlerini destekleyen ve sürdüren nitelikleri ve sonuçları değiştirmeye yönlendirilmesini gerektirmektedir (Paton ve Johnston, 2008: 19). Benzer şekilde Olson ve Zanna (1993) da hem alternatif davranış biçimlerinin hem de eylemlerin beklenen sonuçlarının algılanan değerleri etkileyebileceğini ifade etmiştir (Olson ve Zanna, 1993: 125). Davranışlar ya zorunlu uyma davranışı, yani dış disiplin yoluyla olur ya da içselleştirilerek kişinin kendine mal ettiği değerler vasıtasıyla olur (Akbaş, 2004: 44). Bu anlamda yardımseverlik, güvenlik, saygı ve çevresel değerler gibi insani ve toplumsal değerlerin afet hazırlığında dolaylı veya doğrudan davranış değişikliğinde yol açması beklenebilir. Çünkü değerlerdeki değişiklikler, kararlarda değişikliklere ve dolayısıyla davranışta değişikliklere yol açar. (Dietz vd., 2005: 337).

Değerler aynı zamanda bir kişinin davranışı üzerinde uzun vadeli etkilere sahiptir ve bir kişi için belirgin hale gelen hem kısa hem de uzun vadeli hedefleri ve bu hedeflerle ilgili plan ve eylemlerin seçimini etkileme işlevi görür (Feather, 1995: 1136). Değerlerin değiştirilmesi, davranış ve yaşam tarzındaki uzun vadeli değişikliklere olası bir yol sağlar. Aslında, uzun vadeli sürdürülebilir yaşam tarzlarına ulaşmanın tek yolu, değerleri değiştirmek olabilir (Schultz ve Zelezny, 2003: 134). Tehlike olgusu ise bir bireyin dünya algısı tarafından filtrelenmekte ve sosyal değerlere, dini inançlara, topluluk geleneklerine ve yere bağlılığa göre değişmektedir (Lavigne vd., 2008: 274). İnsanlar, kişisel güvenliklerini artıran şekillerde hareket ederek güvenlik değerlerinin peşine düşerler (Bardi ve Schwartz, 2003: 1208-1209). Daha güvenli bir toplum gerçekleştirmek için, daha fazla insanın temel fikirleri ortak paylaşması şarttır (Shaw ve Goda, 2004: 34). Güvenlik ve hayatta kalma hem hazırlıklı olma ideolojisiyle hem de hazırlıklı olma ihtiyacının gerekçesiyle güçlü bir şekilde ortaya çıkan kavramlardır

(Becker vd., 2013: 1718). Güvenlik yaşanmış değerler, yaşamın her alanında kendini güvende hissetmekle ilgili değerlerdir. Mali güvenlik, iş güvenliği ve sosyal ve ekonomik istikrar gibi konularla ilgilidir (Graham vd., 2013: 49). Bu anlamda önlemlerin benimsenmesinde iki özelliğin önemli bir etkisi vardır. Bunlardan biri, bir bireyin toplumsal değerler ve genel kişisel hedeflerle ilgili olarak önlem almanın maliyet ve faydalarını değerlendirme kapasitesidir. Eğer eylemler temel değerler ve hedeflerle çelişmiyorsa ve maliyetler katlanılması kolaysa, insanlar riskleri azaltmak için önlemler almaktadır (Mileti ve Sorenson, 1987: 194-195). Büyük afetlerde ortaya çıkan güçlü fedakârlık normlarından etkilenenler, olumlu ve yapıcı bir şekilde yanıt vermektedir (Tierney, 2003: 35). Örneğin Mumbai selinde, içselleştirilmiş dini değerler ve dışarıdan anlaşılan normlar tarafından şekillendirilen normatif davranış reçeteleri takip edilmiştir (Paulson ve Menjivar, 2012: 180).

Afet hazırlık değerleri ve davranışlarını ilişkilendiren çalışmaları tespit etmek adına yürütülen literatür çalışmasında aşağıda belirtilen çalışmalar ön plana çıkmaktadır.

Feather (1988) çalışmasında kişisel değerler ile eylemlerin ve sonuçların değerliliği arasındaki bağlantıları destekleyen kanıtlar tespit etmiştir.

Bardi ve Schwartz (2003) zaman, durum ve davranış alanlarındaki değer-davranış ilişkilerinin gücüne ilişkin küresel değerlendirmeler elde etmeyi amaçlamışlardır. Bu anlamda davranış değerleri ve öz-derecelendirmeleri, davranış değerleri ve ortak derecelendirmeleri, davranış değerleri ve karşılıklı davranış, olmak üzere üç çalışma yürütmüşlerdir. Çalışma sonuçları, gelenek ve teşvik değerlerinin kendilerini ifade eden yaygın davranışlarla yüksek oranda ilişkili olduğunu ve hazcılık, özyönetim, evrenselcilik ve güç değerlerinin bu tür davranışlarla makul ilişkileri olduğunu göstermiştir.

Tikir ve Lehmann, (2011) İsviçre’de üniversite üyelerine iklim değişikliği hakkında çevrimiçi bir anket uygulamışlardır. Kültür Teorisine ilişkin sonuçlar, hakim değer türüne bağlı olarak Tutum ve Normlar aracılığıyla verilen davranışın olumlu olarak algılanıp algılanmadığını vurgulamaktadır. Farklı değer türlerinin belirli bir nesnenin değerlendirmesini etkilediğini varsayan Kültür Teorisi, tutum ve normları açıklamada önemli katkı sağlamıştır.

Trainor (2006) çalışmasında ahlaki, kültürel ve ekolojik değerleri ve değerlendirme sürecini, sırasıyla doğaya ve gelecek nesillere karşı yükümlülükler, kültürel ve kişisel kimlik ve ekosistem bütünlüğü açısından tanımlayarak değerlendirmiştir.

Shchultz ve Zelezny (1998) çok uluslu bir değer-norm aktivasyonu ve çevre yanlısı davranış çalışmasının sonuçlarını bulmuşlardır. Sonuçlar, değerlerin, özellikle de kendini aşmanın doğa alt tipinin, çevresel davranışın tahmininde dikkate alınması gereken önemli değişkenler ve değerlerin çevre yanlısı davranışın önemli belirleyicileri olduğunu göstermiştir.

Whitmarsh (2008) çalışmasında çevrenin hassas olduğuna, kaynakların sınırlı olduğuna ve insan dışı yaşamın içsel bir değere sahip olduğuna inanan katılımcıların, insan kaynaklı iklim değişikliğinin gerçek olduğu, kişisel olarak çok önemli ve tehdit edici olduğu ve harekete geçme olasılıklarının daha yüksek olduğunu konusunda hassas olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca çevresel değerlerin kişisel önemin, inancın ve eylemin en güçlü öngörücüsü olduğunu tespit etmiştir.

Seymour vd. (2010) çalışmalarında bir nicel çalışmada çevresel davranış tahmin etmede atanan değerlerin oluşumunu ve atanan değerlerin göreceli etkisini keşfetmek için bir model önerisi sunmuşlardır. Çalışma sonucunda ailenin yetiştirilmesi ve çocukluk deneyimleri, varlıklara atanan değerleri şekillendiren faktörler olarak tespit edilmiştir. Aileyi çevresel çıkarları üzerinde bir etki olarak ele alanların değerleri, büyük ölçüde yaşamı sürdüren değer, biyolojik çeşitlilik ve estetik değerler etrafında şekillenmiştir. Model ayrıca, atanan değerlerin; sahip olunan değerler, çevresel koşulların sonuçları hakkındaki inançlar ve kişisel normlar arasındaki karmaşık bir dizi etkileşimden etkilendiğini göstermiştir. Ekonomik koşullar, atanan değerleri ve davranışları etkileyen bir dış faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vaske ve Donnelly (1999) doğal alanların korunmasına ilişkin değer-tutum-davranış bilişsel hiyerarşisini incelemişlerdir. Teoride öngörüldüğü gibi, yapısal bir denklem analizi, biyomerkezli/insan merkezli değer oryantasyon sürekliliğinin, bir katılımcının doğal alanların korunmasına yönelik tutumunu öngördüğünü ve bu tutumun, değer oryantasyonu ile doğal alanların korunmasına yönelik oy verme davranışı arasındaki ilişkiye tamamen aracılık ettiğini göstermişlerdir.

Nordlund ve Garvill (2002) genel değerlerin, çevresel değerlerin, sorun farkındalığının ve kişisel normların genel çevre yanlısı davranışlar üzerindeki etkilerinin

hiyerarşik bir modelini test etmeyi amaçlamışlardır. İsveç örnekleminde alınan anket verilerinin sonuçları, önerilen modeldeki değerler ve çevre yanlısı davranışlar arasındaki genel ilişki modelini destekler niteliktedir. Genel değerler çevresel değerleri, sorun farkındalığını ve kişisel normları etkilemiştir. Ek olarak, çevresel değerler ve sorun farkındalığının kişisel norm üzerindeki öngörülen etkileri doğrulanmıştır. Bu nedenle, açıkça görülen genel değerler, çevresel değerler, sorun farkındalığı ve kişisel normlar aracılığıyla çevre yanlısı davranış dolaylı olarak etkilemektedir.

Schultz ve Zelezny (2003) değerler ve çevresel davranış arasındaki ilişki üzerine geçmiş araştırmaları sentezlemişlerdir. Araştırma sonucu kendini aşan yaşam hedeflerine değer veren bireylerin, çevre sorunlarına daha fazla önem verme, ekonomik büyümeden daha çok çevre korumayı tercih etme ve daha çevreci davranışlarda bulunma eğiliminde olduğunu buna karşılık, kendini geliştiren yaşam hedeflerine değer veren bireylerin, çevre sorunları hakkında daha egoist kaygılara sahip olma, ekonomik büyümeyi çevre korumaya tercih etme ve daha az çevresel davranışta bulunma eğiliminde olduğunu göstermiştir.

Poortinga vd. (2004) değerlerin doğrudan çevresel etkiye sahip çevresel davranış için iki etki tanımlı ölçü ile nasıl ilişkilendirildiğini ve değerlerin davranışlar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda değerlerin ve genel ve özel çevresel kaygının, özellikle çevresel nitelikleri (yani politika desteği ve belirli enerji tasarrufu önlemlerinin kabul edilebilirliği) doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen, amaca yönelik çevresel davranış ölçümlerindeki farklılıkları açıklayabilen etkenler olduğu görülmüştür.

Stern vd. (1999) çevreciliğin sosyal psikolojisi hakkındaki kapsamlı literatürü sosyal hareketler üzerindeki bilimsel çalışmalarla ilişkilendirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada temel alınan aktivist olmayan hareket desteği teorisi, sosyal hareketlerin belirli insani değerlere dayandığını öne sürmektedir. Araştırma sonucunda bir hareketin temel değerlerini kabul eden, değerli nesnelerin tehdit altında olduğuna inanan ve eylemlerinin bu değerleri geri kazanmaya yardımcı olabileceğine inanan bireylerin, destek sağlamak için bir yatkınlık yaratan hareket yanlısı eylem için bir yükümlülük taşıdıklarını ortaya çıkarmıştır. Ancak bu yükümlülüğün davranışa dönüşümünde bireyin yetenekleri ve kısıtlamalarının etkili olduğu görülmüştür.

Carter-Pokras vd. (2007) afet ve acil bir duruma hazırlanmak ve bilgi aramak için katılımcıları motive edecek faktörleri hayatta kalmak (yaşam değeri), aile değeri, başkalarına yardımcı olabilmek (yardımseverlik değeri) ve güvende hissetmek (güvenlik değeri) şeklinde ifade etmişlerdir.

Rawluk vd. (2017) çalışmalarında Avustralya, Victoria'da orman yangınıyla ilgili bir doğal afetten etkilenebilecek değerlerin nasıl kavramsallaştırılacağına, tanımlanacağına ve düzenleneceğine ilişkin kavramsal bir çerçeve önermişlerdir. Araştırma sonuçları insanların değer verdiği şeylerin soyuttan somuta değiştiğini; yaygın soyut değerlerin, iyilikseverlik, güvenlik ve evrenselliği içerdiğini ve yaygın değerli varlıkların, kişiye yakın kişiler ve mülkler olduğunu ortaya koymuştur.

Flynn vd. (1999) afet koruma önceliklerinde insan değerlerini incelemişlerdir. Çalışmalarında katılımcılardan üç bina sınıfı arasından birinci önceliği seçmelerini istemişlerdir: (1) en fazla sayıda insanın risk altında olduğu binalar; (2) çocuklar ve hastalar gibi özellikle korunmasız kişilerin risk altında olduğu binalar ve (3) kimin risk altında olduğuna bakılmaksızın depremde başarısız olma olasılığı en yüksek binalar. Çalışma sonucunda çocuklar, yaşlılar ve hastalar gibi savunmasız sakinleri korumaya büyük öncelik verilmiştir. Bunu, deprem durumunda etkin acil müdahale için ihtiyaç duyulacak kamu tesislerinin ve hizmetlerinin korunmasına verilen pragmatik bir değer izlemiştir. Bu tepkiler, savunmasız insanlara karşı toplumsal bir sorumluluk ile başlayan deprem riskine tepki olarak kamu eylemleri için net bir değer duygusunu, ardından tüm insanlar için etkilerin hafifletilmesi ve daha sonra iyileşme ve yeniden inşa etme yeteneğini destekleme arzusunu ifade ediyor gibi görünmektedir.

Shaw ve Goda (2004) Japonya'daki Kobe depreminin sadece fiziksel, sosyal ve ekonomik yönleri etkilemekle kalmayıp, üyelerinde davranış değişikliklerini de zorladığını ortaya koymuşlardır. Çalışma sonucunda üç tema belirlenmiştir: topluluk oluşturma ve planlama, alternatif geçim kaynağı ve toplulukta güvenli bir şekilde yaşamak. Analiz sonuçları güvenliğin vatandaşlar için her zaman birincil bir endişe kaynağı olduğunu göstermiştir. Ayrıca maddi değerlerden ziyade toplumsal değerlere daha fazla vurgu yapmanın önemi ortaya konulmuştur.

Paulson ve Menjivar (2012) çalışmalarında, sivil toplumda dinin yerini ve bunun sosyal düzen sorunu ile nasıl ilişkili olduğunu araştırmak için Katrina kasırgası ve Mumbai selini takiben iki ay içindeki bölgesel medya belgelerinin niteliksel bir içerik

analizi kullanılarak, yardımlara ilişkin keşif niteliğinde karşılaştırmalı bir vaka çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışma bulgularına göre, dini değerler ve normlar, koordinasyon ve işbirliğini yönlendirmede önemli olarak vurgulanmıştır. Ayrıca ABD örneğinde din temelli afet yardımının daha çok gruplar ve ağlar aracılığıyla yürütüldüğü, Hindistan örneğinde ise, değerler ve normlar aracılığıyla gerçekleştirildiği görülmüştür.

Larsson ve Enander (1997) insanların afet hazırlığı yolunda ne yapmaya hazır olduklarını araştırmışlar ve bu değerlendirmelerin kişisel faktörler ve tutumlarla nasıl ilişkili olabileceğini incelemişlerdir. Sonuçlar afet hazırlıkları yapmamanın en güçlü nedeninin belirsizlikle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. İstenmediği ya da herhangi bir işe yaradığına inanmama gibi başka argümanlar da katılımcılar arasında önemli bir desteğe sahip gibi görünmektedir. Ayrıca güvenliğin gençler arasında nispeten düşük bir statüye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Thieken vd. (2007) Almanya'nın üç farklı bölgesindeki özel hane halklarının afet azaltımına nasıl katkıda bulunduğunu ve hazırlık, müdahale ve iyileştirmenin sosyo-ekonomik değişkenler, sel deneyimi ve sel etkisiyle nasıl ilişkili olduğunu analiz etmişlerdir. Analiz sonuçları insanların acil durum önlemlerini uygulamamalarının ana nedenini zamanın olmaması olarak göstermiştir. Ayrıca görüşülen kişinin yaşı ne kadar gençse, o kadar çok önlem alınmıştır yani özellikle genç aileler sel sigortasına ve sele karşı koruma veya güçlendirme önlemlerine yatırım yapıyor gibi görünmektedir.

Skitka (1999) çalışmasında Amerika kıtasında toplulukların ve bireylerin afet yardımını ne kadar hak ettiğine ilişkin algılarını etkileyen değişkenleri incelemiştir. Çalışma sonucuna göre afet yardımını, sel sigortasını her zaman yaptıran Mr. Adams'ın (M= 5.55) hiç sigorta yaptırmayan Mr. Bell (M = 4.43) ve son dakika sigorta yaptıran Mr. Carlson (M = 3.93)'dan daha fazla hak ettiğini göstermiştir. Sonuçlar, en azından bu bağlamda, insanların yargılarını toplulukların sele karşı ne ölçüde önceden önlem aldıklarına dayandırdıklarını göstermiştir. Çalışmada muhafazakarların değerlerinin, eşitliğe bağlılıktan çok kendine güven ve iş etiği ile şekillendiğini göstermektedir.

Kirshenbaum (2006) çalışmasında hazırlık aşamasında aile felaket bağlantısının önceliğini yeniden değerlendirmek için temsili bir İsrail örneklemini analiz etmiştir. Çalışma sonuçları aile içi sosyal süreçlerle ilgili bir dizi alternatif açıklamanın test edilmesi, aile sosyal ağlarının kapsamı ve yoğunluğu ile hane reisinin cinsiyetinin

hazırlık düzeylerindeki farklılıkları öngördüğünü ortaya koymuştur. Ayrıca ailelerin hazırlıklı olma üzerindeki etkisi - sonraki afet davranışlarında hayati bir faktör-yapısının bir sonucu değil, hanehalkının doğasında var olan sosyal süreçler gibi görülmektedir.

Hong vd. (2019) doğal afetler ve insan kaynaklı afetler için değişen acil durum hazırlık davranışlarında medyaya maruz kalmanın rolünü analiz etmeyi amaçlamışlardır. Sonuçlar risk algısı, medyaya maruz kalma ve afet deneyimleri arasındaki etkileşimin afet hazırlık davranışlarına aracılık ettiğini göstermiştir. Sosyal öğrenme kuramına göre, medyanın sorunları halkın önüne koyma konusunda benzersiz bir avantajı vardır, örneğin kişisel güvenlik ihtiyaçları konusunda farkındalık yaratabilir, acil durumlara hazırlık için davranışsal çerçeveler oluşturabilir ve değer sistemleri geliştirebilir.

Teo vd. (2019) çalışmalarında bir bireyin etnik kökeninin ve dil becerilerinin afete hazırlık düzeylerini nasıl etkilediğini araştırmak için 38 sorudan oluşan anket uygulamışlardır. Bulgular, farklı etnik kökenlere sahip katılımcılar arasında afete hazırlık düzeylerinin önemli ölçüde farklı olduğunu göstermişlerdir. Bu, farklı tarihsel geçmişe sahip bireylerin afet durumlarına karşı farklı tepkiler gösterdiği gerçeğini desteklemektedir.

McIvor vd. (2009) tehlike olaylarıyla ilgili kişisel inançların, bireylerin çevreleriyle ilişkilerini nasıl yorumladıklarını, doğal tehlikelere ve sonuçlarına nasıl anlam atadıklarını ve hazırlık kararlarını nasıl etkilediğini, sosyal bağlam faktörleriyle nasıl etkileştiklerini incelemişlerdir. Bulgular, hazırlık kararlarının tek başına alınmadığını göstermektedir. Sürecin, insanların, kendilerinden, yapmaları istedikleri önlemleri kabul etmeleri durumunda ortaya çıkması beklenen sonuçların (örneğin, gelişmiş güvenlik) beklentileri ile başladığını göstermektedir. Hayatta kalma, başkalarına karşı koruma ve sorumluluk insanların tehlike hazırlama faaliyetlerinin benimsenmesi açısından değer verdiği hedeflerdir. İnsanların ailenin korunması ve malların korunması arasında ayırım yaptıkları, bunların sosyal yardım stratejilerinde ayrıca ele alınması gerektiğini göstermiştir.

Diekman vd. (2007) ev sahiplerinin evdeki acil durumlar ve ilgili hazırlık uygulamaları ile ilgili deneyimlerinin ve algılarının daha iyi anlaşılmasını için ev sahipleri ile üç odak grup oturumu gerçekleştirmişlerdir. Sonuçlar: aile üyelerini

koruma endişesi ve acil durumlarla ilgili kişisel deneyim, haneyi gelecekteki acil durumlara hazırlamak için güçlü motivasyonlar olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, davranışın etkilendiği ölçüde, hazırlıklı olma seviyelerini korumak ile hazırlıklı olma tavsiyelerini içselleştirmek arasında bir boşluk olduğu tespit edilmiştir. Kişi uygun önlemler alarak tehdidin önlenebileceğine inansa bile, algılanan bir tehdidin içselleştirilmemesi durumunda etkin bir şekilde hazırlanması beklenmemektedir.

McGeehan (2012) yürüttüğü nitel çalışma ile, 2009 tsunamisinden sonra Amerikan Samoası'nda tsunaminin nedenini yorumlamada dinin önemini ortaya koymayı amaçlamıştır. Sonuçlar dini inançların olay yorumlama ve iyileştirme yaklaşımını şekillendirdiğini, sosyo politik yapıların, yardım dağıtımını ve tsunami öncesi afet riskini etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca güce odaklanma, başkalarına hizmet ve gelecek yönelimi dahil olmak üzere kültürel değerlerin iyileşmeyi kolaylaştırdığı tespit edilmiştir. Amerikan Samoası halkının ailelerine olan derin ilgileri ve hizmet, karşılıklılık ve inanç değerleri, yeniden inşa ve iyileşme sürecine başlarken topluluklarını güçlendiren etmenler olarak belirmiştir.

Lavigne vd. (2008) aktif volkanların yakınında yaşayan Endonezya halkının volkanik tehditler karşısındaki davranışlarının şekillenmesinde risk algısı, kültürel inançlar ve sosyo-ekonomik kısıtlamaların rolünü araştırmışlardır. Çalışmada yerel halkın zayıf risk algısının, volkanik süreçlerin kişisel temsili, somut karşı önlemlere aşırı güven, fiziksel-görsel engellerin varlığı veya eski patlamalarla ilgili kültürel inançlarla karakterize edildiği görülmüştür. Çalışma sonuçları, sadece birkaç kişinin volkanik tehdidin farkında olduğunu göstermiştir. Görüşülen kişilerin %70'i Sumbing ve Sindoro'yu volkanlar olarak değil sıradan dağlar olarak gördüğünü ortaya çıkarmıştır. Ayrıca katılımcılar alarm durumunda kaçmadan önce piroklastik akıntıları kendi gözleriyle görmek için Boyong vadisine yaklaşacaklarını belirtmiştir. Bu davranış geçici olarak terk etmek zorunda kalacakları malların (ev, eşya, iş aletleri vb.) yüksek değeri ile açıklanabilir.

Harries (2008) çalışmasında İngiltere'nin sel riski olan bölgelerinde, kendilerini güvende hissetme arzusunun bazen insanları tehlikeli bir olayın fiili fiziksel hasarını azaltacak eylemlerde bulunmaktan caydırabileceğini öne süren niteliksel bir araştırma yapmışlardır. Katılımcılar evlerini doğuştan güvenli yerler olarak düşünmeyi tercih ederek, hazırlanma fikrini reddetmişler; ayrıca doğayı pozitif bir ahlaki güç olarak

düşünmeyi tercih ederek, onu gerçek bir tehlike kaynağı olarak görmekten çekinmişler ve kendilerini koruma ihtiyacını kabul etme konusunda isteksiz bir duruş sergilemişlerdir. Ontolojik güvenliğin merkezi olan bu tür sosyal temsiller ("ev", "doğa", "toplum" vb.), onlara meydan okuyabilecek algısal değişimlerden ve davranışlardan kaçınarak savunulmaktadır.

Prati vd. (2012) çalışmalarında insanların genellikle eve sembolik veya duygusal bir koruma ve güvenlik duygusu attettiğini tespit etmişlerdir. Evin önemi, deprem sırasında evlerini terk edenlerin yaklaşık %60'ının deprem bittikten sonra evlerine geri dönmesiyle de kanıtlanmıştır. İnsanların kişisel eşyalara olan bağlılığı, kişinin hayatını tehlikeye atarken veya tahliyeyi geciktirirken eşyalarını kurtarmak için bir binaya girmek gibi davranışlarından da anlaşılmaktadır.

Nozawa vd. (2008) bölge sakinlerinin tayfun için tahliye uyarısına yönelik farkındalıklarını, davranışlarını ve ilgili faktörleri açıklığa kavuşturmak için 481 kişiyle görüşmüşlerdir. Tahliye edilen sakinler, durumun tehlikeli olduğu düşünmüşler, tahliye olmayanların ise çoğu, evlerinin su basmamasını davranışlarının bir nedeni olarak görmüşlerdir. Tahliye edilmeyenler ayrıca evde kalmanın erdemlerine değinmişlerdir.

Najafi vd. (2015) çalışmalarında afete hazırlık davranışlarının (DPB), demografik belirleyicilerini araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırma kapsamında Tahran'da 1233 katılımcı ile standart bir anket kullanılarak görüşülmüştür. Çalışma sonuçları, aylık gelir düzeyi, geçmiş afet deneyimi, yerleşim bölgesi ve mesleğin afete hazırlık davranışlarını önemli ölçüde etkileyen demografik faktörler olduğunu göstermiştir. Ayrıca, katılımcıların %43,1'inin kendilerini gelecekteki olası felaketlerden korumak için hiçbir şey yapmadığı da görülmüştür. Ayrıca çalışma, Tahran'da eğitimin afete hazırlık davranışlarının belirleyicisi olmadığı tespit edilmiştir.

Xu vd. (2018) afet hazırlığının, hane halkının afetlere karşı ortak bir davranışsal tepkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Sonuçlar: (1) Hane halkının afetlere hazırlık ihtiyacına ilişkin farkındalığın nispeten düşük olduğu tespit edilmiştir. (2) Ayrıca risk algılaması ve yer duygusu, afete hazırlık davranışını etkileyen önemli faktörler olarak görülmüştür. Yer bağımlılığı konusunda daha yüksek puan alan hane halklarının daha fazla sayıda afete hazırlık davranışı benimsemeleri daha olasıdır. Heyelan durumunda kontrol edilebilirlik algısı konusunda daha yüksek puan alan katılımcıların daha fazla sayıda felakete hazırlıklı olma davranışını benimsemeleri daha az olasıdır.

Zhang vd. (2014) çalışmalarında Çin'in Büyük Jiuzhai Turizm Bölgesi'ndeki yerel sakinlerinin afetin sonuçları, değerleri ve mekâna bağlanma konusundaki farkındalıklarının, değer güveni-norm teorisi ve yere bağlanma teorisine dayanarak çevre yanlısı davranışlarını etkileyip etkilemediğini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda mekâna bağlanmanın çevre yanlısı davranışlar üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olduğu görülmüştür. Ayrıca değerlerin çevresel dünya görüşleri, afetin sonuçlarına ilişkin farkındalık, sorumluluk yüklemesi ve kişisel normlar aracılığıyla çevre yanlısı davranışlar üzerindeki etkisinin önemli ölçüde olumlu olduğu kanıtlanmıştır. Dolayısıyla, doğa temelli çevresel öğrenme, sürdürülebilir ilkeler eğitimi ve doğal deneyim için yollar sağlayarak, "genel bir bireyi" çevreye, topluma önem veren ve onlar için hareket eden "sorumlu bir birey" e dönüştürebilir. Ek olarak bir kültürel grubun değerleri, normları ve davranışları üzerinde etkiler yaratabilir.

Graham vd. (2013) deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle risk altında olan bireylerin çeşitli sosyal değerleri, farklı doğalarını açıklayarak ve kıyı kesimlerinde yaşayan insanların günlük uygulamalarına dayandırarak yeniden kuramlaştırmayı amaçlamışlardır. İnsanlar bir şeye, kişiye, eyleme veya etkinliğe değer verdiklerini (fiil) söylediklerinde, o varlıkla ilişkili daha derin bir anlamı ifade ederler. Bu anlamda değerler önemlidir, çünkü çevresel değişime, hükümet politikalarına ve planlama kararlarına verilen tepkileri belirlerler.

Mileti vd. (1992) tehlike altındaki nüfusun depreme hazırlanmaya çalışıp çalışmadığını, nasıl ve niçin çalıştığını belirlemek için afet yaşamış üç toplulukta bir araştırma yürütmüşlerdir. Tipik sonuç, insanların koruyucu eylemleri erteleme ve yakın gelecek için riski düşük olarak algılamasıdır. Bulgular, halkın riski olasılıksal algılamadan ziyade dikotom (iki parçaya ayrılmış) olarak algılayabileceğini göstermektedir: Risk kabul edilebilir ve kişiselleştirilebilir veya göz ardı edilebilir. Ayrıca araştırma sonuçları insanların, koruyucu bir eylemde bulunmanın kendi fikirleri olduğunu hissetmeye ihtiyaç duyabileceğini ortaya koymuştur.

Aliakbarlou vd. (2018) çalışmalarında bir afet olayının ardından müşterilerin afet sonrası durumlarda yüklenici hizmetlerinden neye değer verdiğini araştırmak ve hizmet sağlayıcılara daha iyi bilgilendirilmiş kararlar ve yeniden inşa çabalarına yardımcı olmayı sağlayan bilgileri amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda afet sonrası yeniden yapılanma durumlarında yüklenicinin hizmetleri içindeki en önemli müşteri

değerlerinin; zaman, maliyet, kalite, entegrasyon, kapsam, insan kaynakları, iletişim, risk ve satın alma olduğunu tespit etmişlerdir.

Jimee vd. (2019) çalışmalarında Japonya’da hükümet, yerel yönetimler ve toplulukların afetlere karşı hazırlıklı olma konusunda Ünlü Japon atasözünü “Nana KarobiYa Oki” (“yedi kez aşağı, sekiz kez yukarı”) temel alarak insanların potansiyel felaketler hakkındaki anlayışlarını teşvik ettiği ve gerçek afetler durumunda başa çıkacak sonuçları ve eylemleri hakkında düşünmelerine yardımcı olduğu görmüşlerdir. Ayrıca etkili bir bilinçlendirme faaliyeti, her vatandaş güvenliğinin değerini anladığında ve günlük aktivitelere güvenlik kültürü olarak entegre edildiğinde/değerlendirdiğinde, afet riskini azaltan her bireyin algı ve inançlarında olumlu bir değişiklik sağlayacağı belirtilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

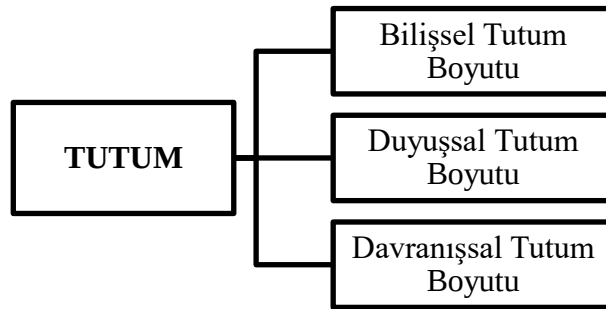
3. AFET HAZIRLIK TUTUMLARI

3.1. Genel Literatür

Ajzen (1991) teorik olarak, bir davranışın kişisel değerlendirilmesini tutum olarak nitelendirmiştir. Tutumlar, bir bireyin söz konusu nesneye olumlu ya da olumsuz yanıt verme eğilimini temsil etmektedir (Vaske ve Donnelly, 1999: 527). Benzer şekilde Udayasree ve Rekha (2018) tutumu, belirli bir fikir, nesne, kişi veya duruma karşı yatkınlık veya olumlu veya olumsuz tepki verme eğilimi olarak tanımlamıştır. Bir başka tanıma göre ise “bir nesne, bir kişi veya kişiler, bir konu veya fikir hakkındaki olumlu, olumsuz veya ilgilenmeme yönündeki değerlendirmeler ve bu değerlendirmelere göre davranma eğilimi” tutumu temsil etmektedir (Kartal ve Bardakçı, 2019: 1). Birinin tutumu, “belirli bir nesneye göre sürekli olarak olumlu ya da olumsuz bir şekilde yanıt vermek için öğrenilmiş bir yatkınlık” olarak da ifade edilebilir (FISHBEIN ve AJZEN, 1975’ten aktaran, OOSTERHOF vd., 2009: 150). Genel anlamda, tutumlar, insanların sorunlar hakkında nasıl hissettiğinin ölçüleridir. Daha spesifik olarak, bir tutum " duygusal olarak tonlanmış ve nispeten kalıcı olan belirli nesnelere veya durumlara yönelik bir yönelim " olarak tanımlanabilir (Manning vd., 1999: 426). Bir tutum, belirli bir nesneye veya duruma odaklanan birkaç inancı temsil etmektedir (Rokeach, 1968: 16). Tutum bir kişinin bir davranışa ilişkin olumlu veya olumsuz bir değerlendirmeye sahip olma derecesini ifade etmektedir (URL-1, 2021: 1). Ayrıca tutumlar, bir davranışın olası sonuçlarına ilişkin inançlardan ve bu sonuçların değerlendirmelerinden etkilenebilmektedir (Ajzen, 1985: 18). Tutum teorisine göre ise, insanların davranışları ilgili inançlardan, duygulardan ve değerlerden tahmin edilebilmektedir (Lin vd., 2008: 306). Tutum temelde inançları, duyguları, değerleri ve hareket etme eğilimlerini içeren karmaşık bir zihinsel durum olarak tanımlanabilmektedir (Roosli, 2010: 312). Olson ve Zanna (1993) çalışmalarında tutumların hafızada temsil edildiğinin tutum araştırmacıları arasında ortak bir varsayım olduğunu ifade etmişlerdir. Bireyin dünyasının başka bir

kişi, fiziksel bir nesne, bir davranış veya bir politika gibi bazı yönleriyle ilgili tutumları vardır. Birçok tutum tanımı önerilmiş olsa da bir kişinin tutumunun, söz konusu varlığı değerlendirmesini temsil ettiği konusunda hepsi hemfikirdir (Fishbein ve Ajzen, 1977: 889). Tutumlar bilginin etiketlenmesini, eylemlerin yorumlanmasını ve gelecekteki davranışlarla ilgili tahminleri etkileyebilir (Olson ve Zanna, 1993: 129). Tutumlar, nesnelerin iyi veya kötü, arzu edilen veya istenmeyen olarak değerlendirilmesidir (Schwartz, 2012: 16). Bireyin davranışı gerçekleştirme konusundaki olumlu veya olumsuz değerlendirmesi ise; davranışa yönelik tutum olarak adlandırılmaktadır (Ajzen, 1985: 12; Francis vd., 2004: 9). Değerleri ve tutumları şekillendirme ve yeniden biimlendirme eğitim süreci, çocukların temel beklentilere maruz kaldıkları ilkokul düzeyinde başlamakta ve öğrencilerin fikirlerin daha derinlemesine araştırılması, bilgi ve gerçeğin aranması, vizyon ve becerilerin kazanılması, fikirlerin değerlendirilmesi, gerçeğin batıl inançtan ayırt edilmesi, yanışların taranması ve doğru seçimlerin yapılması gibi entelektüel ve akıl yürütme yeteneklerini geliştirmeye zorlandığı lise ve üniversite düzeyine uzanmaktadır (Baytiyeh ve Naja, 2014: 349). Tutum kavramı literatürde bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç alt boyut halinde değerlendirilmektedir (Ordun, 2002: 17; Sakallı-Uğurlu, 2018: 30).

şekil 6. Tutum Boyutları



Kaynak: Sakallı-Uğurlu, (2018), Sosyal Psikolojide Tutumlar ve Tutum Değişimi, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Tutumun bilişsel bileşeni, tutuma konu olan olay ya da nesneye (tutum objesine) ilişkin sahip olunan bilgi ve inançlardan oluşmaktadır (Kartal ve Bardakçı, 2019: 3).

Bilişsel tepkiler, mağdurun olay hakkındaki algısına işaret etmektedir (Khalid vd., 2010: 4). Bilişsel boyutta genellikle bireylerin fikirlerini ve olayla ilgili bilgileri yer almaktadır (Türkkan vd., 2019: 465). Duygu veya hisler ise, tutum kavramının en önemli parçasıdır (FISHBEIN ve AJZEN, 1975'ten aktaran, OOSTERHOF vd., 2009: 155). Tutumun duyuşsal boyutları insan duygularını veya öfke, mutluluk, üzüntü gibi içgüdüyü ifade etmekte aynı zamanda duyusal deneyimleri (fiziksel duyguları) temsil etmektedir. Öznel iyilik halinin temel belirleyicisi olarak duygulanım, birçok faaliyette merkezi bir rol oynamaktadır (Khalid vd., 2010: 10; Berger, 2002). Duyuşsal boyut, afetlere yönelik bireylerin korku, kaygı ve endişesini ifade etmektedir (Türkkan vd., 2019: 465). Özellikle korku afetlerde bireyleri güvende tutmak ve harekete geçmesini sağlamak için tasarlanmış doğal bir duygusal ön koşul olarak görülmektedir (Cvetković vd., 2019: 7; Becker vd., 2012a: 130). Özellikle, doğrudan veya dolaylı afet deneyimi genellikle insanları bir olayın “korkunç” olduğunu düşündürmekte ve bu duyguyu gelecekteki potansiyel afetlere aktararak, olayların yol açabileceği riskleri, nasıl hissedebileceklerini ve olumsuz duyguları önlemek için ne yapmaları gerekebileceğini düşündürmektedir (Becker vd., 2017: 187). Davranış bileşeni ise, açıktır ve gözlemlenebilir tepkiler ve eylemlerden oluşmaktadır. Ölçülebilirdir ve bu nedenle duygulanım ve bilişsel bileşenlerden daha kolay tanımlanabilir (Khalid vd., 2013: 672). Davranışsal reaksiyonlar afette yaklaşma, kaçınma veya hareketsizliği (savaş, kaçma veya donma) ifade etmektedir (Khalid vd., 2010: 4). Her tutumda davranışsal bileşenin bulunmasının gerekli olmadığını savunan bilim insanları vardır (Kartal ve Bardakçı, 2019: 4). Tutumsal açıdan bakıldığında analitik ve bilişsel yeteneklere dayanan resmi karar verme süreci yavaşken duyuşsal tepkiler hızlıdır (Khalid vd., 2013: 672). Khalid vd. (2010) bu ayrımı kriz dönemleri için; duygusal (hissetme), davranışsal (yapma) ve bilişsel (düşünme) olarak belirtmişlerdir. Davranış, bilişsel ve kişisel faktörler ve çevresel olaylar birbirini etkilemektedir. İnsanların düşündükleri, hissettikleri ve inandıkları şeylerin davranışları üzerinde etkisi vardır (Oosterhof vd., 2009: 149). Dolayısıyla, duygusal-bilişsel-davranışsal çerçeve, tutumların hem öncülleri hem de sonuçları hakkında düşünmek için yararlı bir sezgisel tarama sağlamaktadır (Olson ve Zanna, 1993: 120).

Afet hazırlık tutumlarına ilişkin literatür incelendiğinde öne çıkan çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

Afet yönetimi için tutumsal ontolojiler, insanların çevreleriyle ilgili tutumları hakkında bilgi vermektedir. Mevcut afet yönetim sistemleri, insanların tutumlarını anlamadan kurtarma planlarına odaklanma eğilimindedir ancak gerçekte tehditlerin türüne ve mağdurun olayın tutumu ya da algısına özgü afet yönetim sistemleri tasarlamak gerekmektedir (Khalid vd., 2013: 678). Graham (1994), çevresel sorunların çözümünün uzmanların bilgisinden çok genel halkın tutum ve değerlerine bağlı olacağını açıklamıştır (GRAHAM 1994'ten aktaran, SUDARMADI vd., 2001: 179). Afet riskinin azaltılması, özellikle afetlerle ilgili küresel, insani ve ekonomik kayıpların çoğunu yaşayan gelişmekte olan ülkelerde giderek daha da önemli bir politika konusu haline gelmiştir (Alqahtany ve Abubakar, 2020: 2). Bu anlamda günümüzde, uluslararası toplumun çabaları afet sonrası tepkiler ve önlemler ile afet öncesi tutum ve eylemlerin sorumluluğunun artırılmasına odaklanmıştır (Prelipean vd., 2012: 4). Afet risklerinin azaltılmasına yönelik olumlu kamuoyu tutumları, afetleri etkin bir şekilde yönetmek için önemlidir (Udayasree ve Rekha, 2018: 2042; Alqahtany ve Abubakar, 2020: 2). Çoğu Batı ülkesinde, afete karşı tutumlar, afet etkilerini önleme, sınırlama ve kontrol etme girişimleri açısından kültüre özgü yollarla yansıtılmaktadır. (Eranen vd., 1993: 958). Çünkü insanlar hazırlanıp hazırlanmayacağına karar vermeden önce bilgi, toplumsal etkiler, inançlar ve duygular üzerine odaklanmaktadır (Becker vd., 2012a: 126). Benzer şekilde Karancı ve Akşit'te (1999) çalışmalarında afete eğilimli bölgelerde yaşayan toplulukların devam eden sosyal yaşamına entegre edilebilecek planlar geliştirmek için yerel toplumun tutumlarını, beklentilerini ve kaynaklarını anlamının önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Riske duyarlı olma yeteneğini geliştirmek, geri dönüşü olmayan değişimi kabul etmek ve uyarlanabilir tutum ve davranışları seçmek için insan olgusunu kullanma becerisi, bir süreç ve sonuç olarak kişisel dayanıklılığa yol açabilmektedir (Gowan vd., 2015: 3). Tikir ve Lehmann (2011) afetlere yönelik yürüttüğü çalışmalarında bir davranışa yönelik tutumlar ne kadar olumlu olursa, gerçekleştirme niyetinin de o kadar yüksek olacağını ifade etmişlerdir. Afet yönetiminin temelinde yer alan risk tutumu, karar vericinin belirli bir riske tutarlı bir şekilde genel yatkınlığını yansıtmaktadır (Pennings ve Grossman, 2008: 436). Bu nedenle, risk azaltma uygulamalarını artırmak için bu tutum bileşenlerinin nasıl değiştirilebileceğini bilmek, etkili müdahale stratejisi önermek için önemlidir (Lin vd., 2008: 306). İnsanların yaşam değişikliklerine karşı

hazır olma ve kapasitelerini artırma, koruyucu hazırlık eylemleri, “riske dikkat çekmek” ve “dayanıklılık” için birçok yararlı tutum vardır (Gowan vd., 2015: 1). Paton ve Johnston (2008) çalışmalarında, soyut kavramlar hakkındaki bilişlerin (örn. tehlikeye hazırlıklı olma), kişi ve tehlikeler arasındaki ilişkiden daha derin biliş düzeylerine, somut etkinliklere (örn. hazırlık yapma) doğru bir hiyerarşi içinde organize edildiğini ifade etmişlerdir. Fogo (2017) çalışmasında hayatta kalma tutumunu tehdit edici olaylara yanıt olarak yararlı olabilecek bir "psikolojik beceriler" koleksiyonu olarak gördüğünü belirtmiştir. Çalışma sonucunda hayatta kalma tutumu ile ilgili beş ana unsur ortaya koymuştur: 1) Tehdit değerlendirme ve karar verme, 2) Fiziksel ortam veya durumun kontrolü, 3) Kendini koruma arzusu, 4) Kişisel duygusal kontrol ve 5) Umut veya pozitiflik duygusu. Temelde afetlere karşı tutum; yerleşim alanının afetlere karşı savunmasızlığının tanınması, afet deneyimi, tahliye deneyimi, doğal afetlere karşı alınan bireysel önlemler, gönüllülük, yardım etme isteği ve iletişim yöntemini içermektedir (Arima ve Arima, 2011: 385). Aslında afetlere karşı toplum direncinin göstergelerinden biri afet bilgisini anlamadır. İnsanlar bir afeti ne kadar iyi anlarsa, gelecekte afet olayından kaynaklanan risk o kadar az olmaktadır (National Agency For Disaster Management (BNPB), Statistics Indonesia (BPS) ve United Nations Population Fund (UNFPA), 2013: 83). Çünkü insanlar bilgiye sahip olmadıkları ya da afetle ilgili bir olaya ilişkin deneyimleri olmadığı için, bir olayın neye benzeyebileceğiyle ilgili sınırlı bilgiye sahip olduğunda endişe durumu ortaya çıkabilir. Aynı zamanda bilgi eksikliği, bazı insanların endişelerini azaltabilir, çünkü insanlar bir tehlike hakkında herhangi bir bilgi görmedikleri takdirde, toplulukları için bu tehlikeden dolayı bir risk bulunmadığını düşünebilir (Becker vd., 2012a: 121). Ancak insanların doğal tehlike olaylarına ilişkin harekete geçme kararları tek başına bilgi ile değil, insanların tehlike olaylarını ve bilgilerini deneyimler bağlamında anlamlı kılmak için nasıl yorumladıklarına göre belirlenmektedir (Paton vd., 2010: 184). Bu anlamda FEMA (2006) insanların afetin gerçekleşme olasılığı, sağlık ve yaşam kalitesi üzerindeki potansiyel etkisini (bilgi değişimi); insanların endişe duymak ve kendilerini korumakla ilişkili bir aciliyet ve kişisel sorumluluk duygusunu (tutum değişikliği); ve insanları kendi kişisel risklerini değerlendirmek için ihtiyaç duydukları becerileri (davranış değişikliği) arttırmayı amaçlamaktadır.

Temelde tüm afetler “yereldir”; bu nedenle çözümler sakinler için fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal, manevi ve küresel refahın göze çarpan boyutlarını yansıtmalı ve afet riskleriyle ilgili olmalıdır. Bu kişisel başarılarından; topluluk ortaklığı, afet önleme ve yerelden küresele dayanıklılık ortaya çıkacaktır (Gowan vd., 2014: 12). Stres, afet, kaynak, kriz ve adaptasyon ile ilgili temel kavramların geçerli olmadığı bir insan kültürü veya toplumu öngörülemezdir. Ancak risk ve kaynak eşitsizliklerinin azaltılması, yerel halkın katılımı, bağlantıların oluşturulması, desteklerin artırılması ve bir planın bulunması durumunda afete hazırlığı artırılmış bir insan kültürü veya toplumu öngörülebilir (Norris vd., 2008: 145).

3.2. Afet Hazırlık Tutumları ile Afet Hazırlık Davranışları İlişkisi

Tutumlar kişinin yaşantıları sonucunda oluştuğu, bir durum ya da objeye karşı karşıya kalındığında kişiyi olumlu ya da olumsuz tercihlere yöneltten uzun süreli bilişsel, duyuşsal ve davranışsal eğilimler olduğu görülmektedir (Akbaş, 2004: 52). Tutumlar, başka bir kişi, fiziksel bir nesne, bir davranış veya bir politika gibi bireyin dünyasının bazı yönlerine göre tutulan, davranışı belirleyen birçok faktörden yalnızca biridir (Ajzen ve Fishbein, 1977: 888-889). Tutumlar temelde yargılamaya ve öngörülebilir bir şekilde davranmaya yönelik edinilmiş eğilimler veya yatkınlıklar olarak tanımlanmaktadır (Halstead ve Taylor, 2000: 3). Tutum insanların davranışlarının öncüsü olarak görülmektedir; çünkü davranıştan önce oluşmakta ve davranışın ortaya çıkmasına öncülük etmektedir. Tutumlarının sonucu olarak bireyler davranışa yönelmektedir (Kalkan, 2011: 194). Ordun (2002) tutumu tanımlarken kişilerin çevrelerini algılama biçimleri ile ilgili duygu ve düşüncelerin tamamı ve davranış ön eğilimi olarak ifade etmiştir. Bireylerin tutumlarını gözle görebilmek mümkün değildir ancak davranışlarına bakılarak bir nesneye ilişkin tutumu hakkında fikir edinilebilir (Tavşancıl, 2018: 67). Fazio (1990) da çalışmasında genel davranış kalıpları veya çoklu davranışların en spesifik bir tutum ölçüsü ile tahmin edileceğini belirtmiştir. Çalışkur (2008) davranışın, objeye ve duruma karşı tutum olarak iki tutumun bir işlevi olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca bir kişinin değerlerini bilmenin, onun gerçek hayat durumlarını ve deneysel durumlardaki davranışlarını tahmin etmeyi mümkün kılacağını belirtmiştir. Bu anlamda belirli bir durumda, etkinin teorik olarak soyut değerlerden orta düzey tutumlara ve belirli

davranışlara doğru aktığı söylenebilir. Bu sıra, değer-tutum -davranış hiyerarşisi olarak adlandırılmaktadır. Değer-tutum-davranış hiyerarşisindeki son aşama olarak tutumların davranışları etkilediği bulunmuştur (Homer ve Kahle, 1988: 638). Aslında tutum nesnesine yönelik spesifik tutumlar, genel tutumlardan daha güçlü davranış öngörücüleridir (Schultz ve Oskamp, 1996: 375). Ajzen (1985) de çalışmasında davranışa yönelik tutumların kişinin davranışla ilişkili sonuçları değerlendirmesi ve bu ilişkilerin gücü ile belirleneceğini ifade etmiştir. Spesifik olarak, her bir göze çarpan sonucun değerlendirilmesi, davranışın söz konusu sonucu üreteceğine ilişkin kişinin öznel olasılık değerlendirmesi ile orantılı olarak tutuma katkıda bulunmaktadır.

Tutum bileşenleri ile davranış ilişkisine bakıldığında; hızlı, otomatik duygusal tepkiler, bilgi bilgilendirmekte ve davranışa rehberlik etmeye yardımcı olmaktadır. Duygular geri bildirim yoluyla eylemlerin geçmişe dönük değerlendirmesini, öğrenmeyi ve davranış değişikliğini (duygusal sonuçların peşinden gitmek veya bunlardan kaçınmak) teşvik etmektedir (Khalid vd., 2010: 13). Alternatif olarak, tutumlar, birey ilgili tutumları aktif olarak düşünmeden ve bireyin bu tutumun etkisine ilişkin gerekli farkındalığını kaybetmeden, bir bireyin davranışına daha spontane bir şekilde rehberlik edebilir. Tutum, kişinin meydana gelen olayı nasıl yorumlayacağını etkileyebilir ve kişinin davranışını değiştirebilir (Fazio, 1990: 78). Kişinin uygun tutumları benimsemesi ve bunlara göre davranması durumunda tehlikeyi önleyebilecek öneriler ortaya çıkabilir. Korku uyandıran uyaranlar aslında, caydırıcı sonuçlar üretebilen tepki kalıplarını ortadan kaldırmaya veya zararlı olayların oluşumunu engelleyebilecek tepki kalıpları oluşturmaya yaratmaktadır (Rogers, 1975: 93).

Temelde bir davranışı gerçekleştirmek için gereken çaba miktarı yüksek olduğunda, güçlü; çaba miktarı düşük olduğunda ise, zayıf bir tutumun yeterli olabileceği ifade edilmektedir (Schultz ve Oskamp, 1996: 376). Afet hazırlığı açısından değerlendirildiğinde özellikle ülkemizde belirsizlik, ihmal kültürü, zaman ve finansal yetersizlikler (Şakiroğlu, 2005: 84; Tekeli-Yeşil vd., 2010: 1183; Terpstra, 2011: 1659) afet hazırlığını kısıtlayan etmenler olarak görülmektedir. Bu anlamda davranış değişikliğini gerçekleştirmede özellikle finansal yetersizlikler bağlamında güçlü bir çabaya ve ihmal kültürü anlamında güçlü bir tutuma ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Afet hazırlık tutumları ve afet hazırlık davranışlarını ilişkilendiren literatür değerlendirildiğinde aşağıda belirtilen çalışmaların öne çıktığı görülmüştür.

Bagozzi (1981) çalışmasında davranışın bir belirleyicisi olarak tutumun rolünün biraz karışık bir resmini ortaya koymaktadır. Veriler, dolaylı da olsa, tutum için davranış üzerinde nedensel bir rolü desteklemektedir. Yani tutum davranışı etkiliyor gibi görünmektedir, ancak etkisi nispeten küçüktür.

Francis vd. (2004) çalışmalarında bir kişinin bir şey yapmak isteyip istemediğini tahmin etmek için:

- ✓ Kişinin bunu yapmaktan yana olup olmadığı ('tutum')
- ✓ Kişi bunu yapmak için sosyal baskıyı ne kadar hissediyor olduğu ('özel norm')
- ✓ Kişinin söz konusu eylemin kontrolünün elinde olup olmadığının ('algılanan davranışsal kontrol') bilinmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Schultz ve Oskamp (1996) çalışmalarında bir davranışı gerçekleştirmek için gereken çaba miktarı düşük olduğunda, küçük veya orta düzeyde bir endişenin, davranışı üretmek için yeterli ivme sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca genel tutumların belirli durumlarda davranışı doğrudan tahmin edebileceğini ifade etmişlerdir.

Kohn vd. (2012) çalışmalarında hazırlıklı olma tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerin (demografik özellikler, hükümetin çabalarına güven, daha önce bir afete maruz kalma ve bir hanedeki bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı) karmaşık ve çok yönlü olduğunu tespit etmişlerdir.

Zhou vd. (2013) çalışmalarında çevresel değişime makul bir uyum stratejisi oluşturmanın ve uygulamanın temellerinden biri olan afet algısının afet olayına yönelik görüş ve tutumları ifade eden afet tutumu ile ölçülebileceğini tespit etmişlerdir.

McClure vd. (1999) çalışmalarında depremle ilgili tutum ve eylemlerin yordayıcıları olarak kontrol odağı ve risk almanın göreceli gücünü ve kontrol odağı ve risk tutumlarının doğal tehlikeler için hazırlığı etkilediğini göstermişlerdir. Ayrıca bulgular, insanların afetlere hazırlanmasını sağlama girişimlerinin, riske karşı gündelik tutumlara karşı koyan stratejiler içerdiklerinde etkili olacağını göstermektedir.

Oday vd. (2019) çalışmalarında Nijeryalı dış hekimleri arasındaki afet yönetimi bilgilerini, tutumunu, davranışını, istekliliğini ve yardımını araştırmışlardır. Çalışma sonucunda katılımcıların ortalama afet yönetimi bilgi ve tutum puanları sırasıyla 16.95 (SD = 0.40) ve 34.62 (SD = 0.56) olarak bulunmuştur. Ayrıca afet yönetimi tutumu, davranış ile pozitif anlamlı korelasyon göstermiştir.

Naser ve Saleem (2018) çalışmalarında Yemen'de bulunan sağlık çalışanlarının afet yönetimine yönelik bilgi, tutum ve eğitimlerini değerlendirmişlerdir. Sonuçlar katılımcıların olumlu bir tutum sergilediğini ve afet yönetimi ve zarar azaltma önlemlerini öğrenmeye hazır olduklarını ortaya koymuştur.

Thomas vd. (2018) çalışmalarında bilgi, tutum ve toplum dayanıklılığındaki iyileşmenin, hazırlıklı olma davranışları için değişim ilerlemesi aşamasıyla ilişkili faktörler olduğunu tespit etmişlerdir.

Mol vd. (2020) çalışmalarında Hollandalı ev sahiplerinin, farklı sigorta koşulları (eksojen varyasyon) ve davranış özellikleri (içsel varyasyon) altında hasar azaltma yatırımlarını incelemişlerdir. Çalışma sonucunda genel olarak ihtiyati eyleme karar vermek için yaygın olarak incelenen motivasyonun, risk tutumu olduğu görülmüştür.

Terpstra (2011) çalışmasının sonuçları hem bilişsel hem de duyuşsal mekanizmaların bireylerin hazırlık niyetlerini etkilediğini göstermektedir. Özellikle etki sezgisel yaklaşım doğal tehlike deneyimlerine bağlı olumlu (dayanışma) ve olumsuz (korku, güçsüzlük ve çaresizlik, endişe, belirsizlik ve üzüntü) duyguların, risk algılarını ve muhtemelen hazırlık davranışını etkilemesi gerektiğini öngörmektedir. Ayrıca çalışma sonucunda algıdan davranışa giden duygusal bir yol zinciri ortaya konulmuştur ("daha önceki deneyime / taşkın korumasına güvenin → algılanan dehşet → hazırlıklı olma niyetine bağlı duygular").

Baytiyeh ve Naja (2014) çalışmalarında risklerle ilgili tutumlar ve tehlikeler ve hazırlık faaliyetleri hakkında eğitimin, yaralanmaları azaltmada ve mülkü korumada hayat kurtarıcı olabileceğini ifade etmişlerdir. Olumsuz etkiye sahip kaderci tutumları azaltmak için ise, bireylere bilgi, güven ve muhakemelerine dayanarak zihinlerini özgürleştirme, kendi davranışlarını seçme, fikirlerini özgürce ifade edebilme ve farklılıkları tolere edebilmelerinin sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Norris (1997) çalışmasında ihtiyati tedbirlerin yararlılığına ilişkin algıların, kendini koruma eylemlerinin sıklığı ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca ilgili örnekleme tehlikeye hazırlıklı olmaya yönelik olumlu tutumların yaygın olduğu görülmüştür. Halkın risk yönetimine aldırış etmediği görüşünün aksine, ihtiyati davranışlar günlük yaşamın ortak bir unsuru gibi görünmektedir.

Whitmarsh (2008) İngiltere'de yürüttüğü çalışmasında tutumsal anket yanıtları, ilgili örnekleminde iklim değişikliğinin felaketle sonuçlanacağına ve korkutucu

olduğuna dair yaygın bir inancı vurgulamaktadır. Ayrıca çevrenin hassas olduğuna, kaynakların sınırlı olduğuna ve insan dışı yaşamın içsel bir değere sahip olduğuna inanan katılımcıların, insan kaynaklı iklim değışikliğinin gerçek olduğuna, kişisel olarak çok önemli ve tehdit edici olduğuna inanma ve harekete geçme olasılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tekeli-Yeşil vd. (2010) çalışmalarında eyleme yönelik tutumlar ve genel güvenlik puanının bireysel önlemler için önemli yordayıcılar olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların tutumlarına ilişkin bulgular, farkındalık programlarının, özellikle önlemlerin etkinliğine ve depremlerle başa çıkma olasılığına olan inanç açısından, bireylerin tutumlarını değıştirmeye odaklanması gerektiğini göstermektedir.

Alqahtany ve Abubakar (2020) çalışmalarında afet risklerine karşı tutumların, ihtiyati tedbirlerin temel itici güçleri olduğunu ayrıca kamu davranışsal sonuçları hakkında önemli bir bilgi kaynağı ve belirleyicisi olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle afet risklerine karşı tutumlar, şehir sakinlerinin ihtiyati davranışları benimseme ve afet risklerini azaltmaya katılma sorumluluklarının araştırılması hayati önem taşımaktadır.

Vaske ve Donnelly (1999) çalışmalarında doğal alanların korunmasına ilişkin değer tutum davranış bilişsel hiyerarşisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda teoride öngörüldüğü gibi, biyomerkezli / insan merkezli değer oryantasyon sürekliliğinin, bir katılımcının doğal alanların korunmasına yönelik tutumunu öngördüğünü ve bu tutumun, değer oryantasyonu ile doğal alanların korunmasına yönelik davranış arasındaki ilişkiye tamamen aracılık ettiğini göstermiştir.

Paul ve Bhuiyan, (2010) çalışmalarında ankete katılanların ezici bir çoğunluğunun Dakka'da meydana gelmesi beklenen büyük bir depreme hazırlıklı olmadığını göstermektedirler. Anket verilerinin analizi, yerleşim biriminin değerin ve yanıtlayanların eğitim düzeylerinin, hazırlık durumunun en önemli belirleyicileri olduğunu ortaya koymaktadır. Yani niyetler, diğer insanların davranışa yönelik tutumundan (öznel norm) etkilenir.

Salita vd. (2019) çalışmalarında öğretmenlerin bilgi, tutum, niyet ve davranışlarının bir analizini yapmışlar ve sonucunda bir felaket deneyiminin tek başına insanları gelecekteki afetlerden kaçınmak için önlemler almaya zorlamadığını tespit

etmişlerdir. Ayrıca bilginin korku düzeylerini, tehlike ve korkunun kontrol yanıtlarının varlığını etkilediğini ve afete hazırlık davranışını artırdığını ifade etmişlerdir.

Mclvor ve Paton (2007) çalışmalarında sosyal-kültürel faktörlerin (tutum, norm vb.), insanların doğal tehlikelerle olan ilişkilerine ilişkin aldıkları kararları etkileyip etkilemediğini incelemişlerdir. Çalışma sonuçları sosyal bir bağlamda, kişisel etki azaltma (sonuç beklentisi), iyi problem çözme (eylemlerle başa çıkma) becerilerinin ve olumlu risk azaltma tutumlarının, afetler için koruyucu önlemler alma olasılığını artırdığını göstermektedir. Ayrıca olumlu tutumların hazırlıklı olmayı kolaylaştıracağı olumsuz tutumların ise kısıtlayacağı düşünülmektedir.

Mileti ve Sorenson (1987) çalışmalarında bilişsel yetenekler, kişilik ve tutumlar gibi psikolojik özelliklerin algıyı ve tutumların da karar vermeyi etkilediğini tespit etmişlerdir.

Deng vd. (2017) çalışmalarında afetlerde uyarlanabilir davranışları etkileyen faktörleri değerlendirmek için Çin'deki 488 katılımcıya Yapısal Seviye Teorisi (CLT) ve Planlı Davranış Teorisi'ni (TPB) içeren anket formları uygulamışlardır. Sonuçlar olumlu tutumlar, öznel normlar ve davranışsal kontrolün davranışsal niyetleri teşvik etme eğiliminde olduğunu göstermiştir.

Jiang vd. (2015) çalışmaları sonucunda katılımcıların tutum ortalama puanlarını 13-40 aralığında 27.55 (SD = 4.38) bulmuşlardır. Ayrıca sonuçlar tutum ve uygulama arasında anlamlı pozitif korelasyonlar olduğunu ortaya koymuştur. Davranışları değiştirmenin ilk adımının kişinin değişim bilincini arttırmak; ya da kişiyi, doğrudan eğitim yoluyla davranışını değiştirmeye ikna etmek olduğunu göstermiştir.

Diab ve Mabrouk, (2015) çalışmalarında hemşirelerin afete hazırlıklı olma ile ilgili bilgi, tutum ve farkındalık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı güçlü pozitif korelasyonlar olduğunu göstermişlerdir. Ayrıca sonuçlar çalışılan hemşirelerin çoğunun afet ve afete hazırlıklı olma konusunda yetersiz bilgi düzeyine (%75) ve afet yönetimine karşı olumsuz tutuma (%62,5) sahip olduğunu göstermiştir. Bilgisi yetersiz hemşirelerin olumsuz, iyi bilgiye sahip olan hemşirelerin ise olumlu bir tutum sergilediği görülmüştür.

Reams vd. (2013) çalışmalarında çevresel tehlikelere maruz kalma, sakinlerin sosyoekonomik savunmasızlığı ve konut sakinlerinin “uyum sağlama kapasitesi” ile ilgili faktörlerin - bilgiye erişim ve kişisel tutumlar da dahil olmak üzere - konut

sakinlerinin tercihleri ve davranışları üzerinde önemli etkiler olduğunu ortaya koymuşlardır.

Taghizadeh vd. (2012) çalışmalarında evin yeri, önceki depremlerden sonra kurtarma eylemlerine katılma, görev süresi, tutum puanı, yaş ve genel güvenlik hakkında bilginin depreme karşı önlem alınması ile ilişkili faktörler olduğunu ortaya koymuşlardır. Depreme karşı düşük tutumun düşük hazırlık davranışına yol açacağı görülmüştür.

Khalid vd. (2013) çalışmalarında bir eylem gerçekleştirme niyetinin, bireyin davranışı olumlu olarak algılamasından kaynaklı olarak gelişebileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca kişisel tutum ve sosyal baskının davranışı yönlendirecek bir niyet oluşturacağını belirtmişlerdir. Bu anlamda otomatik duygusal tepkilerin, biliş bilgi vererek davranışı yönlendirmeye yardımcı olacağı tespit edilmiştir.

Becker (2012a) çalışmasında afet hazırlığında duyuşsal bir tutum olan endişenin dört ana şekilde kendini gösterdiğini ortaya koymuştur; bireyleri tehlikeler ve hazırlıklı olma hakkında daha fazla bilgi edinmeye itme; insanları endişelerini azaltmak için bir felakete hazırlanmak için doğrudan motive etme; insanların 'hazırlanmak önemlidir' inancını şekillendirmeye dolaylı olarak katkıda bulunma; ya da insanların sorunu inkar etmesine neden olma.

Bubeck vd. (2013) çalışmalarında başa çıkma değerlendirmesi, insanların algılanan tehlide yanıt olarak olası eylemleri ve belirli bir riski engelleme veya önleme yeteneklerini değerlendirdiklerinde geçirdikleri bilişsel sürecin "yanıt etkinliği", "öz yeterlik" ve "yanıt maliyeti" olarak adlandırılan üç ayrı bileşenden oluştuğunu ortaya koymuşlardır.

Şakiroğlu (2005) tezinde gelecekteki afetlerin yıkıcı sonuçları nedeniyle bir endişe kaynağı olabileceğini ve eğer bu kaygı uygun düzeyde mevcutsa, kaygı ile depreme hazırlık davranışı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca depreme hazırlıklı olma davranışının öngörülmesinde, hazırlıklı olmanın algılanan güçlüğü (öz yeterlik), hazırlıklı olmanın algılanan etkinliği (sonuç etkililiği), geçmiş deprem deneyimine maruz kalmanın şiddeti ve olay ölçeğinin etki kaçınma düzeyleri önemli bulunmuştur.

Miceli vd. (2008) çalışmalarında ankete katılanların çoğunun gelecekteki bir sel felaketiyle başa çıkmak için oldukça iyi hazırlandığını tespit etmişlerdir. Ayrıca

korelasyon ve regresyon analizleri, afete hazırlıklı olmanın risk algısı ve endişe duyguları ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir.

Lindholm vd. (2015) çalışmalarında bireylerin afetlere nasıl tepki verdiklerine dair bir deney tasarlamış ve olayların, bireylerin duygusal ve bilişsel tepkilerini ne şekilde etkileyeceğini test etmişlerdir. Çalışma sonucunda tehdit edici ve korkulu olarak algılanan bir durumun, çoğu zaman kaygı gibi olumsuz duygular ürettiği ve bunun bireylerin olaya daha fazla dikkat etmesine neden olduğu tespit edilmiştir.

Nguyen vd. (2006) çalışmalarında sonuçları fiziksel, mali ve duygusal yaralanmalara maruz kalma olan bir afete uğramanın afet sonrası hazırlıklı olma ve hafifletme davranışı ile ilişkili olduğunu ve hazırlığı artırdığını tespit etmişlerdir. Ayrıca davranışı değiştirmek ve hazırlamak için başkalarının normalite, alışkanlık ve sosyal beklentilerinin ataletinin de üstesinden gelinmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Thistlethwaite vd. (2018) çalışmalarında katılımcıların yarısının mevcut sel risklerinden hiç endişe duymazken, %30'unun biraz endişeli olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışma sonucunda kaygı derecesini artırmak ve insanları sel meydana gelmeden önce harekete geçmeye teşvik etmek için çok sayıda strateji kullanmanın Kanada'da başarılı sel riski yönetimi oluşturmada önem arz ettiğini ifade etmişlerdir.

Siegrist ve Gutscher (2008) çalışmalarında olumsuz duyguların yaşanmasının hazırlıkta önemli bir motive edici faktör olduğunu göstermektedir. Sel tecrübesi olan insanlar, selden zarar görme korkusunun önleyici tedbirlerin uygulanmasında önemli bir faktör olduğunu daha sık dile getirmişlerdir.

Diekman vd. (2007) çalışmalarında çoğu katılımcının, evdeki acil durumlara nasıl hazırlanacakları konusunda yeterli bilgiye sahipken, bazı ortak hazırlık önlemlerini tamamlamadığını göstermişlerdir. Ayrıca aile üyelerini koruma endişesi ve acil durumlarla ilgili kişisel deneyimin, haneyi gelecekteki acil durumlara hazırlamak için güçlü motivasyonlar olduğu görülmüştür.

Grothmann ve Reusswig (2006) çalışmalarında afet deneyimlerinin, kişinin afet korumasına güvenmeme veya korku başta olmak üzere güçlü duygular ile afetleri önlemek için ihtiyati tedbirler almasına yol açabileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca inkâr, arzulu düşünme ve kadercilik gibi tepkiler, ihtiyati davranışların 'motivasyonunu azaltmada' önemli bir rol oynamaktadır.

Siegel vd. (2003) çalışmalarında duygusal yaralanmanın, gerçekleştirilen tehlike azaltma faaliyetlerinin sayısını etkilediğini ve hazırlığı kolaylaştırdığını tespit etmişlerdir. Yaklaşan bir afetle ilgili endişeyi yönetmenin bir yolunun hazırlık yapmak olduğu düşünüldüğünde duygusal yaralanmanın, uygun hazırlığı kolaylaştırması afet hazırlığı açısından avantaj oluşturmaktadır.

Rüstemli ve Karancı (1999) çalışmalarında hazırlık davranışının esas olarak önceki deneyimin şiddeti ve biliş yerine korku ve inançla belirlendiğini göstermişlerdir. Tutumun duyuşsal etmenlerinden olan korku bilişlerini şekillendirmekte ve uyarlanabilir yanıtları motive etmekte olduğunu tespit etmişlerdir.

Dooley vd. (1992) çalışmalarında hazırlığın en önemli yordayıcılarını, değer verilen başkalarının varlığı ve mevcut konutta geçirilen süre olarak tespit etmişlerdir. Çalışma sonucunda hazırlıksız olma riski yüksek olan kişilerin özellikleri şunlardır: yalnız yaşayan, yakın zamanda şimdiki ikametgahına taşınan ve depremler hakkında çok az endişe duyan.

Zaleskiewicz vd. (2002)'nin çalışmalarındaki en önemli bulgu, sel hakkında düşünürken daha fazla korku bildirenlerin, korkuyu bildirmeyenlere göre sel meydana geldikten sonra daha sık sigorta satın almasıdır. Bu çalışmanın sonuçları, olumsuz duygular tarafından yönlendirilen sel riski algısının, insanların sigorta satın alma seçiminin arkasındaki motivasyonları ile ilişkili olduğunu doğrulamıştır.

Botzen ve Aerts (2012) çalışmalarında sel azaltma davranışıyla ilişkili faktörleri belirlemek için kapsamlı literatür araştırması yapmışlardır. Ampirik literatüre dayanarak, sel deneyiminin özel azaltma davranışı üzerinde önemli bir etki faktörü olduğu sonucuna varmışlardır. Sonuç olarak, gözden geçirilen literatürün çoğunluğu sel korkusu veya endişesi gibi duygusal öğeler ile sel hafifletme önlemlerinin benimsenmesi arasında pozitif bir ilişki olduğunu öne sürmektedir. Sonuçlar, bilginin her zaman sel hafifletme davranışının çok yararlı bir öngörücüsü olmadığını göstermektedir.

Zaalberg vd. (2009) çalışmalarında mağdurların mağdur olmayanlara göre gelecekteki sel felaketlerinden daha fazla endişe duyduğunu, kendilerini gelecekteki sel baskınlarına karşı daha savunmasız olarak gördüklerini, gelecekteki sellerin sonuçlarını daha şiddetli olarak algıladıklarını ve uyarlanabilir eylemlerde bulunma konusunda daha güçlü niyetlere sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

Ahayaalimudin ve Osman (2016) kesitsel olarak yürüttükleri çalışmalarında acil tıbbi personelin afet yönetimine ilişkin bilgisi, tutumu ve uygulamasını araştırmışlardır. Personelin çoğunluğu yeterli bilgi ve uygulamaya sahipti ve afet yönetimine karşı olumlu bir tutum sergiledi. Tutum maddeleri için, katılımcıların %93'ünden fazlası kurumlarının afet yönetim planını anlamasının önemli olduğunu kabul etmiştir.

Songlar vd. (2019) çalışmalarında yüksek sismik bölgede yaşayanların tutuma göre puanlarının, düşük sismik bölgede yaşayanların puanlarına göre daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca sonuçlar, düşük bilgi seviyelerinin yetersiz deprem hazırlığına neden olduğunu göstermiştir.

Shoji vd. (2020) çalışmalarında yeni başlatılan bir Endonezya programının (Maena-geleneksel dans ve şarkı-) öğrencilerin deprem tepkileri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda Maena kullanımının bilişsel kolaylığa ve bilişsel akıcılığa neden olduğunu ve bu nedenle depremler sırasında öğrencilerin program içeriklerini hatırladığı görülmüştür. Ayrıca sonuçlar programın katılımcıların deprem şokuyla başa çıkma yetenekleri hakkındaki algılarını değiştirerek ve başa çıkma mekanizmalarını tartışmanın önemi konusunda bilinçlendirerek acil bir deprem tepkisini teşvik ettiğini göstermektedir.

Mishra ve Suar (2012) çalışmalarında kaygıya yatkın insanların doğal afet (sel ve sıcak hava dalgası) tehditlerine verdiği tepkileri değerlendirmişlerdir. Sonuçlarda kaygıya meyilli kişilerin, çevre ile yapılan işlemlerin sürekli olarak zarar görme ihtimali olduğuna inandığı ve afet eğitimi yoluyla yaklaşan bir tehlike için uyarlanabilir tepkiler aldıklarında, hazırlıklarının artacağını göstermişlerdir.

Karanci vd. (2005) çalışmalarında afetle ilgili bilişler (afet beklentisi, gelecekteki felaketler hakkında endişe, zarar tahminleri, hafifletme ihtimaline inançlar ve hazırlıklı olma durumu) ve rapor edilen hazırlık davranışlarını değerlendirmişlerdir. Çalışma sonuçları hazırlıklı davranışlar bildiren katılımcıların çok az (%13) olduğunu göstermektedir. Ayrıca regresyon analizinin sonuçları duyuşsal bir değişken olarak anksiyetenin afet bilişlerinin önemli bir yordayıcısı olduğunu göstermektedir.

Takao vd. (2004) çalışmalarında bilişsel tepkinin (örn. Sel beklentisi) sakinlerin sellere hazırlıklı olmalarına katkıda bulunmadığını; daha ziyade sakinlerin hazırlıklı olmalarıyla güçlü bir şekilde ilişkili olanın duygusal tepkiler (örn. sel korkusu) olduğunu ifade etmiştir. Yani selden daha çok korkan ev sahiplerinin selden daha az

korkanlara göre gelecekteki sellere hazırlanma olasılıklarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Hirose ve Ishizuka (1983) çalışmalarında deprem tehlike bilışı ve deprem kaygısından oluşan deprem tutumunun hazırlık davranışı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermişlerdir. Depreme yönelik tutumun hazırlık davranışını hızlandırmasına rağmen, bir bireyin hazırlıkları belirli bir dereceye kadar ilerledikten sonra tutumun hazırlık davranışını motive etme işlevini kaybettiği görülmüştür. İkinci bir bulgu, deprem tehlikesi ve deprem kaygısı bilşinin, deprem hazırlıkları yürürlüğe girmeden önce depreme uyum davranışını motive edebildiği halde, uyarlanabilir davranışa belli bir dereceye kadar ulaşıldıktan sonra bu işlevi yitirmesidir. Ortalama değerler, uyarlanabilir davranış ilerledikçe tehlike bilşinin ve kaygı düzeyinin düştüğünü göstermektedir.

Weinstein vd. (2000) çalışmalarında ABD’de kasırğa bölgesine yakın ancak zarar görmeyen üç alanda bireylerin doğal afetlere yönelik eylemlerinin, kasırğa sırasında ve sonrasında yaşadıklarının, kasırgalarla ilgili duygu ve inançlarının ve kasırgalarla meşgul olma durumlarının değerlendirilmesini incelemek amacıyla iki aşamalı bir anket çalışması yürütmüşlerdir. Çalışma sonucunda katılımcıların daha düşük riskli bir bölgeye taşınmanın yanı sıra, gelecekteki kasırgalara karşı savunmasızlıklarını azaltmak için çeşitli önlemler aldıkları bildirilmiştir.

Grimm vd. (2014) çalışmalarında Avrupa çok merkezli BeSeCu (Davranış, Güvenlik, Kültür) araştırmasında, yedi ülkede felaketler sırasında hayatta kalanların duygusal, davranışsal ve bilişsel tepkilerini araştırmak için görüşmeler yapmışlardır. Çalışma sonucunda afet sırası için sık bildirilen duygular ve bilşler korku ve yüksek risk algısı iken, en sık bildirilen davranışlar başkalarına destek vermek ve hayat kurtarmaya çalışmak olarak bulunmuştur.

Asgary ve Willis (1997) çalışmalarında İran’da deprem tehdidi altında insan davranışını açıklayan temel teorileri gözden geçirmişlerdir. Sonuçlar, her iki şehirdeki nüfusun yaklaşık yarısının, bulundukları yerdeki deprem riskinin çok yüksek olduğu konusunda bilgilendirildiğinde 'hiçbir şey yapmayacağını' göstermektedir. Ayrıca deprem tepkilerinin, tutumlardan önemli ölçüde etkilenmediği, depremleri hayati tehlike olarak gören ve endişe duyan hanelerin mutlaka hafifletici davranışlar sergilemediği görülmektedir. Kültürel ve bilişsel değişkenlerin deprem risklerine verilen tepkileri

açıklamada en önemli unsur olduğu bulunmuş, bu da insanların olumlu tepkilerinin bilgi ve eğitim yoluyla bilişsel süreçlerini geliştirerek teşvik edilebileceğini göstermektedir. Kaderci tutumlar, bireylerin hafifletici eylemde bulunmasını önemli ölçüde engellemektedir.

Ho vd. (2008) çalışmalarında daha fazla felaket deneyimi yaşayan mağdurların, afet olayını daha fazla yaşamı tehdit edici olarak gördüğünü ve daha fazla korku duyduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca daha yüksek bir kontrol edilebilirlik duygusunun algılanan afet etkilerini etkili bir şekilde azaltabileceğini ifade etmişlerdir.

He vd. (2007) çalışmalarında, risk algısının kültürel çeşitliliğini ve acil tahliyeye yönelik tutumları incelemişlerdir. Sonuçlar farklı kültürlerden insanların risk alma davranışlarına karşı çarpıcı biçimde farklı tutumlara sahip olabilecekleri belgelenmiştir.

Uchida vd. (2014) çalışmalarında büyük bir afetin refah (hem eudaimonik hem de hedonik) üzerindeki psikolojik etkisini, hayata karşı tutum değişikliğini ve Japonya'nın rahatsız olmayan bölgelerinde yaşayan insanların sosyal davranışlarını incelemişlerdir. Çalışma sonucunda katılımcıların yaklaşık %60'ı hayata karşı tutumlarının değiştiğini bildirmiştir. Ayrıca hem hedonik düzeyde (geçici olumsuz duygularda) hem eudaimonik refahta (mutluluğa karşı değişen tutum, hayatı yeniden değerlendirme ve fedakâr eğilimler) artış gözlemlenmiştir.

Moabi (2008), tezinde Johannesburg Hastanesi'nde hastane yönetiminin afete hazırlık konusundaki bilgi, tutum ve uygulamalarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Sonuçlar hastane yönetiminin, hastanenin afete hazırlığının, planlarının ve afet yönetiminin farkında olduğunu ve planlara ve tatbikata karşı tutumlarının büyük ölçüde olumlu olduğunu göstermektedir.

Dedeoğlu (2005) çalışmasında bireylerin eğitilmiş ve olumlu tutumlara sahip kimseler olmalarına rağmen afet hazırlıklarını yerine getirmediği belirtilmiştir. Bu anlamda tutumun eyleme dönüşmesinde çevredeki diğer risklerin sıklığı ve boyutunun da öneminden bahsedilmektedir.

Cvetković vd. (2016) çalışmalarında Sırbistan, Türkiye ve Makedonya'daki genç yetişkinler arasında afet korkusunun seviyesi ve nedenleri ile ilgili nicel bir araştırma yürütmüşlerdir. Sonuçlar geçmiş afet deneyimlerinin korkuyu artırdığını göstermiştir. Bulgular, aşırı afet korkusunu azaltmayı ve politika ve eğitim programı geliştirme

yoluyla daha hazırlıklı bir halkı meydana getirmeyi amaçlayan ulusal düzeyde odaklanmış stratejiler kullanılabileceğini göstermektedir.



DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AFET HAZIRLIK DAVRANIŞLARI

4.1. Genel Literatür

Depremler, seller, volkanik patlamalar ve belirli hava koşulları, dünyanın belirli bölgelerini tehdit eden tekrarlayan afet olaylarını oluşturmaktadır (Rüstemli ve Karancı, 1999: 91). İmkânsız değilse de doğa kaynaklı tehlike olaylarını kaynağında durdurmak zordur. Özellikle bazı afet türlerinin düşük olasılığı göz önüne alındığında - yüz yıllık bir sel veya tüm şehri yıkacak kadar güçlü bir deprem - tam koruma mümkün görünmemektedir. Ayrıca toplumlar, şehirlerin yerini değiştirmeye veya tamamen depreme dayanıklı yapılar inşa etmenin maliyetlerini karşılamaya da istekli değildirler. Bununla birlikte, ihtiyati davranışları şekillendiren temel mekanizmaların keşfi, önleme stratejilerinin daha uygun maliyetli olmasına ve riski tamamen ortadan kaldırmaya bile afetlere dönüşmelerini engelleyerek azaltılmasına olanak sağlamıştır (Mileti ve Sorenson, 1987: 190; Hirunsalee vd., 2013: 907; Jimenez vd., 2019: 85; İnal vd., 2012: 16). Koruyucu tepkiler\ihtiyati davranışlar, bir olay meydana geldiğinde finansal veya fiziksel zararı önleyen tepkiler olarak değerlendirilmektedir (Grothmann ve Reusswig, 2006: 106; Hamidazada vd., 2019: 584). Koruyucu eylemler, tehdidi fiilen azaltmaya uygun eylemlerdir ve yüksek risk algılarına başa çıkma değerlendirmeleri eşlik etmesi durumunda benimsenmektedir (Bubeck vd., 2013: 1328). Eğer etkilenen toplum bir afetten öğrenmeye istekli ise, insanların ve varlıklarının savunmasızlığını en aza indirmeyi amaçlayan önlemlerin uygulanacağı bir afet risk azaltma dönemi olacaktır (Thieken vd., 2007: 1018). Risk algıları, bir felaket meydana gelmeden önce koruma ve eyleme geçme istekliliğini farklı şekillerde yönlendirmektedir. Risk bilinci, yalnızca bireysel veya hanehalkı düzeyindeki bir tehlike algısı veya tehdit duygusu değil, aynı zamanda bir "davranışsal eğilim" dir (Cvetković vd., 2018: 3). Bu anlamda afete hazırlık, hane halkının tehlikeye bağlı afetlere karşı ortak bir davranışsal tepkisi olarak tanımlanmaktadır (Xu vd., 2018: 168). Psikolojik literatürde afete hazırlık (DP), kendini koruma davranışı veya ihtiyati davranış şeklinde ifade edilmektedir. Bu tür davranış,

kişinin canına ve malına yönelik yaklaşan bir tehlikeye bir yanıt olarak ortaya çıkmaktadır (Mishra ve Suar, 2012: 1069). Afete hazırlık davranışları, riskler hakkında bilgi, hazırlık sorumluluğunun atfedilmesi ve tehditlerin bilişsel inşası gibi birçok değişkenle karmaşık, çok faktörlü süreçlere dayanmaktadır (Kohn vd., 2012: 230). Hazırlıklı olma bir sosyal grubun bir tehlikenin var olduğunu algıladığı, risk altında olduğuna veya tehlikeye açık olduğuna karar verdiği, azaltmaya yatırım yapmak için gereken kaynaklara sahip olduğu, riskin hazırlıklı olma ve hafifletme faaliyetlerine katılmak için yeterli öneme sahip olduğunu belirlediği süreç olarak değerlendirilebilir (Nguyen vd., 2006: 570). Hazırlık; bir sivil savunma acil durumu oluşmadan, genel halk için kendi kendine yardım, müdahale ve acil durum hizmetleri, yaşam hattı ve özel programların dahil olduğu operasyonel sistem ve yeteneklerin geliştirilmesini içermektedir (Marlowe vd., 2018: 509). 'Hazırlık', çeşitli afet türleriyle örtüşen ve potansiyel afet kurbanlarının gerçek davranışlarını temsil eden temel afetle ilgili bir nesnel kavramdır (Kirschenbaum, 2004: 103). Gowan vd. (2014) çalışmalarında hazırlıklı olma tutum ve davranışlarını içerecek şekilde hazırlığın kavramsallaştırılmasının, refah ve anlamlılığın hazırlık stratejilerine entegre edilmesinin ve tahliye planlamasının önceliklendirilmesinin dinamik bir süreç ve sonuç olarak esneklik için kritik olduğunu vurgulamaktadırlar. Tehditlerin (ciddiyet, savunmasızlık ve faydalar) ve başa çıkma faktörlerinin (öz yeterlik, yanıt etkinliği ve maliyetler) değerlendirmeleri, bireylerde kendilerini riskten korumak için bir motivasyon oluşturmak üzere bir araya gelmektedir (Martin vd., 2007: 888). Hazırlık çabaları grup veya bireysel seviyelerde gerçekleşebilir. Diğer bir deyişle, bir topluluk veya bir birey, uygun hazırlık yoluyla bir tehlikeye karşı savunmasızlığı azaltabilir (Claborn, 2010: 33; Ejeta vd., 2015: 1). Halkın tehlikelere tepkisini anlamak; kırılganlığı azaltmak ve sosyal güvenliği artırmak için giderek daha önemli bir strateji olarak kabul edilmektedir (Wei vd., 2013: 442). Bu anlamda Büyük Doğu Japonya Depremi'nin deneyimleri, teknolojilerin tek başına toplumu ve insanları doğal afetlerden korumak için yeterli olmadığını kanıtlamıştır (Kusakabe, 2017: 22). Toplumu güçlendirmede insan faktörü, özellikle sakinlerin bilişsel ve fiziksel olarak hazır olmaları ve afetlerin önlenmesi ve üstesinden gelinmesi konusunda farkındalık açısından gerekli görülmektedir (Susanto vd., 2017: 2). Her zaman değil ama tipik olarak, bir topluluk coğrafi sınırları ve ortak kaderi olan bir varlıktır. Topluluklar, birbirlerini karmaşık şekillerde etkileyen yerleşik,

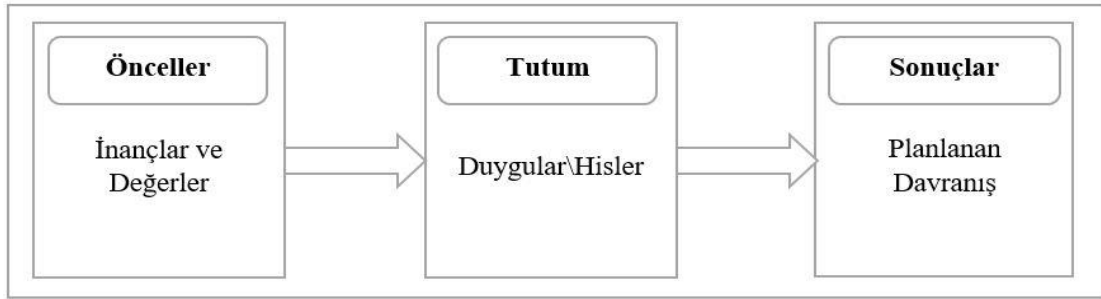
doğal, sosyal ve ekonomik ortamlardan oluşur (Norris vd., 2008: 128). Temelde etkili bir acil durum yönetimi genellikle topluluğun tüm üyelerinin tehditleri yorumlamasını, onaylamasını ve belirli yanıtları desteklemesini gerektirmektedir (He vd., 2007: 68). Topluluğun, kabul edilebilir risk seviyeleri ve bu riski azaltmak için kullanılan stratejilerin kabul edilebilirliği hakkında karar verme sürecine dahil olması, risk kabulünü olumlu yönde etkilemekte, topluluk üyelerinin kendi güvenlikleri için sorumluluk kabulünü ve topluluk önderliğindeki azaltma stratejileri kullanarak tehlike sonuçlarıyla yüzleşmek için toplu taahhüdü arttırmaktadır (Paton vd., 2010: 195). Uzmanlar genel olarak, bireylerin bir felaketten sonraki en az ilk 72 saat boyunca kısmen veya tamamen kendi kendine yeterliliğe ihtiyaç duyacakları konusunda hemfikirdir (Kohn vd., 2012: 217). Çünkü büyük çaplı bir afet meydana geldiğinde, idari görevlilerin afetle ilgili müdahaleleri kendi başlarına yapmaları mümkün değildir. Bu nedenle afetlerin olumsuz etkilerinin önlenmesi ve azaltılması için ortak bir sorumluluk alınmalıdır. Bu anlamda, afet azaltma önlemleri açısından, bireylerin kendi sorumluluklarının farkında olmaları büyük önem arz etmektedir (Terumoto, 2006: 166; Richardson, 1993: 30). Savunma stratejileri, acil bir durumda hangi eylemleri gerçekleştirecekleri hakkında bilgi vererek her bir bireyi kendi hayatta kalmasından sorumlu tutmayı içermektedir. Bu yeni yaklaşım, ilk müdahale ekiplerinin tehlikeli bir durumun kontrolünü ele geçirmesini beklemek yerine, kendilerini durumla karşı karşıya bulanlardan yararlanarak bu olayların etkisini azaltmayı amaçlamaktadır (Fogo, 2017: 9). Örneğin 1995 Kobe depreminin ardından, Japon hükümeti Gönüllü Afet Hazırlık Örgütü'nü (VDPO) teşvik etmiş, her bir ailenin gönüllü yardımını içeren “deyaku” adlı bir gönüllü çalışma sistemi kurmuş ve doğal afetlere karşı daha sürdürülebilir ve dayanıklı topluluklar oluşturmayı başarmıştır (Mimaki vd., 2009: 214). Esasında topluluklar, afetler sonrasında etkili bir şekilde çalışma ve başarılı bir şekilde uyum sağlama potansiyeline sahiptir (Norris vd., 2008: 127). Ancak afet olayları, mevcut sosyal ve ekonomik ilişkileri önemli ölçüde değiştirebilir. Sonuçlar uzun süreli olabilir ve popülasyonlar arasında davranışların heterojenliğine yol açabilir (Castillo ve Carter, 2011: 1).

Davranış belirli koşullar altında bir şeyin (insanların) eylemi veya tepkisi olarak tanımlanmaktadır (Roosli, 2010: 312). Bandura (1986) modelinde insan davranışının üç ana faktörden etkilendiğini görülmektedir: kişisel belirleyiciler (bilişsel faktörler örn.

bilgi, beklentiler, tutumlar); davranış belirleyicileri (örn. beceriler, uygulama, seçicilik); ve çevresel belirleyiciler (ör. sosyal normlar, topluluğa erişim, diğerlerini etkileme). (BANDURA, 1986'dan aktaran, BECKER vd., 2012a: 133). Psikologlar, insan davranışının bilişsel algılarından kaynaklandığına sosyologlar ise insan etkileşiminin kültürel ve sosyo-yapısal bağamlarına daha duyarlı olduğuna inanmaktadır. Yani, insan davranışı, insanların uygun ve arzu edilir şekilde kabul etmeyi öğrendikleri değerleri, bilgileri ve inançları içeren kültürel bir bağlam içinde gelişmektedir (Asgary ve Willis, 1997: 356).

Schermerhorn vd. (2002) kitaplarında değer ve inançları tutum öncelleri olarak görmüş ve tutumu etkileyeceğini belirtmişlerdir. Ayrıca tutumun sonucu etkileyerek planlanan bir davranış oluşturacağını ortaya koymuşlardır.

Şekil 7. İnanç-Değer-Tutum-Davranış İlişkisi

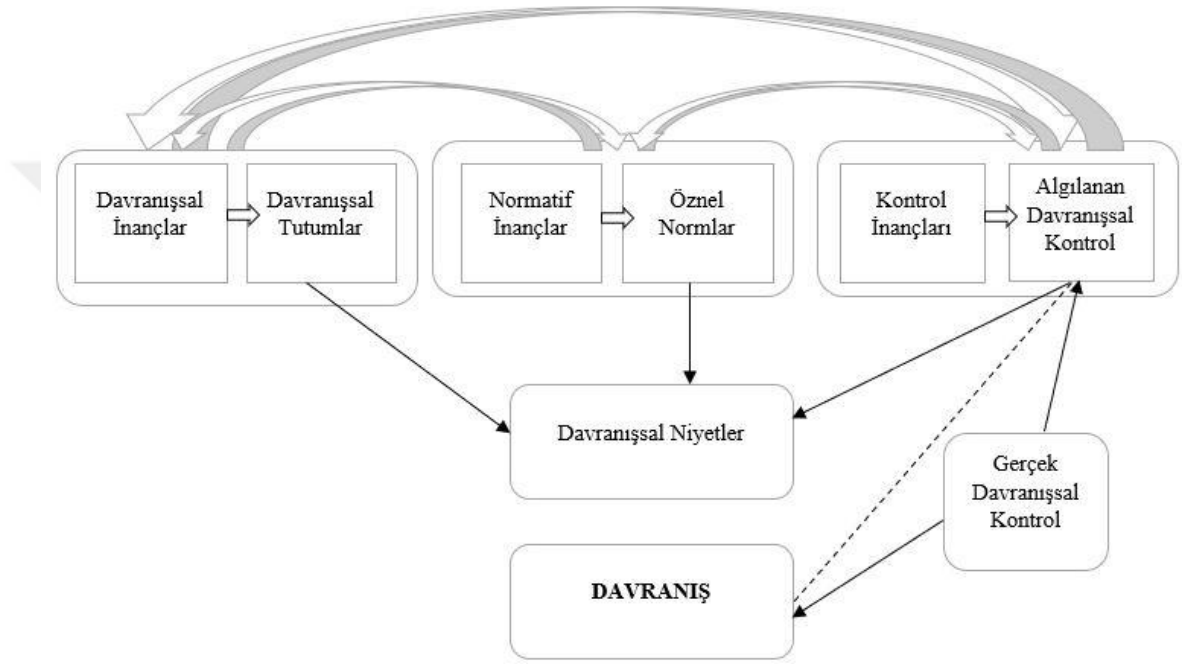


Kaynak: Schermerhorn J.R., Hunt J.G. ve Osborn R.N., (2002). Organization Behaviour 7th Edition, John Wiley&Sons Inc. s.30.

Planlı Davranış Teorisi (TPB), bir bireyin belirli bir zaman ve yerde bir davranışta bulunma niyetini tahmin etmek için 1980'de Gerekçeli Eylem Teorisi olarak ortaya atılmıştır. Teori, insanların kendi kendini kontrol etme yeteneğine sahip olduğu tüm davranışları açıklamayı amaçlamıştır (URL-1, 2021: 1). Planlı davranış teorisi, öz-yeterlik inancının veya algılanan davranışsal kontrolün yapısını, inançlar, tutumlar, niyetler ve davranışlar arasındaki ilişkilerin daha genel bir çerçevesine yerleştirmektedir (Ajzen, 1991: 184). Davranıştan inançlara kadar bu sıradaki her bir ardışık adım, davranışı belirleyen faktörlerin daha kapsamlı bir açıklamasını sağlamaktadır. İnsanların inançları, dünyaları hakkında sahip oldukları bilgileri (doğru veya yanlış) temsil ettiğinden, davranışlarının nihai olarak bu bilgi tarafından belirlendiği sonucu çıkmaktadır (Ajzen, 1985: 14). Teoriye göre, insan davranışına üç tür düşünce rehberlik

etmektedir: davranışsal inançlar, normatif inançlar ve kontrol inançları. İlgili toplamlarda, davranışsal inançlar-, davranışa karşı olumlu veya olumsuz bir tutum üretmekte- ; normatif inançlar algılanan sosyal baskı veya öznel norm ile sonuçlanmakta ve kontrol inançları algılanan davranışsal kontrol veya öz-yeterliliği tespit etmektedir (Ajzen, 2006: 1; Ajzen, 1991: 188).

Şekil 8. Ajzen'in Planlı Davranış Teorisi (TBP)



Kaynak:URL1:<https://sphweb.bumc.bu.edu/otlt/mph> Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Davranış değişikliğine yönelik bilişsel bir yaklaşım olan Koruma Motivasyon Teorisi (PMT), insanların tehdit değerlendirmesi yüksek olduğunda ve başa çıkma eylemlerinin etkili ve uygulanabilir olarak değerlendirildiği durumlarda başa çıkma eylemleri gerçekleştireceklerini öngörmektedir. Bu teori bireyler mevcut koruyucu önlemlerin etkili ('yanıt etkinliği'), kolay ('öz yeterlik') ve uygulanmasının çok maliyetli olmadığını ('yanıt maliyetleri') algıladıklarında geçerli olmaktadır. Dahası, PMT, tehdit değerlendirmesi yüksek olduğunda ve başa çıkma eylemleri etkisiz veya gerçekleştirilemez olarak değerlendirildiğinde tehdit reddi gibi uygunsuz davranışları öngörmektedir (Poussin vd., 2014: 70; Zaalberg vd., 2009: 1761).

İnsanların çevresel tehlikelere karşı koruma sağlamak için eylemleri benimseme konusunda "tipik olarak" karar verme şeklini karakterize eden Koruyucu Eylem Karar Modeli (PADM), üç kritik ön karar sürecini (alım, dikkat, kavrama) ve kararların temelini oluşturan üç temel algıyı (tehdit algılamaları, koruyucu eylem algılamaları ve paydaş algılamaları) tanımlamaktadır. Modelde durumsal kolaylaştırıcılar ve engellerle birlikte koruyucu eylem karar verme sürecinin sonucu olarak davranışsal bir yanıt üretilmektedir (Lindell ve Perry, 2012: 616-617; Terpstra, 2010: 11).

Genişletilmiş Paralel Süreç Modeli (EPPM) teorisi, kendini tehdit altında hisseden insanların iki eylem sürecinden birini alacağını ileri sürmektedir (FEMA, 2006: 3):

1. *Tehlike kontrolü* tehlide yönelik bir çözüme odaklanmaktadır (örn. Hazırlık veya koruma). Tehlike kontrolünün seçilebilmesi için, kişinin etkili bir yanıtın mevcut olduğuna (yanıt etkinliği) ve riski azaltmak için (öz-yeterlik) bu yanıtı kullanabileceğine inanması gerekmektedir.
2. *Korku kontrolü* çözüm odaklı değildir ve inkâr, rasyonalizasyon ve kaçış ile temsil edilebilir.

Halkın tepkisi, algılanan riskin (anlayış, inanç ve kişiselleştirme), alınan uyarı bilgilerinin (özgüllük, tutarlılık, kesinlik, doğruluk, açıklık, kanal, frekans kaynağı vb.) ve uyarı alıcısının kişisel özelliklerin (demografi, bilgi, deneyim, kaynaklar, sosyal ağ, bilişler vb.) doğrudan bir sonucudur (Mileti ve O'Brien, 1993: 33). Mileti ve Sorenson (1987) bu faktörleri: (a) risk algıları, (b) bir eylemi düşünen kişilerin özellikleri ve (c) harici teşvikler (örn. hükümet tarafından empoze edilenler) olarak sıralamıştır. Bu faktörlerden dolayı insanlar tehlikelere ve risklere farklı şekillerde tepki vermektedir. Bazı insanlar hafifletici önlemler olarak yanıt verirken, bazıları kaybı kabul etmeyi seçerek, hazırlanmaya değmeyeceğine karar vermekte, diğerleri ise riski görmezden gelmeyi tercih edebilmektedir (Asgary ve Willis, 1997: 354; Becker vd., 2012a: 126). Özetle, davranış genellikle rasyonel bir maliyet-fayda karar verme modelini izlemektedir (Mileti ve Sorenson, 1987: 194). Başa çıkma değerlendirmesi, insanların karşılaştıkları tehlide olası tepkileri ve ayrıca belirli bir riski önleme yeteneklerini değerlendirdiklerinde geçirdikleri bilişsel, duygusal ve davranışsal süreci ifade etmektedir (Bubeck vd., 2013: 1328; Can, 2019: 6). FEMA bu sürecin "öz-yeterlilik" (kendimi bir felaketten koruyabiliyor muyum?) ve "yanıt etkinliği" (önerilen hazırlık

eylemleri bir felaket durumunda bana yardımcı olacak mı?) olmak üzere iki bileşenden oluştuğunu ifade etmiştir (FEMA, 2006: 3). Bubeck vd. (2013) sürecin "yanıt etkinliği"(bir kişinin koruyucu bir önlemi belirli bir riski azaltmak için etkili olarak görüp görmediği), "öz yeterlik"(bir kişinin belirli bir önlemi gerçekten uygulayıp uygulamadığı) ve "yanıt maliyeti" (bir kişinin ilgili önlemleri uygulamakla ilişkilendirdiği finansal, zaman ve duygusal maliyetler) olarak adlandırılan üç ayrı bileşenden oluştuğunu belirtmişlerdir.

Literatüre dayanarak afet hazırlığının benimsenmesini kısıtlayan faktörler; düşük afet\sonuç beklentisi, önlemlerin etkinliğine olan inanç eksikliği, çaresizlik, ihmal kültürü, kaderci tutumlar, güven eksikliği, ekonomik\mali yetersizlikler, bilgi\beceri deneyim eksikliği, zaman yetersizliği ve politik siyasi süreçlerin yol açtığı yönetsel nedenler olarak sıralanabilir (Tablo 1).

Tablo 1. Afet Hazırlık Davranışı Sergilememe Nedenleri

NEDENLER	KAYNAKLAR
<i>Düşük Afet ve Sonuç Beklentisi</i>	Tekeli-Yeşil vd., 2010:1183; Gowan vd., 2014:1; FEMA, 2006:7
<i>Önlemlerin Etkinliğine İnançın Olmaması</i>	Tekeli-Yeşil vd., 2010:1183; Gowan vd., 2014:1; FEMA, 2006:3; Bourque vd., 2013: 620
<i>Çaresizlik</i>	Tekeli-Yeşil vd., 2010:1183
<i>Güven Eksikliği</i>	Tekeli-Yeşil vd., 2010:1183; FEMA, 2006:3; Najafi vd., 2015:2; Ejeta vd., 2015: 14; Bourque vd., 2013: 620
<i>İhmal Kültürü</i>	Baytiyeh ve Naja, 2014:345; İkedo, 1982: 51-60; Tekeli-Yeşil vd., 2010:1183
<i>Baskın Kaderci Tutumlar</i>	Baytiyeh ve Naja, 2014:345; Najafi vd., 2015:2; Ejeta vd., 2015: 14
<i>Yetersiz\Hatalı Bina Tasarımı</i>	Baytiyeh ve Naja, 2014:345; Kusakabe, 2017:22
<i>Ekonomik \Mali Yetersizlikler</i>	Tekeli-Yeşil vd., 2010:1182; Becker vd., 2012a:126; Terpstra, 2010: 15; Kusakabe, 2017:22; Hamidazada vd., 2019:585; Rodriguez-Llanes vd., 2013: 122; Wei vd., 2013:441

Tablo 1. Devamı

<i>Ev Mülkiyeti</i>	Tekeli-Yeşil vd., 2010:1182
<i>Bilgi\Beceri Eksikliği</i>	Becker vd., 2012a:126; Terpstra, 2010: 15; Coulston ve Deeny, 2010: 290-294; Gowan vd., 2014:1; Hamidazada vd., 2019:585; FEMA, 2006:3; Wei vd., 2013:441
<i>Zaman Yetersizliği</i>	Becker vd., 2012a:126; Terpstra, 2010: 15; FEMA, 2006:7
<i>Yönetimsel Nedenler</i>	Baytiyeh ve Naja, 2014:345; Chantarat, 2019: 44; Hamidazada vd., 2019:585; Najafi vd., 2015:2; Ejeta vd., 2015: 14
<i>Afet Deneyimi Eksikliği</i>	Espina ve Teng-Calleja, 2015: 168-169; Coulston ve Deeny, 2010: 290-294; Tekeli-Yeşil vd., 2010:1183; Rodriguez-Llanes vd., 2013:3; Becker vd., 2017:180; Bourque vd., 2013: 620

Tablo 1’de belirtilen kısıtlamalara rağmen bireylerin afet ve acil durumlarla başa çıkabilmesi zarar görmemesi için bir zorunluluktur. İnsanların afetlerden önce, sırasında ve sonrasında uyguladıkları davranışlar, afetlerin yönetimi için ilk ve en kritik destektir ve olumsuz etkilerin en aza indirilmesine katkıda bulunabilir (Cvetković vd., 2018: 2). Aktif davranış biçimi, çevredeki tehlikeler göz önüne alındığında, bir bireyin kişisel güvenliğini aktif olarak geliştirme girişimini içermektedir (Rahimi ve Azevedo, 1984: 55). Özellikle, insanların güvenlik için bir yeri nasıl tarayacaklarını ve hızlı bir şekilde değerlendireceklerini ve kendilerini veya başkalarını tehlikeye atmamak için nasıl davranacaklarını bilmeleri gerekmektedir (Bourque vd., 1993: 18). Çünkü etkiye verilen tepkiler, hayatta kalma şansını ve diğer kurbanları kurtarma yeteneğini belirlemektedir (Weisæth, 1989: 13). Bireylerin bu eylemleri veya tepkileri, özelliklerine ve içinde yaşadıkları bağlama veya kısıtlamalara, bireyin dünya algısı tarafından filtrelenen sosyal değerlere, dini inançlara, topluluk geleneklerine ve yer bağlılığına göre değişen şekillerde gerçekleşmektedir (Hasan vd., 2011: 342; Lavigne vd., 2008: 274). Davranışın gerçekleştirilmesi için, dikkat veya farkındalığın, kişisel bir norm veya ahlaki yükümlülüğü harekete geçiren bir sorumluluğu teşvik etmesi gerekmektedir (Gärling vd., 2003: 2). Durumsal olasılıkları yansıttığı ve yakın çevreye duyarlı olduğu göz önüne alındığında davranışların çeşitli olması muhtemeldir (Goltz ve Bourque, 2017: 251). Örneğin; içsel bir kontrol odağına sahip olarak karakterize edilen insanların, hayattaki başarıyı, başarısızlığı kendilerine atfetme eğiliminde olduğu dış kontrol

yönelimli insanların, yaşamdaki olayları kader, şans ve Tanrı gibi dış güçlere bağladığı görülmektedir (Mishra vd., 2009: 12).

Can (2019) çalışmasında başa çıkmada “problem odaklı başa çıkma” (aktif strateji) ve “duygu odaklı başa çıkma” (pasif strateji) olmak üzere iki yöntemden söz etmektedir. Afete hazırlıklı olma konusunda duygusal odaklı başa çıkmaya göre problem odaklı başa çıkmayı kullanan kişilerin daha fazla hazırlık davranışında bulunmaları beklenmektedir. Çünkü problem odaklı başa çıkma stratejileri ile birey, problemi doğrudan eylem yoluyla (ör. yardım arama) yönetmeye veya değiştirmeye yönlendirilmektedir. Duygusal odaklı başa çıkma stratejisinde ise kaderci düşünce, afet hazırlık davranışında bir azalmaya yol açabilmektedir (Şakiroğlu, 2005: 19-20).

Norris vd. (1999) çalışmalarında afetlere yönelik proaktif davranışlar (duman alarmlarını test etmek gibi kümülatif veya gecikmiş bir tehdide yanıt olarak yalnızca ara sıra gerçekleştirilen davranışlar), tedbirli davranışlar (acil bir tehdide yanıt olarak sıklıkla gerçekleştirilen davranışlar) ve disiplinli davranışlar (tehdit kümülatif veya gecikmiş olsa bile sıklıkla yapılması gereken davranışlar) olmak üzere üç tür davranıştan söz etmişlerdir. Ayrıca tehlikeye hazır olmanın, üç davranış türünü de bir arada gerektirdiğini belirtmiştir.

Burton vd. (1978) doğal tehlikeler için riske karşı dört tepki modeli olduğunu öne sürmektedirler:

Davranışı reddetmek; riskin kendilerini kapsamadığına veya yalnızca başkalarını etkileyeceğine inanan bireylerin davranışdır.

Zararın kabulü; bir tehlikenin ve ilgili risklerin farkında olan, ancak riske karşı kaderci bir tutum sergileme veya onu azaltacak eylemler konusunda kararsız olma eğilimindeki bireylerin davranışdır. Büyük riskler söz konusu olduğunda, bu davranışsal tepki sık görülmektedir.

Pratik davranış; hem olumlu eylemlerin mümkün olduğuna inanan hem de hafifletici eylemlerde bulunan bireylerin davranışdır.

Aşırı davranış; bir afette büyük hasar beklenmese bile, riski azaltmak için gerekenden daha yüksek standartlar belirleyerek ekstra güvenlik satın alan bireylerin davranışdır (BURTON vd., 1978’den aktaran, ASGARY ve WILLIS, 1997: 355-356).

Prelipcean vd. (2012) risklere verilen yanıtları;

Teknik yanıtlar - farklı mühendislik çalışmalarını ortaya koymak; teknolojik risk olasılığını sınırlamaya yönelik önleyici tedbirler,

Özel iyileştirme tepkileri - risklere maruz kalan bölgelerin savunmasızlığını sınırlamaya yönelik önleyici tedbirler,

Yönetim yanıtları - kurumlardan veya sivil koruma organizasyonlarından gelen; aşırı bir olay sırasında ve sonrasında onu kontrol etmek ve sonuçları ortadan kaldırmak için müdahale etmeye yönelik eylemler,

Sigorta müdahaleleri - bir olaydan sonra mağdurların zararların telafi edilmesini sağlamaya yönelik eylemler şeklinde sıralanmışlardır.

Kreibich vd. (2011) çalışmalarında maliyetler ile planlama ve bakım çalışmalarına göre ihtiyati tedbirleri, üç gruba ayrılabilir. Düşük maliyetli önlemler; maliyeti düşük ve gerçekleştirilmesi kolay olan uygulamaları, orta maliyetli önlemler; daha maliyetli ancak binalarda veya ekipmanda önemli değişiklikler gerektirmeyen uygulamaları, yüksek maliyetli önlemler ise, binaların veya ekipmanların yeniden inşasını ifade etmektedir.

Şakiroğlu (2005) çalışmasında en yaygın olarak kullanılan afete hazırlık sınıflandırmasını üç kategoriye ayırmıştır:

- ✓ Malzeme Hazırlığı: Mobilya stabilizasyonu ve malzeme stoklamak gibi hane halkının uzun ömürlü modifikasyonlarını içermektedir.
- ✓ Planlama Faaliyetleri: Afet ve tahliye planları oluşturma toplanma-buluşma alanları belirleme vb. faaliyetleri içermektedir.
- ✓ Bilgi ve Beceriler: Arama-kurtarma, ilkyardım, yangın söndürme vb. bilgi ve becerileri edinmekle ilgili faaliyetleri içermektedir.

Tablo 2. Afet Hazırlık Önlemleri

HAZIRLIK

KAYNAKLAR

ÖNLEMLERİ

<i>Malzeme Stoklamak</i>	Karanci vd., 2005: 250; Latupeirisa, 2020: 8-9; Larsson ve Enander, 1997: 13; Miceli vd., 2008: 171; Strine vd., 2013: 191; Hirunsalee vd., 2013: 903; Ejeta vd., 2015: 3; Allen ve Subervi, 2016: 268-270; Paton vd., 2005; Gowan vd., 2015: 4; Kirschenbaum, 2004: 108; Mclvor ve Paton, 2007: 79; FEMA, 2006: 10; Becker vd., 2012a: 128; Paton ve Johnston, 2008: 3; Mileti ve Sorenson, 1987: 191
<i>Mobilya Stabilizasyonu</i>	Karanci vd., 2005: 250; Heller vd., 2005: 400; Paton vd., 2005; Mclvor ve Paton, 2007: 79; Paton ve Johnston, 2008: 3

Tablo 2. (Devamı)

<i>Afet Sigorta Yaptırmak</i>	Karanci vd., 2005: 250; Asgary ve Willis, 1997: 355; Xu vd., 2018: 171; Palm, 1981: 391; Mileti ve Sorenson, 1987: 191; Lindell ve Perry, 2012: 627
<i>Plan Hazırlamak</i>	Karanci vd., 2005: 250; Latupeirisa, 2020: 8-9; Miceli vd., 2008: 171; Strine vd., 2013: 191; Ejeta vd., 2015: 3; Gowan vd., 2015: 4; Kirschenbaum, 2004: 108; McIvor ve Paton, 2007: 79; Paton ve Johnston, 2008: 3; Kreibich vd., 2011: 64; Mileti ve Sorenson, 1987: 191
<i>Yapısal Güçlendirme Önlemleri</i>	Karanci vd., 2005: 250; Latupeirisa, 2020: 8-9; Ejeta vd., 2015: 3; Mol vd., 2020: 968; Botzen vd., 2009: 2266; Kreibich vd., 2005: 119; Xu vd., 2018: 167-180; Becker vd., 2014: 16
<i>Tatbikat Yapmak</i>	Latupeirisa, 2020: 8-9; Larsson ve Enander, 1997: 13; Xu vd., 2018: 171; Gowan vd., 2015: 4; Kreibich vd., 2011: 64
<i>Eğitim Almak</i>	Latupeirisa, 2020: 8-9; Larsson ve Enander, 1997: 13; Miceli vd., 2008: 171; Heller vd., 2005: 400; Xu vd., 2018: 171; Gowan vd., 2015: 4; FEMA, 2006: 10; Paton ve Johnston, 2008: 3
<i>Hukuki Düzenlemeler</i>	Latupeirisa, 2020: 8-9; Becker vd., 2014: 16-26; Kreibich vd., 2011: 64; Mileti ve Sorenson, 1987: 203
<i>Periyodik Güncellemeler Yapmak</i>	Becker vd., 2012a: 128; FEMA, 2006: 10; Lindell ve Perry, 2012: 624; Mileti ve Sorenson, 1987: 203-204; Kreibich vd., 2011: 64

Afet hazırlığı açısından literatürde en fazla söz edilen bireysel düzeyde önleme faaliyetleri; malzeme stoklamak, mobilya stabilizasyonu, sigorta yaptırmak, plan hazırlamak, yapısal güçlendirme önlemleri, tatbikatlar, eğitimler, hukuki\yasal düzenlemeler ve periyodik güncellemeler olarak sıralanabilir. Tablo 2’de belirtilen hazırlık önlemlerine ek olarak sürdürülebilir toplum temelli afet riski azaltma faaliyetlerinin oluşturulması; güvenli tahliye sistemleri ve kaçış yollarının kurulmasına toplum paydaşlarının katılımı; yer değiştirme\taşınma (kendini zararın yolundan uzaklaştırmak); afet riski olan bölgelerde gelişmekten kaçınmak; erken uyarı sistemlerinin kurulması ve işletilmesi; gerçek “felaket deneyimini” taklit etmek için ikna edici 3-D teknolojisinin geliştirilmesi ve kullanılması afet hazırlık davranışlarını artıran etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Call, 2012: 120; Zaalberg vd., 2009: 1774; McGeehan, 2012: 20; Mitchell, 2003: 21; Egli, 2002: 19).

Son olarak literatürde sıkça söz edilen hazırlık davranışlarının bir sonraki adımı olan **afet kültürü** (Almazan vd., 2019: 142; Shaw ve Goda, 2004: 23; Baytiyeh ve Naja, 2014: 344; IFRC, 2014; Appleby-Arnold vd., 2018: 37-38; Bempah ve Øyhus, 2017: 105);

- ❖ “bireylerin potansiyel riski ve kırılganlığı azaltmak için aldığı koruyucu önlemleri ve koruyucu önlemleri geliştiren bir dizi öğrenilmiş inanç, beceri, faaliyet ve felsefeyi”
- ❖ “bireylerin tehlikeli kabul edilen koşullara maruz kalmasını en aza indirmekle ilgilenen bir kuruluş içindeki normlar, roller, inançlar, tutumlar ve sosyal ve teknik uygulamalar dizileri”
- ❖ “çoğu insanın tehdit ve tehlikelerle ilgili olarak paylaştıkları inançlar, tutumlar, duygular, deneyimler, değerler ve anlatılar ile bunların ilişkili davranışları, eylemleri ve günlük rutinleri”

ifade etmektedir.

Afetlere yönelik olumlu yönde davranış değişikliği sağlandığında; binaların maliyetinden çok güvenliğinin ön planda tutulduğu, sel yataklarına\dağ yamaçlarına yapılaşmaktan kaçınılan, doğa-teknoloji-insan kaynaklı tehlikelerin afet niteliği kazanmadan önlendiği bir toplumda afet kültürü oluşturulabileceğini söyleyebiliriz.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MATERYAL VE METOD

5.1. Araştırma Sorusu

Araştırma Konusu: Afet hazırlık davranışına etki eden değişkenlerin incelenmesi

Problem cümlesi: Afet hazırlık davranışı oluşturmada inanç, değer ve tutum faktörleri etkili midir? Etkiliyse etki derecesi, yönü ve seviyesi nedir?

5.2. Araştırmanın Amacı

Afetler açısından değerlendirildiğinde, Türkiye riskli ülkeler arasında yer almasına rağmen afetlere yönelik hazırlıklar yeterli düzeye ulaşamamıştır. Yapılan mevzuat değişiklikleri, kurulan sistemler, yürütülen eğitim kampanyaları ile güvenlik açığını ortadan kaldırmak adına yapılan çalışmalar süreklilik arz etmesine rağmen toplumun değer yargıları çerçevesinde oluşturulmuş bir afet hazırlığının eksikliği kendini göstermektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı afet hazırlık davranışlarını etkilediği varsayılan değer, inanç ve tutum değişkenleri ile afet hazırlık davranışı arasındaki ilişkileri ortaya koyan yapısal bir model oluşturmak ve bu modeli test ederek afet yöneticileri ve paydaşlarına faydalı olabilecek bilgilere ulaşmaktır. Afet yönetimi alanında görevli kurum ve kuruluşların hazırlık davranışı geliştirmede etkili faktörleri bilmesi toplum için güvenli davranış şekillerini oluşturmada ve bunların toplum tarafından benimsenmesini sağlamada kolaylık sağlayacaktır.

5.3. Araştırmanın Önemi

Gelişen teknolojiler, toplumun her kesimine ulaşma olanağı ve toplum tabanlı afet yönetimine olan eğilimin artmasıyla birlikte afetlere yönelik bireysel hazırlık davranışları önem kazanmıştır. Toplumların afet risklerini azaltmaya yönelik çalışmalara dahil edildiği toplum tabanlı afet yönetimi uygulamalarına bireysel bazda

katılımın artırılmasının ödül-ceza yönteminden ziyade toplumlarda davranış geliştirerek ve devamında afet kültürü oluşturmaya mümkün olduğu savunulmaktadır. Bu bağlamda 2015-2030 yıllarını kapsayan Sendai iş birliği protokolü ile oluşturulan “Sendai Eylem Çerçevesi” bildirgesi ile afet risklerinin anlaşılması, başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesi ve risklerin azaltılmasına yönelik yürütülecek politikalara destek ve katılım sağlayan ülkelerden biri Türkiye’dir. Toplamların afet yönetimi aşamalarına dahil edilmesini destekleyen güncel çerçeve eylem planları, afetlerde güvenli davranış şekillerinin oluşturulmasına yönelik çalışmalar konunun güncelliğini ortaya koymaktadır. Türkiye yakın geçmişte 1999 Marmara, 2011 Van, 2020 İzmir Depremi ile 2019 Düzce, 2020 Giresun ve 2021 İzmir Seli gibi pek çok afete maruziyet yaşamış ve sonuçlarını ekonomik (mal, üretim, iş-işçi kaybı, sürdürülebilir kalkınmanın zarar görmesi vb.), sosyo-kültürel (kültürel varlıkların zarar görmesi,), psikolojik (travma, can kayıpları,), çevresel (atık, salgın hastalıklar, verimli arazi kayıpları vb.) açılardan yoğun şekilde hissetmiştir. Afet açısından değerlendirildiğinde gelişmekte olan ve afet direnci düşük toplumların ekonomilerini zorlayacak tedbirlerden ziyade bilinçlendirme, hazırlık ve kültür oluşturmaya yönelik çabalar dikkat çekmektedir. Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan ve genç nüfusa sahip ülkelerden biri olan Türkiye’nin de son ekonomik göstergeler dahilinde yeniden yapılanmadan ziyade hazırlık davranışları geliştirmeye yönelik çalışmalara destek vermesi gerekli görülmektedir. Bu anlamda toplumda geliştirilecek hazırlık davranışları ile birlikte bireysel korunma tedbirleri, doğru davranış şekilleri, temel afet bilinci ve müdahale bilgisi arttırılabilecektir. Afet hazırlık davranışlarını geliştirilmesini ve kültüre entegrasyonunu başaran toplumların afetleri algılama ve yorumlama yetenekleri ile afetlerle başa çıkma stratejilerinin değer yargıları çerçevesinde değişkenlik göstereceği bir gerçektir. Bu değişkenliğin pozitif yönde ilerlemesi adına geliştirilecek ölçme araçları, hazırlanacak eğitim müfredatları, uygulanabilir plan ve tatbikatlara ihtiyaç vardır. Toplumda afet hazırlık davranışı oluşumunda etkisi olan parametrelerin belirlenerek bu parametreler çerçevesinde uygulama esaslarının oluşturulması afetler açısından hayati öneme sahiptir. Literatür incelendiğinde Türkiye’de afetlere yönelik hazırlık davranışlarının oluşumuna etki eden faktörlerin incelenmesi anlamında eksiklikler bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple literatüre katkı sağlamak ve afet

hazırlık davranışlarına etki eden inanç, değer ve tutum faktörlerini değerlendirmek adına bu alanda çalışma yapılması gerekliliği doğmuştur.

5.4. Evren ve Örneklem

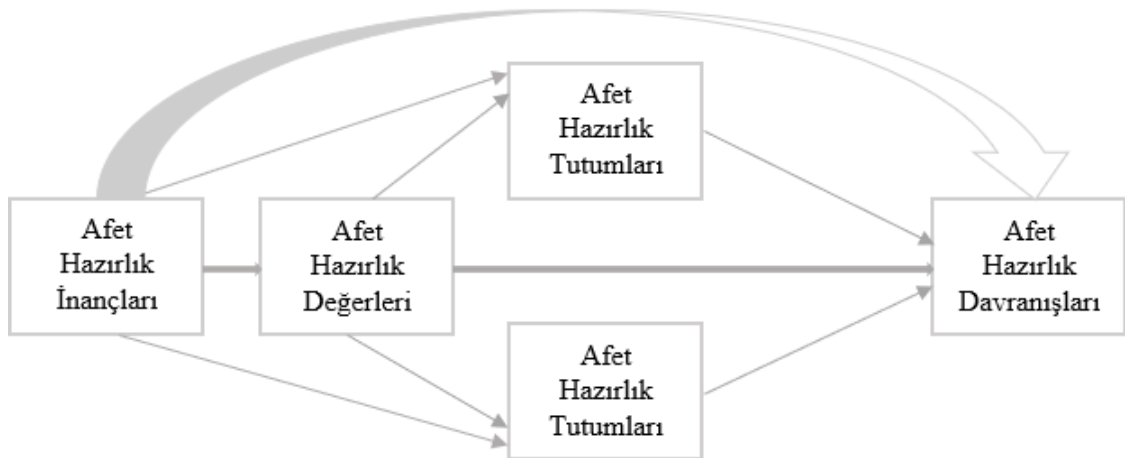
Araştırmanın evrenini yakın zamanda sel ve deprem felaketine maruz kalmış İzmir ilinde ikamet eden 18 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde seçkisiz örnekleme yöntemlerinden basit seçkisiz örnekleme metodu kullanılmıştır. (Büyüköztürk vd., 2016:85) Bu çalışma için, gerekli örnek sayısı $n_o = [(t \cdot S) / (d)]^2$ ve $n = [n_o / (1 + (n_o / N))]$ (Büyüköztürk vd., 2016:95) formüllerinden yararlanılarak tespit edilmiştir. Sonuç olarak 384,11 değeri bulunmuştur. Örneklem büyüklüğü 0.95 güven aralığında yeterli olarak değerlendirilmiştir. Ancak hata payının azaltılması amacıyla örnek kütlenin sayısı 800 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırma 03.03.2021-15.04.2021 tarihleri arasında İzmir ilinin tüm ilçelerinde gerçekleştirilmiştir.

5.5. Araştırmanın Kısıtlılıkları

Tüm dünyada ve ülkemizde görülen COVID-19 salgını nedeniyle araştırma verilerinin toplanmasında yüzyüze ve online anket yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada basit seçkisiz örnekleme metodu kullanıldığı için bulunan sonuçlar ana kütleye genellenememektedir.

5.6. Araştırmanın Modeli

Şekil 9. Araştırma Modeli



5.7. Araştırma Hipotezleri

H₁. Afet hazırlık inançları afet hazırlık değerlerini olumlu yönde doğrudan etkiler.

H₂. Afet hazırlık inançları afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler.

H₃. Afet hazırlık inançları afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler.

H₄. Afet hazırlık inançları afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler.

H₅. Afet hazırlık inançları afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler.

H₆. Afet hazırlık inançları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler.

H₇. Afet hazırlık inançları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler.

H₈. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler.

H₉. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler.

H₁₀. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler.

H₁₁. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler.

H₁₂. Afet hazırlık duyuşsal tutumları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler.

H₁₃. Afet hazırlık bilişsel tutumları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler.

5.8. Veri Toplama Araçları ve Yöntem

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından oluşturulan anket formu kullanılmıştır. Anket formuna dahil edilen maddeler için anket sahiplerine ulaşılarak kullanım izinleri alınmıştır. Veri toplama aşamasında anket formu katılımcılara yüz-yüze ve online olarak ulaştırılmıştır ve dönütler online ve basılı formatta alınmıştır.

Anket formunun geliştirilmesinde ilk olarak literatür incelenmiş ve afet hazırlık davranışı geliştirmede etkili parametreler belirlenmiştir. İncelenen literatürden afet hazırlık davranışını etkilediği varsayılan inanç, değer ve tutum parametreleri çalışmaya dahil edilmiştir. İkinci adımda ulusal ve uluslararası literatürden afet hazırlığına yönelik inanç, değer, tutum ve davranış çalışmaları incelenerek madde havuzu oluşturulmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Anket Maddelerinin Oluşturulmasında Faydalanılan Kaynaklar

FAKTÖR	KAYNAK
<i>Afet Hazırlık Tutumları</i>	Türkan ve Kiliç, (2017); Çakır, (2017); Tekeli-Yeşil vd., (2010); Thomas vd., (2018); Devi ve Sharma, (2015); Kiraz, (2018) Hodge-Hilton, (2013); Jiang vd., (2015); Fogo, (2017); Oosterhof vd., (2009)
<i>Afet Hazırlık İnançları</i>	İnal, (2015); Alexander, (2007); Çakır, (2017); Tekeli-Yeşil vd., (2010); Whitney vd., (2004); Najafi vd., (2018)
<i>Afet Hazırlık Değerleri</i>	Schwartz, (1992)
<i>Afet Hazırlık Davranışları</i>	Türkan ve Kiliç, (2017); Devi ve Sharma, (2015); Mulilis vd., (1990); Claborn (2010); Strine vd., (2013); Mimaki vd., (2009); Miceli vd., (2008); Najafi vd., (2015); Coulston ve Deeny, (2010); Nguyen vd., (2006); Hong vd., (2019); Şakiroğlu, (2011); Eisenman vd., (2009); Blessman vd., (2007); Lindell vd., (2009); Mileti vd., (1992); Norris, (1997); Nozawa vd., (2008); Ozkazanc ve Yuksel, (2015). ;Paul ve Bhuiyan, (2010); Phillips vd., (2005); Spittal vd., (2008); Teo vd., (2019); Loke vd., (2012); Wai Man Fung ve Yuen Loke, (2010); Spittal vd., (2006); The Council for Excellence in Government, (2006); FEMA, (2013)

Oluşturulan madde havuzuna yönelik uzmanlardan alınan dönütlerle ölçek ortaya konulmuştur. 86 değişkenden oluşan ilk anket formu pilot çalışma kapsamında 200 katılımcıya uygulanmış ve açıklayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizine tabi

tutulmuştur. AFA sonucunda anketten 12 değişken çıkarılarak 64 değişken ile genel uygulamaya geçilmiştir.

Anket formu 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla 10 soru sorulmuştur. Bunlar; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, gelir durumu, meslek, ikamet süresi, oturulan evin mülkiyet durumu, oturulan evin afetlere karşı güvenlik durumu ve afet yaşama durumudur. Anket formunun ikinci bölümünde 3 alt faktör 17 sorudan oluşan “Afet Hazırlık İnançları” yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise değer ifadelerini içeren 8 soruluk “Afet Hazırlık Değerleri” yer almaktadır. Anket formunun dördüncü bölümünde 2 alt faktör 11 sorudan oluşan “Afet Hazırlık Tutumları” yer almaktadır. Anketin son bölümünde ise hazırlık davranışlarını değerlendirmek adına oluşturulmuş 20 soru ve tek faktörden oluşan “Afet Hazırlık Davranışları” formu bulunmaktadır. Araştırma soruları 5’li Likert ölçeği ile değerlendirilmiştir. “Afet Hazırlık İnançları” ve “Afet Hazırlık Tutumları” formları 1-Kesinlikle Katılmıyorum...5-Kesinlikle Katılıyorum olarak kodlanmıştır. “Afet Hazırlık Değerleri” ve “Afet Hazırlık Davranışları” formları ise 1-Çok Önemsiz...5-Çok Önemli şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 4. Afet Hazırlık İnançları Soruları

TIS	TEHLİKE İNANÇLARI
TI1	Önümüzdeki birkaç yıl içinde Acil durum/Afet yaşama ihtimalim çok yüksektir.
TI2	Afetler günlük yaşamın normal bir parçasıdır ve birçok durumda tekrarlayan olaylardır.
TI3	Yaşadığım şehirde afetler meydana gelmez.
TI4	Afetlerin hayatım üzerinde büyük bir etkisi olmayacaktır.
TI5	Şehirdeki büyük bir afette binlerce insan yaralanabilir veya kayıp gerçekleştirebilir.
HIS	HAZIRLIK İNANÇLARI
HI1	Hazırlık ailemin zararlarını ve kayıplarını azaltır
HI2	Hazırlık, ailemi bir afette ne yapılacağı konusunda bilgilendirir
HI3	Afetler kaderle ilişkili olaylardır bu yüzden sonuçlarını hazırlıklı olarak etkileyemem.
HI4	Afetlere bireysel hazırlık yapmak çok fazla zamanımı alır
HI5	Afetlere bireysel hazırlık yapmak için yeterli bilgim yoktur.
KIS	KONTROL İNANÇLARI
KI1	Temel ilk yardım uygulayabilirim
KI2	Basit düzeyde arama-kurtarma yapabilirim.
KI3	Evde sabitlenmesi gereken eşyaları sabitleyebilirim.
KI4	Yangın söndürme cihazını kullanamam.
KI5	Afetlerden korunmak için yaşadığım evde/binada güvenli alan belirleyebilirim
KI6	Yakın çevrem ile afetlerde gerekli acil iletişim numaraları hakkında konuşurum.
KI7	Afet sonrasında gönüllü olarak bağış/destek kampanyalarına katılabilirim.

Tablo 5. Afet Hazırlık Değerleri Soruları

DE1	Yeni fikirler ve yaratıcı düşünmek.
DE2	Güvenli bir çevrede yaşamak
DE3	Kurallara uymak
DE4	Kendi kararlarını vermek, özgür olmak
DE5	Çevresindeki insanlara yardım etmek
DE6	Başarılı olmak, insanların başarılarını fark etmesi
DE7	Başkalarının saygısına sahip olmak
DE8	Doğayı korumak, çevreye özen göstermek

Tablo 6. Afet Hazırlık Tutumları Soruları (Bilişsel Tutumlar Alt Faktörü)

BT1	Afetlerle ilgili temel bilgiye sahibim. (Deprem, sel vb.)
BT2	Afetlerin etkilerinin azaltılabileceğini düşünürüm.
BT3	Afetlere ilişkin risk unsurlarının nasıl azaltılacağını ve/veya ortadan kaldırılacağını biliyorum.
BT4	Afet planı hakkında yeterli bilgiye sahibim.
BT5	Afet çantası ile ilgili yeterli bilgiye sahibim.
BT6	Afet durumunda hangi numaralar ile iletişime geçeceğimi biliyorum.
BT7	Yaşadığım evin/yurdun afete karşı güvenliği konusunda yeterli bilgim var.
BT8	Afet eğitiminin herkes için gerekli olduğunu düşünürüm.
BT9	Afetlere hazırlıklı olmada sadece devletin değil bireylerin de sorumluluğu vardır
BT10	Toplumdaki herkesin afet ve acil durumlarda görev almak için gönüllü olması gerektiğini düşünüyorum.

Tablo 7. Afet Hazırlık Tutumları Soruları (Duyuşsal Tutumlar Alt Faktörü)

DT1	Yaşadığım şehrin afete maruziyet ihtimali beni korkutuyor.
DT2	Bir afet esnasında, toplu yaşam alanlarında (alışveriş merkezleri, okul, toplu taşıma araçları, sosyal etkinlik alanları vb.) bulunmak beni endişelendirir.
DT3	Olası bir afet sonrasında çevremle (aile, arkadaş vb.) iletişim sorunu yaşamaktan korkuyorum.
DT4	Korku nedeniyle afet operasyonlarına katılamayabilirim.
DT5	Afet durumlarında duygularımı yönetir ve ne yapmam gerektiğine odaklanırım.
DT6	Afet durumlarında fedakâr ve özverili olurum.
DT7	Afet durumlarında başa çıkabilme yeteneğim ile alakalı kendime güveniyorum.
DT8	Afet durumlarında en zor koşullarda bile hayatta kalma isteğine sahip olurum.
DT9	Afet durumlarında afetzedelere bağış/yardım yapmak beni mutlu eder.

Tablo 8. Afet Hazırlık Davranışları Soruları

D1	Afet planı
D2	Afet çantası
D3	Alarm ve erken uyarı sistemleri
D4	Afet iletişimi
D5	Doğru davranış şekilleri (Çök-kapan-korun, cenin pozisyonu vb.)
D6	Dere yatağına yapılaşmaktan kaçınmak
D7	Afet sonrası için buluşma noktası
D8	Afet tatbikatları
D9	Afetlere hazırlıkla ilgili gönüllü bir afet önleme organizasyonuna katılmak. (arama-kurtarma ekibi vb.)
D10	Afet planı güncellemesi
D11	Afet sigortası
D12	Yapısal dayanıklılık
D13	Enerji kaynaklarının yerlerini ve nasıl kapatılacağını öğrenmek. (Elektrik şalterleri, su ve gaz vanaları vb.)
D14	Afetlere yönelik alternatif enerji kaynakları (jeneratör, su deposu vb.)
D15	Önemli belgelerin yedeklenmesi. (Kimlik, diploma, tapu vb.)
D16	Yapısal olmayan elemanların düzenlenmesi ve sabitlenmesi (dolaplar, kitaplıklar, TV vb.)
D17	İlk yardım eğitimi
D18	Afet durumlarında ulaşılabilecek kurum numaralarının listesi
D19	Bina tahliyesi için kaçış rotaları
D20	Afet tehlike haritaları

5.9. Yapısal Eşitlik Modeli

Yapısal Eşitlik Modeli, regresyon analizine daha çok benzemekle birlikte, etkileşimleri modelleyen, doğrusal olmayan durumlarla baş edebilen, bağımsız değişkenler arası korelasyona izin veren, ölçüm hatalarını modele dahil eden, aralarında korelasyon olan ölçüm hatalarını dikkate alan ve her biri birden fazla gözlenen değişkenle (observed variable) ölçülen çoklu bağımsız ve bağımlı gizil değişkenler (latent variable) arası ilişkileri ortaya koyan ve test eden çok güçlü bir istatistiksel tekniktir. (Ayyıldız vd., 2006: 28) Gözlenen değişkenler, istatistikî veri toplama yöntemleri ile sayısal olarak ölçümü yapılabilen değişkenleri, örtük değişkenler ise, gözlenen değişkenlerin ölçümüne bağlı olarak yorumu yapılan soyut kavramları ifade etmektedir (Ersöz vd., 2009: 21). Doğrudan ölçülemeyen soyut kavramların modele yerleştirilebilmesi tüm gözlenen değişkenlerdeki ölçüm hatalarının modele dahil edilebilmesi yöntemin ilgi çekiciliğini artıran etmenlerdir (Yılmaz ve Varol, 2015: 28). YEM'nin amacı, önceden belirlenen ilişki örüntüsünün veri tarafından doğrulanıp doğrulanmadığını ortaya koymaktır (Yener, 2007: 59). Özellikle karmaşık modellerin

testinde başarılı olduğu, birçok analizi bir defada yaptığı, incelenen modeldeki ilişkiler ağına yönelik varsa yeni düzenlemeler tavsiye ettiği, aracılık ve düzenleyicilik (moderasyon) etkilerini incelemeyi kolaylaştırdığı, ölçüm hatalarını hesaba katıyor olması gibi nedenler yöntemin tercih edilmesini artıran faktörlerdir (Dursun ve Kocagöz, 2010: 2). Yapısal eşitlik modelleri; doğrulayıcı faktör analizi, yol analizi, yapısal eşitlik (regresyon) ve gizli büyüme eğrisi modelleri olmak üzere dört başlık altında değerlendirilmektedir (Karagöz vd., 2016: 33). Çalışmamızda ilgili modellerden yapısal eşitlik (regresyon) modeli kullanılmıştır.

Yapısal Eşitlik Modeli Süreci

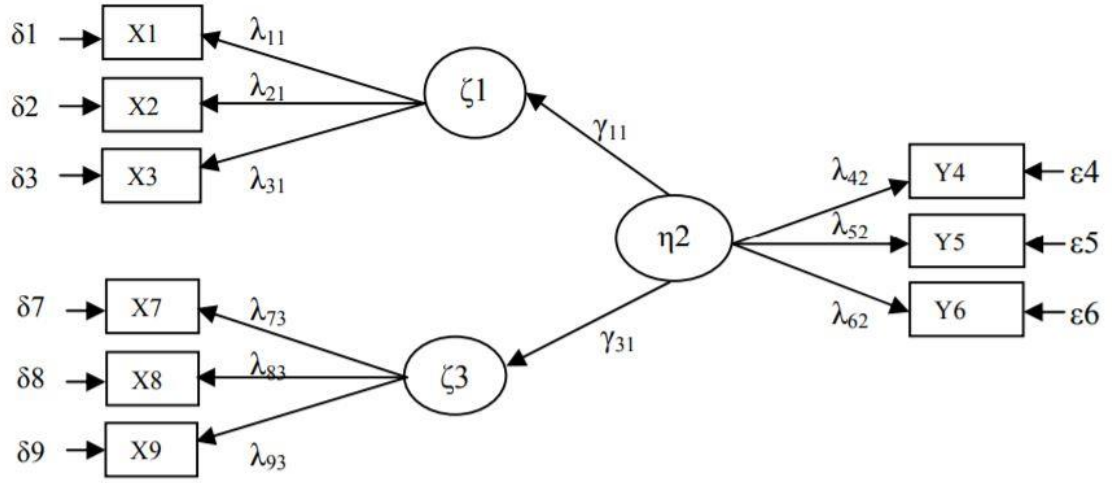
Yapısal eşitlik modellemesi yönteminde model sınaama genellikle beş işlem aşamasından oluşmaktadır: (1) model betimleme, (2) parametreleri tanımlama, (3) parametreleri hesaplama, (4) modelin eldeki veriyle uyumunu sınaama ve (5) modifikasyonlar yapma (Sümer, 2000: 53).

Yardımcı (2016) ise bu işlem basamaklarını aşağıdaki şekilde belirtmiştir (Yardımcı, 2016: 10);

- ✓ Kurulacak model için mevcut kuram ve önceki çalışmaların rehberliği,
- ✓ Belirlenen kavramsal modelin test edilmesi (ilk aşamada ölçüm modeli sonraki aşamada yapısal model için testler yapılmaktadır),
- ✓ Test edilen her modelde uyum iyiliği indekslerinin incelenmesi,
- ✓ Uyum iyiliği indekslerine göre modelde düzeltmelerin yapılması,
- ✓ Modelin tekrar teste tabi tutulması,
- ✓ Kabul edilebilir bir model oluşturulduğunda çapraz geçerlilik testi uygulanması.

Çalışmamızda bu anlamda modeli betimlemek için kapsamlı literatür taraması yapılmış ve inanç, değer, tutum ve davranış faktörlerini birbiriyle ilişkilendiren çalışmalar incelenmiştir. İncelenen çalışmalar neticesinde değişkenlerin birbirini hangi yönde ve ne düzeyde etkilemesi gerektiğine ilişkin değerlendirmeler yapılmış ve kavramsal model oluşturulmuştur. Kavramsal modelin test aşamalarına ve model uyum iyiliği indekslerine ilişkin detaylı bilgiye bulgular kısmında yer verilmiştir.

Şekil 10. Örnek Yapısal Model



[(Y): Gözlenen değişken (ifade), η : (Örtük değişken (içsel)), ζ : (Örtük değişken (dışsal)), ϵ : (Gözlenen değişkendeki hata), γ : (Dışsal ve içsel değişkenler (bağımlı ve bağımsız değişkenler) arasındaki yol kat sayısı)]

Kaynak: Dursun, Y. ve Kocagöz, E. (2010). Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Regresyon: Karşılaştırmalı Bir Analiz. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (35), 5.

Yapısal Eşitlik Modelinde temelde gözlenen (observed) ve örtük\gizil (latent) olmak üzere iki tür değişkenden bahsedilmektedir. (Tunalı, 2012: 49) Gözlenen değişkenler, ölçüm araçları ile ölçülen ve karşılığında kantitatif bir sonuç bulunan değişkenleri ifade etmektedir (Yardımcı, 2016: 6). Diğer bir ifade ile veri setindeki yaş, eğitim durumu, gelir, anket soruları vb. gözlem sonucunda elde edildiğinden gözlenen değişkenler şeklinde adlandırılmaktadır (Yıldız, 2018: 19). Gözlemlenen değişkenler ayrıca gösterge değişkenleri, manifest değişkenler, sonuç değişkenleri veya arka plan değişkenleri olarak da tanımlanmaktadır. Gözlenen değişkenler AMOS programında kare ya da dikdörtgen şeklinde gösterilmektedir. (Muthén ve Muthén, 1998-2012: 2; Khine, 2013: 4)

Örtük\gizil\gizli değişken ise soyut bir kavramı (değer, inanç, tutum vb.) tanımlayan ve birden fazla gözlenen değişken ile (yapısal eşitlik modeli için en az üç) açıklanan değişkenleri ifade etmektedir (Yardımcı, 2016: 6). Gizil değişken doğrudan ölçülemeyen gözlenebilir değişkenler aracılığıyla temsil edilen değişkenleri ifade etmektedir. Eğitimdeki matematik yeteneği ve zeka, psikolojide depresyon ve kendine

güven gizil değişken örnekleridir. Yapısal eşitlik modellemesinde gizil değişkenler daire veya elips şeklinde gösterilmektedir (Yıldız, 2018: 19; Muthén ve Muthén, 1998-2012: 2; Khine, 2013: 4).

Son olarak dışsal (exogenous) ve içsel (endogenous) değişkenlere bakacak olursak; modeldeki başka bir değişkenden kaynaklanmayan, modelde bir veya daha fazla değişkene neden olan değişken *dışsal değişken*; modeldeki bir veya daha fazla değişkenin neden olduğu değişken ise *içsel değişken* olarak adlandırılmaktadır (Kenny, 2011).

5.10. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizinde IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 21.0 ve IBM AMOS 24.0 (Analysis of Moment Structures) paket programları kullanılmıştır. Frekans tablolarının oluşturulması, açıklayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizlerinde SPSS 21.0, ölçüm modelinin oluşturulması, yapısal eşitlik modelinin test edilmesi, uyum indekslerinin belirlenmesi, regresyon katsayıları, faktör yükleri, ölçüm hataları ve doğrudan-dolaylı-toplam etkilerin tespit edilmesinde AMOS 24.0 programı kullanılmıştır.

ALTINCI BÖLÜM

6. BULGULAR VE TARTIŞMA

Demografik Özelliklere İlişin Bulgular

Araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler aşağıda belirtildiği gibidir.

Tablo 9. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

		Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	389	48,6
	Kadın	411	51,4
Yaş	18-30	320	40,0
	31-50	344	43,0
	51-64	113	14,1
	65 yaş ve üzeri	23	2,9
Medeni Durum	Evli	425	53,1
	Bekar	375	46,9
Eğitim Durumu	İlköğretim	149	18,6
	Lise	249	31,1
	Önlisans	170	21,3
	Lisans	206	25,8
	Lisansüstü	26	3,3
Gelir Durumu	0-3000TL	382	47,8
	3001-6000 TL	299	37,4
	6001-9000 TL	86	10,8
	9001 TL ve üzeri	33	4,1
Meslek	Memur	143	17,9
	İşçi	282	35,3
	Serbest meslek	114	14,3
	Öğrenci	167	20,9
	Diğer	94	11,8
Mülkiyet	Kira	252	31,5
	Kendimize ait	548	68,5
İkamet Süresi	1 yıldan az	62	7,8
	1-5 yıl	104	13,0
	6-10 yıl	74	9,3
	10 yıldan fazla	560	70,0
Bina Güvenliği	Evet	563	70,4
	Hayır	237	29,6
Afet Yaşama Durumu	Evet	393	49,1
	Hayır	407	50,9
	Toplam	800	100,0

Araştırmaya katılan 800 kişiden %48,6'sı erkek, %51,4'ü kadındır. Katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında %40,0'ının 18-30 yaş, %43,0'ının 31-50 yaş, %14,1'inin 51-64 yaş aralığında ve %2,9'unun 65 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Medeni durumları açısından değerlendirildiğinde %53,1'inin evli, %46,9'unun bekar olduğu görülmektedir. Katılımcıların %18,6'sı ilköğretim, %31,1'inin lise, %21,3'ünün önlisans %25,8'inin lisans ve %3,3'ünün lisansüstü eğitim derecesine sahip olduğu görülmektedir. Gelir durumu açısından değerlendirildiğinde %47,8'inin 0-3000 TL, %37,4'ünün 3001-6000 TL, %10,8'inin 6001-9000 TL ve %4,1'inin 9001 TL ve üzeri gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıları %17,9'unun memur, %35,3'ünün işçi, %14,3'ünün serbest meslek %20,9'unun öğrenci ve %11,8'inin bu meslekler dışında bir işle geçimini sürdürdüğü görülmektedir. İkamet edilen binanın mülkiyet durumuna bakıldığında %31,5'inin kirada, %68,5'inin kendisine ait bir binada ikamet ettiği görülmektedir. İkamet süresi açısından değerlendirildiğinde ise %7,8'inin 1 yıldan az, %13,0'ının 1-5 yıl, %9,3'ünün 6-10 yıl ve %70,0'ının 10 yıldan fazladır İzmir ilinde ikamet ettiği görülmektedir. Katılımcılara sorulan “Binanız afetlere karşı güvenli midir?” sorusuna %70,4'ü güvenli %29,6'sı ise güvensiz cevabını vermiştir. Katılımcıların afet yaşama durumlarına bakıldığında ise %49,1'i afet yaşadığını, %50,9'u ise herhangi bir afet yaşamadığını belirtmiştir (Tablo 9).

Afet hazırlık inançları faktörüne ait frekans yüzde dağılımları tabloda belirtildiği gibidir (Tablo 10).

Tablo 10. Afet Hazırlık İnançları Sorularının Frekans Analizi Sonuçları

Kod	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
TI1	60	7,5	72	9,0	204	25,5	276	34,5	188	23,5
TI2	56	7,0	103	12,9	174	21,8	273	34,1	194	24,3
TI3	376	47,0	253	31,6	84	10,5	50	6,3	37	4,6
TI4	321	40,1	243	30,4	118	14,8	74	9,3	44	5,5
TI5	27	3,4	59	7,4	102	12,8	260	32,5	352	44,0
HI1	24	3,0	42	5,3	130	16,3	246	30,8	358	44,8
HI2	19	2,4	44	5,5	84	10,5	283	35,4	370	46,3
HI3	272	34,0	210	26,3	162	20,3	94	11,8	62	7,8
HI4	199	24,9	338	42,3	139	17,4	94	11,8	30	3,8
HI5	102	12,8	254	31,8	269	33,6	127	15,9	48	6,0
KI1	55	6,9	168	21,0	263	32,9	191	23,9	123	15,4

Tablo 10. (Devamı)

KI2	33	4,1	105	13,1	247	30,9	286	35,8	129	16,1
KI3	31	3,9	78	9,8	183	22,9	305	38,1	203	25,4
KI4	198	24,8	260	32,5	129	16,1	143	17,9	70	8,8
KI5	26	3,3	69	8,6	155	19,4	336	42,0	214	26,8
KI6	21	2,6	74	9,3	177	22,1	328	41,0	200	25,0
KI7	23	2,9	42	5,3	145	18,1	311	38,9	279	34,9

Afet hazırlık değerleri faktörüne ait frekans yüzde dağılımları tabloda belirtildiği gibidir (Tablo 11).

Tablo 11. Afet Hazırlık Değerleri Sorularının Frekans Analizi Sonuçları

Kod	Çok Önemsiz		Önemsiz		Kısmen Önemli		Önemli		Çok Önemli	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
DE1	18	2,3	34	4,3	54	6,8	261	32,6	433	54,1
DE2	9	1,1	25	3,1	64	8,0	183	22,9	519	64,9
DE3	6	0,8	18	2,3	51	6,4	192	24,0	533	66,6
DE4	12	1,5	28	3,5	125	15,6	253	31,6	382	47,8
DE5	9	1,1	22	2,8	51	6,4	194	24,3	524	65,5
DE6	20	2,5	52	6,5	135	16,9	253	31,6	340	42,5
DE7	16	2,0	35	4,4	100	12,5	276	34,5	373	46,6
DE8	14	1,8	15	1,9	37	4,6	148	18,5	586	73,3

Afet hazırlık tutumları (bilişsel-duyuşsal tutumlar) faktörüne ait frekans yüzde dağılımları tabloda belirtildiği gibidir (Tablo 12).

Tablo 12. Afet Hazırlık Tutumları Sorularının Frekans Analizi Sonuçları

Kod	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
BT1	39	4,9	81	10,1	233	29,1	297	37,1	150	18,8
BT2	30	3,8	96	12,0	175	21,9	285	35,6	214	26,8
BT3	42	5,3	124	15,5	292	36,5	222	27,8	120	15,0
BT4	39	4,9	175	21,9	318	39,8	187	23,4	81	10,1
BT5	32	4,0	93	11,6	263	32,9	258	32,3	154	19,3
BT6	30	3,8	60	7,5	183	22,9	327	40,9	200	25,0
BT7	40	5,0	117	14,6	241	30,1	270	33,8	132	16,5
BT8	10	1,3	38	4,8	70	8,8	222	27,8	460	57,5
BT9	14	1,8	43	5,4	91	11,4	235	29,4	417	52,1
BT10	18	2,3	45	5,6	129	16,1	282	35,3	326	40,8
DT1	23	2,9	78	9,8	176	22,0	280	35,0	243	30,4
DT2	25	3,1	76	9,5	174	21,8	282	35,3	243	30,4

Tablo 12. (Devamı)

DT3	30	3,8	54	6,8	120	15,0	292	36,5	304	38,0
DT4	168	21,0	262	32,8	200	25,0	114	14,3	56	7,0
DT5	31	3,9	92	11,5	235	29,4	276	34,5	166	20,8
DT6	24	3,0	42	5,3	161	20,1	327	40,9	246	30,8
DT7	29	3,6	68	8,5	228	28,5	282	35,3	193	24,1
DT8	15	1,9	50	6,3	178	22,3	282	35,3	275	34,4
DT9	10	1,3	27	3,4	97	12,1	268	33,5	398	49,8

Afet hazırlık davranışları faktörüne ait frekans yüzde dağılımları tabloda belirtildiği gibidir (Tablo 13).

Tablo 13. Afet Hazırlık Davranışları Sorularının Frekans Analizi Sonuçları

Kod	Çok Önemsiz		Önemsiz		Kısmen Önemli		Önemli		Çok Önemli	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
D1	21	2,6	30	3,8	32	4,0	175	21,9	542	67,8
D2	13	1,6	26	3,3	62	7,8	173	21,6	526	65,8
D3	8	1,0	26	3,3	47	5,9	168	21,0	551	68,9
D4	7	0,9	26	3,3	42	5,3	162	20,3	563	70,4
D5	15	1,9	21	2,6	56	7,0	171	21,4	537	67,1
D6	16	2,0	27	3,4	50	6,3	159	19,9	548	68,5
D7	13	1,6	19	2,4	51	6,4	198	24,8	519	64,9
D8	9	1,1	26	3,3	65	8,1	218	27,3	482	60,3
D9	11	1,4	29	3,6	67	8,4	297	37,1	396	49,5
D10	19	2,4	26	3,3	63	7,9	228	28,5	464	58,0
D11	10	1,3	22	2,8	92	11,5	209	26,1	467	58,4
D12	9	1,1	18	2,3	46	5,8	144	18,0	583	72,9
D13	6	0,8	27	3,4	37	4,6	177	22,1	553	69,1
D14	10	1,3	29	3,6	60	7,5	210	26,3	491	61,4
D15	10	1,3	36	4,5	110	13,8	219	27,4	425	53,1
D16	6	0,8	31	3,9	59	7,4	210	26,3	494	61,8
D17	9	1,1	22	2,8	41	5,1	174	21,8	554	69,3
D18	9	1,1	22	2,8	56	7,0	203	25,4	510	63,8
D19	9	1,1	16	2,0	52	6,5	182	22,8	541	67,6
D20	17	2,1	23	2,9	60	7,5	203	25,4	497	62,1

Güvenirlilik ve Geçerlilik Analizleri Sonuçları

Bir değişkenin gerçek değerinin ölçme araçları ile tam ve doğru olarak ölçülebilme derecesi güvenilirlik olarak adlandırılmaktadır (Özdamar, 2017: 69). Çalışmalarda güvenilirlik terimi genellikle hatasızlık (kişinin gerçekte olan durumu ile ölçülen durum arasında fark olmaması) ve tutarlılık (bir test uygun zaman aralığında tekrar uygulandığında benzer sonuçlar verebilmesi) şeklinde iki durumla

açıklanmaktadır. (Şeker ve Gençdoğan, 2014: 39-40) Araştırmamızda güvenilirlik analizi metodu olarak Cronbach Alfa Katsayısı kullanılmıştır. Özdamar (2017) çalışmasında Eğitim ve Sosyal bilimler alanında kullanılan alfa güvenilirlik katsayısı büyüklüğünü aşağıdaki şekilde belirlemiştir (Özdamar, 2017: 74):

Tablo 14. Güvenilirlik Değerleri

DEĞER	GÜVENİLİRLİK DÜZEYİ
$\alpha < 0.40$	Ölçek güvenilir değil
$0.40 \leq \alpha < 0.50$	Ölçek düşük derecede güvenilir
$0.50 \leq \alpha < 0.60$	Ölçek orta derecede güvenilir
$0.60 \leq \alpha < 0.75$	Ölçek genel kabul gören düzeyde güvenilir
$0.75 \leq \alpha < 0.85$	Ölçek yüksek derecede güvenilir
$\alpha \geq 0.85$	Ölçek mükemmel derecede güvenilir

Kaynak: Özdamar, 2017: 74

Geçerlilik verinin amaç için ne kadar yeterli ve uygun değerler olduğunu gösteren bir yargı, kavramsal bir yaklaşımdır (Özdamar, 2017: 69). Geçerliliğin tespitinde kullanılan yöntemlerden biri olan faktör analizi, birbiriyle ilişkisi bulunan (bağımlı) değişken setinden, daha az sayıda anlamlı ve bağımsız değişkenler bulmayı hedefleyen çok değişkenli bir istatistik analiz yöntemidir (Özalp Ateş, 2015: 3). Faktör analizi adı altındaki model, az sayıda birkaç ortak faktör ile belirtilmektedir. Faktör analizi değişkenleri (aralarındaki ilişkilere göre), alt kümelere gruplayan bir istatistiksel yöntem olarak da görülebilir (Khalaf, 2007: 2). Veri grubuna açımlayıcı faktör analizi uygulanabilmesi için verinin faktör analizine uygunluğu ve örneklemin yeterli olması gerekmektedir. Uygulamada Bartlett Küresellik Testi ve KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Ölçüm Yeterliliği) testlerinin uygunluğuna bakılmaktadır (Karaman, 2015: 31). Kaiser'e (1974) KMO değerinin kabul edilebilir olması için 0.50'den büyük olması gerektiğini belirtmiştir (Kaiser, 1974: 35). Faktör analizinin bir diğer önemli elemanı faktör yükleridir. Her bir faktördeki faktör yükleri her bir değişkenin o faktöre katkısının bir ölçüsüdür. Diğer bir ifadeyle ilgili değişken ile ilgili faktör arasındaki korelasyon katsayısı faktör yüküdür (Can, 2019a: 3). Faktör yükü, maddenin faktörlerle arasındaki ilişkiyi açıklayan bir katsayıdır. Faktörleri açıklayan maddelere ait faktör yüklerinin yüksek olması beklenmektedir (Karaman, 2015: 31). Bir maddenin bir yapıyı ya da faktörü iyi ölçtüğünü söyleyebilmek için faktör yükünün genel olarak, işaretine

bakılmaksızın 0.60 ve üstü yük değeri yüksek; 0.30-0.59 arası yük değeri orta düzeyde büyüklüklerde olması gerekmektedir. Faktör yükleri ayrıca değişken çıkartmada dikkate alınmaktadır (Büyüköztürk, 2002: 474). Faktör analizini etkileyen diğer etmen açıklanan varyans yüzdesidir. Literatürde farklılıklar olmasına rağmen Tavşancıl (2018) sosyal bilimlerde yapılan analizlerde %40 ile %60 arasında değişen varyans oranlarını yeterli görmektedir (Tavşancıl, 2018: 48). Yaşlıoğlu (2017) da açıklanan varyansın toplam varyans üzerinden %50'yi geçiyor olmasının faktör analizi için önemli bir kriter olduğunu belirtmiştir (Yaşlıoğlu, 2017: 77).

Afet Hazırlık Değerleri Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirliği

Afet hazırlık değerleri ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa istatistiği yapılmıştır (Tablo 15). Ölçeğin genel alfa katsayısı 0.872 olarak bulunmuş ve mükemmel derecede güvenilir olarak kabul edilmiştir. Soru silinirse Cronbach Alfa değeri sütununa bakıldığında, değeri genel Alfa'dan yüksek çıkan soruların güvenilirliği azalttığı için ölçekten çıkarılması gerekmektedir. Tabloda görülen Soru silinirse Cronbach Alfa değeri sütunundaki bütün Cronbach Alfa değerleri genel alfa değerinden düşük çıktığından ölçekten soru çıkartılmamıştır.

Tablo 15. Afet Hazırlık Değerleri Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği

Soru	Soru Silinirse Ortalama	Soru Silinirse Varyans	Düzeltilmiş Soru-Toplam Korelasyonu	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Soru Silinirse Cronbach Alfa Değeri
DE1	30,558	20,612	,648	,505	,854
DE2	30,406	20,629	,726	,588	,846
DE3	30,344	21,029	,755	,650	,845
DE4	30,673	21,425	,547	,319	,865
DE5	30,376	20,943	,714	,581	,848
DE6	30,828	20,871	,533	,373	,869
DE7	30,685	21,410	,531	,353	,867
DE8	30,283	21,515	,643	,466	,855
Genel Alfa: 0.872					

Tablo 16'da afet hazırlık değerleri ölçeğinin faktör analizi sonuçları görülmektedir. Yapısal eşitlik modelinde her bir ölçeğin tek bir faktörle açıklanması gerektiğinden faktör analizine başvurulmuştur. Faktör analizi sonucu toplam varyansın %54,563'ünü açıklayabilen tek bir faktör elde edilmiştir. Sosyal bilimlerde yapılan

analizlerde %40 ile %60 arasında değişen varyans oranları yeterli kabul edildiğinden %54,563 kabul edilebilir düzey olarak görülmüştür (Tavşancıl, 2018: 48). Afet hazırlık değerleri ölçeği ilgili sekiz değişkeni tek başına yeterli düzeyde açıklayabilecek bir faktör olarak ele alınabilir. Verilerin faktör analizine uygunluğunu belirleyen KMO ve Bartlett testi sonuçları da tabloda belirtildiği gibidir (Tablo 16). KMO>0.5 ve Bartlett $p<0.05$ olduğundan veriler faktör analizine uygun olarak değerlendirilmiştir (Kaiser, 1974: 35).

Tablo 16. Afet Hazırlık Değerleri Faktör Analizi

Bileşen	Özdeğer	% Varyans	% Kümülatif	Özdeğer>1	% Varyans	% Kümülatif
1	4,365	54,563	54,563	4,365	54,563	54,563
2	,997	12,460	67,024			
3	,683	8,535	75,559			
4	,498	6,221	81,780			
5	,456	5,698	87,478			
6	,410	5,119	92,597			
7	,327	4,089	96,686			
8	,265	3,314	100,000			
KMO: 0.896				Barlett test: 2969,002, $p<0.000$		

Tablo 17’de faktör analizi sonucu hangi değişkenin hangi faktörde yer aldığını ortaya çıkaran, varimax yöntemiyle döndürülmüş faktör yüklerini gösteren bileşenler matrisi yer almaktadır. Faktör yükleri açısından 0,55 ve üzeri faktör yüküne sahip ifadeler güvenilir olarak değerlendirilmiş ve yapısal eşitlik modeline dahil edilmiştir. (Ünal, 2020: 23-25) Elde edilen sonuçlar neticesinde afet hazırlık değerleri ölçeğinin güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 17. Afet Hazırlık Değerleri Faktör Yükleri

Kod	İfade	Faktör Yüğü
DE1	Yeni fikirler ve yaratıcı düşünmek.	,762
DE2	Güvenli bir çevrede yaşamak	,821
DE3	Kurallara uymak	,848
DE4	Kendi kararlarını vermek, özgür olmak	,641
DE5	Çevresindeki insanlara yardım etmek	,814
DE6	Başarılı olmak, insanların başarılarını fark etmesi	,614
DE7	Başkalarının saygısına sahip olmak	,613
DE8	Doğayı korumak, çevreye özen göstermek	,752

Afet Hazırlık İnançları Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirliği

Afet hazırlık inançları ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa istatistiği yapılmıştır (Tablo 18). Ölçeğin genel alfa katsayısı 0.647 olarak bulunmuş ve genel kabul gören derecede güvenilir olarak kabul edilmiştir. Soru silinirse Cronbach Alfa değeri sütununa bakıldığında, bir alfa değerinin genel alfa değerinden yüksek olduğu görülmüştür. Ancak Yapısal Eşitlik Modelinde her faktörün en az üç alt faktör içermesi gerektiği ve Soru silinirse Cronbach Alfa değerinin genel alfa üzerinde büyük bir etkisinin olmadığı göz önüne alındığında ilgili değişken ölçekten çıkartılmamıştır.

Tablo 18. Afet Hazırlık İnançları Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği

Soru	Soru Silinirse Ortalama	Soru Silinirse Varyans	Düzeltilmiş Soru-Toplam Korelasyonu	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Soru Silinirse Cronbach Alfa Değeri
KI	7,6318	1,443	,355	,127	,676
TI	7,4186	1,098	,523	,294	,453
HI	7,4674	1,167	,502	,280	,486
Genel Alfa: 0.647					

Tablo 19’da afet hazırlık inançları ölçeğinin faktör analizi sonuçları görülmektedir. Faktör analizi sonucu toplam varyansın %58,713’ünü açıklayabilen tek bir faktör elde edilmiştir. Sosyal bilimlerde yapılan analizlerde %40 ile %60 arasında değişen varyans oranları yeterli kabul edildiğinden %58,713 kabul edilebilir düzey olarak görülmüştür (Tavşancıl, 2018: 48). Afet hazırlık inançları ölçeğinin ilgili üç değişkeni tek başına yeterli düzeyde açıklayabilecek bir faktör olarak ele alınabileceği belirlenmiştir. Verilerin faktör analizine uygunluğunu belirleyen KMO ve Bartlett testi sonuçları da tabloda belirtildiği gibidir (Tablo 19). KMO>0.5 ve Bartlett p<0.05 olduğundan veriler faktör analizine uygun olarak değerlendirilmiştir (Kaiser, 1974: 35).

Tablo 19. Afet Hazırlık İnançları Faktör Analizi

Bileşen	Özdeğer	% Varyans	% Kümülatif	Özdeğer>1	% Varyans	% Kümülatif
1	1,761	58,713	58,713	1,761	58,713	58,713
2	,751	25,047	83,759			
3	,487	16,241	100,000			
KMO: 0.617				Bartlett test: 349,761, p<0.000		

Tablo 20’de faktör analizi sonucu hangi değişkenin hangi faktörde yer aldığını ortaya çıkaran, varimax yöntemiyle döndürülmüş faktör yüklerini gösteren bileşenler matrisi yer almaktadır. Faktör yükleri açısından 0,55 ve üzeri faktör yüküne sahip ifadeler güvenilir olarak değerlendirilmiş ve yapısal eşitlik modeline dahil edilmiştir. (Ünal, 2020: 23-25) Elde edilen sonuçlar neticesinde afet hazırlık inançları ölçeğinin güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 20. Afet Hazırlık İnançları Faktör Yükleri

Kod	İfade	Faktör Yüğü
KI	Kontrol İnançları	,660
TI	Tehlike İnançları	,822
HI	Hazırlık İnançları	,807

Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirliği

Afet hazırlık tutumları (bilişsel tutumlar) ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa istatistiğı yapılmıştır (Tablo 21). Ölçeğın genel alfa katsayısı 0.859 olarak bulunmuş ve mükemmel düzeyde güvenilir olarak kabul edilmiştir. Soru silinirse Cronbach Alfa değeri sütununa bakıldığında, değeri genel Alfa’dan yüksek çıkan soruların güvenilirliği azalttığı için ölçekten çıkarılması gerekmektedir. Tabloda görülen Soru silinirse Cronbach Alfa değeri sütunundaki bütün Cronbach Alfa değerleri genel alfa değerinden düşük çıktığından ölçekten soru çıkartılmamıştır.

Tablo 21. Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiğı

Soru	Soru Silinirse Ortalama	Soru Silinirse Varyans	Düzeltilmiş Soru-Toplam Korelasyonu	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Soru Silinirse Cronbach Alfa Değeri
BT1	33,494	37,109	,676	,489	,837
BT2	33,345	38,024	,568	,393	,846
BT3	33,724	37,682	,619	,536	,842
BT4	33,921	38,215	,610	,560	,843
BT5	33,530	36,950	,694	,556	,835
BT6	33,283	38,824	,551	,358	,848
BT7	33,620	39,237	,483	,279	,854
BT8	32,686	40,383	,491	,445	,852
BT9	32,794	39,666	,516	,496	,850
BT10	32,975	40,107	,463	,385	,855
Genel Alfa: 0.859					

Tablo 22’de afet hazırlık tutumları (bilişsel tutumlar) ölçeğinin faktör analizi sonuçları görülmektedir. Analiz sonucunda ölçek maddelerinin iki faktör altında gruplanabildiği görülmüştür (1. faktör toplam varyansın %44,542’sini, 2. faktör toplam varyansın %15,551’ini, ikisi birden toplam varyansın toplam %60,093’ünü açıklamaktadır). Yapısal eşitlik testi için gerekli olan tek faktör şartını sağlamak için Tablo 23’teki bileşenlerin faktör yüklerinden yararlanarak ölçek maddelerinden bazıları ölçekten çıkarılmıştır. Tablo 23’teki bileşenlerden 2. bileşenin (faktörün) altındaki faktör yükü 1. bileşenden fazla olan maddeler ölçekten çıkarılmıştır (8., 9. ve 10. ölçek maddeleri).

Tablo 22. Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Faktör Analizi

Bileşen	Özdeğer	% Varyans	% Kümülatif	Özdeğer>1	% Varyans	% Kümülatif
1	4,454	44,542	44,542	4,454	44,542	44,542
2	1,555	15,551	60,093	1,555	15,551	60,093
3	,825	8,246	68,339			
4	,697	6,974	75,313			
5	,528	5,280	80,593			
6	,460	4,599	85,193			
7	,446	4,459	89,651			
8	,383	3,826	93,478			
9	,361	3,613	97,091			
10	,291	2,909	100,000			
KMO: 0.873				Barlett test: 3222,477 p<0.000		

Tablo 23. Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Faktör Yükleri

Kod	İfade	Bileşen 1	Bileşen 2
BT1	Afetlerle ilgili temel bilgiye sahibim. (Deprem, sel vb.)	,705	,323
BT2	Afetlerin etkilerinin azaltılabileceğini düşünürüm.	,603	,299
BT3	Afetlere ilişkin risk unsurlarının nasıl azaltılacağını ve/veya ortadan kaldırılacağını biliyorum.	,822	,051
BT4	Afet planı hakkında yeterli bilgiye sahibim.	,850	-,006
BT5	Afet çantası ile ilgili yeterli bilgiye sahibim.	,761	,267
BT6	Afet durumunda hangi numaralar ile iletişime geçeceğimi biliyorum.	,565	,326
BT7	Yaşadığım evin/yurdun afete karşı güvenliği konusunda yeterli bilgim var.	,618	,117
BT8	Afet eğitiminin herkes için gerekli olduğunu düşünürüm.	,168	,816
BT9	Afetlere hazırlıklı olmada sadece devletin değil bireylerin de sorumluluğu vardır	,176	,845
BT10	Toplumdaki herkesin afet ve acil durumlarda görev almak için gönüllü olması gerektiğini düşünüyorum.	,154	,787

8., 9. ve 10. ölçek maddelerinin çıkarılması sonrasında faktör analizi tekrarlanmıştır. Bu yeni durumda ölçek maddelerinin toplam varyansın %54,070'ini açıklayacak şekilde tek bir faktörün altında gruplanabildiği görülmüştür (Tablo 24). Verilerin faktör analizine uygunluğunu belirleyen KMO ve Bartlett testi sonuçları da tabloda belirtildiği gibidir (Tablo 24). $KMO > 0.5$ ve Bartlett $p < 0.05$ olduğundan veriler faktör analizine uygun olarak değerlendirilmiştir (Kaiser, 1974: 35). Dolayısıyla ölçek geçerli hale gelmiştir.

Tablo 24. Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Faktör Analizi-2

Bileşen	Özdeğer	% Varyans	% Kümülatif	Özdeğer>1	% Varyans	% Kümülatif
1	3,785	54,070	54,070	3,785	54,070	54,070
2	,821	11,726	65,797			
3	,693	9,899	75,696			
4	,569	8,124	83,820			
5	,449	6,408	90,228			
6	,382	5,452	95,680			
7	,302	4,320	100,000			
KMO: 0.873				Bartlett test: 2195,379, $p < 0.000$		

Tablo 25. Afet Hazırlık Tutumları (Bilişsel Tutumlar) Faktör Yükleri-2

Kod	İfade	Faktör Yüğü
BT1	Afetlerle ilgili temel bilgiye sahibim. (Deprem, sel vb.)	,774
BT2	Afetlerin etkilerinin azaltılabileceğini düşünürüm.	,669
BT3	Afetlere ilişkin risk unsurlarının nasıl azaltılacağını ve/veya ortadan kaldırılacağını biliyorum.	,796
BT4	Afet planı hakkında yeterli bilgiye sahibim.	,807
BT5	Afet çantası ile ilgili yeterli bilgiye sahibim.	,808
BT6	Afet durumunda hangi numaralar ile iletişime geçeceğimi biliyorum.	,645
BT7	Yaşadığım evin/yurdun afete karşı güvenliği konusunda yeterli bilgim var.	,620

Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirliği

Afet hazırlık tutumları (duyuşsal tutumlar) ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapılan Cronbach Alfa testi sonucu, 4 nolu ölçek maddesinin ölçeğin güvenilirliğini azalttığı tespit edilmiştir (Tablo 26). Soru silinirse alfa sütununa bakıldığında 4. ölçek maddesinin silinmesi durumunda genel alfa değerinin 0.766 değerini aldığı görülmektedir. Bu değer tablonun en alt kısmında görülen genel alfa değerinden yüksek olduğundan ölçekten çıkarılması genel alfa değerini yükseltmekte ve

dolayısıyla ölçeğin güvenirliğini artırmaktadır. Bunun için 4 nolu ölçek maddesi ölçekten çıkarılmıştır.

Tablo 26. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği

Soru	Soru Silinirse Ortalama	Soru Silinirse Varyans	Düzeltilmiş Soru-Toplam Korelasyonu	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Soru Silinirse Cronbach Alfa Değeri
DT1	30,618	22,522	,335	,279	,705
DT2	30,618	22,632	,321	,318	,707
DT3	30,438	22,659	,319	,312	,708
DT4	30,955	25,477	,016	,040	,766
DT5	30,853	21,260	,476	,465	,678
DT6	30,509	20,498	,620	,523	,653
DT7	30,743	20,922	,527	,537	,669
DT8	30,480	20,931	,565	,409	,663
DT9	30,149	22,162	,487	,268	,680
Genel Alfa: 0.719					

4. nolu ölçek maddesinin çıkarılması sonrasında Cronbach Alfa testi tekrarlanmış ve Tablo 27’de görülen sonuçlar elde edilmiştir. Soru silinirse Cronbach alfa sütunundaki alfa değerleri genel alfa değerinden daha düşük çıkmıştır. Dolayısıyla bu haliyle afet hazırlık tutumları (duyuşsal tutumlar) ölçeği güvenilirlerdir.

Tablo 27. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği

Soru	Soru Silinirse Ortalama	Soru Silinirse Varyans	Düzeltilmiş Soru-Toplam Korelasyonu	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Soru Silinirse Cronbach Alfa Değeri
DT1	27,153	20,753	,370	,277	,759
DT2	27,153	20,748	,368	,311	,759
DT3	26,973	20,855	,357	,311	,761
DT5	27,388	19,867	,475	,465	,740
DT6	27,044	19,128	,619	,522	,715
DT7	27,278	19,615	,516	,536	,732
DT8	27,015	19,579	,560	,407	,725
DT9	26,684	20,710	,490	,265	,739
Genel Alfa: 0.766					

Afet hazırlık tutumları (duyuşsal tutumlar) ölçeğinin (4. Nolu ölçek maddesinin çıkarıldığı yeni ölçeğin) yapı geçerliliğini test etmek amacıyla yapılan faktör analizi

sonuçları Tablo 28’de görülmektedir. Analiz sonucunda ölçek maddelerinin iki faktör altında gruplanabildiği görülmüştür (1. faktör toplam varyansın %39,523’ünü, 2. faktör toplam varyansın %22,384’ünü, ikisi birden toplam varyansın toplam %61,907’sini açıklamaktadır). Yapısal eşitlik testi için gerekli olan tek faktör şartını sağlamak için Tablo 29’daki bileşenlerin faktör yüklerinden yararlanarak ölçek maddelerinden bazıları ölçekten çıkarılmıştır. Tablo 29’daki bileşenlerden 2. bileşenin (faktörün) altındaki faktör yükü 1. bileşenden fazla olan maddeler ölçekten çıkarılmıştır (1., 2. ve 3. ölçek maddeleri).

Tablo 28. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Faktör Analizi

Bileşen	Özdeğer	% Varyans	% Kümülatif	Özdeğer>1	% Varyans	% Kümülatif
1	3,162	39,523	39,523	3,162	39,523	39,523
2	1,791	22,384	61,907	1,791	22,384	61,907
3	,715	8,943	70,851			
4	,585	7,309	78,160			
5	,524	6,548	84,708			
6	,506	6,324	91,032			
7	,375	4,693	95,724			
8	,342	4,276	100,000			
KMO: 0.808				Barlett test: 2003,152, p<0.000		

Tablo 29. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Faktör Yükleri

Kod	İfade	Bileşen 1	Bileşen 2
DT1	Yaşadığım şehrin afete maruziyet ihtimali beni korkutuyor.	,424	,636
DT2	Bir afet esnasında, toplu yaşam alanlarında (alışveriş merkezleri, okul, toplu taşıma araçları, sosyal etkinlik alanları vb.) bulunmak beni endişelendirir.	,410	,671
DT3	Olası bir afet sonrasında çevremle (aile, arkadaş vb.) iletişim sorunu yaşamaktan korkuyorum.	,402	,681
DT5	Afet durumlarında duygularımı yönetir ve ne yapmam gerektiğine odaklanırım.	,704	-,409
DT6	Afet durumlarında fedakâr ve özverili olurum.	,806	-,241
DT7	Afet durumlarında başa çıkabilme yeteneğim ile alakalı kendime güveniyorum.	,747	-,421
DT8	Afet durumlarında en zor koşullarda bile hayatta kalma isteğine sahip olurum.	,749	-,185
DT9	Afet durumlarında afetzedelere bağış/yardım yapmak beni mutlu eder.	,624	,186

1., 2. ve 3. ölçek maddelerinin çıkarılması sonrasında faktör analizi tekrarlanmıştır. Bu yeni durumda ölçek maddelerinin toplam varyansın %58,579’unu açıklayacak şekilde tek bir faktörün altında gruplanabildiği görülmüştür (Tablo 30).

Verilerin faktör analizine uygunluğunu belirleyen KMO ve Bartlett testi sonuçları da tabloda belirtildiği gibidir (Tablo 30). KMO>0.5 ve Bartlett p<0.05 olduğundan veriler faktör analizine uygun olarak değerlendirilmiştir (Kaiser, 1974: 35). Dolayısıyla ölçek geçerli hale gelmiştir.

Tablo 30. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Faktör Analizi-2

Bileşen	Özdeğer	% Varyans	% Kümülatif	Özdeğer>1	% Varyans	% Kümülatif
1	2,929	58,579	58,579	2,929	58,579	58,579
2	,824	16,472	75,050			
3	,521	10,414	85,464			
4	,378	7,565	93,030			
5	,349	6,970	100,000			
KMO: 0.818				Barlett test: 1432,310, p<0.000		

Tablo 31. Afet Hazırlık Tutumları (Duyuşsal Tutumlar) Faktör Yükleri-2

Kod	İfade	Faktör Yükü
DT5	Afet durumlarında duygularımı yönetir ve ne yapmam gerektiğine odaklanırım.	,786
DT6	Afet durumlarında fedakâr ve özverili olurum.	,842
DT7	Afet durumlarında başa çıkabilme yeteneğim ile alakalı kendime güveniyorum.	,833
DT8	Afet durumlarında en zor koşullarda bile hayatta kalma isteğine sahip olurum.	,772
DT9	Afet durumlarında afetzedelere bağış\yardım yapmak beni mutlu eder.	,560

Afet Hazırlık Davranışları Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirliği

Afet hazırlık davranışları ölçeğinin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa istatistiği yapılmıştır (Tablo 32). Ölçeğin genel alfa katsayısı 0.967 olarak bulunmuş ve mükemmel derecede güvenilir olarak kabul edilmiştir. Soru silinirse Cronbach Alfa değeri sütununa bakıldığında, değeri genel Alfa'dan yüksek çıkan soruların güvenilirliği azalttığı için ölçekten çıkarılması gerekmektedir. Tabloda görülen Soru silinirse Cronbach Alfa değeri sütunundaki bütün Cronbach Alfa değerleri genel alfa değerinden düşük çıktığından ölçekten soru çıkartılmamıştır.

Tablo 32. Afet Hazırlık Davranışları Ölçeğinin Soru-Bütün İstatistiği

Soru	Soru Silinirse Ortalama	Soru Silinirse Varyans	Düzeltilmiş Soru-Toplam Korelasyonu	Çoklu Korelasyon Katsayıları	Soru Silinirse Cronbach Alfa Değeri
D1	84,779	164,150	,776	,673	,965
D2	84,796	165,344	,760	,674	,966
D3	84,728	165,678	,809	,730	,965
D4	84,703	166,092	,808	,734	,965
D5	84,770	165,048	,785	,673	,965
D6	84,768	166,259	,707	,587	,966
D7	84,774	165,234	,810	,707	,965
D8	84,840	165,356	,791	,658	,965
D9	84,965	167,135	,695	,531	,966
D10	84,898	164,092	,778	,658	,965
D11	84,886	166,907	,696	,525	,966
D12	84,670	166,559	,801	,692	,965
D13	84,708	167,081	,771	,649	,966
D14	84,834	165,473	,771	,637	,965
D15	84,996	167,150	,636	,468	,967
D16	84,819	166,489	,748	,623	,966
D17	84,710	166,339	,797	,679	,965
D18	84,784	165,972	,790	,673	,965
D19	84,725	166,645	,792	,669	,965
D20	84,838	166,109	,711	,556	,966
Genel Alfa: 0.967					

Tablo 33'te afet hazırlık davranışları ölçeğinin faktör analizi sonuçları görülmektedir. Faktör analizi sonucu toplam varyansın %62,252'sini açıklayabilen tek faktör elde edilmiştir. Afet hazırlık davranışları ölçeğinin ilgili yirmi değişkeni tek başına yeterli düzeyde açıklayabilecek bir faktör olarak ele alınabileceği belirlenmiştir. Verilerin faktör analizine uygunluğunu belirleyen KMO ve Bartlett testi sonuçları da tabloda belirtildiği gibidir (Tablo 33). KMO>0.5 ve Bartlett p<0.05 olduğundan veriler faktör analizine uygun olarak değerlendirilmiştir (Kaiser, 1974: 35).

Tablo 33. Afet Hazırlık Davranışları Faktör Analizi

Bileşen	Özdeğer	% Varyans	% Kümülatif	Özdeğer>1	% Varyans	% Kümülatif
1	12,450	62,252	62,252	12,450	62,252	62,252
2	,948	4,738	66,990			
3	,636	3,180	70,170			
4	,597	2,985	73,155			
5	,550	2,752	75,907			
6	,530	2,648	78,556			
7	,492	2,459	81,014			
8	,414	2,071	83,086			
9	,389	1,947	85,033			
10	,377	1,885	86,918			
11	,356	1,782	88,699			
12	,317	1,586	90,285			
13	,296	1,482	91,767			
14	,282	1,409	93,176			
15	,265	1,325	94,501			
16	,251	1,256	95,757			
17	,233	1,165	96,922			
18	,226	1,129	98,051			
19	,204	1,018	99,070			
20	,186	,930	100,000			
KMO: 0.976				Barlett test: 13323,012, p<0.000		

Tablo 34’te faktör analizi sonucu hangi değişkenin hangi faktörde yer aldığını ortaya çıkaran, varimax yöntemiyle döndürülmüş faktör yüklerini gösteren bileşenler matrisi yer almaktadır. Faktör yükleri açısından 0,55 ve üzeri faktör yüküne sahip ifadeler güvenilir olarak değerlendirilmiş ve yapısal eşitlik modeline dahil edilmiştir. (Ünal, 2020: 23-25) Elde edilen sonuçlar neticesinde afet hazırlık davranışları ölçeğinin güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 34. Afet Hazırlık Davranışları Faktör Yükleri

Kod	İfade	Faktör Yüğü
D1	Afet planı	,805
D2	Afet çantası	,791
D3	Alarm ve erken uyarı sistemleri	,835
D4	Afet iletişimi	,836
D5	Doğru davranış şekilleri (Çök-kapan-korun, cenin pozisyonu vb.)	,813
D6	Dere yatağına yapılaşmaktan kaçınmak	,744
D7	Afet sonrası için buluşma noktası	,834
D8	Afet tatbikatları	,817
D9	Afetlere hazırlıkla ilgili gönüllü bir afet önleme organizasyonuna katılmak.	,723
D10	Afet planı güncellemesi	,803
D11	Afet sigortası	,723
D12	Yapısal dayanıklılık	,828
D13	Enerji kaynaklarının yerlerini ve nasıl kapatılacağını öğrenmek.	,798
D14	Afetlere yönelik alternatif enerji kaynakları (jeneratör, su deposu vb.)	,794
D16	Önemli belgelerin yedeklenmesi. (Kimlik, diploma, tapu vb.)	,768
D17	Yapısal olmayan elemanların düzenlenmesi ve sabitlenmesi	,823
D18	İlk yardım eğitimi	,811
D19	Afet durumlarında ulaşılacak kurum numaralarının listesi	,817
D20	Bina tahliyesi için kaçış rotaları	,739

Yapısal Eşitlik Modeli Sonuçları

Çalışma kapsamında belirlenen teorik modelin elde edilen veriyi açıklama durumunu test etmek için Yapısal Eşitlik Modeli uygulanmış ve ne kadar iyi açıkladığı uyum iyiliği indeksleri (modelin kabul veya reddine karar vermek için) ile tespit edilmiştir. Araştırma modelimiz AMOS programında sıklıkla kullanılan χ^2/df (ki-kare/serbestlik derecesi) değeri GFI, AGFI, RMSEA, CFI, NFI, IFI, TFI (NNFI) ve Hoelter Index ölçütleri değerlendirilerek incelenmiştir (Tablo 35).

Tablo 35. Model Uyum İyiliği İndeksleri Sonuçları

Model Uyum İndeksleri	Model
X ² (Chi Square)(Ki-Kare) değeri	2633,635
Serbestlik derecesi	803
P (Anlamlılık Düzeyi)	,000
Parametre sayısı	100
X ² /df	3,280
Mutlak Uyum İndeksleri	
Goodness of fit index, GFI (Uyum İyiliği İndeksi)	,856
Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI (Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi)	,839
Karşılaştırmalı Uyum İndeksleri	
Incremental fit index, IFI (Artırımlı Uyum İyiliği İndeksi)	,918
Comperative fit index, CFI (Karşılaştırmalı Uyum İyiliği İndeksi)	,918
Normed fit index, NFI (Normlaşmış Uyum İyiliği İndeksi)	,886
Tucker-Lewis Index, TLI (NNFI) (Tucker-Lewis İndeksi)	,912
Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA (Yaklaşım Hatasının Kök Ortalama Karesi)	,053
Hoelter's Critical N (Hoelter Index)	264

Ki Kare (Chi Square), orjinal değişken matrisinin varsayılan matrsten farklı olup olmadığını test etmektedir. Ayrıca bu test ile modelin tamamının doğruluğu da ölçülebilmektedir. Bu testte normal Ki Kare testinin tersi olarak Ki Kare değerinin mümkün olduğunca düşük olması istenmektedir. (Cengiz ve Kırkbir, 2007: 31) Ki Kare değeri 2’den küçük olursa ideal uyum 2-5 aralığında yer alırsa kabul edilebilir uyum olarak değerlendirilmektedir. (Özdamar, 2017: 183) Çalışmamızda bu değer 3,280 çıkmış olup 5’ten küçük olduğu için kabul edilebilir uyum göstermiştir.

GFI (Goodness of fit Index) (Uyum İyiliği İndeksi), modelin örneklemdaki varyans kovaryans matrisini ne oranda ölçtüğünü göstermekte ve modelin açıkladığı örneklem varyansı olarak da kabul edilmektedir. Regresyon analizindeki R²’ye benzemektedir. GFI değeri, 0 ile 1 arasında değişmektedir (Tezcan, 2008: 40). GFI’nın 0.90’ı aşması mükemmel 0.85 ve üzeri ise kabul edilebilir bir model göstergesi olarak değerlendirilmektedir (SCHUMACHER ve LOMAX, 2004’ten aktaran, SEÇER, 2015: 190). Tablo 35’te görüldüğü gibi, model için bu değer 0,856’dır.

AGFI, (Adjusted Goodness of Fit Index) (Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi)
GFI testinin yüksek örnek hacmindeki eksikliğini gidermek amacıyla kullanılan bir indekstir. 0,80-0,90 arası değerler iyi uyumu, 0,90-1,00 arası değerler ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir (ŞİMŞEK, 2007’den aktaran, DÜGER, 2017: 107). Analiz sonucumuzda AGFI değeri 0,839 olarak bulunmuştur.

IFI (Incremental Fit Index) (Artırmalı Uyum İyiliği İndeksi), DELTA2 olarak da bilinir. Bazı koşullarda 1'in üzerinde değer alabilir bu durumda 1'e eşitlenir. 0.90'ın üstünde olması istenilir. (Cengiz, 2007: 183). Tablo 35'te görülebileceği gibi araştırma modelindeki IFI değeri, 0,918'dir.

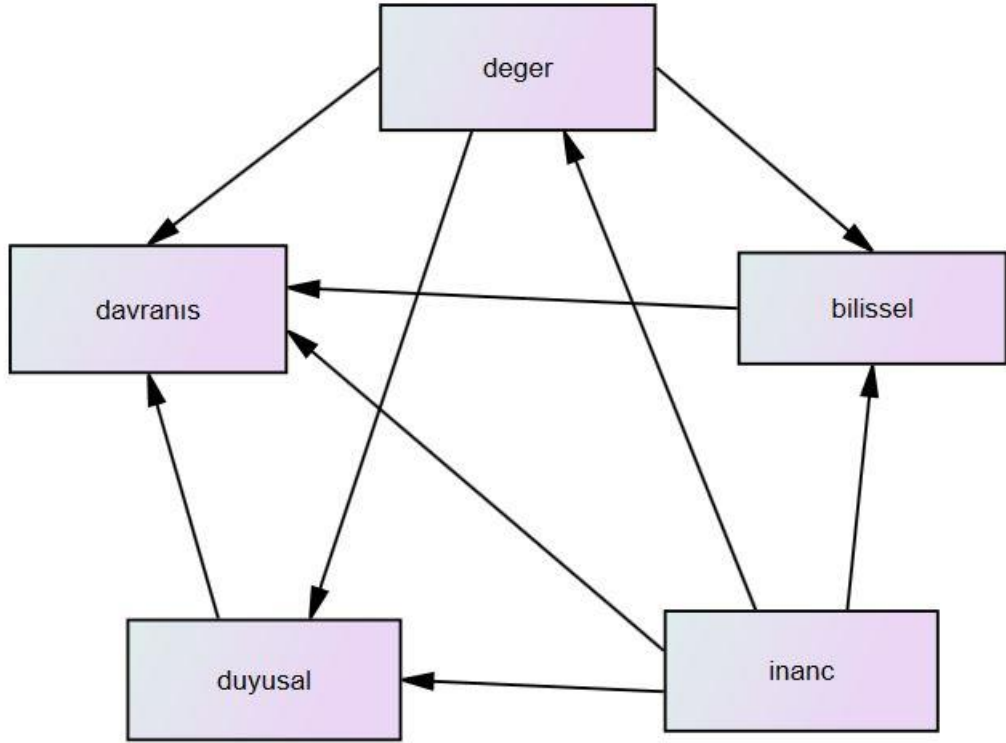
NFI (Normed Fit Index) (Normlaşmış Uyum İyiliği İndeksi), CFI'ya alternatif olarak geliştirilmiştir. Karşılaştırdığı modeller bakımından özünde CFI'ya benzemekle beraber ki-kare dağılımının gerektirdiği sayıtlara uymaksızın karşılaştırma yapmaktadır. Tucker - Lewis uyum indeksi (TLI), artan uyum indeksidir. Normlaştırılmış uyum indeksi (Normed Fit Index-NFI)'nin örneklem hacminden etkilenmesi dezavantajına karşı, Tucker - Lewis olarak da bilinen normlaştırılmamış uyum indeksi (Non-Normed Fit Index-NNFI) geliştirilmiştir (Cangür, 2012: 38). TLI (NNFI) ise NFI'ya benzemekte ancak model karmaşıklığını dikkate alarak değer vermektedir. NFI ve TLI (NNFI) değerleri 0-1 arasında değişmekte 0.95 ve üzeri mükemmel uyum, 0.90-0.94 arası değerler ise kabul edilebilir uyum olarak değerlendirilmektedir (Sümer, 2000: 61) Araştırmada NFI değeri 0,886 ve TLI değeri 0,912 olarak bulunmuştur.

CFI (Comparative Fit Index) (Karşılaştırmalı Uyum İyiliği İndeksi), Mevcut modelin uyumu ile gizil değişkenler arası korelasyonu ve kovaryansı yok sayan sıfır hipotez modelinin uyumunu karşılaştırmaktadır (ŞİMŞEK, 2007'den aktaran, DÜGER, 2017:107) CFI, 0-1 arası değişen değerler almaktadır. CFI'nın kabul edilebilmesi için 0.90'ın üzerinde bir değer alması gerekir (Özdamar, 2017: 183). Çalışmamızda CFI değeri, 0,918 olarak bulunmuştur.

RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) (Yaklaşım Hatasının Kök Ortalama Karesi) önerilen modelin parametreleri arasındaki kovaryans matrisiyle, örneklemde gözlenen değişkenler arasındaki kovaryans matrisi arasındaki farka (hataya) dayanan uyum ölçüsüdür (Aktaş Alan, 2011: 104). İndeksin alabileceği en küçük değer sıfırdır. Güven aralığının en küçük sınırı (sol taraf) tam uyum için sıfırı içermelidir ve yakın uyum için 0.05'ten küçük olmalıdır. Bir modelin kabul edilebilmesi için RMSEA değerinin 0.08 veya altında olması istenmektedir. (Çerezci, 2010: 63) Araştırma modelinde RMSEA değeri, 0,053 olarak bulunmuştur.

Hoelter's Critical N (Hoelter Index) kriteri modelin ki-kare değerinin 0.05 ve 0.01 anlamlılık düzeylerinde kabul edilebilmesi için gerekli olan örnek büyüklüğü değerini vermektedir (Ayyıldız ve Cengiz, 2006: 82) Hoelter's Critical N $75 \leq \text{değer} < 200$; kabul edilebilir ≥ 200 ; iyi uyum değeri olarak değerlendirilmektedir (Zincirkıran, 2013: 141-143). Çalışmamızda Hoelter indeks değeri 264 olarak bulunmuş ve iyi uyum olarak değerlendirilmiştir. Tablo 35'teki uyum iyiliği indekslerine bakıldığında modelin bir bütün olarak kabul edilebilir derecede uyum sağladığı söylenebilir. Şekil 12-16 Yapısal eşitlik modeli AMOS program çıktıları içermeaktadır

Şekil 11. Yapısal Eşitlik Modelinde Kullanılan Araştırmanın Modeli



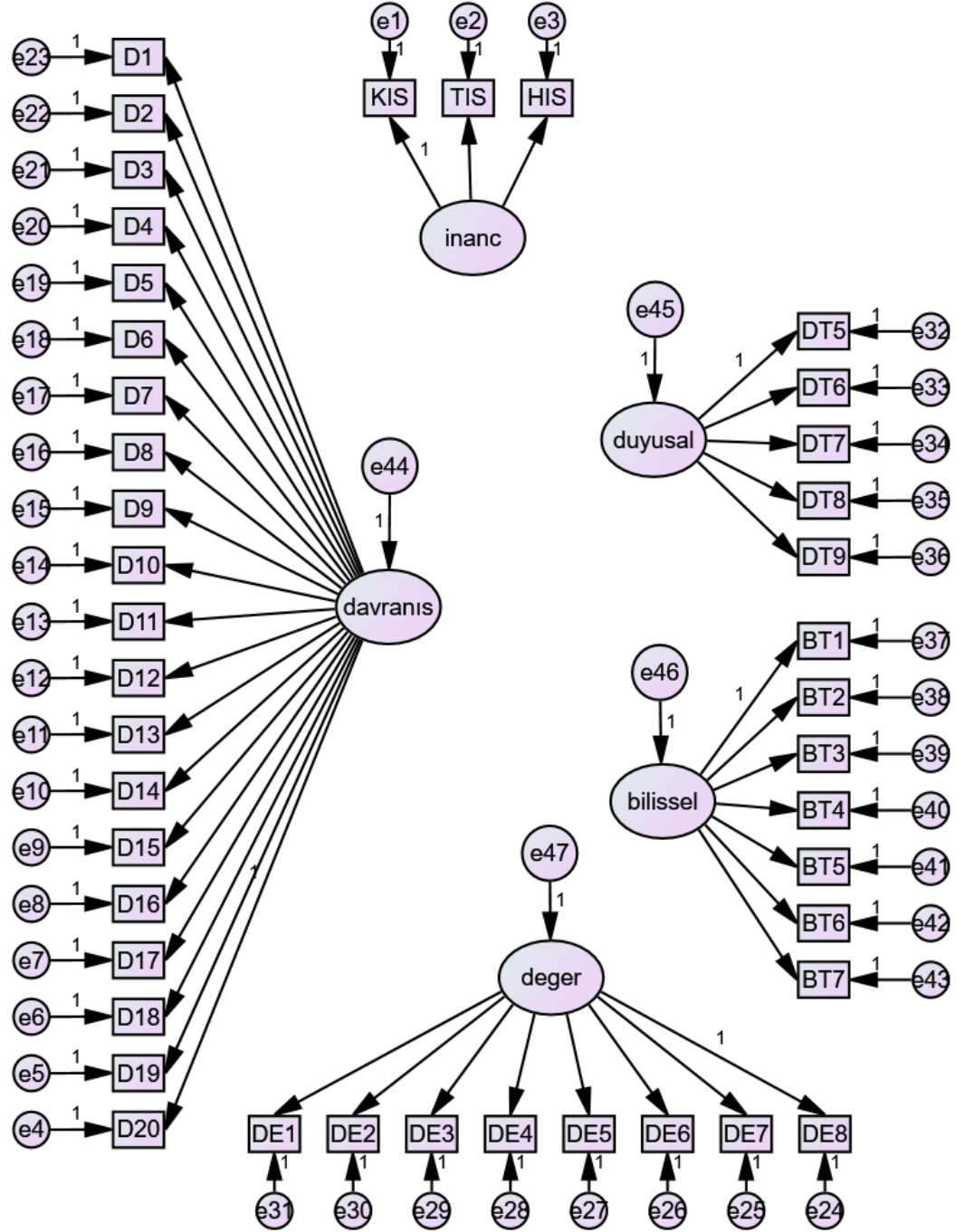
Teorik Modelin Oluşturulması

Şekil 14'te araştırma kapsamında oluşturulan afet hazırlık inançları, afet hazırlık değerleri, afet hazırlık tutumları (bilişsel), afet hazırlık tutumları (duyuşsal) ve afet hazırlık davranışları ilişkilerini gösteren bir yapısal eşitlik modeli sunulmuştur. Önerilen modelde afet hazırlık inançları dışsal değişken (exogenous variable) afet hazırlık

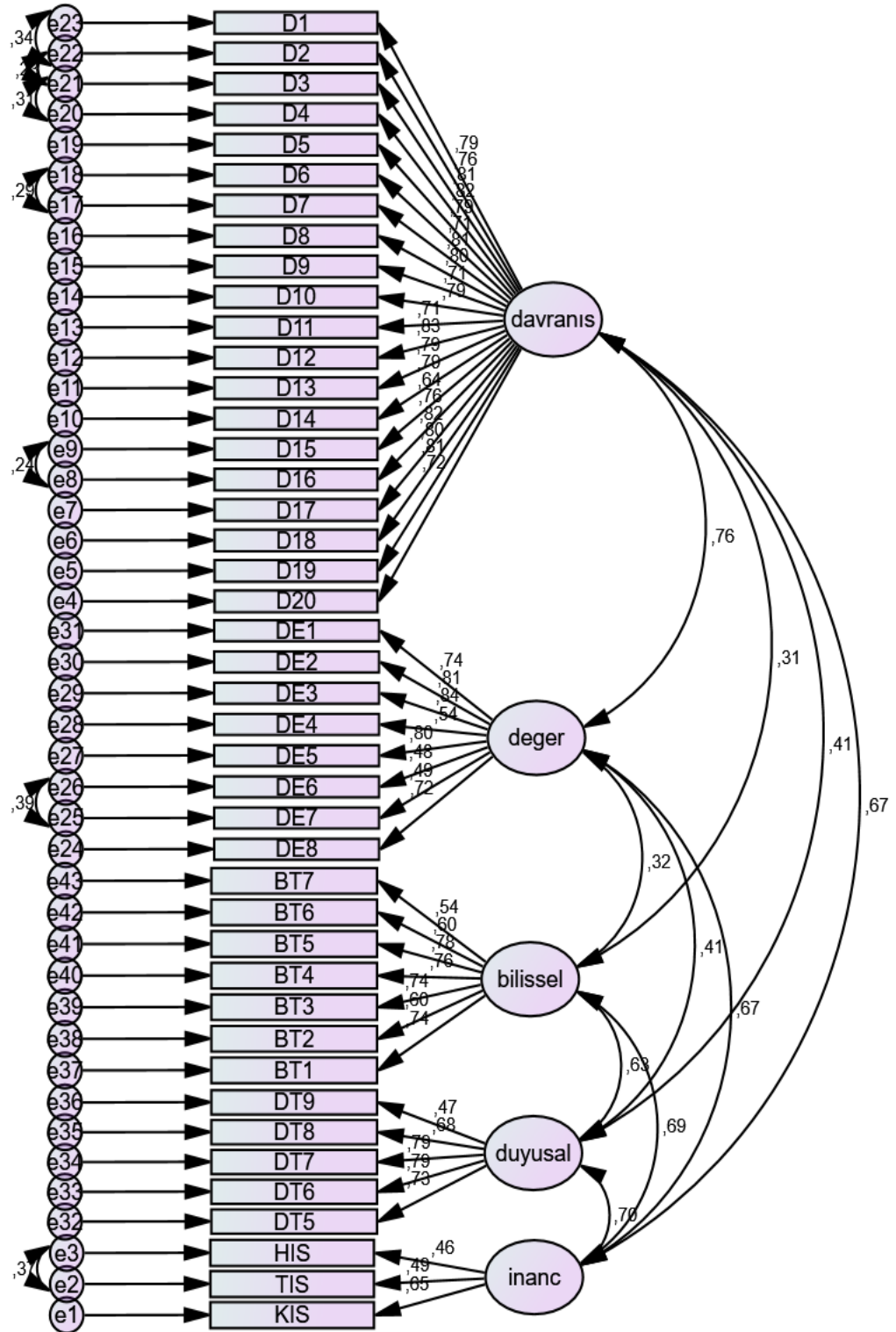
değerleri, afet hazırlık davranışları, afet hazırlık tutumları (bilişsel) ve afet hazırlık tutumları (duyuşsal) içsel değişkenleri (endogenous variable) ifade etmektedir. Bu teorik modelde beş örtük değişken, kırk iki gözlenen değişken yer almaktadır. Örtük değişkenlerden ilki dışsal değişkenlerden olan (a) *afet hazırlık inançları* modelde üç gözlenen değişken [tehlike inançları, hazırlık inançları ve kontrol inançları], (b) *afet hazırlık değerleri* sekiz gözlenen değişken [DE1...DE8], (c) *afet hazırlık tutumları (bilişsel)* yedi gözlenen değişken [BT1...BT7], (d) *afet hazırlık tutumları (duyuşsal)* beş gözlenen değişken [DT5...DT9] ile temsil edilmektedir. İçsel değişkenlerden afet hazırlık davranışları ise modelde yirmi gözlenen değişken [D1...D20] ile temsil edilmektedir. Modelde, gözlenen değişkenler dikdörtgen; örtük değişkenler ise oval kutucuklarla ifade edilmiştir. Değişkenler arasındaki korelasyon, eğri çift yönlü çizgiler ve örtük değişkenlerin gözlenen değişkenler üzerindeki etkisi doğrusal tek yönlü çizgiler ile temsil edilmiştir. Ayrıca her içsel değişken ve gözlenen değişken hata terimi içermektedir.

Araştırmanın ölçüm modeli test edildiğinde afet hazırlık tutumları (duyuşsal) içsel değişkenindeki DT9 gözlenen değişkeninin düşük faktör yüküne sahip olduğu ve model uyumsuzluğunu artırdığı görülmüş ve analizden çıkartılmıştır (Şekil 13).

Şekil 12.Yapısal Eşitlik Modelinde Kullanılan Gizli Değişkenlerin Gözlenen Değişkenleri

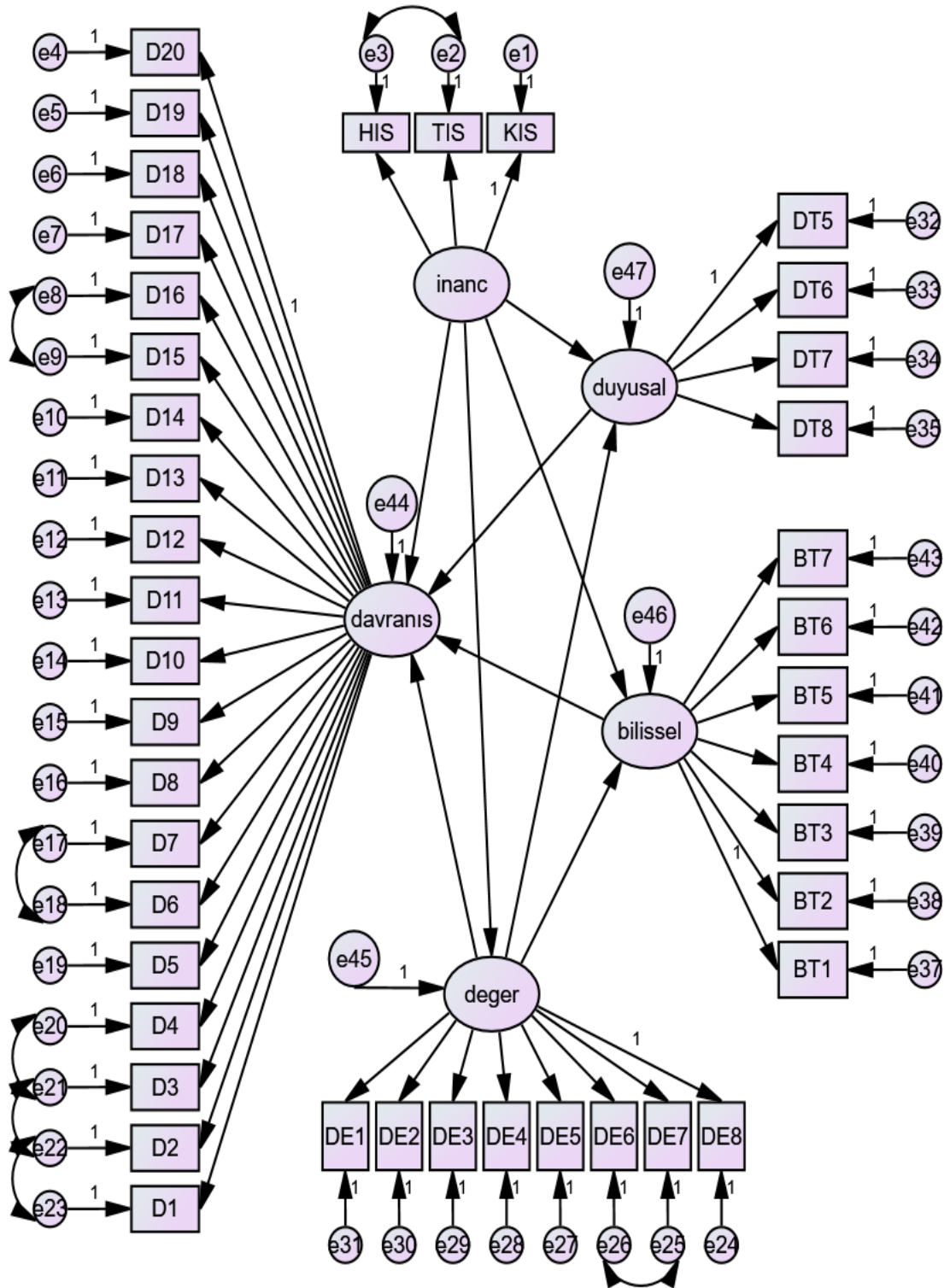


Şekil 13. Araştırmada Kullanılan Ölçüm Modeli

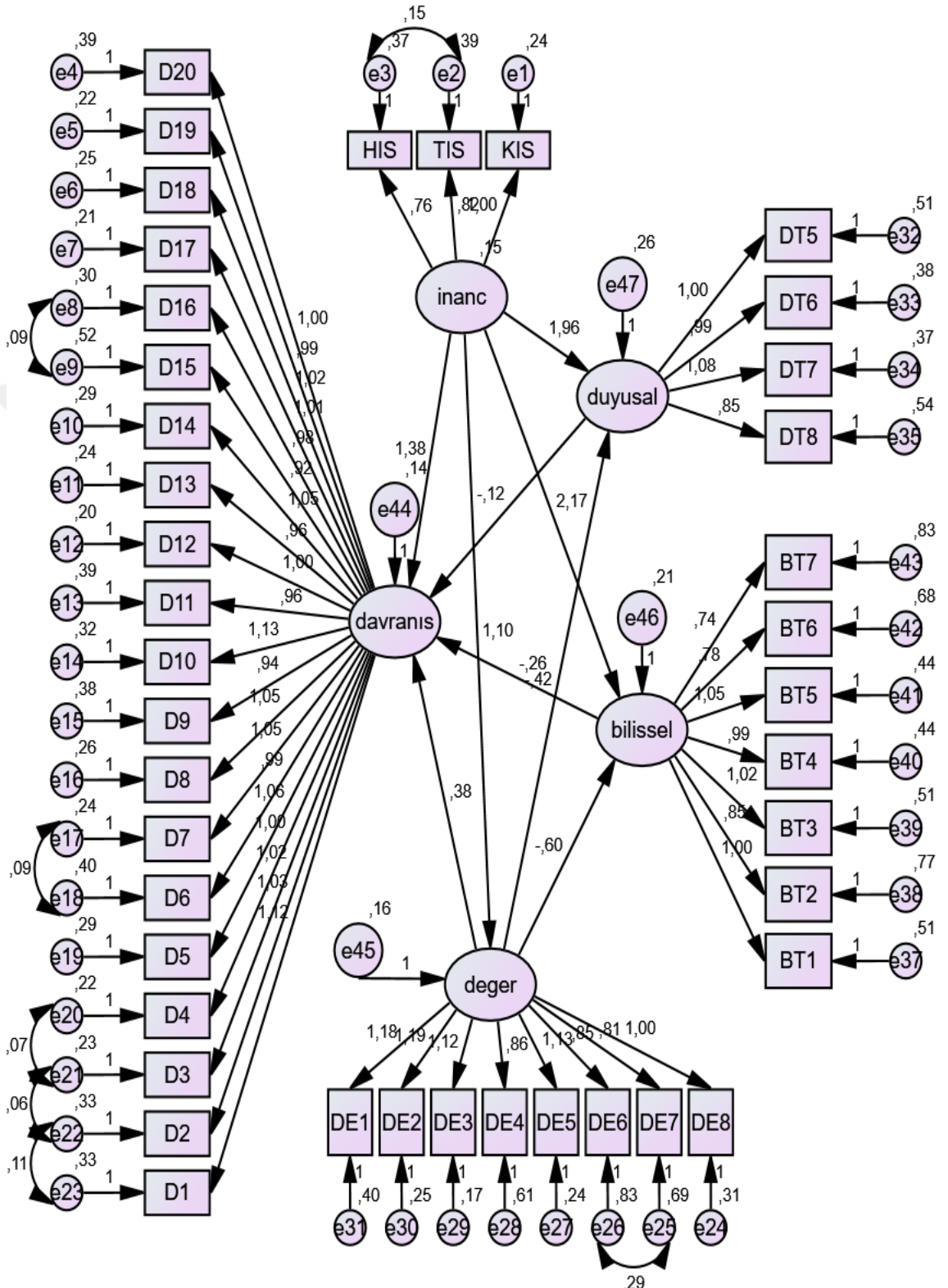


CMIN=2815,268; DF=843; p=,000; CMIN/DF=3,340, RMSEA=,054; GFI=,850;CFI=,912

Şekil 14.Araştırmada Kullanılan Yapısal Eşitlik Modeli

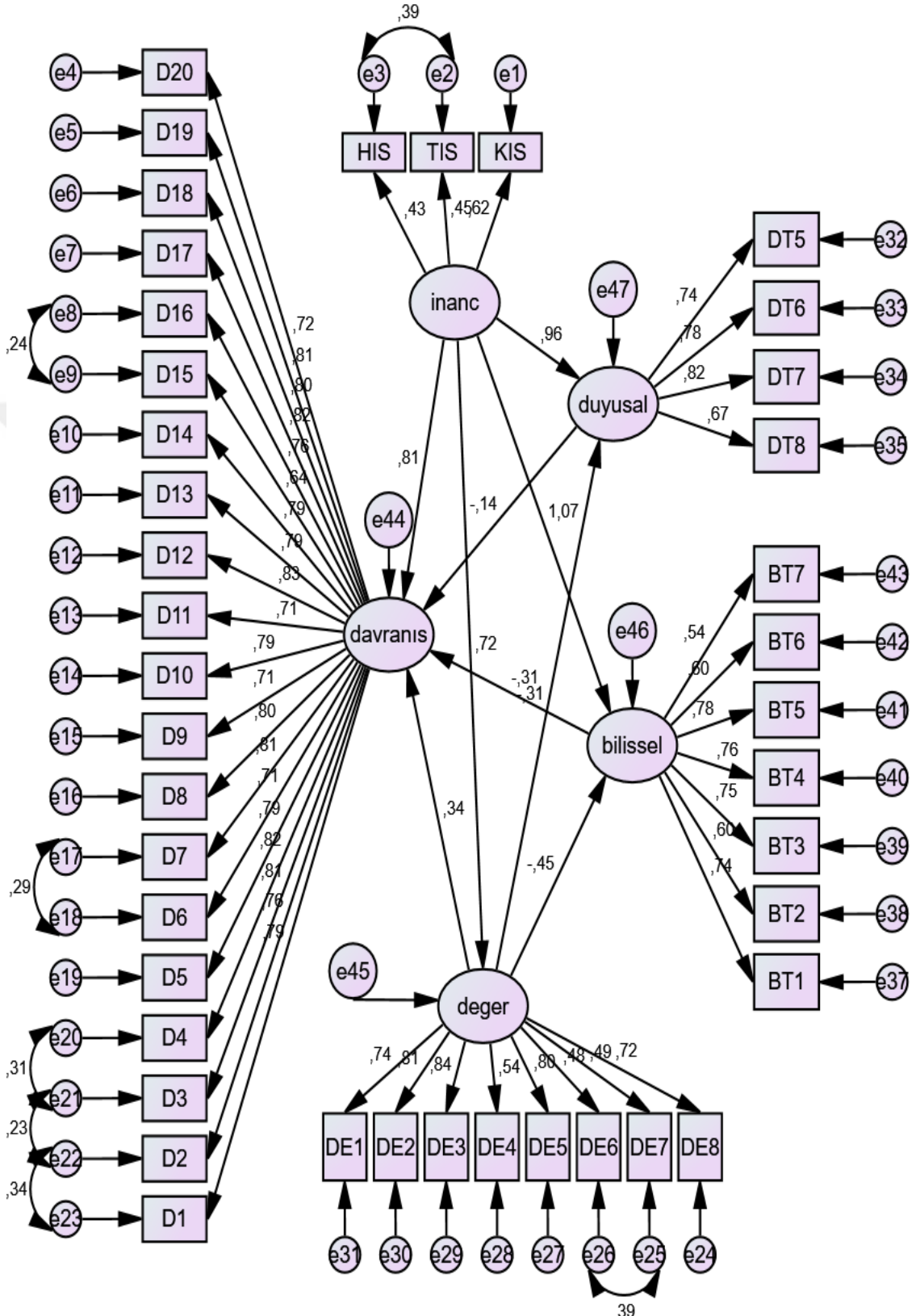


Şekil 15.Yapısal Eşitlik Modeli Çıktısı (Standardize Edilmemiş Değerler)



CMIN=2633,635; DF=803; p=,000; CMIN/DF=3,280, RMSEA=,053; GFI=,856;CFI=,918

Şekil 16.Yapısal Eşitlik Modeli Çıktısı (Standardize Edilmiş Değerler)



CMIN=2633,635; DF=803; p=,000; CMIN/DF=3,280, RMSEA=,053; GFI=,856;CFI=,918

Regresyon katsayıları incelenirken, modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni ne kadar anlamlı yordadığına bakılmaktadır. (Kaya, 2014: 38). Tablo 36’da önerilen modele ait örtük değişkenler arasındaki ilişkileri gösteren regresyon katsayıları (β) görülmektedir. Analiz sonuçlarına bakıldığında bir parametre dışında tüm parametrelerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Afet hazırlık inançları (inanc) değişkeninin afet hazırlık değer (deger) değişkeni ile ilgili tahmin değerinin ($p<0,01$, $\beta=,720$), afet hazırlık değeri (deger) değişkeninin afet hazırlık tutumları (bilissel) değişkeni ile ilgili tahmin değerinin ($p<0,01$, $\beta=-,451$), afet hazırlık değerinin (deger) afet hazırlık tutumları (duyusal) değişkeni ile ilgili tahmin değerinin ($p<0,01$, $\beta=-,314$), afet hazırlık inançları (inanc) değişkeninin afet hazırlık tutumları (bilissel) değişkeni ile ilgili tahmin değerinin ($p<0,01$, $\beta=1,000$), afet hazırlık inançları (inanç) değişkeninin afet hazırlık tutumları (duyusal) değişkeni ile ilgili tahmin değerinin ($p<0,01$, $\beta=,958$), afet hazırlık inançları (inanc) değişkeninin afet hazırlık davranış değişkeni ile ilgili tahmin değerinin ($p<0,01$, $\beta=,807$), afet hazırlık değeri (deger) değişkeninin afet hazırlık davranış değişkeni ile ilgili tahmin değerinin ($p<0,05$, $\beta=,338$) ve afet hazırlık tutumları (bilissel) değişkeninin afet hazırlık davranış değişkeni ile ilgili tahmin değerinin ($p<0,05$, $\beta=-,313$) anlamlı olduğu görülmektedir. Afet hazırlık tutumları (duyusal) değişkeninin afet hazırlık davranışı (davranis) değişkeni ile ilgili tahmin değerinin ($p>0,05$, $\beta=-,145$) ise anlamsız olduğu görülmüştür.

Tablo 36. Örtük Değişkenler Arasındaki İlişkiler (Standardize Edilmiş)

Regresyon Yön	Regresyon Katsayı	S.E. (Standart Hata)	C.R. (Kritik Oran)	P (Sig.)
deger <--- inanc	,720	,095	11,580	***
bilissel <--- deger	-,451	,121	-4,977	***
duyusal <--- deger	-,314	,108	-3,908	***
bilissel <--- inanc	1,000	,222	9,777	***
duyusal <--- inanc	,958	,196	10,007	***
davranis <--- inanç	,807	,426	3,228	***
davranis <--- değer	,338	,145	2,606	**
davranis <--- bilişsel	-,313	,097	-2,718	**
davranis <--- duyusal	-,145	,069	-1,747	,081

*** $p<0,001$, ** $p<0,05$

Tablo 37’de modele ilişkin ölçeklerin maddeleri açısından faktör yükleri verilmiştir. Belirtilen her ikili ilişkide “p” değerlerinin 0,05’ten küçük olması maddelerin, ölçeklere doğru yüklendiği anlamına gelmektedir (Yıldız, 2018: 86-87). Maddelerin faktör yüklerine bakıldığında 0,430 ile 0,844 değerleri arasında değiştiği

görülmektedir. Dolayısıyla tüm standart tahmin değerleri (faktör yükleri) sosyal bilimler için kritik değer olan 0,40'ın üzerinde yer almaktadır (Yeşilyurt, 2018: 141).

Tablo 37. Modele İlişkin Regresyon Ağırlıkları

			Standardize Edilmiş Katsayılar	Standardize Edilmemiş Katsayılar	S.E.(Standart Hata)	C.R. (Kritik Oran)	P (Sig.)
D20	<---	davranıs	,722	1,000			
D19	<---	davranıs	,812	0,987	,043	23,188	***
D18	<---	davranıs	,803	1,018	,044	22,909	***
D17	<---	davranıs	,819	1,008	,043	23,413	***
D16	<---	davranıs	,761	0,984	,045	21,671	***
D15	<---	davranıs	,641	0,923	,051	18,105	***
D14	<---	davranıs	,787	1,048	,047	22,425	***
D13	<---	davranıs	,789	0,958	,043	22,51	***
D12	<---	davranıs	,825	0,997	,042	23,595	***
D11	<---	davranıs	,710	0,957	,048	20,147	***
D10	<---	davranıs	,793	1,129	,050	22,623	***
D9	<---	davranıs	,708	0,942	,047	20,102	***
D8	<---	davranıs	,802	1,051	,046	22,885	***
D7	<---	davranıs	,814	1,050	,045	23,235	***
D6	<---	davranıs	,714	0,986	,049	20,256	***
D5	<---	davranıs	,793	1,064	,047	22,612	***
D4	<---	davranıs	,815	1,005	,043	23,285	***
D3	<---	davranıs	,811	1,018	,044	23,166	***
D2	<---	davranıs	,761	1,032	,048	21,656	***
D1	<---	davranıs	,787	1,121	,050	22,439	***
KIS	<---	inanc	,616	1,000			
TIS	<---	inanc	,450	0,823	,074	11,063	***
HIS	<---	inanc	,430	0,759	,071	10,631	***
DE8	<---	deger	,721	1,000			
DE7	<---	deger	,494	0,807	,060	13,435	***
DE6	<---	deger	,479	0,851	,065	13,012	***
DE5	<---	deger	,802	1,130	,052	21,945	***
DE4	<---	deger	,542	0,863	,059	14,736	***
DE3	<---	deger	,844	1,120	,049	23,075	***
DE2	<---	deger	,813	1,191	,054	22,254	***
DE1	<---	deger	,738	1,183	,059	20,16	***
DT5	<---	duyusal	,741	1,000			
DT6	<---	duyusal	,783	0,987	,048	20,712	***
DT7	<---	duyusal	,815	1,083	,051	21,425	***
DT8	<---	duyusal	,673	0,849	,047	17,885	***
BT1	<---	bilissel	,737	1,000			
BT2	<---	bilissel	,604	0,853	,052	16,291	***
BT3	<---	bilissel	,745	1,021	,051	20,189	***
BT4	<---	bilissel	,761	0,994	,048	20,61	***
BT5	<---	bilissel	,779	1,051	,050	21,103	***
BT6	<---	bilissel	,595	0,785	,049	16,036	***
BT7	<---	bilissel	,536	0,743	,052	14,42	***

***p<0.05

Ölçüm hataları gözlenen değişkenler ile gizil değişkenler arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olan hatalardır. (Yılmaz ve Varol, 2015: 30) Diğer bir deyişle ölçüm

hatası, gizli değişkenin gözlenen değişken üzerindeki açıklayamadığı varyans, olarak ifade edilebilir. Regresyon katsayılarının güvenilirliğini azalttığından dolayı ölçüm hatalarının büyük olması istenmemektedir. (Okçu, 2017: 142) Çalışmamızdaki ölçüm hataları Tablo 38’de gösterildiği gibi çok yüksek değerler almamıştır.

Tablo 38. Varyans Değerleri (Ölçüm Hataları)

Varyans	Değer	Varyans	Değer	Varyans	Değer
inanc	,148	e12	,200	e28	,612
e45	,164	e13	,387	e29	,173
e46	,210	e14	,322	e30	,248
e47	,257	e15	,378	e31	,400
e44	,137	e16	,263	e32	,506
e1	,241	e17	,242	e33	,380
e2	,394	e18	,401	e34	,365
e3	,375	e19	,287	e35	,537
e4	,393	e20	,218	e36	,510
e5	,216	e21	,231	e37	,769
e6	,245	e22	,332	e38	,508
e7	,213	e23	,331	e39	,438
e8	,301	e24	,315	e40	,436
e9	,525	e25	,687	e41	,683
e10	,291	e26	,829	e42	,831
e11	,238	e27	,242	e43	,612

Tablo 39. Yapısal Eşitlik Modelindeki Gizli Değişkenler Arası Dolaylı ve Doğrudan İlişkiler (Standardize Edilmiş Değerler)

	R ²	İnanç			Değer			Duyusal			Bilişsel			Davranış		
		Doğrudan	Dolaylı	Toplam	Doğrudan	Dolaylı	Toplam	Doğrudan	Dolaylı	Toplam	Doğrudan	Dolaylı	Toplam	Doğrudan	Dolaylı	Toplam
Değer	.51	,720		,720												
Duyusal	.58	,958	-,226	,732	-,314		-,314									
Bilişsel	.65	1,000	-,325	,745	-,451		-,451									
Davranış	.68	,807	-,097	,710	,338	,187	,525	-,145		-,145	-,313		-,313			

p<0,05

YEM analizlerinde yapılar arasında doğrudan ve dolaylı etkilerin belirlenmesi önem arz etmektedir. YEM üzerinde iki yapı arasında yer alan tek yönlü oklar doğrudan etkiyi, bir yapının aracı bir değişkenle diğer bir yapıyı etkilemesi ise dolaylı etkiyi ifade etmektedir (Gürfıdan ve Koç, 2016: 110). Tablo 39'daki squared multiple correlation (model tarafından açıklanan toplam varyasyonun oranı) (R^2) bakıldığında afet hazırlık değerlerinin toplam varyansın %51'ini, afet hazırlık tutumlarının (bilişsel) toplam varyansın %65'ini afet hazırlık tutumlarının (duyuşsal) toplam varyansın %58'ini afet hazırlık davranışlarının toplam varyansın %68'ini açıkladığı görülmektedir. Çalışma kapsamında hipotezler 0.05 anlamlılık düzeyinde önemli görülen gizli değişkenler arası standardize edilmiş dolaylı, doğrudan ve toplam etkilere dayanılarak test edilmiştir. Yapısal eşitlik modeli testinde kullanılan korelasyon Pearson korelasyonu olup regresyon değerlendirmeleri aşağıdaki gibi olacaktır (Cengiz, 2007: 196):

- $0 < r < 24$ çok zayıf ilişki
- $25 < r < 49$ zayıf ilişki
- $50 < r < 69$ orta düzeyde ilişki
- $70 < r < 89$ yüksek düzeyde ilişki
- $90 < r < 100$ çok yüksek düzeyde ilişki

H₁. Afet hazırlık inançları afet hazırlık değerlerini olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=.720$, yüksek düzeyde) Kabul edildi.

H₂. Afet hazırlık inançları afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=1,000$, çok yüksek düzeyde) Kabul edildi.

H₃. Afet hazırlık inançları afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler. ($r=-,325$, ters yönde zayıf düzeyde) Reddedildi.

H₄. Afet hazırlık inançları afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=.958$, çok yüksek düzeyde) Kabul edildi.

H₅. Afet hazırlık inançları afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler. ($r=-,226$, ters yönde çok zayıf düzeyde) Reddedildi.

H₆. Afet hazırlık inançları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=.807$, yüksek düzeyde) Kabul edildi.

H₇. Afet hazırlık inançları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler. ($r=-,097$, ters yönde çok zayıf düzeyde) Reddedildi.

H₈. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=-,451$, ters yönde zayıf düzeyde) Reddedildi.

H₉. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=-,314$, ters yönde zayıf düzeyde) Reddedildi.

H₁₀. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=,338$, zayıf düzeyde) Kabul edildi.

H₁₁. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler. ($r=,187$, çok zayıf düzeyde) Kabul edildi.

H₁₂. Afet hazırlık duyuşsal tutumları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=-,145$, ters yönde zayıf düzeyde) Reddedildi.

H₁₃. Afet hazırlık bilişsel tutumları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=-,313$, ters yönde zayıf düzeyde) Reddedildi.

6.1. Tartışma

H₁. Afet hazırlık inançları afet hazırlık değerlerini olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=,720$, yüksek düzeyde) Kabul edildi.

Çalışmamızda afet hazırlık inançlarının afet hazırlık değerlerini olumlu yönde doğrudan etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuca göre afet hazırlığının önemli olduğuna ve hazırlık için yeterli beceriye sahip olduğuna inanan bireylerin çevreyi koruma, güvenli çevrede yaşama gibi değerleri önemli gördüğü söylenebilir. Bu anlamda çalışmamıza benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar aşağıda belirtildiği gibidir.

Slimak ve Dietz, (2006) çalışmalarında afet hazırlığı açısından öz-yeterlilik gibi inançların güvenlik, kendine güven vb. değerlere temel sağladığını ifade etmiştir. Örneğin; afetlere hazırlanabileceğine inanan bir bireyin kendisi ve çevresinin güvenliğini önemsendiği düşünülmektedir.

Paton ve Johnston (2008) afet hazırlığının temelini oluşturan, "Koruma", "Hayatta Kalma" ve "Başkalarına Karşı Sorumluluk" değerlerinin, insanların karar alma süreçlerine ilişkin açıklamalarından ortaya çıkan, hazırlanmaya ilişkin önemli inançlar olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca bu değerlerin, belirli bir davranışı gerçekleştirmenin en yakın nedenini temsil ettiğini ve daha derin düzeydeki inançlardan kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Becker vd. (2013) çalışmalarında aile değeri, kişisel ve başkaları için sorumluluk hissetmenin, inançları ve hazırlık sürecini etkilediğini ortaya koymuştur. Özellikle "Başkaları için sorumluluk" (ör. çocuklar, aile, toplum) değerine sahip bireylerin bir afet durumunda sorumluluğundaki kimselerin güvende olmasını sağlamak için hazırlanacağını ifade etmişlerdir.

Stern vd. (1999) çalışmalarında bir hareketin temel değerlerini kabul eden, değerli nesnelerin tehdit altında olduğuna inanan ve eylemlerinin bu değerleri geri kazanmaya yardımcı olabileceğine inanan bireylerin, eylem için bir yükümlülük hissedeceğini ortaya koymuşlardır.

Paton vd. (2010) çalışmalarında orman yangını riskli bölge sakinleri, değer verdikleri çevresel nitelikleri tehdit edeceği inancından hareketle düşük çevresel etkiye sahip yangın önlemlerini benimseyeceklerini doğal çevreyi olumsuz etkileyecek önlemleri desteklemeyeceklerini belirtmişlerdir.

H₂. Afet hazırlık inançları afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=1,000$, çok yüksek düzeyde) Kabul edildi.

H₃. Afet hazırlık inançları afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler. ($r=-,325$, ters yönde zayıf düzeyde) Reddedildi.

H₄. Afet hazırlık inançları afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=,958$, çok yüksek düzeyde) Kabul edildi.

H₅. Afet hazırlık inançları afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler. ($r=-,226$, ters yönde çok zayıf düzeyde) Reddedildi.

Çalışmamızda afet hazırlık inançlarının afet hazırlık tutumlarını (bilişsel-duyuşsal) olumlu yönde etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuca göre afet hazırlığının önemli olduğuna ve hazırlık için yeterli beceriye sahip olduğuna inanan

bireylerin afetlere hazırlık için bilgi arama ve eğitime katılma gibi bilişsel tutumlarının artacağı söylenebilir. Ayrıca yaşadığı bölgede afetlerin meydana gelebileceğine ve kayıp yaşayacağına inanan katılımcıların kaygı, korku, endişe gibi duyuşsal tutumlarının artacağı söylenebilir. Bu anlamda çalışmamıza benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar aşağıda belirtildiği gibidir.

Bengston ve Fan (1999) çalışmalarında orman yollarıyla ilgili inançlardan dördü (eğlence amaçlı kullanım ve erişim, emtia ile ilgili faydalar, yerel topluluk yararları ve yangından korunma), olumlu tutumları, dördü (sübvansiyon maliyetleri, ekolojik maliyetler, yolsuz alanların ekolojik faydaları ve yolsuz rekreasyon) olumsuz tutumları destekleyen argümanlar olarak tespit etmişlerdir.

Becker vd. (2012) çalışmalarında insanların, sahip oldukları inançlar ile tehlike ve hazırlık bilgisini ilişkilendirme ve bilgi konusunda yeni inançlar oluşturma eğiliminde olduğunu tespit etmişlerdir.

Sun vd. (2019) depremin dini inançlara atfedilmesinin, doğal tehlikelerle ilgili bilgi edinme ve yorumlama, risk algısı, tutumlar ve hayatta kalma becerileri geliştirme gibi afet riskini azaltmanın önemi konusundaki farkındalıklar ve davranışsal tepkiler ile ilgili yetenekler üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

Becker vd (2013), inançların bilgi yorumlama ve anlam verme sürecinde önemli bir rol oynadığını, çeşitli kişisel, sosyal ve çevresel faktörlerle etkileşime girdiğini ve hazırlık üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca duygular da inançlarla etkileşime girmiş, felaketlerden endişe veya korku duyanlar genellikle “Güvenlik” ve “Hayatta Kalma” ihtiyacı hakkında güçlü inançlara sahip olmuşlardır.

Simpson-Housley ve Bradshaw (1978) çalışmalarında, iç kontrol odağına sahip katılımcıların afetlerin kendi eylemlerinden kaynaklandığını düşündüğünü, dış kontrol odağına sahip olanların ise kendilerini kaderin ve çevresel durumların piyonları olarak gördüğünü ortaya koymuşlardır. Ayrıca içsellersin önleyici yanıtlarında daha aktif olduğu, dışsalların ise aktif onarıcı yanıtlar için eğilim gösterdiği görülmüştür.

Kiani vd. (2013) çalışmalarında güvenlik eğitimi ile çalışanlara hayatlarını kontrol ettikleri ve etkili ve kararlı davranma kapasitesine sahip oldukları inancının aşılanaileceği ve güvenlik tutumlarını teşvik etmekle çalışanlar arasındaki kaderci inançları değıştirebileceğini ifade edilmiştir.

AlQahtany ve Abubakar (2020) çalışmalarında katılımcıların neredeyse üçte ikisinin (%64,7) afetlerden haberdar olmasına ve % 81'inin afet risklerinden endişe duymasına rağmen, yarısından azının (% 47,3) yerleşimlerinin risk altında olabileceğine inandığını tespit etmişlerdir.

Mclvor ve Paton (2007) çalışmalarında insanların kişisel eylemler yoluyla tehlike etkilerini azaltma yeteneklerine olan inançları üzerindeki önemli, zararlı etkilerinin aracılık etmesiyle hazırlık yapma olasılığını azaltmada olumsuz tutumlar ortaya çıkacağını tespit etmişlerdir. Bu anlamda olumlu tutumların hazırlıklı olmayı kolaylaştıracağı ve olumsuz tutumların hazırlık benimsenmesini kısıtlayacağı düşünülmektedir.

Paton vd. (2009) olumsuz sonuç beklentisinin; tehlikelerin yıkıcılığı karşısında kişisel azaltma eylemlerinin, bir fark yaratamayacağı inancına bağlı olduğunu belirtmiştir. Olumlu sonuç beklentisinin ise, kişisel hazırlığın bir fark yaratabileceği ve kişinin hayatına değer katabileceği inancına dayandığını ifade etmiştir.

H₆. Afet hazırlık inançları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=,807$, yüksek düzeyde) Kabul edildi.

H₇. Afet hazırlık inançları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler. ($r=-,097$, ters yönde çok zayıf düzeyde) Reddedildi.

Çalışmamızda afet hazırlık inançlarının afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuca göre afet hazırlığının önemli olduğuna ve hazırlık için yeterli beceriye sahip olduğuna inanan bireylerin afet planı ve afet çantası hazırlamak, hazırlıkla ilgili gönüllü organizasyonlara katılmak, buluşma-toplanma alanlarını tatbik etmek gibi afet hazırlık davranışlarını gerçekleştirmeye ılımlı yaklaştıkları söylenebilir. Bu anlamda çalışmamıza benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar aşağıda belirtildiği gibidir.

Ajzen (1985) çalışmasında bir davranışa yönelik tutumun, o davranış hakkındaki belirgin inançlarla belirlendiğini ortaya koymuştur. Genel olarak, belirli bir davranış gerçekleştirmenin çoğunlukla olumlu sonuçlara yol açacağına inanan bir kişinin, davranış gerçekleştirmeye yönelik olumlu bir tutuma sahip olacağı, davranış gerçekleştirmenin çoğunlukla olumsuz sonuçlara yol açacağına inanan bir kişinin

olumsuz bir tutuma sahip olacağı söylenebilir. Son tahlilde, daha sonra, bir kişinin davranışı, inançlarına referansla açıklanmaktadır.

Lindell ve Prater (2002) çalışmalarında gerekçeli eylem teorisinden (TRA) söz etmişlerdir. Teoriye göre insanların davranışsal tepkilerinin davranışsal niyetlerinin bir işlevi olduğu ve eyleme ilişkin belirgin inançlarla tanımlanan tutumlarından etkilendiği ifade edilmektedir.

Terpstra ve Lindell (2013) çalışmalarında sonuçlar başa çıkma değerlendirmesinin - tehlike ayarlamalarının etkililiği ve müdahale maliyetleri hakkındaki inançları içeren bir yapı - insanların sele hazırlık davranışının güçlü bir öngörücüsü olduğunu göstermişlerdir.

Becker vd. (2013) iki temel inancın hazırlığı cesaretlendirdiği iki inancın ise cesaret kırıcı olarak hizmet ettiğini tespit etmişlerdir. Cesaretlendiren ilk inanç öz-yeterlikle ilgilidir. Hazırlık eylemleri üstlenebileceklerine inanan insanların, uyumlaştırmayı benimsemeye meyilli olmaları daha olasıdır. Hazırlık sürecini etkileyen bir diğer kişisel inanç ise “cevap verebilirim” dir. Bu inanç, öz-yeterlikle ilişkilendirilse de farklı bir inanç olarak not edilir, çünkü bağlama bağlı olarak biraz farklı bir etki yaratır. İnsanların aynı anda “hazırlayabildiğime” ve “cevap verebileceğime” inandıkları durumlarda, uyumlaştırmının benimsenmesi daha olasıdır. Cesaret kıran inançlardan ilki olumsuz sonuç beklentisiyle ilgilidir. İnsanlar kişisel hazırlığın bir fark yaratmayacağını: bir etkinlik sırasında hazırlık maddelerine erişemeyebilecekleri; hazırlık maddelerinin beklendiği gibi çalışmayabileceği veya pratik olarak kullanılamayabileceğini; düşündüğünde ortaya çıkmaktadır. Hazırlıklı olmanın doğal tehlikelere karşı aşırı bir tepki olduğu inancı da insanların uyum benimsemesini sınırlamaktadır.

Greaves vd. (2013) öncül inançların davranışları gerçekleştirme niyetleri üzerindeki etkilerine aracılık ettiğini bulmuştur.

Rüstemli ve Karancı (1999) hasar azaltımına olan inancın hem eğitim hem de hasar maliyeti ile pozitif korelasyon gösterdiğini tespit etmişlerdir. Bu sonuçlar mağdur nüfuslarda koruyucu davranışın esas olarak algılanan şiddet ve gelecekteki tehlikelerin ortaya çıkmasına bağlı olarak korku ve inançla belirlendiğini göstermektedir.

Grothmann ve Reusswig (2006) çalışmalarında özel hasar önlemenin etkinliği ve uygulanabilirliği hakkındaki inançların insanların ihtiyati eylemlerini etkilemesinin olası olduğunu göstermektedir.

Karancı vd. (2005) çalışmasında daha fazla eğitime sahip olmak, daha küçük bir haneye sahip olmak, eğitime katılmak ve iç kontrol odasına sahip olmanın, hafifletme inançları ve hazırlık olasılığındaki inançlarla ilgili olduğunu tespit etmişlerdir.

Kreibich vd. (2005) yürüttüğü çalışmada hazırlık davranışında esas olarak hanelerin özel ihtiyati tedbirlerin etkililiğine olan inancının belirleyici bir rol oynadığını göstermişlerdir.

Basolo vd. (2007) çoğu insanın, kasırganın kendi toplumlarını vuracağına inanırsa hazırlık çabası göstereceğini ortaya koymuşlardır.

Becker vd. (2012a) bazı insanların tehlikelerin bir sorun olup olmadığına ve kendileri için hazırlanmaları gerekip gerekmediğine karar vermede mevcut inançlarına güveneceklerini ortaya koymuşlardır.

Harries (2012) çalışmasında koruyucu eylemin etkilerine ilişkin risk algıları ve inançlarının koruyucu davranışla önemli ölçüde ilişkilendirildiğini tespit etmiştir. Önümüzdeki on yıl içinde su baskını beklediklerini söyleyenlerin koruyucu önlemler alma olasılıklarının diğerlerine göre neredeyse iki kat daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Bubeck vd. (2013) çalışmalarında katılımcıların sel engellerinin etkililiğine olan inancının ve bu tür önlemleri fiilen uygulayabilme yeteneklerine duyduğu güvenin ihtiyati davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermişlerdir.

Karancı ve Akşit (1999) çalışmalarında katılımcıların gelecekteki deprem için riskler algıladığını ve hafifletme olasılığına inandığını ancak çok az kişinin hazırlık faaliyetlerinde bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Paton vd. (2010a) insanların hazırlanmalarında, kaynaklardan (örneğin zaman, para, fiziksel kaynaklar, uzmanlık) yoksunluk ve bir sonraki tehlike olayının ne zaman gerçekleşeceğine ilişkin inançların (özellikle on yıllar veya yüzyıllarla ölçülen geri dönüş sürelerine sahip olaylarda) etkili olduğunu göstermişlerdir.

Goddard vd. (2018) üniversite öğrencilerinin %66,2'sinin afete hazırlıklı olmanın felaketin olumsuz etkilerini azaltacağına inansa da afete hazırlık düzeylerinde bir farklılık olmadığını göstermişlerdir.

Najafi vd. (2017) afete hazırlık davranışının etkisini azaltan inancın "hazırlık yapmak gereksizdir" inancı olduğunu ortaya koymuşlardır.

Paton vd. (2009) insanların hazırlanmaya yatkın olsalar bile, kısa vadede bir tsunaminin meydana gelme ihtimalinin düşük olduğuna dair inançlarının, hazırlık niyetlerini eyleme dönüştürme olasılıklarını düşürdüğünü ortaya koymuşlardır.

Mclvor ve Paton (2007), kişisel azaltma (sonuç beklentisi) ve iyi problem çözme (eylem başa çıkma) becerilerinin etkinliğine olan inancın, koruyucu tedbirler alma olasılığını artırdığını göstermişlerdir.

Shipper (2010) risk bağlamında dini inancın oynadığı rolü ele alan araştırmasında kaderciliğin riski azaltmada büyük bir engel olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Baytiyeh ve Naja (2016) insanların bir afete hazırlanmak için tehdidin varlığına inanması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Sonuçlar kaderci inançlar ile afete hazırlık (= -.42) arasında, kaderci inançların katılımcıların depreme karşı davranışları üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu gösteren önemli bir negatif korelasyon olduğunu göstermiştir.

Joakim ve White (2006) Endonezya'nın Yogyakarta kentinde meydana gelen depremle ilgili, inanç ve dinin rolünü, etkilenen nüfus perspektifinden incelemişlerdir. Araştırma sonucunda tüm katılımcılar deprem felaketini Allah'ın iradesine bağlamıştır. Tanrı'nın kaderi olarak afetlere olan bu inanç nedeniyle bazı köylüler, felaketlere hazırlanmak için yapılabilecek veya yapılması gereken hiçbir şey olmadığı inancını dile getirmiştir.

Oral vd. (2015) çalışmalarında katılımcıların çoğu afetlerin bir Tanrı eylemi olduğunu ve kontrol edilemez olduğunu bu nedenle hazırlanmanın bir anlamı olmadığını belirtmiştir.

Bempah ve Oyhus (2017) çalışmalarında bir sosyal sorunun nedenlerini tanrısallığa ve kişisel eylemlerin dışındaki diğer faktörlere bağlayan inançlar ve algıların, bireysel hafifletme stratejilerini olumsuz yönde etkileyebileceğini ortaya çıkarmışlardır.

Asgary ve Willis (1997), bir kişinin kaderci inanca sahip olması durumunda, deprem riskini azaltmak için hafifletici önlemler alma olasılığının önemli ölçüde azaldığını tespit etmişlerdir.

H₈. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=-,451$, ters yönde zayıf düzeyde) Reddedildi.

H₉. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=-,314$, ters yönde zayıf düzeyde) Reddedildi.

Çalışmamızda afet hazırlık değerlerinin afet hazırlık tutumlarını (bilişsel-duyuşsal) olumlu yönde etkilediği hipotezi reddedilmiştir. Bu sonuca göre güvenli bir çevrede yaşamak, doğayı korumak gibi değerlerin afet hazırlığına yönelik bilgi arama eğitim alma gibi bilişsel tutumları ve korku, kaygı oluşturma gibi duyuşsal tutumları olumlu yönde etkilemediği görülmektedir. Bu sonuçlar literatürle ters düşmüştür. Literatüre ters düşmesinin nedeninin eğitim, cinsiyet, yaş vb. demografik değişkenler ve araştırmaya dahil edilen il ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Literatürdeki ilişkiler aşağıdaki gibidir.

Saraçoğlu vd. (2013) çalışmalarında öğretmen adaylarının demokratik tutum puanları ile değer algılarına ilişkin puanları arasında pozitif yönde ve zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Stern ve Dietz (1994) değer oryantasyonlarının, bireyin değer verdiği şeyler için tutum nesnelerinin sonuçları hakkındaki inançları etkileyebileceğini ve dolayısıyla o bireyin tutumları ve davranışları için sonuçları olabileceğini ortaya koymuşlardır.

Stern vd. (1995) yeni nesnelere yönelik tutumların daha istikrarlı inşası için değerlerle bağlantının önemli olduğu ve görece kalıcı değer yönelimlerinin bu temeli sağlayabileceğini ortaya koymuşlardır. Ayrıca değerlerin yaşamda genel yol gösterici ilkeler olarak hareket ettiği ve bu nedenle, yeni sosyal nesneler hakkında tutumlar oluşturma koşulu da dahil olmak üzere, alışılmadık koşullarda eylem için muhtemelen kılavuz direkler olduğunu ifade etmişlerdir.

Schultz vd. (2005) çevresel konularla ilgili tutumların anlaşılmasında değerlerin önemini göstermişlerdir. Genel olarak, üç tür tutumun (egoist, sosyal-fedakar ve biyosferik) her birinin çevre için endişeleri ifade ettiği ancak her tutumun farklı temel değerlere dayandığını tespit etmişlerdir. Özetlemek gerekirse, elde edilen bulgular, değerlerin çevresel tutum ve davranışların altında yatan faktör olduğunu göstermiştir.

Vaske ve Donnelly (1999) biyomerkezli / insan merkezli değer oryantasyon sürekliliğinin, bir katılımcının doğal alanların korunmasına yönelik tutumunu

öngördüğünü ve bu tutumun, değer oryantasyonu ile doğal alanların korunmasına yönelik oy verme davranışı arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini göstermişlerdir.

Bengston ve Fan (1999) çalışmalarında tutumların ve inançların altında, bir dizi orman değerinin (özellikle ekonomik, faydacı, estetik ve ahlaki değerler) olduğunu tespit etmişlerdir.

Whitfield vd. (2009) nükleer tehditlere yönelik tutumlar ve değerleri ilişkilendiren çalışmasında pronükleer tutumların daha güçlü geleneksel değerler ve daha zayıf özgecil değerlerle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (WHITFIELD ve ark., 2009'dan aktaran, PRATI ve ZANI, 2013:785)

Schultz ve Zelezny (2003) kendini aşan yaşam hedeflerine değer veren bireylerin, çevre sorunlarına daha fazla önem verme, ekonomik büyümeden daha çok çevre korumayı tercih etme ve daha çevreci davranışlarda bulunma eğiliminde olduğunu tespit etmişlerdir. Buna karşılık, kendini geliştiren yaşam hedeflerine değer veren bireylerin, çevre sorunları hakkında daha egoist kaygılara sahip olma, ekonomik büyümeyi çevre korumaya tercih etme ve daha az çevresel davranışta bulunma eğiliminde olduğunu bulmuşlardır.

Baytiyeh ve Naja (2014) kaderciliğin toplumsal bir değer olarak yayılımının ve insanların kaderciliğe olan bağlılığına ilişkin anlayış eksikliğinin özellikle Orta Doğu toplumlarında riskin azaltılmasına karşı pasif bir tutuma sebep olacağını ve mevcut tehlikelere karşı savunmasızlık oluşturacağını ortaya koymuşlardır.

H₁₀. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=,338$, zayıf düzeyde) Kabul edildi.

H₁₁. Afet hazırlık değerleri afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkiler. ($r=,187$, çok zayıf düzeyde) Kabul edildi.

Çalışmamızda afet hazırlık değerlerinin afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuca göre güvenli bir çevrede yaşamak, doğayı korumak gibi değerleri önemli gören bireylerin afet planı ve afet çantası hazırlama, hazırlıkla ilgili gönüllü organizasyonlara katılma, buluşma-toplanma alanlarını tatbik etme vb. hazırlık davranışlarını önemli gördüğü söylenebilir. Literatürde afet hazırlık değerleri ve afet hazırlık davranışları arasındaki dolaylı ve doğrudan olumlu yönde ilişkiyi destekleyen araştırmalar aşağıda belirtildiği gibidir.

Bardi ve Schwartz (2003) çalışmalarında özellikle gelenek ve teşvik değerlerinin kendilerini ifade eden yaygın davranışlarla yüksek oranda ilişkili olduğunu ve hazcılık, özyönetim, evrenselcilik ve güç değerlerinin bu tür davranışlarla makul ilişkiler gösterdiğini belirtmişlerdir.

Shchultz ve Zelezny (1998) değerlerin, çevresel davranışın tahmininde dikkate alınması gereken önemli değişkenler ve çevre yanlısı davranışın önemli belirleyicileri olduğunu göstermiştir.

Whitmarsh (2008) çalışmasında çevrenin hassas olduğuna, kaynakların sınırlı olduğuna ve insan dışı yaşamın içsel bir değere sahip olduğuna inanan katılımcıların, harekete geçme olasılıklarının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Ayrıca çevresel değerlerin eylemin en güçlü öngörücüsü olduğunu tespit etmiştir.

Zhang vd. (2014) değerlerin, çevresel dünya görüşleri, afetin sonuçlarına ilişkin farkındalık, sorumluluk yüklemesi ve kişisel normlar aracılığıyla çevre yanlısı davranışlar üzerindeki etkisinin önemli ölçüde olumlu olduğunu kanıtlanmışlardır.

Schultz ve Zelezny, (2003) çalışmalarında kendini aşan yaşam hedeflerine değer veren bireylerin, çevre sorunlarına daha fazla önem verme, ekonomik büyümeden daha çok çevre korumayı tercih etme ve daha çevreci davranışlarda bulunma eğiliminde olduğunu göstermişlerdir.

Teo vd. (2019) Avustralya'da yürüttükleri çalışmada farklı etnik kökenlere sahip katılımcılar arasında afete hazırlık düzeylerinin önemli ölçüde farklı olduğunu, farklı tarihsel geçmişe sahip bireylerin afet durumlarına karşı farklı tepkiler gösterdiğini ortaya koymuşlardır.

Graham vd. (2013) insanların bir şeye, kişiye, eyleme veya etkinliğe değer verdiklerini (fiil) söylediklerinde, o varlıkla ilişkili daha derin bir anlamı ifade ettiğini belirtmişlerdir. Bu anlamda çevresel değişime, hükümet politikalarına ve planlama kararlarına verilen tepkileri belirlediği için değerlerin önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Nordlund ve Garvill (2002) genel değerlerin, çevresel değerler, sorun farkındalığı ve kişisel normlar aracılığıyla çevre yanlısı davranışı dolaylı olarak etkilediğini tespit etmişlerdir.

Poortinga vd. (2004) çalışmalarında değerlerin, genel ve özel çevresel kaygının, özellikle çevresel nitelikleri doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen, amaca yönelik çevresel davranış ölçümlerindeki farklılıkları açıklayabildiğini göstermişlerdir.

Vaske ve Donnelly, (1999) değer oryantasyon sürekliliğinin, doğal alanların korunmasına yönelik tutumu öngördüğünü ve bu tutumun, değer oryantasyonu ile davranış arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini göstermişlerdir.

Stern vd. (1999) bir hareketin temel değerlerini kabul eden, değerli nesnelerin tehdit altında olduğuna ve eylemlerinin bu değerleri geri kazanmaya yardımcı olabileceğine inanan bireylerin, eylem için bir sorumluluk taşıdıklarını ortaya koymuşlardır.

Jimee vd. (2019) her vatandaşın güvenliğini değerini anladığında ve günlük aktivitelere güvenlik kültürü olarak entegre edildiğinde, afet riskini azaltan her bireyin algı ve inançlarında olumlu bir değişiklik sağlanacağını ifade etmişlerdir.

H₁₂. Afet hazırlık duyuşsal tutumları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=-,145$, ters yönde zayıf düzeyde) Reddedildi.

H₁₃. Afet hazırlık bilişsel tutumları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkiler. ($r=-,313$, ters yönde zayıf düzeyde) Reddedildi.

Çalışmamızda literatüre dayanarak kurulan afet hazırlık tutumlarının (bilişsel-duyuşsal) afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde etkilediği hipotezi reddedilmiştir. Bu sonuca göre duyuşsal tutumlar açısından aşırı veya yetersiz düzeyde korku, kaygı, endişe vb. olumsuz duyguların ve aşırı özgüvenin afetlere yönelik hazırlık gerçekleştirme olasılığını azalttığı söylenebilir. Ayrıca elde edilen bulgulara göre literatürde anlaşılmaya varılamayan konulardan biri olan bilgi arama, eğitim alma gibi faktörleri bünyesinde barındıran bilişsel tutumların hazırlık davranışlarını olumlu yönde etkilemediği görülmüştür. Bunun sebebinin demografik değişkenlerle (eğitim, mülkiyet, gelir durumu vb.) veya eğitimlerin yoğunlukla teorik olarak yürütülmesiyle (deneyimsel ya da etkileşimsel bilgi yerine pasif bilginin kullanılması) ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Becker vd. (2012a) çalışmasında afet hazırlığında duyuşsal bir tutum olan endişenin dört ana şekilde kendini gösterdiğini ortaya koymuştur; bireyleri tehlikeler ve hazırlıklı olma hakkında daha fazla bilgi edinmeye itme; insanları endişelerini azaltmak

adına bir felakete hazırlanmak için doğrudan motive etme; insanların 'hazırlanmak önemlidir' inancını şekillendirmeye dolaylı olarak katkıda bulunma; ya da insanların sorunu inkar etmesine neden olma.

Botzen ve Aerts (2012) bilginin her zaman sel hafifletme davranışının çok yararlı bir öngörücüsü olmadığını göstermişlerdir.

Schultz ve Oskamp (1996) bir davranışı gerçekleştirmek için gereken çaba miktarı düşük olduğunda, küçük veya orta düzeyde bir endişenin, davranışı üretmek için yeterli ivme sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca genel tutumların belirli durumlarda davranışı doğrudan tahmin edebileceğini ifade etmişlerdir.

Odai vd. (2019) çalışmalarında afet yönetimi tutumunun, afet davranışı ile pozitif anlamlı korelasyon içinde olduğunu göstermişlerdir.

Thomas vd. (2018) tutumun, hazırlıklı olma davranışları için değişim ilerlemesi aşamasıyla ilişkili bir faktör olduğunu tespit etmişlerdir.

Mol vd. (2020) çalışmalarında genel olarak ihtiyati eyleme karar vermek için yaygın olarak incelenen motivasyonun, risk tutumu olduğunu tespit etmişlerdir.

Terpstra (2011) çalışmasının sonuçları hem bilişsel hem de duyuşsal mekanizmaların bireylerin hazırlık niyetlerini etkilediğini göstermektedir.

Tekeli-Yeşil vd. (2010) eyleme yönelik tutumlar ve genel güvenlik puanının bireysel önlemler için önemli yordayıcılar olduğunu tespit etmişlerdir.

Alqahtany ve Abubakar (2020) afet risklerine karşı tutumların, ihtiyati tedbirlerin temel itici güçleri olduğunu ayrıca kamu davranışsal sonuçları hakkında önemli bir bilgi kaynağı ve belirleyicisi olduğunu ifade etmişlerdir.

Salita vd. (2019) çalışmalarında bilginin korku düzeylerini, tehlike ve korkunun kontrol yanıtlarının varlığını etkilediğini ve afete hazırlık davranışını artırdığını tespit etmişlerdir.

McIvor ve Paton (2007) çalışmasında olumlu risk azaltma tutumlarının, afetler için koruyucu önlemler alma olasılığını artırdığını ortaya koymuşlardır. Ayrıca olumlu tutumların hazırlıklı olmayı kolaylaştıracağı olumsuz tutumların ise kısıtlayacağı düşünülmektedir.

Mileti ve Sorenson (1987) bilişsel yetenekler, kişilik ve tutumlar gibi özelliklerin algıyı ve tutumların da karar vermeyi etkilediğini tespit etmişlerdir.

Jiang vd. (2015) çalışmalarında tutum ve uygulama arasında anlamlı pozitif korelasyonlar olduğunu ortaya koymuşlardır.

Reams vd. (2013) çalışmalarında çevresel tehlikelere maruz kalma, sakinlerin sosyoekonomik savunmasızlığı ve konut sakinlerinin “uyum sağlama kapasitesi” ile ilgili faktörlerin - bilgiye erişim ve kişisel tutumlar da dahil olmak üzere - konut sakinlerinin tercihleri ve davranışları üzerinde önemli etkiler olduğunu ortaya koymuşlardır.

Taghizadeh vd. (2012) evin yeri, önceki depremlerden sonra kurtarma eylemlerine katılma, görev süresi, tutum puanı, yaş ve genel güvenlik hakkında bilginin depreme karşı önlem alınması ile ilişkili faktörler olduğunu ortaya koymuşlardır. Depreme karşı düşük tutumun düşük hazırlık davranışına yol açacağı görülmüştür.

Khalid vd. (2013) çalışmalarında duygusal tepkilerin, biliş bilgi vererek davranışı yönlendirmeye yardımcı olacağını tespit etmişlerdir.

Şakiroğlu (2005) tezinde gelecekteki afetlerin yıkıcı sonuçları nedeniyle bir endişe kaynağı olabileceğini ve eğer bu kaygı uygun düzeyde mevcutsa, kaygı ile depreme hazırlık davranışı arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Miceli vd. (2008) afete hazırlıklı olmanın risk algısı ve endişe duyguları ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir.

Diekman vd. (2007) çalışmalarında aile üyelerini koruma endişesi ve acil durumlarla ilgili kişisel deneyimin, haneyi gelecekteki acil durumlara hazırlamak için güçlü motivasyonlar olduğunu göstermişlerdir.

Rüstemli ve Karancı (1999) çalışmalarında hazırlık davranışının esas olarak önceki deneyimin şiddeti ve bilişi yerine korku ve inançla belirlendiğini göstermektedir. Tutumun duyuşsal etmenlerinden olan korku bilişleri şekillendirmekte ve uyarlanabilir yanıtları motive etmektedir.

Karancı vd. (2005) çalışmalarında afetle ilgili bilişler (afet beklentisi, gelecekteki felaketler hakkında endişe, zarar tahminleri, hafifletme ihtimaline inançlar ve hazırlıklı olma durumu) ve rapor edilen hazırlık davranışlarını değerlendirmişlerdir. Çalışma sonuçları hazırlıklı davranışlar bildiren katılımcıların çok az (%13) olduğunu göstermektedir. Ayrıca regresyon analizinin sonuçları duyuşsal bir değişken olarak anksiyetenin afet bilişlerinin önemli bir yordayıcısı olduğunu göstermektedir.

Takao vd. (2004) bilişsel tepkinin (örn. Sel beklentisi) sakinlerin sellere hazırlıklı olmalarına katkıda bulunmadığını; daha ziyade sakinlerin hazırlıklı olmalarıyla güçlü bir şekilde ilişkili olanın duygusal tepkiler (örn. sel korkusu) olduğunu ifade etmişlerdir. Yani selden daha çok korkan ev sahiplerinin selden daha az korkanlara göre gelecekteki sellere hazırlanma olasılıklarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Hirose ve Ishizuka (1983) deprem tehlike bilşi ve deprem kaygısından oluşan deprem tutumunun hazırlık davranışı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermişlerdir. İkinci bir bulgu, deprem tehlikesi ve deprem kaygısı bilişinin, deprem hazırlıkları yürürlüğe girmeden önce depreme uyum davranışını motive edebildiği halde, uyarlanabilir davranışa belli bir dereceye kadar ulaşıldıktan sonra bu işlevi yitirmesidir.

Asgary ve Willis (1997) çalışmalarında katılımcıların yaklaşık yarısının, bulundukları yerdeki deprem riskinin çok yüksek olduğu konusunda bilgilendirildiğinde 'hiçbir şey yapmayacağını' tespit etmiştir. Ayrıca deprem tepkilerinin, tutumlardan önemli ölçüde etkilenmediği, depremleri hayati tehlike olarak gören ve endişe duyan hanelerin mutlaka hafifletici davranışlar sergilemediği görülmektedir.

Ho vd. (2008) çalışmalarında daha fazla felaket deneyimi yaşayan mağdurların, afet olayını daha fazla yaşamı tehdit edici olarak gördüğünü ve daha fazla korku duyduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca daha yüksek bir kontrol edilebilirlik duygusunun algılanan afet etkilerini etkili bir şekilde azaltabileceğini ifade etmişlerdir.

Dedeoğlu (2005) çalışmasında bireylerin eğitimli ve olumlu tutumlara sahip kimseler olmalarına rağmen afet hazırlıklarını yerine getirmediğini belirtmişlerdir. Bu anlamda tutumun eyleme dönüşmesinde çevredeki diğer risklerin sıklığı ve boyutunun da öneminden bahsedilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bilişim teknolojilerinin gelişmesi, birey temelli yeni dünya düzenine geçiş, sosyal ağların yaygınlaşması ile afet yönetiminde (özellikle hazırlık ve zarar azaltma aşamaları) kullanılan geleneksel yöntemler yetersiz kalmaktadır. Türkiye’de yapılan mevzuat değişiklikleri, kurulan sistemler, yürütülen eğitim kampanyaları ile güvenlik açığını ortadan kaldırmak adına yapılan çalışmalar süreklilik arz etmesine rağmen toplumda kendi değer yargıları çerçevesinde oluşturulmuş bir afet hazırlığının eksikliği kendini göstermektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde toplumun haberdar olmadığı, kurum-kuruluşlar (özellikle kamu) düzeyinde yürütülen hazırlık ve zarar azaltma çabaları yerini bireysel düzeyde önlemlere ve gönüllü faaliyetlere bırakmaktadır. Bu anlamda afet hazırlığında köklü değişikliklerin ortaya konulması için temel düzeyde değişimlerin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda afet hazırlık davranışlarına etki ettiği varsayılan değer, inanç ve tutum değişkenleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan yapısal bir model oluşturmak ve bu modeli test ederek afet yöneticileri ve paydaşlarına gerekli olan bilgiyi sağlamak için bu çalışma yürütülmüştür.

Çalışma yakın zamanda sel ve deprem felaketine maruz kalmış İzmir ilinde ikamet eden 18 yaş ve üzeri 800 katılımcı ile yüz yüze ve online anket yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen toplam 74 sorudan oluşan (demografik özelliklere ilişkin 10 soru, inanç-değer-tutum-davranışı belirlemeye ilişkin 64 soru) anket formu kullanılmıştır. Çalışmaya dahil edilen beş ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmış ve analiz sonucunda uygun görülmeyen değişkenler ölçeklerden çıkartılmıştır. Güvenilirlik tespitinde Cronbach alfa istatistiği, geçerlilik tespitinde açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Analizler sonucunda belirlenen yeni ölçekler Yapısal Eşitlik Modeli oluşturmada kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modelinde uyum indekslerinden Ki Kare ($X^2=3,280$), Uyum İyiliği İndeksi (GFI=0,856), Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi (AGFI=0,839), Artırımlı Uyum İyiliği İndeksi (IFI=0,918), Normlaşmış Uyum İyiliği İndeksi (NFI=0,886), Tucker - Lewis Uyum İndeksi (TLI=0,912), Karşılaştırmalı Uyum İyiliği İndeksi (CFI=0,918), Yaklaşım Hatasının Kök Ortalama Karesi (RMSEA=0,053) ve Hoelter İndeksi

(Hoelter's Critical $N=264$) kullanılmıştır. İlgili indekslerin değerleri kabul edilebilir uyum düzeyinde yer aldığından sonuçlara ilişkin regresyon katsayıları, direkt-indirekt-toplam etkiler, squared multiple correlation ve ölçüm hataları değerlendirilerek hipotezler test edilmiştir.

Hipotez testlerinin sonuçlarına göre; afet hazırlık inançları afet hazırlık değerlerini olumlu yönde doğrudan etkilemektedir ($r=.720$, yüksek düzeyde). Afet hazırlık inançları afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkilemektedir ($r=1.000$, çok yüksek düzeyde). Afet hazırlık inançları afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumsuz yönde dolaylı olarak etkilemektedir ($r=-.325$, ters yönde zayıf düzeyde). Afet hazırlık inançları afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumsuz yönde doğrudan etkilemektedir ($r=.958$, çok yüksek düzeyde). Afet hazırlık inançları afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumsuz yönde dolaylı olarak etkilemektedir ($r=-.226$, ters yönde çok zayıf düzeyde). Afet hazırlık inançları afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkilemektedir ($r=.807$, yüksek düzeyde). Afet hazırlık inançları afet hazırlık davranışlarını olumsuz yönde dolaylı olarak etkilemektedir ($r=-.097$, ters yönde çok zayıf düzeyde). Afet hazırlık değerleri afet hazırlık bilişsel tutumlarını olumlu yönde doğrudan etkilemektedir ($r=-.451$, ters yönde zayıf düzeyde). Afet hazırlık değerleri afet hazırlık duyuşsal tutumlarını olumsuz yönde doğrudan etkilemektedir ($r=-.314$, ters yönde zayıf düzeyde). Afet hazırlık değerleri afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde doğrudan etkilemektedir ($r=.338$, zayıf düzeyde). Afet hazırlık değerleri afet hazırlık davranışlarını olumlu yönde dolaylı olarak etkilemektedir ($r=.187$, çok zayıf düzeyde). Afet hazırlık duyuşsal tutumları afet hazırlık davranışlarını olumsuz yönde doğrudan etkilemektedir ($r=-.145$, ters yönde zayıf düzeyde). Afet hazırlık bilişsel tutumları afet hazırlık davranışlarını olumsuz yönde doğrudan etkilemektedir ($r=-.313$, ters yönde zayıf düzeyde).

Çalışmada elde edilen bu sonuçlar inançların değerleri, tutumları ve davranışları, olumlu yönde değerlerin davranışları olumlu yönde etkilediğini desteklemiştir. Bu sonuç literatürle uyumludur. Fakat tutumların davranışları olumsuz etkilediği ve değerlerin tutumu olumsuz etkilediği sonucu da bulunmuştur. Bu sonuçlar ise literatürle uyumlu değildir. Yani afet hazırlık davranışlarının oluşturulmasında inançlar, değerler

ve tutumlar olumlu ve olumsuz yönlerde, çeşitli düzeylerde etkili parametreler olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara dayanarak aşağıda belirtilen öneriler sunulabilir;

- ✓ Afet hazırlık davranışı oluşturmak için öz-yeterlilik, hazırlık etkililiği gibi inançların toplumda yaygınlaştırılması adına çalışmalar yürütülmesi,
- ✓ Afetlere hazırlıkta Türk toplumunun temel değerlerini (özellikle aile değeri ve dini değerler) esas alan hazırlık davranışlarının belirlenip yaygınlaştırılması,
- ✓ Afet hazırlığı konusunda düzenlenecek eğitimlerinin teorikten ziyade pratik uygulamaları içermesi,
- ✓ 3-D ve simülasyon uygulamaları ile afetlere yönelik kaygı, korku, endişe vb. olumsuz duyguların makul düzeyde artırılmasının sağlanması,
- ✓ Toplum tabanlı afet yönetiminin gerçekleştirilmesi adına özellikle kamu kuruluşlarına ait gönüllü organizasyonların sayısının ve etkinliğinin artırılması,
- ✓ Afet yönetimi alanında hizmet veren kurum ve kuruluşların taşra teşkilatlanmasının sağlanması (ilçe teşkilatlanması),
- ✓ Afet alanında uzmanlaşmış kişilerin gönüllülük organizasyonlarının yürütülmesi, planların hazırlanması, eğitimlerin verilmesi vb. zarar azaltma ve hazırlık faaliyetlerine dahil edilmesi,
- ✓ Afet hazırlık davranışlarında köklü değişiklikler yapılarak toplumda bir afet kültürünün oluşturulup yaygınlaştırılması.

Gelecekteki araştırmalar için ise afet hazırlık davranışlarını etkileyen toplumsal normlar, davranışsal niyetler, risk algısı, güvenlik kültürü gibi faktörlerin modele dahil edilerek güçlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca literatüre katkı sağlamak adına çalışmanın farklı kültürel değerlere, inançlara ve tutumlara sahip örneklemelerde; afet öncesi ve sonrası dönemlerde tekrarlanarak geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adiyoso, W. ve Kanegae, H. (2013). The preliminary study of the role of Islamic teaching in the disaster risk reduction (a qualitative case study of Banda Aceh, Indonesia). *Procedia Environmental Sciences*, 17, 918-927.
- Adiyoso, W. ve Kanegae, H. (2017). Tsunami resilient preparedness indicators: The effects of integrating religious teaching and roles of religious leaders. In *Disaster Risk Reduction in Indonesia*, Springer, Cham, 561-587.
- Ağırkan, M. ve Kağan, M. (2017). The relationship between value orientations and psychological resilience levels of university students. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 225-245.
- AhayaLimudin, N. ve Osman, N.N.S. (2016). Disaster management: Emergency nursing and medical personnel's knowledge, attitude and practices of the East Coast region hospitals of Malaysia. *Australas Emerg Nurs J*, 19(4), 203-209.
- Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. In *Action control* Springer, Berlin, Heidelberg. 11-39.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*. 50(2), 179-211.
- Ajzen, I. (2006). Behavioral interventions based on the theory of planned behavior. <https://people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.intervention.pdf>, Erişim Tarihi:09.01.2021.
- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (1977). Attitude-behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological bulletin*, 84(5), 888-918.
- Akbaş, O. (2004). Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aktaş Alan, A. (2011). Amaç Karşıtı İş Davranışları İle Kişilik Ve İş Tatmini Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Albarracin, D. ve Shavitt, S. (2018). Attitudes and attitude change. *Annual Review of Psychology*, 69, 299-327.

- Alexander, D. E. (2007). Misconception as a barrier to teaching about disasters. *Prehospital and Disaster Medicine*, 22(2), 95-103.
- Aliakbarlou, S., Wilkinson, S., Costello, S. B. ve Jang, H. (2018). Conceptual client value index for post disaster reconstruction contracting services. *KSCE Journal of Civil Engineering*, 22(4), 1067-1076.
- Alifagusta, Y. N., Suharto, D. G. ve Wahyuningsih, R. D. (2019). Village Funds and Disaster Risk Reduction: Challenges to deal with the poverty cause by cultural belief systems. In *First International Conference on Administration Science (ICAS 2019)*. Atlantis Press. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 343, 148-151.
- Allen, K. C. ve Subervi, F. (2016). Prevention of post-disaster sequelae through efficient communication planning: analysis of information-seeking behaviours in Montana and Alabama. *Public Health*, 100(140), 268-271.
- Almazan, J. U., Cruz, J. P., Alamri, M. S., Albougami, A. S. B., Alotaibi, J. S. M. ve Santos, A. M. (2019). Coping strategies of older adults survivors following a disaster: disaster-related resilience to climate change adaptation. *Ageing International*, 44(2), 141-153.
- AlQahtany, A. M. ve Abubakar, I. R. (2020). Public perception and attitudes to disaster risks in a coastal metropolis of Saudi Arabia. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 44, 101422, 1-9.
- Appleby-Arnold, S., Brockdorff, N., Jakovljević, I. ve Zdravković, S. (2018). Applying cultural values to encourage disaster preparedness: Lessons from a low-hazard country. *International journal of disaster risk reduction*, 31, 37-44.
- Arima, M. ve Arima, M. (2011). Visualization through GIS of residents' conscious, attitude and activities to prevent disasters. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 21, 380-388.
- Asgary, A. ve Willis, K. G. (1997). Household behaviour in response to earthquake risk: An assessment of alternative theories. *Disasters*, 21(4), 354-365.
- Atabey, D. (2014). Okul Öncesi Sosyal Değerler Kazanımı Ölçeğinin Geliştirilmesi Ve Sosyal Değerler Eğitimi Programının Anasınıfına Devam Eden Çocukların Sosyal Değerler Kazanımına Etkisinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Aten, J. D., Bennett, P. R., Hill, P. C., Davis, D. ve Hook, J. N. (2012). Predictors of God concept and God control after Hurricane Katrina. *Psychology of Religion and Spirituality*, 4(3), 182-192.
- Ayyıldız, H. ve Cengiz, E. (2006). Pazarlama modellerinin testinde kullanılabilecek yapısal eşitlik modeli (YEM) üzerine kavramsal bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 63-84.
- Ayyıldız, H., Cengiz, E. ve Ustasüleyman, T. (2006). Üretim ve pazarlama bölüm çalışanları arası davranışsal değişkenlerin firma performansı üzerine etkisine ilişkin yapısal bir model önerisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 21-38.
- Bach, C., Bouchon, S., Fekete, A., Birkmann, J. ve Serre, D. (2013). Adding value to critical infrastructure research and disaster risk management: the resilience concept. *SAPIENS. Surveys and Perspectives Integrating Environment and Society*, 6(1), 1-13.
- Bagozzi, R. P. (1981). Attitudes, intentions, and behavior: A test of some key hypotheses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41(4), 607-627.
- Bankoff, G. (2004). In the eye of the storm: the social construction of the forces of nature and the climatic and seismic construction of God in the Philippines. *Journal of Southeast Asian Studies*, 35(1), 91-111.
- Bardi, A. ve Schwartz, S. H. (2003). Values and behavior: Strength and structure of relations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(10), 1207-1220.
- Basolo, V., Steinberg, L. J. ve Gant, S. (2017). Hurricane threat in Florida: examining household perceptions, beliefs, and actions, *Environmental Hazards*, 16(3), 253-275.
- Baytiyeh, H. ve Naja, M. (2016). The effects of fatalism and denial on earthquake preparedness levels. *Disaster Prevention and Management*. 25(2), 154-167.
- Baytiyeh, H. ve Naja, M. K. (2014). Can education reduce Middle Eastern fatalistic attitude regarding earthquake disasters?. *Disaster prevention and management*. 23(4), 343-355.
- Becker, G., Aerts, J. C. J. H. ve Huitema, D. (2014). Influence of flood risk perception and other factors on risk reducing behaviour: a survey of municipalities along the Rhine. *Journal of Flood Risk Management*, 7(1), 16-30.

- Becker, J. S., Johnston, D. M., Paton, D. ve Ronan, K. (2012). How people use earthquake information and its influence on household preparedness in New Zealand. *Journal of Civil Engineering and Architecture*, 6(6), 673-679.
- Becker, J. S., Paton, D., Johnston, D. M. ve Ronan, K. R. (2012a). A model of household preparedness for earthquakes: how individuals make meaning of earthquake information and how this influences preparedness. *Natural Hazards*, 64(1), 107-137.
- Becker, J. S., Paton, D., Johnston, D. M. ve Ronan, K. R. (2013). Salient beliefs about earthquake hazards and household preparedness. *Risk Analysis*, 33(9), 1710-1727.
- Becker, J. S., Paton, D., Johnston, D. M., Ronan, K. R. ve McClure, J. (2017). The role of prior experience in informing and motivating earthquake preparedness. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 22, 179-193.
- Bempah, S. A. ve Øyhus, A. O. (2017). The role of social perception in disaster risk reduction: Beliefs, perception, and attitudes regarding flood disasters in communities along the Volta River, Ghana. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 23, 104-108.
- Bengston, D. N. ve Fan, D. P. (1999). Roads on the US national forests: An analysis of public attitudes, beliefs, and values expressed in the news media. *Environment and Behavior*, 31(4), 514-539.
- Blessman, J., Skupski, J., Jamil, M., Jamil, H., Bassett, D., Wabeke, R. ve Arnetz, B. (2007). Barriers to at-home-preparedness in public health employees: implications for disaster preparedness training. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 49(3), 318-326.
- Botzen, W. J., Aerts, J. C. ve Van Den Bergh, J. C. (2009). Willingness of homeowners to mitigate climate risk through insurance. *Ecological Economics*, 68(8-9), 2265-2277.
- Bourque, L. B., Regan, R., Kelley, M. M., Wood, M. M., Kano, M. ve Mileti, D. S. (2013). An examination of the effect of perceived risk on preparedness behavior. *Environment and Behavior*, 45(5), 615-649.

- Bourque, L. B., Russell, L. A. ve Goltz, J. D. (1993). Human behavior during and immediately after the earthquake. The Loma Prieta, California, Earthquake of October, 17(1989), B3-B22.
- Brown, P., Daigneault, A. J., Tjernström, E. ve Zou, W. (2018). Natural disasters, social protection, and risk perceptions. *World Development*, 104, 310-325.
- Bubeck P., Botzen, W. J. W. ve Aerts, J. C. (2012). A review of risk perceptions and other factors that influence flood mitigation behavior. *Risk Analysis: An International Journal*, 32(9), 1481-1495.
- Bubeck, P., Botzen, W. J., Kreibich, H. ve Aerts, J. C. (2013). Detailed insights into the influence of flood-coping appraisals on mitigation behaviour. *Global Environmental Change*, 23(5), 1327-1338.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi, 22. Baskı, Ankara.
- Cafri, R. (2018). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bilgi ekonomisinin büyüme, yoksulluk ve gelir dağılımına etkisi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 13(1), 21-35.
- Call C. M. (2012). Viewing a World of Disaster Through the Eyes of Faith: The Influence of Religious Worldviews on Community Adaptation in the Context of Disaster-Related Vulnerability in Indonesia. Master Thesis. Iowa State University, Ames, USA.
- Can, A. S. (2019a). Faktör Analizinde Faktör Döndürme Yöntemleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta.
- Can, N. (2019). Başa Çıkma Davranışına Kaynak Oluşturan Dini İnanç Ve Değerler Üzerine Bir Değerlendirme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Cangür, Ş. (2012). Yapısal Eşitlik Modellemesinde Kullanılan Model Uyum İndekslerinin Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Carlson, S. (1971). Disaster And Attitudinal Change In The Guadalupe Barrio. Master Thesis, Texas Tech University, USA.

- Carter-Pokras, O., Zambrana, R. E., Mora, S. E. ve Aaby, K. A. (2007). Emergency preparedness: knowledge and perceptions of Latin American immigrants. *Journal of health care for the poor and underserved*, 18(2), 465-481.
- Castillo, M. ve Carter, M. (2011). Behavioral responses to natural disasters. Discussion Paper Interdisciplinary Center for Economic Science, USA. 1-33.
- Cengiz, E. (2007). Kâr Amacı Gütmeyen Kurumlar Olarak Müzelerde Pazarlama Faaliyetleri: Pazarlama Karması Unsurlarının Müzelerde Müşteri Sadakatine Etkisine İlişkin Yapısal Bir Model Önerisi. Yayımlanmış Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Cengiz, E. ve Kırkbir, F. (2007). Yerel halk tarafından algılanan toplam turizm etkisi ile turizm desteği arasındaki ilişkiye yönelik yapısal bir model önerisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 19-37.
- Cesur, S., Bayad, A., Yılmaz, O. ve Tepe, B. (2018). Bir değerler skalasının geliştirilmesi ve bu skalanın politik ve dini yönelimle ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 401-420.
- Chan, E. Y., Yue, J., Lee, P. ve Wang, S. S. (2016). Socio-demographic predictors for urban community disaster health risk perception and household based preparedness in a Chinese urban city. *PLoS Currents*, 8. S.1-17
- Chantararat, S., Oum, S., Samphantharak, K. ve Sann, V. (2019). Natural Disasters, Preferences, and Behaviors: Evidence from the 2011 Mega Flood in Cambodia. *Journal of Asian Economics*, 63, 44-74.
- Chester, D. K. (1998). The theodicy of natural disasters. *Scottish Journal of Theology*, 51(4), 485-506.
- Chester, D. K. (2005). Theology and disaster studies: The need for dialogue. *Journal of Volcanology and Geothermal Research*, 146(4), 319-328.
- Claborn, D. M. (2010). Emergency preparedness of individual students at a large state university in missouri. *Journal of the Institute of Justice & International Studies* 10, 33-43.
- Coulston, J. E. ve Deeny, P. (2010). Prior exposure to major flooding increases individual preparedness in high-risk populations. *Prehospital and Disaster Medicine*, 25(4), 289-295.

- Cvetković, V. M., Öcal, A. ve Ivanov, A. (2019). Young adults' fear of disasters: A case study of residents from Turkey, Serbia and Macedonia. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 35, 101095. 1-9.
- Cvetković, V. M., Roder, G., Öcal, A., Tarolli, P. ve Dragičević, S. (2018). The role of gender in preparedness and response behaviors towards flood risk in Serbia. *International Journal of Environmental Research And Public Health*, 15(12), 2761. 1-21.
- Çakır, U. (2017). Senaryo Tabanlı Eğitimin Ortaokul Öğrencilerinin Afetlere İlişkin Bilgi ve Tutum Düzeylerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çalışkur, E. A. (2008), Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Değerleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çerezci, E. T. (2010). Yapısal Eşitlik Modelleri ve Kullanılan Uyum İyiliği İndekslerinin Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dedeoğlu, N. (2005). Afetlere Niye Hep Hazırlıksız Yakalanıyoruz? Bir Antalya Araştırması. Deprem sempozyumu, Kocaeli. 1503-1505.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Demirutku, K. ve Sümer, N. (2010). Temel değerlerin ölçümü: Portre değerler anketinin Türkçe uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 17-25.
- Demuth, J. L., Morss, R. E., Lazo, J. K. ve Trumbo, C. (2016). The effects of past hurricane experiences on evacuation intentions through risk perception and efficacy beliefs: A mediation analysis. *Weather, Climate, and Society*, 8(4), 327-344.
- Deng, Y., Wang, M. ve Yousefpour, R. (2017). How do people's perceptions and climatic disaster experiences influence their daily behaviors regarding adaptation to climate change?—A case study among young generations. *Science of the Total Environment*, 581, 840-847.
- Devi, A. ve Sharma, D. (2015). Awareness on earthquake preparedness: A key to safe life. *International Journal of Nursing Research and Practice*, 2(2), 1-6.

- Diab, G. M. ve Mabrouk, S. M. (2015). The effect of guidance booklet on knowledge and attitudes of nurses regarding disaster preparedness at hospitals. *Journal of Nursing Education and Practice*, 5(9), 17-31.
- Diekman, S. T., Kearney, S. P., O Neil, M. E. ve Mack, K. A. (2007). Qualitative study of homeowners' emergency preparedness: Experiences, perceptions, and practices. *Prehospital and Disaster Medicine*, 22(6), 494-501.
- Dietz, T., Fitzgerald, A. ve Shwom, R. (2005). Environmental values. *Annu. Rev. Environ. Resour.*, 30, 335-372.
- Doğulu, C. ve Sakallı Uğurlu, N. (2018). Depremler Bağlamında Kader İnancı ve Hazırlıklı Olma, Türkiye'nin Yirminci Afet Risk Yönetimi Yuvarlak Masa Toplantısı Bildiri Kitapçığı, ODTÜ, Ankara. 27-30.
- Dooley, D., Catalano, R., Mishra, S. ve Serxner, S. (1992). Earthquake preparedness: predictors in a community survey 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 22(6), 451-470.
- Dursun, Y. ve Kocagöz, E. (2010). Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon: karşılaştırmalı bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (35), 1-17.
- Düger, Y.S. (2017). İçsel Markalaşma: Marka Tutumları, Vatandaşlığı ve Performansı İlişkisi Üzerine Yapısal Eşitlik Modellemesi Analizi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Egli, T. (2002). Non Structural Flood Plain Management Measures and their Effectiveness, International Commission for the Protection of the Rhine (ICPR), Almanya. 1-50.
- Eisenman, D. P., Glik, D., Maranon, R., Gonzales, L. ve Asch, S. (2009). Developing a disaster preparedness campaign targeting low-income Latino immigrants: Focus group results for project PREP. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 20(2), 330-345.
- Ejeta, L. T., Ardalan, A. ve Paton, D. (2015). Application of behavioral theories to disaster and emergency health preparedness: A systematic review. *PLoS Currents*, 7. 1-31.
- Eranen, L. ve Liebkind, K. (1993). Coping with disaster: The helping behavior of communities and individuals. (957-958) Wilson, J. P. vd. (Eds.) *International*

- handbook of traumatic stress syndromes. Springer Science Business Media New York.
- Ersöz, S., Pınarbaşı, M., Türker, A. K. ve Yüzükırmızı, M. (2009). Hizmet kalitesinin servqual metodu ile ölçümü ve sonuçların yapısal eşitlik modelleri ile analizi: öğretmen evi uygulaması. Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi, 1(1), 19-27.
- Ertuğrul, B. ve Ünal, S. D. (2020). Bir Vakıf Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda Öğrenim Gören Öğrencilerin Genel Afete Hazırlıklı Olma İnanç Durumlarının Belirlenmesi. Afet ve Risk Dergisi, 3(1), 31-45.
- Espina, E. ve Teng-Calleja, M. (2015). A social cognitive approach to disaster preparedness. Philippine Journal of Psychology, 48(2), 161-174.
- Fazio, R. H. (1990). Multiple processes by which attitudes guide behavior: The MODE model as an integrative framework. In Advances in Experimental Social Psychology Academic Press, 23, 75-109.
- Feather, N. T. (1988). Values, valences, and course enrollment: Testing the role of personal values within an expectancy-valence framework. Journal of educational psychology, 80(3), 381-391.
- Feather, N. T. (1991). Human values, global self-esteem, and belief in a just world. Journal of Personality, 59(1), 83-107.
- Feather, N. T. (1995). Values, valences, and choice: The influences of values on the perceived attractiveness and choice of alternatives. Journal of personality and social psychology, 68(6), 1135-1151.
- Federal Emergency Management Agency (FEMA) ve Department of Homeland Security, Citizen Corps. (2006). Citizen Corps Personal Behavior Change Model for Disaster Preparedness Citizen Preparedness Review: Community Resilience Through Civic Responsibility And Self-Reliance, Issue 4, Washington, DC.1-15.
- Federal Emergency Management Agency. (2013). Personal Preparedness in America: Findings From the 2012 FEMA National Survey. FEMA National Survey Report, Amerika. 1-57.
- Flynn, J., Slovic, P., Mertz, C. K. ve Carlisle, C. (1999). Public support for earthquake risk mitigation in Portland, Oregon. Risk Analysis, 19(2), 205-216.

- Fogo W.R. (2017). Understanding Factors Related To Surviving A Disaster: The Survival Attitude Scale. Doctor of Philosophy, Bowling Green State University, U.S.A.
- Francis, J., Eccles, M. P., Johnston, M., Walker, A. E., Grimshaw, J. M., Foy, R., ... ve Bonetti, D. (2004). Constructing questionnaires based on the theory of planned behaviour: A manual for health services researchers. Newcastle upon Tyne, UK: Centre for Health Services Research, University of Newcastle upon Tyne.
- Gaillard, J. C. ve Texier, P. (2010). Religions, natural hazards, and disasters: An introduction. *Religion* (40) 81–84.
- Gärling, T., Fujii, S., Gärling, A. ve Jakobsson, C. (2003). Moderating effects of social value orientation on determinants of proenvironmental behavior intention. *Journal of environmental psychology*, 23(1), 1-9.
- Ghafory-Ashtiany, M. (2009). View of Islam on earthquakes, human vitality and disaster. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 18(3). 218 – 232.
- Ghafory-Ashtiany, M. (2015). View of Abrahamic religions on natural disaster risk reduction. In *Hazards, Risks and Disasters in Society* Academic Press. 373-390.
- Goddard, S., Sheppard, M., Thompson, K. ve Konecny, L. (2018). Disaster Preparedness Knowledge, Beliefs, Risk- Perceptions, and Mitigating Factors of Disaster Preparedness Behaviors of Undergraduate Students at a Large Midwest University. *J Pub Health Issue Pract* 2: 115, 1-7.
- Goltz, J. D. ve Bourque, L. B. (2017). Earthquakes and human behavior: A sociological perspective. *International journal of disaster risk reduction*, 21, 251-265.
- Gowan, M. E., Sloan, J. A. ve Kirk, R. C. (2015). Prepared for what? Addressing the disaster readiness gap beyond preparedness for survival. *BMC public health*, 15(1), 1139. 1-5.
- Gowan, M.E., Kirk, R.C. ve Sloan, J.A. (2014). Building resiliency: a cross-sectional study examining relationships among health-related quality of life, wellbeing, and disaster preparedness. *Health and Quality of Life Outcomes* 2014 12(85), 1-17.
- Göldağ, B. (2015). Öğrencilerin şiddet eğilimi düzeyleri ve değer algıları. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 8(4), 1-15.

- Graham, S., Barnett, J., Fincher, R., Hurlimann, A., Mortreux, C. ve Waters, E. (2013). The social values at risk from sea-level rise. *Environmental Impact Assessment Review*, 41, 45-52.
- Grandjean, D., Rendu, A. C., MacNamee, T. ve Scherer, K. R. (2008). The wrath of the gods: appraising the meaning of disaster. *Social Science Information*, 47(2), 187-204.
- Greaves, M., Zibarras, L. D. ve Stride, C. (2013). Using the theory of planned behavior to explore environmental behavioral intentions in the workplace. *Journal of Environmental Psychology*, 34, 109-120.
- Grimm, A., Hulse, L., Preiss, M. ve Schmidt, S. (2014). Behavioural, emotional, and cognitive responses in European disasters: results of survivor interviews. *Disasters*, 38(1), 62-83.
- Grothmann, T. ve Reusswig, F. (2006). People at risk of flooding: Why some residents take precautionary action while others do not. *Natural hazards*, 38(1), 101-120.
- Gürfidan, H. ve Koç, M. (2016). Okul kültürü, teknoloji liderliği ve destek hizmetlerinin öğretmenlerin teknoloji entegrasyonuna etkisi: bir yapısal eşitlik modellemesi. *Eğitim ve Bilim*, 41(188), 99-116.
- Hajito, K. W., Gesesew, H. A., Bayu, N. B. ve Tsehay, Y. E. (2015). Community awareness and perception on hazards in Southwest Ethiopia: a cross-sectional study. *International journal of disaster risk reduction*, 13, 350-357.
- Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). The Development Of Values, Attitudes And Personal Qualities: A Review Of Recent Research. Slough: National Foundation for Educational Research.U.K. 1-106.
- Hamidazada, M., Cruz, A. M. ve Yokomatsu, M. (2019). Vulnerability Factors of Afghan Rural Women to Disasters. *International Journal of Disaster Risk Science*, 10(4), 573-590.
- Harifuddin, H. ve Zainuddin, R. (2017). Flood Disaster, Local Belief And Islam-sufism. *El Harakah*, 19(1), 41-52.
- Harries, T. (2008). Feeling secure or being secure? Why it can seem better not to protect yourself against a natural hazard. *Health, risk ve society*, 10(5), 479-490.

- Harries, T. (2012). The anticipated emotional consequences of adaptive behaviour—Impacts on the take-up of household flood-protection measures. *Environment and Planning A*, 44(3), 649-668.
- Hasan, S., Ukkusuri, S., Gladwin, H. ve Murray-Tuite, P. (2011). Behavioral model to understand household-level hurricane evacuation decision making. *Journal of Transportation Engineering*, 137(5), 341-348.
- He, X., Tiefenbacher, J. ve Samson, E. L. (2007). Hurricane evacuation behavior in domestic and international college students: The influences of environmental familiarity, expressed hurricane evacuation, and personal experience. *Journal of Emergency Management*, 5(6), 61-69.
- Heller, K., Alexander, D. B., Gatz, M., Knight, B. G. ve Rose, T. (2005). Social and personal factors as predictors of earthquake preparation: the role of support provision, network discussion, negative affect, age, and education 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(2), 399-422.
- Helweg-Larsen, M. (1999). (The Lack of) Optimistic Biases in Response to the 1994 Northridge Earthquake: The Role of Personal Experience, Basic and Applied *Social Psychology*, 21(2), 119-129.
- Hiley-Young, B. ve Gerrity, E. T. (1994). Critical incident stress debriefing (CISD): Value and limitations in disaster response. *NCP Clinical Quarterly*, 4(2), 17-19.
- Hirose, H. ve Ishizuka, T. (1983). Causal analysis of earthquake concern and preparing behavior in the North Izu Peninsula. *Japanese Psychological Research*, 25(2), 103-111.
- Hirunsalee, S., Denpaiboon, C. ve Kanegae, H. (2013). Public attitudes toward the additional roles of university in disaster management: Case study of Thammasat University in 2011 Thailand floods. *Procedia Environmental Sciences*, 17, 899-908.
- Ho, M. C., Shaw, D., Lin, S. ve Chiu, Y. C. (2008). How do disaster characteristics influence risk perception?. *Risk Analysis: An International Journal*, 28(3), 635-643.
- Hodge-Hilton, P. A. (2013). Perceived Attitudes and Staff Roles of Community Based Outpatient Clinics in Disaster Management. Degree of Doctor of Public Health. Loma Linda University. U.S.A.

- Hoffman S., Mei C. ve Wenbin P. (2015). The Anthropological Perspective on Disaster and the Key Concept of Culture, *Journal of Ethnology*, 6(4), 104-106.
- Homer, P. M. ve Kahle, L. R. (1988). A structural equation test of the value-attitude-behavior hierarchy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(4), 638-646.
- Honda, A., Wiwattanapantuwong, J. ve Abe, T. (2014). Japanese university students' attitudes toward the Fukushima nuclear disaster. *Journal of Environmental Psychology*, 40, 147-156.
- Hong, Y., Kim, J. S. ve Xiong, L. (2019). Media exposure and individuals' emergency preparedness behaviors for coping with natural and human-made disasters. *Journal of Environmental Psychology*, 63, 82-91.
- Hussain, A., Weisaeth, L. ve Heir, T. (2011). Changes in religious beliefs and the relation of religiosity to posttraumatic stress and life satisfaction after a natural disaster. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 46(10), 1027-1032.
- Iemura, H., Takahashi, Y., Pradono, M. H., Sukamdo, P. ve Kurniawan, R. (2006). Earthquake and tsunami questionnaires in Banda Aceh and surrounding areas. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*. 15(1), 21-30.
- IFRC. (2014). World Disaster Report 2014. <https://www.ifrc.org/world-disasters-report-2014>. Erişim Tarihi: 19.09.2020.
- İnal, E. (2015). Acil Durumlara/Afetlere Bireysel Hazırlığı Değerlendirmek İçin Sağlık İnanç Modeli'ne Dayalı lek Geliştirme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- İnal, E., Kocagöz, S. ve Turan, M. (2012). Temel afet bilinç ve hazırlık düzeyinin saptanmasına yönelik bir araştırma. *Türkiye Acil Tıp Dergisi*, 12(1), 15-19.
- İşcan Demircan, C. (2007). İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Jenkins, S. (2015). Resilience: The new paradigm in disaster management—An Australian perspective. *World Journal of Engineering and Technology*, 3(03), 129-139.
- Jiang, L., He, H. G., Zhou, W. G., Shi, S. H., Yin, T. T. ve Kong, Y. (2015). Knowledge, attitudes and competence in nursing practice of typhoon disaster

- relief work among Chinese nurses: a questionnaire survey. *International journal of nursing practice*, 21(1), 60-69.
- Jimee, G. K., Meguro, K. ve Dixit, A. M. (2019). Learning from Japan for possible improvement in existing disaster risk management system of Nepal. *Open Journal of Earthquake Research*, 8(2), 85-100.
- Joakim, E. P. ve White, R. S. (2015). Exploring the impact of religious beliefs, leadership, and networks on response and recovery of disaster-affected populations: a case study from Indonesia. *Journal of Contemporary Religion*, 30(2), 193-212.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39(1), 31-36.
- Kalkan, A. (2011). Kişisel Tutum, Öznel Norm Ve Algılanan Davranış Kontrolünün Girişimcilik Niyeti Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 189-206.
- Karagöz, Y., Bircan, H. ve Beğen, A. (2016). Yapısal Eşitlik Modellemesi İle Öğretim Elemanlarının Öğrenci Başarısına Etkisi Ölçeğinin Geliştirilmesi. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(4), 27-44.
- Karaman Menemencioğlu, G.B. (2018). Çalışanların Kendi Değerlerine ve Yöneticilerinin Değerlerine İlişkin Algılarının İşe Yabancılaşma Duygularına Etkisi: Örgüt İkliminin Aracı Rolü. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Ticaret Üniversitesi İstanbul.
- Karaman, H. (2015). Açıklayıcı Faktör Analizinde Kullanılan Faktör Çıkartma Yöntemlerinin Karşılaştırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karancı, A. N., Aksit, B. ve Dirik, G. (2005). Impact of a community disaster awareness training program in Turkey: Does it influence hazard-related cognitions and preparedness behaviors. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 33(3), 243-258.
- Karancı, N. A. ve Aksit, B. (1999). Strengthening community participation in disaster management by strengthening governmental and non-governmental organisations and networks: A case study from Dinar and Bursa (Turkey). *Australian Journal of Emergency Management*, 13(4), 35-39.

- Kasapoğlu, A. ve Ecevit, M. (2003). Impact of the 1999 East Marmara earthquake in Turkey. *Population and Environment*, 24(4), 339-358.
- Kaya, Ş. (2014). Yapısal Eşitlik Modellemesi: Baş Dönmesi, Kaygı ve Bedensel Duyumları Abartma İlişkisi. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kemmelmeier, M., Krol, G. ve Kim, Y. H. (2002). Values, economics, and proenvironmental attitudes in 22 societies. *Cross-Cultural Research*, 36(3), 256-285.
- Kendal, D., Ford, R. M., Anderson, N. M. ve Farrar, A. (2015). The VALS: a new tool to measure people's general valued attributes of landscapes. *Journal of Environmental Management*, 163, 224-233.
- Kenny, D. A. (2011). Terminology and basics of SEM. Terminology. <http://davidakenny.net/cm/basics.htm> Erişim Tarihi: 15.05.2021.
- Khalaf, K. (2007). Faktör Analizi ve Bir Uygulaması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Khalid, H. M., Helander, M. G. ve Hood, N. A. (2013). Visualizing disaster attitudes resulting from terrorist activities. *Applied Ergonomics*, 44(5), 671-679.
- Khalid, H. M., Radha, J. K., Helander, M. G. ve Yang, J. X. (2010). Attitudinal modeling of affect, behavior and cognition: semantic mining of disaster text corpus. Air Force Office Of Scientific Research (AFOSR), Asian Office Of Aerospace Research And Development (AOARD).
- Khine, M. S. (2013). Application of structural equation modeling in educational research and practice (Vol. 7). Rotterdam: SensePublishers. The Netherlands.
- Kiani, F., Khodabakhsh, M. R. ve Saffarinia, M. (2013). The role of attitude towards safety as a mediator of safety training effectiveness to fatalism. *Health Education and Health Promotion*, 1(2), 61-75.
- Kievik, M. ve Gutteling, J. M. (2011). Yes, we can: motivate Dutch citizens to engage in self-protective behavior with regard to flood risks. *Natural Hazards*, 59(3), 1475-1490.
- Kiraz, E. (2018). Afet ve Acil Durum Hakkında Bilgi, Tutum ve Davranışların Değerlendirilmesi: Sakarya ve Konya İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane.

- Kirschenbaum, A. (2004). Generic sources of disaster communities: a social network approach, *International Journal of Sociology and Social Policy*, 24(10/11), 94-129.
- Kohn, S., Eaton, J. L., Feroz, S., Bainbridge, A. A., Hoolachan, J. ve Barnett, D. J. (2012). Personal disaster preparedness: an integrative review of the literature. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 6(3), 217-231.
- Kouabenan, D. R. (1998). Beliefs and the perception of risks and accidents. *Risk Analysis*, 18(3), 243-252.
- Kreibich, H., Seifert, I., Thieken, A. H., Lindquist, E., Wagner, K. ve Merz, B. (2011). Recent changes in flood preparedness of private households and businesses in Germany. *Regional Environmental Change*, 11(1), 59-71.
- Kreibich, H., Thieken, A. H., Petrow, T., Müller, M. ve Merz, B. (2005). Flood loss reduction of private households due to building precautionary measures--lessons learned from the Elbe flood in August 2002. *Natural Hazards and Earth System Sciences* 5: 117–126.
- Kristiansen, C. M. ve Matheson, K. (1990). Value conflict, value justification, and attitudes toward nuclear weapons. *The Journal of Social Psychology*, 130(5), 665-675.
- Kristiansen, C. M. ve Zanna, M. P. (1991). Value relevance and the value-attitude relation: Value expressiveness versus halo effects. *Basic and Applied Social Psychology*, 12(4), 471-483.
- Kusakabe, O. (2017). A Thought: What have We Learned from Natural Disasters? Five Years after the Great East Japan Earthquake. *Journal of Seismological Research*, 40 (1), 22-28.
- Lachman, R. ve Bonk, W. J. (1960). Behavior and beliefs during the recent volcanic eruption at Kapoho, Hawaii. *Science*, 131(3407), 1095-1096.
- Larsson, G. ve Enander, A. (1997). Preparing for disaster: public attitudes and actions. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*. 6(1) 11-21.
- Lassi, S. ve Mugnaini, D. (2015). Role of religion and spirituality on mental health and resilience: There is enough evidence. *International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience*, 17(3), 661-663.

- Latupeirisa, V. P. S. ve Pujanto. (2020). Level of earthquake disaster preparedness and its integrity in natural science learning: A literature review. In *Journal of Physics: Conference Series*, 1440(1), 1-10.
- Lavigne, F., De Coster, B., Juvin, N., Flohic, F., Gaillard, J. C., Texier, P., ... ve Sartohadi, J. (2008). People's behaviour in the face of volcanic hazards: Perspectives from Javanese communities, Indonesia. *Journal of Volcanology and Geothermal Research*, 172(3-4), 273-287.
- Levy, B. R., Slade, M. D. ve Ranasinghe, P. (2009). Causal thinking after a tsunami wave: Karma beliefs, pessimistic explanatory style and health among Sri Lankan survivors. *Journal of Religion and Health*, 48(1), 38-45.
- Lin, S., Shaw, D. ve Ho, M. C. (2008). Why are flood and landslide victims less willing to take mitigation measures than the public?. *Natural Hazards*, 44(2), 305-314.
- Lindell, M. K. ve Perry, R. W. (2012). The protective action decision model: theoretical modifications and additional evidence. *Risk Analysis: An International Journal*, 32(4), 616-632.
- Lindell, M. K. ve Prater, C. S. (2002). Risk Area Residents' Perceptions and Adoption of Seismic Hazard Adjustments 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 32(11), 2377-2392.
- Lindell, M. K., Arlikatti, S. ve Prater, C. S. (2009). Why people do what they do to protect against earthquake risk: Perceptions of hazard adjustment attributes. *Risk Analysis: An International Journal*, 29(8), 1072-1088.
- Lindholm, J., Carlson, T., Djupsund, G., Högvåg, J. ve Strandberg, K. (2015). Citizens' Emotional and Cognitive Responses to Focusing Events--An Experimental Study. *International Journal of Mass Emergencies ve Disasters*, 33(3), 407-427.
- Loke, A. Y., Lai, C. K. ve Fung, O. W. M. (2012). At home disaster preparedness of elderly people in Hong Kong. *Geriatrics ve Gerontology International*, 12(3), 524-531.
- Manning, R., Valliere, W. ve Minter, B. (1999). Values, ethics, and attitudes toward national forest management: An empirical study. *Society ve Natural Resources*, 12(5), 421-436.
- Marlowe, J., Neef, A., Tevaga, C. R. ve Tevaga, C. (2018). A New Guiding Framework for Engaging Diverse Populations in Disaster Risk Reduction: Reach,

- Relevance, Receptiveness, and Relationships. *International Journal of Disaster Risk Science*, 9(4), 507-518.
- Martin, I. M., Bender, H. ve Raish, C. (2007). What motivates individuals to protect themselves from risks: the case of wildland fires. *Risk Analysis- An International Journal*, 27(4), 887-900.
- McAllister, M. (2013). Resilience: a personal attribute, social process and key professional resource for the enhancement of the nursing role. *Professioni Infermieristiche*, 66(1). 55-62.
- McCarty, J. A. ve Shrum, L. J. (1994). The recycling of solid wastes: Personal values, value orientations, and attitudes about recycling as antecedents of recycling behavior. *Journal of business research*, 30(1), 53-62.
- McClure, J., Sutton, R. M. ve Sibley, C. G. (2007). Listening to reporters or engineers? how instance-based messages about building design affect earthquake fatalism 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 37(9), 1956-1973.
- McClure, J., Walkey, F. ve Allen, M. (1999). When earthquake damage is seen as preventable: Attributions, locus of control and attitudes to risk. *Applied Psychology: An International Review*, 48 (2), 239-256.
- McClure, J., Wills, C., Johnston, D. ve Recker, C. (2011). How the 2010 Canterbury (Darfield) earthquake affected earthquake risk perception: Comparing citizens inside and outside the earthquake region. *Australasian Journal of Disaster and Trauma Studies*, 2, 3-10.
- McGeehan, K. M. (2012). Cultural And Religious Belief Systems, Tsunami Recovery And Disaster Risk Reduction In American Sāmoa In The Aftermath Of The September 29, 2009 Tsunami, Master Thesis Universty of Hawaii at Manoa, USA.
- McIvor D. ve Paton, D. (2007). Preparing for natural hazards: normative and attitudinal influences. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 16(1). 79-88.
- McIvor, D., Paton, D. ve Johnston, D. (2009). Modelling community preparation for natural hazards: Understanding hazard cognitions. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 3(2), 39-46.

- McNeeley, S. M. ve Lazrus, H. (2014). The cultural theory of risk for climate change adaptation. *Weather, Climate, and Society*, 6(4), 506-519.
- Memiş, A. ve Gedik, E. G. (2010). Sınıf öğretmenlerinin değer yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(20), 123-142.
- Miceli, R., Sotgiu, I. ve Settanni, M. (2008). Disaster preparedness and perception of flood risk: A study in an alpine valley in Italy. *Journal of Environmental Psychology*, 28(2), 164-173.
- Mileti, D. S. ve O'Brien, P. (1993). Public response to aftershock warnings. *US Geological Survey Professional Paper*, 1553, 31-42.
- Mileti, D. S. ve Sorensen, J. H. (1987). Natural hazards and precautionary behavior. *Taking care: Understanding and encouraging self-protective behavior*, 189-207.
- Mileti, D. S., Fitzpatrick, C. ve Farhar, B. C. (1992). Fostering public preparations for natural hazards: Lessons from the Parkfield earthquake prediction. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 34(3), 16-39.
- Mimaki, J., Takeuchi, Y. ve Shaw, R. (2009). The role of community-based organization in the promotion of disaster preparedness at the community level: a case study of a coastal town in the Kochi Prefecture of the Shikoku Region, Japan. *Journal of Coastal Conservation*, 13(4), 207-215.
- Mishra, S. ve Suar, D. (2012). Effects of anxiety, disaster education, and resources on disaster preparedness behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 42(5), 1069-1087.
- Mishra, S., Suar, D. ve Paton, D. (2009). Is externality a mediator of experience-behaviour and information-action hypothesis in disaster preparedness?. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 3(1), 11-19.
- Mitchell, J. T. (2000). The hazards of one's faith: hazard perceptions of South Carolina Christian clergy. *Global Environmental Change Part B: Environmental Hazards*, 2(1), 25-41.
- Mitchell, J. T. (2003). Prayer in disaster: case study of Christian clergy. *Natural Hazards Review*, 4(1), 20-26.
- Moabi, R.M. (2008). Knowledge, Attitudes And Practices of Health Care Workers Regarding Disaster Preparedness at Johannesburg Hospital In Gauteng Province.

- Master of Public Health, South Africa, University of the Witwatersrand, South Africa.
- Mol, J. M., Botzen, W. W. ve Blasch, J. E. (2020). Behavioral motivations for self-insurance under different disaster risk insurance schemes. *Journal of Economic Behavior ve Organization*, 180, 967-991.
- Mondlane, A. I. (2010). Value at risk in a volatile context of natural disaster risk. In *Proceedings of the 10th International Multidisciplinary Scientific Geo-Conference*, Bulgaristan. 277-284.
- Mulilis, J. P., Duval, T. S. ve Lippa, R. (1990). The effects of a large destructive local earthquake on earthquake preparedness as assessed by an earthquake preparedness scale. *Natural Hazards*, 3(4), 357-371.
- Muthén, L.K. and Muthén, B.O. (1998-2012). *Mplus User's Guide*. Seventh Edition. Los Angeles, CA: Muthén & Muthén.
- Najafi, M., Ardalan, A., Akbarisari, A., Noorbala, A. A. ve Elmi, H. (2017). Salient public beliefs underlying disaster preparedness behaviors: a theory-based qualitative study. *Prehospital and Disaster Medicine*, 32(2), 124-133.
- Najafi, M., Ardalan, A., Akbarisari, A., Noorbala, A. A. ve Jabbari, H. (2015). Demographic determinants of disaster preparedness behaviors amongst Tehran inhabitants, Iran. *PLoS Currents*, 7. 1-13.
- Najafi, M., Khankeh, H.R., Elmi, H. ve Pourvakhshoori, N. (2018). Behavioral, Normative and Control Beliefs about Earthquake Preparedness: A Deductive Content Analysis Study. *PLOS Currents*, 10. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6167048/>.
- Naser, W. N. ve Saleem, H. B. (2018). Emergency and disaster management training; knowledge and attitude of Yemeni health professionals-a cross-sectional study. *BMC Emergency Medicine*, 18(23), 1-12.
- National Agency For Disaster Management (BNPB), Statistics Indonesia (BPS) ve United Nations Population Fund (UNFPA). (2013). *Pilot Survey Of Knowledge, Attitude And Practice (KAP) Disaster Preparedness In Padang City 2013* Centre for Data, Information and Public Relations National Board for Disaster Management (BNPB) Jakarta, Indonesia.

- Nguyen, L. H., Shen, H., Ershoff, D., Afifi, A. A. ve Bourque, L. B. (2006). Exploring the causal relationship between exposure to the 1994 Northridge earthquake and pre-and post-earthquake preparedness activities. *Earthquake Spectra*, 22(3), 569-587.
- Nilson, D. (1995). Disaster beliefs and ideological orientation. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 3(1), 12-17.
- Nordlund, A. M. ve Garvill, J. (2002). Value structures behind proenvironmental behavior. *Environment and Behavior*, 34(6), 740-756.
- Norris, F. H. (1997). Frequency and structure of precautionary behavior in the domains of hazard preparedness, crime prevention, vehicular safety, and health maintenance. *Health Psychology*, 16(6), 566-575.
- Norris, F. H., Smith, T. ve Kaniasty, K. (1999). Revisiting the experience-behavior hypothesis: The effects of Hurricane Hugo on hazard preparedness and other self-protective acts. *Basic and Applied Social Psychology*, 21(1), 37-47.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F. ve Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 127-150.
- Nouchi, R. (2015). Introduction of Disaster Cognitive Psychological Science. *Open Journal of Social Sciences*, 3(3), 139-143.
- Nozawa, M., Watanabe, T., Katada, N., Minami, H. ve Yamamoto, A. (2008). Residents' awareness and behaviour regarding typhoon evacuation advice in Hyogo Prefecture, Japan. *International Nursing Review*, 55(1), 20-26.
- Odai, E. D., Azodo, C. C. ve Chhabra, K. G. (2019). Disaster Management: Knowledge, Attitude, Behavior, Willingness, and Preparedness among Nigerian Dentists. *Prehospital and disaster medicine*, 34(2), 132-136.
- Oliver-Smith, A. (2016). Disaster risk reduction and applied anthropology. *Annals of Anthropological Practice*, 40(1), 73-85.
- Olson, J. M., ve Zanna, M. P. (1993). Attitudes and attitude change. *Annual Review of Psychology*, 44(1), 117-154.
- Olson, R. S. (2000). Toward a politics of disaster: Losses, values, agendas, and blame. *Crisis Management*, 18(2), 154-170.

- Omobowale, A. O., Akinade, H. O. J. ve Omobowale, M. O. (2011). Ember-Months And Disaster Beliefs in Nigeria. Editorial Board, 2(2), 32-40.
- Oosterhof, L., Heuvelman, A. ve Peters, O. (2009). Donation to disaster relief campaigns: Underlying social cognitive factors exposed. Evaluation and Program Planning, 32(2), 148-157.
- Oral, M., Yenel, A., Oral, E., Aydin, N., ve Tuncay, T. (2015). Earthquake experience and preparedness in Turkey. Disaster Prevention and Management. 24(1), 21-37.
- Ordun, G. (2002). Örgütsel Tutumların Çalışan Davranışına Etkisinin İncelenmesine ve Analizine Yönelik Bir Çalışma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ostadtaghizadeh, A., Ardalan, A., Paton, D., Khankeh, H. ve Jabbari, H. (2016). Community disaster resilience: a qualitative study on Iranian concepts and indicators. Natural Hazards, 83(3), 1843-1861.
- Özalp Ateş, F.S. (2015). Ölçeklerde Yapı Geçerliliğinin Değerlendirilmesinde Faktör Analizi ve Rasch Analizi Yaklaşımları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özdamar, K. (2017). Eğitim, Sağlık ve Davranış Bilimlerinde Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi IBM SPSS, IBM SPSS AMOS ve MINITAB Uygulamalı. Nisan Yayınları, Eskişehir.
- Özkazanc, S. ve Yüksel, U. D. (2015). Evaluation of disaster awareness and sensitivity level of higher education students. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 197, 745-753.
- Palm, R. I. (1981). Public response to earthquake hazard information. Annals of the Association of American Geographers, 71(3), 389-399.
- Paradise, T. R. (2005). Perception of earthquake risk in Agadir, Morocco: A case study from a Muslim community. Global Environmental Change Part B: Environmental Hazards, 6(3), 167-180.
- Parlak, A. I., Lambert, J. H., Guterbock, T. M. ve Clements, J. L. (2012). Population behavioral scenarios influencing radiological disaster preparedness and planning. Accident Analysis ve Prevention, 48, 353-362.
- Paton, D. ve Johnston, D. M. (2008). A means-end chain theory analysis of hazard cognitions and preparedness, GNS Science Report 2008/19, I-30.

- Paton, D., Bajek, R., Okada, N. ve McIvor, D. (2010a). Predicting community earthquake preparedness: a cross-cultural comparison of Japan and New Zealand. *Natural Hazards*, 54(3), 765-781.
- Paton, D., Houghton, B. F., Gregg, C. E., McIvor, D., Johnston, D. M., Bürgelt, P., ... ve Horan, J. (2009). Managing tsunami risk: Social context influences on preparedness. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 3(1), 27-37.
- Paton, D., Sagala, S., Okada, N., Jang, L. J., Bürgelt, P. T. ve Gregg, C. E. (2010). Making sense of natural hazard mitigation: Personal, social and cultural influences. *Environmental Hazards*, 9(2), 183-196.
- Paton, D., Smith, L. ve Johnston, D. (2005). When good intentions turn bad: promoting natural hazard preparedness. *Australian Journal of Emergency Management*, The, 20(1), 25-30.
- Paton, D., Smith, L., Daly, M., ve Johnston, D. (2008). Risk perception and volcanic hazard mitigation: Individual and social perspectives. *Journal of Volcanology and Geothermal Research*, 172(3-4), 179-188.
- Paul, B. K. ve Bhuiyan, R. H. (2010). Urban earthquake hazard: perceived seismic risk and preparedness in Dhaka City, Bangladesh. *Disasters*, 34(2), 337-359.
- Paulson, N. ve Menjívar, C. (2012). Religion, the state and disaster relief in the United States and India. *International Journal of Sociology and Social Policy*. 32(3), 179-196.
- Pearce, L. (2003). Disaster management and community planning, and public participation: how to achieve sustainable hazard mitigation. *Natural Hazards*, 28(2), 211-228.
- Pennings, J. M. ve Grossman, D. B. (2008). Responding to crises and disasters: the role of risk attitudes and risk perceptions. *Disasters*, 32(3), 434-448.
- Perilla, J. L., Norris, F. H. ve Lavizzo, E. A. (2002). Ethnicity, culture, and disaster response: Identifying and explaining ethnic differences in PTSD six months after Hurricane Andrew. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 21(1), 20-45.
- Phillips, B. D., Metz, W. C. ve Nieves, L. A. (2005). Disaster threat: Preparedness and potential response of the lowest income quartile. *Global Environmental Change Part B: Environmental Hazards*, 6(3), 123-133.

- Poortinga, W., Steg, L. ve Vlek, C. (2004). Values, environmental concern, and environmental behavior: A study into household energy use. *Environment and Behavior*, 36(1), 70-93.
- Poussin, J. K., Botzen, W. W. ve Aerts, J. C. (2014). Factors of influence on flood damage mitigation behaviour by households. *Environmental Science ve Policy*, 40, 69-77.
- Prati, G. ve Zani, B. (2013). The effect of the Fukushima nuclear accident on risk perception, antinuclear behavioral intentions, attitude, trust, environmental beliefs, and values. *Environment and behavior*, 45(6), 782-798.
- Prati, G., Catufi, V. ve Pietrantonio, L. (2012). Emotional and behavioural reactions to tremors of the Umbria Marche earthquake. *Disasters*, 36(3), 439-451.
- Prelipean, G., Stancu, S., Roşca, G. I. ve Lupan, M. (2012). Particularities of Risk in The Case of Extreme Events. *Scientific Research ve Education in the Air Force-AFASES*, 1.Romania.1-7.
- Rahimi, M. ve Azevedo, G. (1984). Building content hazards and behavior of mobility-restricted residents. *The Loma Prieta, California, Earthquake of October 17, 1989-Public Response*, 51-62.
- Rautela, P. (2005). Indigenous technical knowledge inputs for effective disaster management in the fragile Himalayan ecosystem. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 14(2), 233-241.
- Rawluk, A., Ford, R. M., Neolaka, F. L. ve Williams, K. J. (2017). Public values for integration in natural disaster management and planning: a case study from Victoria, Australia. *Journal of Environmental Management*, 185, 11-20.
- Reale, A. (2010). Acts of God (s): the role of religion in Disaster Risk Reduction. *Humanitarian Exchange Magazine*, 48(1), 1-2.
- Reams, M. A., Lam, N. S., Cale, T. M. ve Hinton, C. M. (2013). Applying a community resilience framework to examine household emergency planning and exposure-reducing behavior among residents of Louisiana's industrial corridor. *Journal of Emergency Management (Weston, Mass.)*, 11(2), 107-120.
- Regad, M. Silva, S.D. The role of beliefs and religion in disaster <https://cultureanddisaster.eu/handbook/1.2-role-religion-beliefs>, (Erişim Tarihi:16.09.2020)

- Reser, J. P. ve Bentrupperbäumer, J. M. (2005). What and where are environmental values? Assessing the impacts of current diversity of use of 'environmental' and 'World Heritage' values. *Journal of Environmental Psychology*, 25(2), 125-146.
- Richardson, W. (1993). Identifying the cultural causes of disasters: An analysis of the Hillsborough football stadium disaster. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 1(1), 27-35.
- Rodriguez-Llanes, J. M., Vos, F. ve Guha-Sapir, D. (2013). Measuring psychological resilience to disasters: are evidence-based indicators an achievable goal?. *Environmental Health*, 12(1), 115-125.
- Rogers, R. W. (1975). A protection motivation theory of fear appeals and attitude change. *The journal of psychology*, 91(1), 93-114.
- Rokeach, M. (1968). A theory of organization and change within value attitude systems. *Journal of Social Issues*, 24(1), 13-33.
- Roosli, R. (2010). Managing Disasters in Malaysia: The Attitude of Officials Towards Compliance with The MNSC Directive 20, Doctoral Dissertation, Malaysia.
- Rüstemli A. ve Karancı A.N. (1999) Correlates of Earthquake Cognitions and Preparedness Behavior in a Victimized Population, *The Journal of Social Psychology*, 139(1), 91-101.
- Salita, C., Liwanag, R., Tiongco, R. E. ve Kawano, R. (2019). Development, implementation, and evaluation of a lay responder disaster training package among school teachers in Angeles City, Philippines: using Witte's behavioral model. *Public Health*, 170, 23-31.
- Saraçaloğlu, A. S., Sanem, U. Ç. A., Baydilek, N. B. ve Coşkun, N. (2013). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile değer algılarının incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 45-59.
- Satterfield, T. (2001). In search of value literacy: suggestions for the elicitation of environmental values. *Environmental Values*, 10(3), 331-359.
- Sattler, D. N., Kaiser, C. F. ve Hittner, J. B. (2000). Disaster Preparedness: Relationships Among Prior Experience, Personal Characteristics, and Distress. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(7), 1396-1420.

- Săvoiu, G. (2008). Adaptive management of the climate change problem: bridging the gap between research and public policy. *Fascicle of Management and Technological Engineering*, VII (XVII), 2733-2742.
- Schermerhorn, J.R., Hunt, J.G. ve Osborn, R.N. (2002). *Organization Behaviour* 7th Edition, John WileyveSons Inc.
- Schipper, E. L. F. (2010). Religion as an integral part of determining and reducing climate change and disaster risk: an agenda for research. In *Der klimawandel*, 377-393.
- Schipper, E. L. F., Merli, C. ve Nunn, P. D. (2014). How religion and beliefs influence perceptions of and attitudes towards risk. *International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies*. 37-63.
- Schlehe, J. (2010). Anthropology of religion: Disasters and the representations of tradition and modernity. *Religion*, 40(2), 112-120.
- Schultz, P. W. ve Oskamp, S. (1996). Effort as a moderator of the attitude-behavior relationship: General environmental concern and recycling. *Social Psychology Quarterly*, 59(4), 375-383.
- Schultz, P. W., Gouveia, V. V., Cameron, L. D., Tankha, G., Schmuck, P. ve Franěk, M. (2005). Values and their relationship to environmental concern and conservation behavior. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 457-475.
- Schultz, P. W. ve Zelezny, L. (2003). Reframing environmental messages to be congruent with American values. *Human Ecology Review*, 126-136.
- Schultz, P. W. ve Zelezny, L. C. (1998). Values and proenvironmental behavior: A five-country survey. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29(4), 540-558.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25(1), 1-65.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values?. *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- Schwartz, S. H. (2012). An Overview Of The Schwartz Theory Of Basic Values. *Online readings in Psychology and Culture*, 2(1),1-20.
- Schwartz, S. H., ve Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550-562.

- Schwartz, S. H., ve Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 878-891.
- Seçer, İ. (2015). SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi-Analiz ve Raporlaştırma. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Sesli, Ç. (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinin Özerklik Düzeyleri ile Değer Yönelimleri ve Kendini Ayarlama Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Seymour, E., Curtis, A., Pannell, D., Allan, C. ve Roberts, A. (2010). Understanding the role of assigned values in natural resource management. *Australasian Journal of Environmental Management*, 17(3), 142-153.
- Sezgin, F. (2006). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Bireysel ve Örgütsel Değerlerinin Uyumu (Ankara İli Örneği). Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Shaw, R. ve Goda, K. (2004). From disaster to sustainable civil society: the Kobe experience. *Disasters*, 28(1), 16-40.
- Sherry, J. ve Curtis, A. (2017). At the intersection of disaster risk and religion: Interpretations and responses to the threat of Tsho Rolpa glacial lake. *Environmental Hazards*, 16(4), 314-329.
- Shoji, M., Takafuji, Y. ve Harada, T. (2020). Behavioral impact of disaster education: evidence from a dance-based program in Indonesia. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 45, 101489, 1-13.
- Siegel, J. M., Shoaf, K. I., Afifi, A. A. ve Bourque, L. B. (2003). Surviving two disasters: Does reaction to the first predict response to the second?. *Environment and Behavior*, 35(5), 637-654.
- Siegrist, M. ve Gutscher, H. (2008). Natural hazards and motivation for mitigation behavior: People cannot predict the affect evoked by a severe flood. *Risk Analysis: An International Journal*, 28(3), 771-778.
- Simpson Housley, P. ve Bradshaw, P. (1978). Personality and the perception of earthquake hazard. *Australian Geographical Studies*, 16(1), 65-72.

- Skitka, L. J. (1999). Ideological and attributional boundaries on public compassion: Reactions to individuals and communities affected by a natural disaster. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(7), 793-808.
- Slimak, M. W. ve Dietz, T. (2006). Personal Values, Beliefs, And Ecological Risk Perception. *Risk Analysis*, 26(6), 1689-1705.
- Slovic, P., Fischhoff, B. ve Lichtenstein, S. (1984). Behavioral decision theory perspectives on risk and safety. *Acta Psychologica*, 56(1-3), 183-203.
- Smith, B. W., Pargament, K. I., Brant, C. ve Oliver, J. M. (2000). Noah revisited: Religious coping by church members and the impact of the 1993 Midwest flood. *Journal of Community Psychology*, 28(2), 169-186.
- Songlar, T., La-or, N. P. P., Chomchoe, C. ve Khunthason, S. (2019). Knowledge, attitude and practice (KAP) of earthquake preparedness amongst the elderly in risk areas. *Journal of Health Research*. 33(1), 2-13.
- Spittal, M. J., McClure, J., Siegert, R. J. ve Walkey, F. H. (2008). Predictors of two types of earthquake preparation: survival activities and mitigation activities. *Environment and Behavior*, 40(6), 798-817.
- Spittal, M. J., Walkey, F. H., McClure, J., Siegert, R. J. ve Ballantyne, K. E. (2006). The earthquake readiness scale: The development of a valid and reliable unifactorial measure. *Natural Hazards*, 39(1), 15-29.
- Stern, P. C. ve Dietz, T. (1994). The value basis of environmental concern. *Journal of Social Issues*, 50(3), 65-84.
- Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A. ve Kalof, L. (1999). A value-belief-norm theory of support for social movements: The case of environmentalism. *Human Ecology Review*, 6(2), 81-97.
- Stern, P. C., Kalof, L., Dietz, T. ve Guagnano, G. A. (1995). Values, beliefs, and proenvironmental action: Attitude formation toward emergent attitude objects 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 25(18), 1611-1636.
- Strine, T. W., Neff, L. J. ve Crawford, S. (2013). Health-related quality of life domains and household preparedness for public health emergencies: behavioral risk factor surveillance system, 2006-2010. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 7(2), 191-200.

- Sudarmadi, S., Suzuki, S., Kawada, T., Netti, H., Soemantri, S. ve Tugaswati, A. T. (2001). A survey of perception, knowledge, awareness, and attitude in regard to environmental problems in a sample of two different social groups in Jakarta, Indonesia. *Environment, Development and Sustainability*, 3(2), 169-183.
- Sun, L., Deng, Y. ve Qi, W. (2018). Two impact pathways from religious belief to public disaster response: findings from a literature review. *International journal of disaster risk reduction*, 27, 588-595.
- Sun, L., Deng, Y. ve Qi, W. H. (2017). Religious Belief, Disaster Awareness, and Disaster Response: Findings and Implication For Disaster Risk Reduction. In 3rd Annual International Conference on Social Science and Contemporary Humanity Development (SSCHD 2017). Atlantis Press. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 90, 126-129.
- Sun, L., Su, G., Tian, Q., Qi, W., Liu, F., Qi, M. ve Li, R. (2019). Religious belief and Tibetans' response to earthquake disaster: a case study of the 2010 Ms 7.1 Yushu earthquake, Qinghai Province, China. *Natural Hazards*, 99(1), 141-159.
- Susanto, N., Putranto, T. T. ve Ulfa, E. A. (2017). Designing Cognitive Intervention to Improve the Awareness Index of the Residents in the Landslide Area. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 55(1), 1-9.
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*. 3(6). 49-74.
- Şakiroğlu, M. (2005). Variables Related To Earthquake Preparedness Behavior. Master Thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- Taghizadeh, A. O., Hosseini, M., Navidi, I., Mahaki, A. A., Ammari, H. ve Ardalan, A. (2012). Knowledge, attitude and practice of Tehran's inhabitants for an earthquake and related determinants. *PLoS Currents*, 4, 1-11.
- Takao K., Motoyoshi T., Sato T., Fukuzondo T., Seo K. ve Ikeda S. (2004). Factors determining residents' preparedness for floods in modern megalopolises: the case of the Tokai flood disaster in Japan, *Journal of Risk Research*, 7(7-8), 775-787.
- Tavşancıl, E. (2018). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Nobel Yayıncılık, 6.Basım. Ankara.

- Tekeli-Yeşil, S., Dedeoğlu, N., Braun-Fahrlaender, C. ve Tanner, M. (2011). Earthquake awareness and perception of risk among the residents of Istanbul. *Natural Hazards*, 59(1), 427-446.
- Tekeli-Yeşil, S., Dedeoğlu, N., Braun-Fahrlaender, C. ve Tanner, M. (2010). Factors motivating individuals to take precautionary action for an expected earthquake in Istanbul. *Risk Analysis: An International Journal*, 30(8), 1181-1195.
- Teo, M., Goonetilleke, A., Deilami, K., Ahankoob, A. ve Lawie, M. (2019). Engaging residents from different ethnic and language backgrounds in disaster preparedness. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 39, 101245, 1-10.
- Terpstra, T. (2010). Flood preparedness: thoughts, feelings and intentions of the Dutch public. Thesis, University of Twente, Hollanda.
- Terpstra, T. (2011). Emotions, trust, and perceived risk: Affective and cognitive routes to flood preparedness behavior. *Risk Analysis: An International Journal*, 31(10), 1658-1675.
- Terpstra, T. ve Lindell, M. K. (2013). Citizens' perceptions of flood hazard adjustments: an application of the protective action decision model. *Environment and Behavior*, 45(8), 993-1018.
- Terumoto, K. (2006). Issues and attitudes of local government officials for flood risk management. Ikeda S Fukuzono T Sato T (ed.). In *A Better Integrated Management of Disaster Risks: Toward Resilient Society to Emerging Disaster Risks in Mega-cities*. Terra Scientific Publishing Company: Tokyo, 165-176.
- Terzioğlu, S.D. (2019). Müzik Öğretmenlerinin Portre Değerlere Yönelik Algılarının Çeşitli Değişkenlere Dayalı Olarak İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon Üniversitesi, Trabzon.
- Tezcan, C. (2008). Yapısal Eşitlik Modelleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- The Council for Excellence in Government. (2006). Are We Ready? Introducing the Public Readiness Index: A Survey-Based Tool to Measure the Preparedness of Individuals, Families and Communities, www.WhatsYourRQ.org-www.excelgov.org 1-26.

- Thieken, A. H., Kreibich, H., Müller, M. ve Merz, B. (2007). Coping with floods: preparedness, response and recovery of flood-affected residents in Germany in 2002. *Hydrological Sciences Journal*, 52(5), 1016-1037.
- Thistlethwaite, J., Henstra, D., Brown, C. ve Scott, D. (2018). How flood experience and risk perception influences protective actions and behaviours among Canadian homeowners. *Environmental Management*, 61(2), 197-208.
- Thomas, T. N., Leander-Griffith, M., Harp, V. ve Cioffi, J. P. (2015). Influences of preparedness knowledge and beliefs on household disaster preparedness. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 64(35), 965-971.
- Thomas, T. N., Sobelson, R. K., Wigington, C. J., Davis, A. L., Harp, V. H., Leander-Griffith, M. ve Cioffi, J. P. (2018). Applying instructional design strategies and behavior theory to household disaster preparedness training. *Journal of Public Health Management and Practice*, 24(1), 16-25.
- Tierney, K. (2003). Disaster Beliefs And Institutional Interests: Recycling Disaster Myths In The Aftermath Of 9–11. Clarke, L. (Ed.) *Terrorism And Disaster: New Threats, New Ideas* (Research in Social Problems and Public Policy, Vol. 11), Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp. 33-51.
- Tikir, A. ve Lehmann, B. (2011). Climate change, theory of planned behavior and values: a structural equation model with mediation analysis. *Climatic Change*, 104(2), 389-402.
- Timalsina, R. ve Songwathana, P. (2020). Factors enhancing resilience among older adults experiencing disaster: A systematic review. *Australasian Emergency Care*. 23(1), 11-22.
- Trainor, S. F. (2006). Realms of value: Conflicting natural resource values and incommensurability. *Environmental Values*. 15(1), 3-29.
- Tsai, C. C. (2001). Ideas about earthquakes after experiencing a natural disaster in Taiwan: An analysis of students' worldviews. *International Journal of Science Education*, 23(10), 1007-1016.
- Tunalı, D. (2012). Bir Yapısal Eşitlik Modeli Önerisi: Çalışanlarda İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığın Tükenmişliğe Etkisi. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Türkan, A. H. ve Kılıç, İ. (2017). Üniversite öğrencilerinin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutta afetlere yönelik tutumlarına ilişkin bir betimleme. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(1), 114-127.
- Türkkan, A. H., Kılıç, İ. ve Tiryakioğlu, M. (2019). Development of a disaster attitude scale and assessment of university students' attitudes towards disasters. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 19(4), 457-467.
- Uchida, Y., Takahashi, Y. ve Kawahara, K. (2014). Changes in hedonic and eudaimonic well-being after a severe nationwide disaster: The case of the Great East Japan Earthquake. *Journal of Happiness Studies*, 15(1), 207-221.
- Udayasree K. ve Rekha, P. (2018). Attitude towards disaster management among secondary school students of Kerala. *International Journal of Scientific ve Engineering Research*. 9(7), 2042-2044.
- URL1:<https://sphweb.bumc.bu.edu/otlt/mph-modules/sb/behavioralchangetheories/BehavioralChangeTheories3.html>, Erişim Tarihi: 08.01.2021.
- Usui, H. (2006). Development and Progress of Education for Earthquake Disaster. *Journal of JSEE*, 54(3), 8-11.
- Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: İnsani erdemler–islami erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1). 51-69.
- Vaske, J. J. ve Donnelly, M. P. (1999). A value-attitude-behavior model predicting wildland preservation voting intentions. *Society ve Natural Resources*, 12(6), 523-537.
- Viscusi, W. K. ve Zeckhauser, R. J. (2006). National survey evidence on disasters and relief: Risk beliefs, self-interest, and compassion. *Journal of Risk and Uncertainty*, 33(1-2), 13-36.
- Voyer, M., Gollan, N., Barclay, K. ve Gladstone, W. (2015). 'It' s part of me'; understanding the values, images and principles of coastal users and their influence on the social acceptability of MPAs. *Marine Policy*, 52, 93-102.
- Wai Man Fung, O. ve Yuen Loke, A. (2010). Disaster preparedness of families with young children in Hong Kong. *Scandinavian Journal of Public Health*, 38(8), 880-888.

- Wei, B., Su, G. ve Liu, F. (2013). Public response to earthquake disaster: a case study in Yushu Tibetan Autonomous Prefecture. *Natural Hazards*, 69(1), 441-458.
- Weinstein, N. D. (1989). Effects of personal experience on self-protective behavior. *Psychological Bulletin*, 105(1), 31-50.
- Weinstein, N. D., Lyon, J. E., Rothman, A. J. ve Cuite, C. L. (2000). Preoccupation and affect as predictors of protective action following natural disaster. *British Journal of Health Psychology*, 5(4), 351-363.
- Weisæth, L. (1989). A study of behavioural response to an industrial disaster. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 80, 13-24.
- Whitmarsh, L. (2008). Are flood victims more concerned about climate change than other people? The role of direct experience in risk perception and behavioural response. *Journal of Risk Research*, 11(3), 351-374.
- Whitney, D. J., Lindell, M. K. ve Nguyen, H. H. D. (2004). Earthquake beliefs and adoption of seismic hazard adjustments. *Risk Analysis: An International Journal*, 24(1), 87-102.
- Witruk, E., Lee, Y. ve Otto, K. (2014). Dealing with earthquake disaster on Java 2006: A comparison of affected and non-affected people. *Indonesian Psychological Journal*, 29(3), 121-135.
- Xie, X., Liu, H. ve Gan, Y. (2011). Belief in a just world when encountering the 5/12 Wenchuan earthquake. *Environment and Behavior*, 43(4), 566-586.
- Xu, D., Peng, L., Liu, S. ve Wang, X. (2018). Influences of risk perception and sense of place on landslide disaster preparedness in southwestern China. *International Journal of Disaster Risk Science*, 9(2), 167-180.
- Yardımcı, A. (2016). Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Pazar Araştırmalarında Kullanımı. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yari, A., Zarezadeh, Y., ve Ostadtaghizadeh, A. (2019). Prevalence of fatalistic attitudes toward earthquake disaster risk management in citizens of Tehran, Iran. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 38, 101181, 1-8.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.

- Yener, H. (2007). Personel Performansına Etki Eden Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modeli (Yem) ile İncelenmesi ve Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yeşilyurt, Ö. (2018). Sağlık İşletmesinde Algılanan Hizmet Kalitesi, Algılanan Risk ve Algılanan Değer Boyutlarının Hasta Memnuniyeti ve Davranışsal Niyeti Üzerine Etkisinin Yapısal Eşitlik Modeli ile Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Yıldırım, E. (2008). Risk toplumunda (depremle) yaşamak. Akademik İncelemeler Dergisi (AID), 3(1), 75-85.
- Yıldız, Z. (2018). Şehir Hastanelerinde Hasta Memnuniyeti Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Yapısal Eşitlik Modeli ile Analizi. Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Yılmaz, V. ve Varol, S. (2015). Hazır yazılımlar ile yapısal eşitlik modellemesi: AMOS, EQS, LISREL. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 44, 28-44.
- Zaalberg, R., Midden, C., Meijnders, A. ve McCalley, T. (2009). Prevention, adaptation, and threat denial: Flooding experiences in the Netherlands. Risk Analysis: An International Journal, 29(12), 1759-1778.
- Zaleskiewicz, T., Piskorz, Z. ve Borkowska, A. (2002). Fear or money? Decisions on insuring oneself against flood. Risk, Decision and Policy, 7(3), 221-233.
- Zhang, Y., Zhang, H. L., Zhang, J. ve Cheng, S. (2014). Predicting residents' pro-environmental behaviors at tourist sites: The role of awareness of disaster's consequences, values, and place attachment. Journal of Environmental Psychology, 40, 131-146.
- Zhou, Q., Li, J. Y. ve Zhao, J. B. (2003). Study on index system of assessment of public disaster perception in the western China. Chinese Geographical Science, 13(3), 284-288.
- Zincirkıran, M. (2013). İşkoliklik ile İş-Aile Çatışması İlişkisinin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi: Sağlık İşletmelerinde Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Zinn, H. C. ve Pierce, C. L. (2002). Values, gender, and concern about potentially dangerous wildlife. Environment and Behavior, 34(2), 239-256.



EKLER

EK 1. ANKET FORMU

AFETLERE YÖNELİK HAZIRLIK İNANÇ, DEĞER, TUTUM VE DAVRANIŞ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ									
Değerli Katılımcı; Bu çalışmanın amacı, İzmir ilinde ikamet eden bireylerin afet ve acil durumlara yönelik hazırlık tutum, değer, inanç ve davranışlarını değerlendirmektir. Ankette bulunan sorulara vereceğiniz cevaplar tarafımızca saklı tutulacak ve tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Bu anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm demografik bilgilerin elde edilmesi amacıyla hazırlanan sorulardan; ikinci bölüm ise afet ve acil durumlara yönelik hazırlık tutum, değer, inanç ve davranışlarınızı değerlendirmek amacıyla hazırlanan sorulardan meydana gelmektedir. Anket sonuçlarının sağlıklı olabilmesi için soruları samimi ve doğru olarak yanıtlamanız gerekmektedir. Lütfen anketlerin üzerine isim belirtmeyiniz. İlgi ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz. Prof. Dr. Ekrem CENGİZ Arş. Gör. Vildan ORAL									
DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE AİT SORULAR									
1. Cinsiyet: ☐ Kadın ☐ Erkek 2. Yaş: ☐ 18-30 ☐ 31-50 ☐ 51-64 ☐ 65 ve üzeri 3. Eğitim Durumu: ☐ İlköğretim ☐ Lise ☐ Ön lisans ☐ Lisans ☐ Lisansüstü 4. Medeni Durum: ☐ Evli ☐ Bekar ☐ Diğer..... 5. Gelir Durumunuz: ☐ 0-3000 TL ☐ 3001-6000 TL ☐ 6001-9000 TL ☐ 9001 TL ve üzeri 6. Mesleğiniz: ☐ Memur ☐ İşçi ☐ Serbest Meslek ☐ Öğrenci ☐ Diğer 7. Yaşadığınız şehirde ne kadar süredir ikamet ediyorsunuz? ☐ 1 yıldan az ☐ 1-5 yıl ☐ 6-10 yıl ☐ 11 yıldan fazla 8. Oturduğunuz ev: ☐ Kira ☐ Kendimize ait 9. Oturduğunuz ev afetlere karşı güvenli midir? ☐ Evet ☐ Hayır 10. Daha önce afet yaşadınız mı? ☐ Evet ☐ Hayır									
AFET HAZIRLIK İNANÇLARI									
Aşağıdaki afet hazırlık inançları ile ilgili ifadeleri uygun kutucuğu işaretleyerek değerlendiriniz. (1-Kesinlikle katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3-Kısmen Katılıyorum 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum)									
1	TEHLİKE İNANÇLARI	Önümüzdeki birkaç yıl içinde Acil durum/Afet yaşama ihtimalim çok yüksektir.	1	2	3	4	5		
2		Afetler günlük yaşamın normal bir parçasıdır ve birçok durumda tekrarlayan olaylardır.	1	2	3	4	5		
3		Yaşadığım şehirde afetler meydana gelmez.	1	2	3	4	5		
4		Afetlerin hayatım üzerinde büyük bir etkisi olmayacaktır.	1	2	3	4	5		
5		Şehrimdeki büyük bir afette binlerce insan yaralanabilir veya kayıp gerçekleştirebilir.	1	2	3	4	5		
6	HAZIRLIK İNANÇLARI	Hazırlık ailemin zararlarını ve kayıplarını azaltır	1	2	3	4	5		
7		Hazırlık, ailemi bir afette ne yapılacağı konusunda bilgilendirir	1	2	3	4	5		
8		Afetler kaderle ilişkili olaylardır bu yüzden sonuçlarını hazırlıklı olarak etkileyemem.	1	2	3	4	5		
9		Afetlere bireysel hazırlık yapmak çok fazla zamanımı alır	1	2	3	4	5		
10		Afetlere bireysel hazırlık yapmak için yeterli bilgim yoktur.	1	2	3	4	5		
11	KONTROL İNANÇLARI	Temel ilk yardım uygulayabilirim	1	2	3	4	5		
12		Basit düzeyde arama-kurtarma yapabilirim.	1	2	3	4	5		
13		Evde sabitlenmesi gereken eşyaları sabitleyebilirim.	1	2	3	4	5		
14		Yangın söndürme cihazını kullanamam.	1	2	3	4	5		
15		Afetlerden korunmak için yaşadığım evde/binada güvenli alan belirleyebilirim	1	2	3	4	5		
16		Yakın çevrem ile afetlerde gerekli acil iletişim numaraları hakkında konuşurum.	1	2	3	4	5		

17		Afet sonrasında gönüllü olarak bağış\destek kampanyalarına katılabilirim.	1	2	3	4	5
AFET HAZIRLIK DEĞERLERİ							
Aşağıdaki değer ifadelerini önem derecesine göre uygun kutucuğu işaretleyerek belirtiniz. (1-Çok Önemli, 2-Önemli, 3-Kısmen Önemli 4-Önemsiz, 5-Çok Önemsiz)							
18		Yeni fikirler ve yaratıcı düşünmek.	1	2	3	4	5
19		Güvenli bir çevrede yaşamak	1	2	3	4	5
20		Kurallara uymak	1	2	3	4	5
21		Kendi kararlarını vermek, özgür olmak	1	2	3	4	5
22		Çevresindeki insanlara yardım etmek	1	2	3	4	5
23		Başarılı olmak, insanların başarılarını fark etmesi	1	2	3	4	5
24		Başkalarının saygısına sahip olmak	1	2	3	4	5
25		Doğayı korumak, çevreye özen göstermek	1	2	3	4	5
AFET HAZIRLIK TUTUMLARI							
Aşağıdaki afet hazırlık tutumları ile ilgili ifadeleri uygun kutucuğu işaretleyerek değerlendiriniz. (1-Kesinlikle katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3-Kısmen Katılıyorum 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum)							
26	BİLİŞSEL TUTUMLAR	Afetlerle ilgili temel bilgiye sahibim. (Deprem, sel vb.)	1	2	3	4	5
27		Afetlerin etkilerinin azaltılabileceğini düşünürüm.	1	2	3	4	5
28		Afetlere ilişkin risk unsurlarının nasıl azaltılacağını ve/veya ortadan kaldırılacağını biliyorum.	1	2	3	4	5
29		Afet planı hakkında yeterli bilgiye sahibim.	1	2	3	4	5
30		Afet çantası ile ilgili yeterli bilgiye sahibim.	1	2	3	4	5
31		Afet durumunda hangi numaralar ile iletişime geçeceğimi biliyorum.	1	2	3	4	5
32		Yaşadığım evin/yurdun afete karşı güvenliği konusunda yeterli bilgim var.	1	2	3	4	5
33	DUYUŞSAL TUTUMLAR	Afet durumlarında fedakâr ve özverili olurum.	1	2	3	4	5
34		Afet durumlarında başa çıkabilme yeteneğim ile alakalı kendime güveniyorum.	1	2	3	4	5
35		Afet durumlarında en zor koşullarda bile hayatta kalma isteğine sahip olurum.	1	2	3	4	5
36		Afet durumlarında afetzedelere bağış\yardım yapmak beni mutlu eder.	1	2	3	4	5
AFET HAZIRLIK DAVRANIŞLARI							
Aşağıdaki afet hazırlık davranışı ifadelerini önem derecesine göre uygun kutucuğu işaretleyerek belirtiniz. (1-Çok Önemli, 2-Önemli, 3-Kısmen Önemli 4-Önemsiz, 5-Çok Önemsiz)							
37		Afet planı	1	2	3	4	5
38		Afet çantası	1	2	3	4	5
39		Alarm ve erken uyarı sistemleri	1	2	3	4	5
40		Afet iletişimi	1	2	3	4	5
41		Doğru davranış şekilleri (Çök-kapan-korun, cenin pozisyonu vb.)	1	2	3	4	5
42		Dere yatağına yapılaşmaktan kaçınmak	1	2	3	4	5
43		Afet sonrası için buluşma noktası	1	2	3	4	5

44		Afet tatbikatları	1	2	3	4	5
45		Afetlere hazırlıkla ilgili gönüllü bir afet önleme organizasyonuna katılmak. (arama-kurtarma ekibi vb.)	1	2	3	4	5
46		Afet planı güncellemesi	1	2	3	4	5
47		Afet sigortası	1	2	3	4	5
48		Yapısal dayanıklılık	1	2	3	4	5
49		Enerji kaynaklarının yerlerini ve nasıl kapatılacağını öğrenmek. (Elektrik şalterleri, su ve gaz vanaları vb.)	1	2	3	4	5
50		Afetlere yönelik alternatif enerji kaynakları (jeneratör, su deposu vb.)	1	2	3	4	5
51		Önemli belgelerin yedeklenmesi. (Kimlik, diploma, tapu vb.)	1	2	3	4	5
52		Yapısal olmayan elemanların düzenlenmesi ve sabitlenmesi (dolaplar, kitaplıklar, TV vb.)	1	2	3	4	5
53		İlk yardım eğitimi	1	2	3	4	5
54		Afet durumlarında ulaşılacak kurum numaralarının listesi	1	2	3	4	5
55		Bina tahliyesi için kaçış rotaları	1	2	3	4	5
56		Afet tehlike haritaları	1	2	3	4	5

EK 2. ETİK KURUL ONAY FORMU

T.C. GÜMÜŞHANE
ÜNİVERSİTESİ
Rektörlüğü



GÜMÜŞHANE
UNIVERSITY
Rector's Office

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

(Proje Onay Formu)

TARİH	:	
YER	:	
ÜYELER	:	Prof.Dr. GÜNAY ÇAKIR (Başkan) Prof.Dr. HASAN AYAYDIN (Üye) Prof.Dr. MÜGE YILMAZ (Üye) Prof.Dr. BAYRAM NAZIR (Üye) Prof.Dr. EKREM CENGİZ (Üye) Prof.Dr. HURİ İLYASOĞLU (Üye) Prof.Dr. FERKAN SİPAHI (Üye)
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU PROJE ONAY FORMU		
Projenin Adı:	AFETE HAZIRLIK DAVRANIŞLARINA ETKİ EDEN İNANÇ, DEĞER VE TUTUM FAKTÖRLERİNİN İNCELENMESİ: İZMİR İLİ ÖRNEĞİ	
Projenin Niteliği:	Doktora Tezi	
Proje Araştırmacıları:	Vildan ORAL	
Proje Yürütücüsünün Haberleşme Bilgileri:	Adı-Soyadı Ekrem CENGİZ Bölümü İşletme Adresi Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Bilimler Enstitüsü Bağlarbaşı Mah. Kazım Karabekir Cad. No:123/1 Merkez/ GÜMÜŞHANE	

Araştırmanın Amacı:	almasına rağmen afetlere yönelik hazırlıklar yeterli düzeye ulaşamamıştır. Yapılan mevzuat değişiklikleri, kurulan sistemler, yürütülen eğitim kampanyaları ile güvenlik açığını ortadan kaldırmak adına yapılan çalışmalar süreklilik arz etmesine rağmen toplumda kendi değer yargıları çerçevesinde oluşturulmuş bir afet hazırlığının eksikliği kendini göstermektedir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı afet hazırlık davranışlarına etki ettiği varsayılan değer, inanç ve tutum değişkenleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan yapısal bir model oluşturmak ve bu modeli test ederek afet yöneticileri ve paydaşlarına gerekli olan bilgiyi sağlamaktır. Afet yönetimi alanında görevli kurum ve kuruluşların hazırlık davranışı geliştirmede etkili faktörleri bilmesi güvenli davranış şekillerini oluşturmada ve toplum tarafından benimsenmesini sağlamada kolaylık sağlayacaktır.
Araştırmanın Gerekçesi:	Gelişen teknolojiler, toplumun her kesimine ulaşma olanağı ve toplum tabanlı afet yönetimine olan eğilimin artmasıyla birlikte afetlere yönelik bireysel hazırlık davranışları önem kazanmıştır. Toplumların afet risklerini azaltmaya yönelik çalışmalara dahil edildiği toplum tabanlı afet yönetimi uygulamalarına bireysel bazda katılımın artırılmasının ödül-ceza yönteminden ziyade toplumlarda davranış geliştirerek ve devamında afet kültürü oluşturmaya mümkün olduğu savunulmaktadır. Bu bağlamda 2015-2030 yıllarını kapsayan Sendai iş birliği protokolü ile oluşturulan "Sendai Eylem Çerçevesi" bildirgesi ile afet risklerinin anlaşılması, başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesi ve risklerin azaltılmasına yönelik yürütülecek politikalara destek ve katılım sağlayan ülkelerden biri Türkiye'dir. Toplumların afet yönetimi aşamalarına dahil edilmesini destekleyen güncel çerçeve eylem planları, afetlerde güvenli davranış şekillerinin oluşturulmasına yönelik çalışmalar konunun güncelliğini ortaya koymaktadır. Türkiye yakın geçmişte 1999 Marmara, 2011 Van, 2020 İzmir Depremi ile 2019 Düzce, 2020 Giresun ve 2021 İzmir Seli gibi pek çok afete maruziyet yaşamış ve sonuçlarını ekonomik (mal, üretim, iş-işçi kaybı, sürdürülebilir kalkınmanın zarar görmesi vb.), sosyo-kültürel (kültürel varlıkların zarar görmesi), psikolojik (travma, can kayıpları), çevresel (atık, salgın hastalıklar, verimli arazi kayıpları vb.) açılardan yoğun şekilde hissetmiştir. Afet açısından değerlendirildiğinde gelişmekte olan ve afet direnci düşük toplumların ekonomilerini zorlayacak tedbirlerden ziyade bilinçlendirme, hazırlık ve kültür oluşturmaya yönelik çabaları dikkat çekmektedir. Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan ve genç nüfusa sahip ülkelerden biri olan Türkiye'nin de son ekonomik göstergeler dahilinde yeniden yapılaşmadan ziyade hazırlık davranışları geliştirmeye yönelik çalışmalara destek vermesi gerekli görülmektedir. Bu anlamda toplumda geliştirilecek hazırlık davranışları ile birlikte bireysel korunma tedbirleri, doğru davranış şekilleri, temel afet bilmesi ve müdahale bilgisi artırılabilir. Afet hazırlık davranışlarını geliştirilmesini ve kültüre entegrasyonunu başaran toplumların afetleri algılama ve yorumlama yetenekleri ile afetlerle başa çıkma stratejilerinin değer yargıları çerçevesinde değişkenlik göstereceği bir gerçektir. Bu değişkenliğin pozitif yönde ilerlemesi adına geliştirilecek ölçme araçları, hazırlanacak eğitim müfredatları, uygulanabilir plan ve tatbikatlara ihtiyaç vardır. Toplumda afet hazırlık davranışları oluşumunda etkili olan parametrelerin belirlenerek bu parametreler çerçevesinde uygulama esaslarının oluşturulması afetler açısından hayat kurtarma niteliğine sahiptir. Literatür incelendiğinde Türkiye'de afetlere yönelik hazırlık davranışlarının oluşumuna etki eden faktörlerin incelenmesi anlamında eksiklikler bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple literatüre katkı sağlamak ve afet hazırlık davranışlarına etki eden inanç, değer ve tutum faktörleri değerlendirmek adına bu alanda çalışma yapılması gerekliliği doğmuştur.

Araştırmanın Yöntemi:	Araştırma Konusu: Afet hazırlık davranışına etki eden değişkenlerin incelenmesi Problem cümlesi: Afet hazırlık davranışı oluşturmada inanç, değer ve tutum faktörleri etkili midir? Araştırmanın evrenini yakın zamanda sel ve deprem felaketine maruz kalmış İzmir ilinde ikamet eden 18 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde seçkisiz örnekleme yöntemlerinden basit seçkisiz örnekleme metodu kullanılacaktır. (Büyükoztürk, 2016:85) Çalışma kapsamında araştırmaya katılmaya gönüllü 800 kişiye ulaşılması planlanmaktadır. Örneklem büyüklüğümüz 0.95 güven aralığında yeterli olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın Mart-Nisan 2021 tarihlerinde İzmir ilinde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılacaktır. Anket formu 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla 10 soru sorulmuştur. Bunlar; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, gelir durumu, meslek, ikamet süresi, oturulan evin mülkiyet durumu, oturulan evin afetlere yönelik güvenlik durumu ve afet yaşama durumudur. Anket formunun ikinci bölümünde 3 alt faktör 22 sorudan oluşan "Afet Hazırlık İnançları" yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise değer ifadelerini içeren 12 soruluk "Afet Hazırlık Değerleri" yer almaktadır. Anket formunun dördüncü bölümünde 2 alt faktör 23 sorudan oluşan "Afet Hazırlık Tutumları" yer almaktadır. Anketin son bölümünde ise hazırlık davranışlarını değerlendirmek adına oluşturulmuş 20 soru tek faktörden oluşan "Afet Hazırlık Davranışları" formu bulunmaktadır. Araştırma soruları 5'li Likert ölçeği ile değerlendirilecektir. "Afet Hazırlık İnançları" ve "Afet Hazırlık Tutumları" formları 1-Kesinlikle Katılmıyorum...5-Kesinlikle Katılıyorum olarak kodlanmıştır. "Afet Hazırlık Değerleri" ve "Afet Hazırlık Davranışları" formları ise 1-Çok Önemsiz...5-Çok Önemli şeklinde kodlanmıştır. Anket formunun geliştirilmesinde ilk olarak literatür incelenmiş ve afet hazırlık davranışı geliştirmede etkili parametreler belirlenmiştir. İncelenen literatürden afet hazırlık davranışını etkilediği varsayılan inanç, değer ve tutum parametreleri çalışmaya dahil edilmiştir. İkinci adımda ulusal ve uluslararası literatürden afet hazırlığına yönelik inanç, değer, tutum ve davranış çalışmaları incelenerek madde havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan madde havuzuna yönelik uzmanlardan alınan dönütlerle ölçek oluşturulmuştur. Genel uygulamaya geçilmeden ölçeğin pilot uygulama ile test edilmesi planlanmaktadır.
Kullanılacak biyolojik, psikolojik ve teknik vb. tüm yöntemleri açıklayan etik ile ilgili özet:	Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından oluşturulan anket formu kullanılacaktır. Anket formuna dahil edilen maddeler için anket sahiplerine ulaşılarak kullanım izinleri alınmıştır. Veri toplama aşamasında anket formu katılımcılara yüz-yüze ve online olarak ulaştırılacak ve dönüt alınacaktır. Araştırmaya dahil edilen değişkenler içerisinde bireyleri ayırtıracak dini inanç, etnik köken, örf, adet vb. değişkenler bulunmamaktadır. Katılımcılara sadece sonuçların verimli şekilde değerlendirilmesini sağlamak adına gerekli olan demografik değişkenler sorulacaktır. (Bunlar; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, gelir durumu, meslek, ikamet süresi, oturulan evin mülkiyet durumu, oturulan evin afetlere yönelik güvenlik durumu) ve afet yaşama durumu Araştırma sonucunda elde edilecek veriler akademik etik gereği sadece bilimsel amaçla kullanılacak olup araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Prof. Dr. Ekrem Cengiz'in "Afete Hazırlık Davranışlarına Etki Eden İnanç, Değer ve Tutum Faktörlerinin İncelenmesi: İzmir İli Örneği" adlı projesi değerlendirilmiştir.

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.



Projenin etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.



EK 3. ARAŞTIRMA İZNİ

T.C.
İZMİR VALİLİĞİ
İl Emniyet Müdürlüğü

Sayı : E-80560737 -17582-(91244)-2021022616222969321
Konu : Anket İzni

03.03.2021

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : a) Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğünün bila tarih ve E-48376875-903.06.99-8057 sayılı yazısı.

b) İzmir Valilik Makamının 24.02.2021 tarih ve 21692 sayılı evrak havale yazısı.

Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğünün ilgi (a) sayılı yazısı ile Sosyal Bilimler Enstitüsü Afet Yönetimi Anabilim Dalı doktora programı öğrencisi Vildan ORAL'ın "Afete Hazırlık Davranışlarına Etki Eden İnanç, Değer ve Tutum Faktörlerinin İncelenmesi; İzmir İli Örneği" tez çalışması kapsamında 01.03.2021 - 15.04.2021 tarihleri arasında, ilimiz sınırları dahilinde yapılması planlanan anket çalışması için gerekli iznin verilmesi istenilmiştir.

Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan Covid-19 salgınıyla mücadele genelgeleri ve İl Hıfzıssıhha Kurulu kararları doğrultusunda, sosyal mesafe, maske ve hijyen kurallarına hassasiyet gösterilmesi koşuluyla, "Afete Hazırlık Davranışlarına Etki Eden İnanç, Değer ve Tutum Faktörlerinin İncelenmesi; İzmir İli Örneği" konulu anket çalışmasının yapılması uygun görülmüştür.

Bilgilerinize rica ederim.

Faik ARICAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

E-İMZALI

Ek :doc07087120210303164727.tif

Dağıtım :

Aliğa Kaymakamlığı, Balçova Kaymakamlığı,
Bayındır Kaymakamlığı, Bayraklı Kaymakamlığı,
Bergama Kaymakamlığı, Beydağ Kaymakamlığı,
Bornova Kaymakamlığı, Buca Kaymakamlığı,
Çeşme Kaymakamlığı, Çiğli Kaymakamlığı, Dikili
Kaymakamlığı, Foça Kaymakamlığı, Gaziemir
Kaymakamlığı, Güzelbahçe Kaymakamlığı,
Karabağlar Kaymakamlığı, Karaburun
Kaymakamlığı, Karşıyaka Kaymakamlığı,
Kemalpaşa Kaymakamlığı, Kınık Kaymakamlığı,
Gümüşhane Üniv. Rektörlüğüne

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu:4194fb53-7a8f-4e9f-9c03-fe5227ef53ea

Belge Doğrulama Adresi: <https://eimza.egm.gov.tr>

Adres :Vilayet Blokları F Blok Kat:3 Konak /İZMİR

Telefon/Fax: 02324890500-5314/

e-posta : ersin.ozdemir4@egm.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi : 273315

Unvanı :

Elektronik Ağ :

1/2

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Vildan ORAL

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü (2011-2015)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Afet Yönetimi ABD (2016-2018)

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetler :Turan, M., Kaya, A. A., ve Oral, V. (2018). Küçük işletmelerin afet ve acil durumlara yönelik kurumsal hazırlıklarının değerlendirilmesi; Gümüşhane ili örneği. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(1), 12-16.

Oral, V. Ve Turan, M. (2018). “Social Media Use in Disaster,” International Journal of Scientific and Technological Research, 4(10), 275–286.

Turan, M., Oral, V. ve Kaya, A. A. (2017). Investigation of the Effects of the Disasters Occurred between 2010 and 2017 on the World Economy. Yılmaz Rasim (Ed.), Studies on Balkan and Near Eastern Social Sciences Volume 3 içinde (ss.29 -38) Peter Lang GmbH, Löschnigg Günther.

İş Deneyimi

Projeler : Afet Farkındalığı ve Tahliye Modellemesi: Gümüşhane Üniversitesi (2017-2018)

Çalıştığı Kurumlar : Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih

: 25/06/2021